

A JÁSZ-KUN REDEMPTIO

TÖRTÉNETE ÉS FEJLŐDÉSE

A JELEN KORIG.

TEKINTETTEL A JÁSZ-KUN BIRTOKVISZONYOK RENDEZÉSÉRE.

FÜGGELÉK:

AZ 1840. ÉS 1844. ÉVI ORSZÁGGYÜLÉSI NAPLÓK.

JRTA:

KELEMEN KAJETÁN,

BUDAPESTI ÜGYVÉD.

SZEGEDEN,

NYOMATOTT ENDRÉNYI LAJOS ÉS TÁRSÁNÁL.

1877.

TARTALOM.

	Lap.
Előszó	1
I. Fejezet. A redemptio keletkezése	7
II. " A redemptio behajtása és a Jászkun közbirtokosságok ala- kulása	19
III. " A közös javak birtoklása és használata	35
IV. " A birtokrendezés per-czime és utja	66
V. " A jogbeli, és használatbeli arányosítás közti különbség	74
VI. " A tagosítás és arányosítás közti különbség	95
VII. " A tagosítás czimén elkövetett foglalások	108
VIII. " A kereshetőség	148
IX. " A telekkönyv befolyása az arányosításra	160
X. " A birtokosság testületi szervezete	175
XI. " Az aránykulcs	183
XII. " A váltságkulcs Kistíjzálláson	203
XIII. " A váltságkulcs Karczagon	224
XIV. " Javaslat a Jászkun birtokviszonyok rendezéséről	233
XV. " A kisujszzállási perbeli ítélet	241
Függelék I. Az 1840. évi országgyűlés Főrendi naplója az 1840: XXX. t. czikkre vonatkozólag	253
" II. A Karok és Rendek válasza	258
" III. Az 1844. évi országgyűlésből a Karok és Rendek izenete a Jászkun-kerületek belrendezése tárgyában	258
" VI. Főrendek észrevételei	260
" V. Karok és Rendek második izenete	663
" IV. Főrendek második válasza	265

ELŐSZÓ.

„Ismerlek egy édes, ah árva anyát,
Mely bűnnek eredten emészté magát,
Elhagyva, kerülve leányaitól,
Bár értők epedve a hű anya szől
Óh jertek ülembe
Szép gyermekeim,
Áldásra emeltem
Várnak kezeim,
Óh jertek, óh jertek az édes anyához,
Itt ül lekötötten a szörnyű magányhoz.”

Vörösmarty.

Emű is egy anya, a Jászkun nép, keserveit kívánja ismertetni, melyet szinte saját gyermekei hagytak el és taszítottak a Jászkun birtokviszonyoknak — önzésből, téves jogi felfogásból, vagy mindkettőből-e, nem fürkészem — a jelen állapotba lett juttatása által a szegénység szörnyű magányába; ez anya, a redemptióból eredt jogaitól megfosztott Jászkun nép is áldásra emelt kezekkel várja és hívja hűtlenné vált gyermekeit, a közös szülőföld fiait, kik az igazság útjáról letévelyedve, a redemptio áldásait a redemptor köznép kizárásával maguk számára foglalták el, hogy megtérve fognak ölébe futni, s felvilágosodva eljárásuk jogtalanságáról, az elvont jogok visszaengedésével fogják az elhagyatott anyát megvizsgálni.

A Jászkun redemptio története ugyanis, melyet e mű tárgyal, a Jászkunokon kívül oly kevéssé van ismerve, hogy ezen sajátosság intézmény ismertetése jogtörténelmi- s tudományi szempontból is érdekes anyagot szolgáltatna a jogász kutató elméjének; de mert a redemptio vetette meg a Jászkunságban a jelen birtokviszonyok alapját, s az rendezve s megoldva maig sincs, — nemcsak, hanem maguk a Jászkunok közt több helyen kiegyeztetetlennek látszó elmentéses felfogás uralkodik a redemptióból eredt jog- és birtokvi-

szonyok tekintetében, s kezdetben egyesek, később már egy egész néposztály önzése oly tömegét hozta létre a tévtanoknak, hogy a redemptio történeti adatai is mindinkább elhomályosítottak: ezért úgy hiszeni valóságos hézag pótlónak és a közjó szolgálatában levőnek kell tartani a redemptio fejlődésének történetével, s az ebből eredt jog- és birtokviszonyok helyes fejtegetésével való foglalkozást.

Igen, mert mint e mű folyamán a t. olvasó látni fogja, a Jászkun lakosság egy nagy része, t. i. a nagyobb birtokosok közt ép úgy, mint a hatóságok közt nagymérvű fogalomzavar uralkodik még azon egyszerűnek látszó kérdésre nézve is, hogy a vita tárgyává vált birtokjogi kérdés megoldása közigazgatási, vagy törvénykezési utra tartozik-e, és hogy a jogaiban sértettnek van-e joga csak panaszkodni is? Hogy pedig a törvényhozási és kormánykörök figyelme sem terjedt ki e birtokviszonyok sajátos jogi természetére, még kevésbé ébredt fel tehát a rendezés szükségének érzete, erre elég tanuság az, hogy míg az urbéri kapcsolatból fennmaradt jog- és birtokviszonyok rendezésére az alkotmány visszaállítása óta mindenik kormánynak folytonos gondja volt, s egymást érték az ezt szabályozó törvények, sőt a redemptio szabályozása által érdekelt Jászkunoknál mind népesség, mint birtoknagyság tekintetében jelentéktelenebb népességet s vagyont érdeklő jog- és birtokviszonyokra, mint p. o. a telepítvényesekére stb. is kiterjedt a törvényhozás figyelme: addig a redemptióból eredt jog- és birtokviszonyok rendezéséről teljesen megfeledkezett, sőt annyira ment az ez iránti közöny, hogy az ebből tényleg felmerült és elintézésre váró panaszok alkalmából sem vétetett fontolóra azon körülmény, hogy állami viszonyainkkal s kivált újabb közigazgatási s törvénykezési szervezetünkkel egyáltalán össze nem férhet az, miként ezen panaszok és igények megvizsgálásának és eldöntésének gyakorlása, sőt a panaszok bizonyos iránybani eldöntésének befolyásolása is megengedtessek a községi és kerületi, tehát mindig csak közigazgatási hatóságoknak, tehát oly közegeknek, melyeknél éppen azon birtokos osztály kezeli kizárólag, vagy legalább is szótöbbsége által a hatalmat, melynek törekvései és jogellenes eljárása ellen a

panaszok emelvék, s mely közegek szervezete sem olyan, hogy előttük a felmerült panasz tárgyilagosan és oly alapossággal, melyet az egyéni szabadsággal járó önvédelmi jognál fogva bárkinek lehetővé és gyakorolhatóvá tenni kell, előadható s megvitatható lenne; s így következett be azon — ha komoly dologról nem volna szó méltán mulatságosnak nevezhető — jelenet, hogy habár a legfőbb Biróság egy felmerült peres eset alkalmából nyíltan kimondotta, hogy a Jászkun redemptióból eredt birtokrendezési (arányosítási vagy tagosítási) kérdések megoldása és elbírálása is ép úgy, — mint minden más ilyenmű kérdésé, az 1869., 1870. és 1871. évi törvények által szabályozott közigazgatási és törvénykezési szervezetenél fogva szinte a törvénykezési utra, tehát a kir. bíróságok, — és nem a közigazgatási hatóságok — elé tartozik: mégis az Igazságügyi Miniszterium ez időszakban is folyton felülvizsgálta mint legfőbb közigazgatási hatóság a hozzá a Jászkun kerületi hatóság által felterjesztett, s ott hol első, hol másod fokban eldöntött birtokjogi panaszokat és kérdéseket; s mert az ily közigazgatási uton keletkezett határozatok az állam — ismét ugyan közigazgatási — hatalmával végre is hajtatnak, kétségtelen, hogy helyeslésre egyáltalán igényt nem tartható módon záratnak el az ekként panaszukkal elutasítottak jogaiknak a törvény útján való érvényesítésétől; s még sajnósabb az, hogy ezen közérdekű birtokrendezési kérdésnek általános, tehát egyesek panaszának bevárása nélküli — megoldására a kormány semmi intézkedést mindeddig nem tett, holott ezen feladatot az egyes panaszosok vállaira nehezedni hagyni nemcsak azért méltánytalan, mert a más honpolgárokat érdeklő ilyes kérdéseknél a törvényhozás ezeknek mindig segítségére ment, és még állami segélytől sem idegenkedett ott, hol e nélkül célt érni nem lehetett; de méltánytalan főleg azért is, mert az ily birtokrendezési kérdések helyes megoldása a közönséges törvények és ezáltal előírt peres eljárás mellett oly nehézségekkel jár, hogy azok elhárítására egyes magánfelek többnyire képtelenek, a legkisebb hiány is pedig, mely a jogkérdés felderítésében mutatkozhatik, magának az igazságnak kiderítését és érvényesítését teheti kétségessé.

Alig lehet kételkednem abban, hogy a kormány és törvényhozás

ebbeli intézkedései elmaradásának maga az érdekelt Jászkun nép is oka, mert neki kellett volna gondoskodni arról, hogy panaszai és jogséremlői kellő világosságban és formulázva kerüljenek az intéző körök elé; okai továbbá ennek a nép vezetésére hivatottak, kik e sérelmekkel állásuk és képzettségüknél fogva egyaránt megismerkedhettek, s megismerkedni, s arról a felsőbb köröket informálni tartoztak volna; hiszen a kormány s törvényhozás sem állhat mindenható s mindentudókból, s bizonyára el kell fogadni mentségül azt is, hogy a központban felette nehéz felismerni és tudomást szerezni arról, ami egy távoli vidéken a nép szívébe zárva nyomja és epesztí azt.

Hogy az e műben tárgyalandó s éppen általam vezetett két peres ügyben mégis sikerült, mint legalább én hiszem, az ezen kérdés helyes és igazságos megoldására irányadó jogkérdéseket és adatokat minden kétséget kizáró világításba helyezni, ez nem szól a kormány és törvényhozás intézkedésének szükségessége ellen, mert e perek csak két város sérelmeire terjedtek ki, és ez is oly munkába került, hogy annak létesítésére a szegény föld népe csakugyan nem lett volna képes, ha azon szerencsés gondolatra nem jött volna, hogy azon bölcs és halhatatlan nagy férfihoz folyamodjék, és annak pártfogását nyerje meg, ki fájdalom már csak szívünkben és emlékezetünkben él! s ennek daczára éppen az erre vonatkozó törvények hiányai miatt, mely a birói belátásnak folytonos ingadozására és kapkodására a legtágabb tért engedi — a siker féluton mégis megrekedt, ha csak a felsőbb bíróságok bölcsesége nem segít még rajta.

A kisujszállási és karczagi perek megindítását, mely az ellenfelek részéről annyiszor illettetett már a gyanúsítások különböző nemeivel, ugyanis az előzte meg és hozta létre, hogy miután a panaszos sértett felek számos éveken át hiába folyamodtak kormányhoz, országos tekintélyekhez, sőt egy ízben a bírósághoz is, mert ez a használt perczim következtében ismét a közigazgatási utra, tehát oda, ahonnan elindultak, utasította őket, (ez azonban még az 1869., 1870. és 1871. évi törvények által behozott közigazgatási és törvénykezési szervezkedés előtt történt) végre néhány

kisujszállási lakos azon gondolatra jött, hogy nem azért hívják Deák Ferenczet „Haza bölcsének“, hogy ezen a bajon is segíteni ne tudna, jó lesz tehát neki elpanaszolni bajukat; meg is tették, s a nagy férfiú ismert előzékeny s kedves modorával kikérdezvén s meghallgatván őket s abból felismervén, hogy a bíróságok által orvoslandó jogsérelmekről van szó, melynek tisztába hozatala mint mondá egy „lelkiismeretes ügyvédre“ vár; így történt, hogy a boldogult nagy férfiú a kisujszállásiakat névjegyével, melyre nevem sajátkezűleg írta fel, hozzám, ki szerencsés voltam vele rokoni viszonyban lenni, és végtelen nagyrabecsült bizalmának örvendeni, küldötte, különösen lelkemre kötvén, hogy ez ügyet alaposan megvizsgáljam s neki annak állásáról referáljak.

Ha egy oly férfiú, minő Deák volt, kíván „alapos“ munkát, elképzelheti a t. olvasó, mily tökéletes munkára kelle törekednem, hogy a hozzám kötött várakozást kielégítsem.

A megvizsgálás végett átvett töredékes irományokból azonban oly kevéssé tudtam magam tájékozni a kérdés tárgyról, főleg miután a Jászkun redemptio története, fejlődése, s annak a jelen Jászkun birtokviszonyokra való befolyása előttem is teljesen idegen tárgy volt, hogy a rám várt feladat nagysága s nehézsége elérmitett; s mert huzamosabb buvárkodás után sem tudtam még a kérdés megfejtésének kulcsát feltalálni, nemcsak nem siettem vak-tában s tisztán haszonlesésből — mint a későbbi ellenfelek gyanusítani kegyeskedtek — pert kezdeni, hanem valóságos szégyenérzet fogott el, ha a nagy férfiú többszöri kérdezősködéseire a rossz tanulók módjára mindig csak „nem vagyok elkészülve“ féle nyilatkozattal kelle felelnem.

Rettegve azonban a gondolattól, hogy a „haza bölcsének“ irántam táplált s oly nagyrabecsült jó véleményét fognám elvesztani, ha a rám bizott feladatot meg nem oldom, ezért semmi áldozatot sem kimélve adtam magam az adatok fáradságos gyűjtésére és azok tanulmányozására; egy évszázad története, amióta t. i. a redemptio keletkezett, képezte vizsgálódásaim tárgyát s ezen óriási munkába a sikerre való kilátás legkisebb reménye nélkül kezdtem, ép oly kevéssé tudván én akkor azt, hogy itt törvény útján orvosolható

jogsérelmekről s kétségbevonhatlan igazságról van szó, amely kevésse hiszik, vagy legalább akarják elismerni ezt ma is az ellenfelek.

Pár éven át buvárokodtam folyton az ügy megoldása módozatának keresésében, míg azt végre felfedeznem sikerült; s csak ily hosszú időn át szerzett tapasztalataim s az ügy igazságáról való tántoríthatlan meggyőződéseim után tettem folyamatba a reám bízott kisujszállási és karczagi pereket.

Az „Angol királyné” szálloda igénytelen szobája, mely annyi világra szóló esemény bölcsője volt, nem egyszer volt tehát színhelye a redemptio története s a jelen birtokviszonyokra való hatása fejtegetésének is, s a nagy férfinak nagyszabásu politikával foglalkozó mindennapos környezete e kérdéssel mint olyannal foglalkozott, a melynek helyes és igazságos megoldása a legmagyarabb és leghűbb hazafiakat szolgáló Jászkun köznépnek életkérdését képezi.

Mily haladás volt már ez is az igazság örökkön égő szövétének szabad lobogtatása felé! Az 50-es években, midőn a redemptión alapuló jogok világos sérelmével a közös legelők felosztása a redemptorok jogosult utódai nagy részének kizárásával kezdetét vette, még börtönnel és fenytő perbefogással fenytettettek azok, kik ebbeli jogsérelmeiket hangoztatni s e miatt panaszkodni mertek, s hogy sérelmeiknek per utján orvoslása is lehetetlenné tétessék, a nagyszámu sértett felek érdekében indítandó per költségére gyűjteni kezdett s aránylag csekély összeg is elkoboztatott tőlük; s habár bővebb megvizsgálás után üldözésük beállított s az elkobzott pénz is nekik visszaadni rendeltetett, azért a mintegy 40 frtnyi elkobzott s közpénztárba tett összeget máig, tehát 20 év folyama alatt sem tudták többszöri kérelmezés daczára visszakapni az alkotmányos korszak alatt sem.

Ezek elmondásával tartoztam magamnak és azoknak, kik egy egész néposztály sérelmének orvoslására számos éveken át alkalmas orvos keresésében fáradoztak; szolgáljon egyszersmind ez elégtételül azon különféle gyanusításokért is, melyekkel az ellenfelek, minthogy igaztalan álláspontjukat mással védni nem tudták, a megindított pereket kétes hirbe hozni törekszének.

ELSŐ FEJEZET.

A redemptio keletkezése.

Több mint másfél századdal ezelőtt a Jászkun hármás kerületet III. Károly király a német lovagrendnek 500,000 frtéért eladván, ezáltal a Jászok és Kunok nemcsak ősi szabadságukat és kiváltságaikat veszítették el, hanem valóságos szolgaságra sülyedtek.

Habár pedig a koronajavakra nézve, a hova a Jászkun-kerület is tartozott, azon időben az ily eladás gyakorlatban volt, az ország mégis felszólalt ezen eladás ellen és azt érvényesnek el nem ismerte, miért is az 1715. évi országgyűlésen hozott 34. t. cikkben kimondatott, hogy a német lovagrend, az általa előlegezett összeg lefizetéséig meghagyatik ugyan a Jászkunok birtokában, de csak zálogképpen: 1715: 34. Art. §. 1. („Ob hoc. non nisi inscriptio, seu pignoratitio jure ac titulo, usque ad integram per Eundem anticipatae summae, ex ineundo cum Cameris Regiis Computa eruendae depositionem et restitutionem, in eorundem Cumanorum totali possessione et fructuum perceptione relinquitur et stabilitur“) továbbá ugyanezen törvénycikkben kimondotta az ország azt is, „hogy ezen zálogösszeg megtérítése, s az ország közjavára és előmenetelére elidegenített koronajavak ekkénti visszaváltása az ország Rendeinek áll kötelességében“, és éppen ezért ennek az ország általi oly módon eszközölését határozta el, hogy „Ő Szent Felsége ezen összegnek felét királyi kincstára és ügyészségére kegyelmesen átveszi, és a másik a Karok és Rendei által megtérítendő fele részhez való járulás tekintetéből azon pénzmennyiséget, melyet a jelenlegi

országgyűlés a 10. t. cz. erejénél fogva*) az új szerzeményi birtokokból, az annyira költséges visszaszerzésnek megtérítésére fizetni tartoznának, különös kegyelméből szintén arra fordítani kegyelme-sen megengedi, s a mely felesleg összeg kívántatni fog, a Rende-k által az ország közjövödelméből pótolandó.“ (1715. Art. 34. §. 2. — *Cujus quidem inscriptionalis ac pignoratitiae summae refusio, adeoque et Bonorum Coronarium pro Communi Regni Commodo et Emolumento abalienatorum reluitio, etc. solis Regni Statibus incumbere videatur: — Ad humillimam nihilominus eorundem instantiam Sua Majestas Sacratissima ratam ejusdem summae medietatem in Fiscum et Aerarium Suum regium clementer assumit, et in alterius medietatis per Status et Ordines deponendae Concursum, illam etiam pecuniae Quotam, quam vigore Articuli 10 modernae Diaetae pro Bonis Neo-Acquisticis in recognitionem tam sumptuosae eorundem recuperationis praestare deberent, iisdem speciali sua Gratia applicandam benigne concedit; residua, quae desiderabitur summa per ipsos Status et Communibus Regni mediis, supplenda.*“)

És mindezek teljesítésére ugyanezen törvénycikkben az ország 3 évet határozott, s ez idő elteltével a Jászok és Kunok minden mentességük- és szabadalmaikba, melyekkel az 1655. 44. t. cz. szerint már azelőtt is birtak, visszahelyezendőknék, sőt akkorra már tettleg is visszahelyezetteknek jelentettek ki, mondván az 1715. 34. t. cz. 3. §-a: „Mely összegekkel és mindkétfelől ösz-szegyűjtött s a fentirt német lovagrendnek a Kunok megváltására mielőbb és legközelebb az említett lovagrenddel kölcsönösen meghatározandó (mindazonáltal 3 évnél tovább nem terjesztendő) ha-

*) Ezen 1715. 10. t. cz. 9-ik §-ában ugyanis azt határozta: „hogy az új szerzeményi bizottmányban azoktól, kik jogaikat elegendően kimutatták, az ő Szent Felsége által a mult hosszadalmas török háboruban nagy uzsorára kölcsön vett és most is tartozásban levő költségek fedezésére aránylagos rész szereztessék“, — „In qua quidem Commissione ab illis, qui Jura sua sufficienter liquidabunt, in partem sumptuum, quos Sacra Regia Majestas in praeterito dinturno bello Turcico, pecunia quamplurimum gravibus usuris mutuata, et adhuc debita pertulit, Proportionata Quotta conferatur.“

táridőben lefizetendő és visszaadandó pénzekkel ugyanazon Kunok és Jászok az ország világos törvényei erejénél fogva stb. a Nádor biráskodásához minden mentességük és szabadalmuk mellett az 1655. 44. t. cz. értelme szerint is visszahelyeztetni fognak és most akkorra tetteleg visszahelyezetteknek kijelentetnek. — „Quibus summis et Mediis pecuniariis abutrinque congestis et antelato Ordini Teutonico in eliberationem et redemptionem Cumanorum quantocyus et proxime in termino ex mutua cum praefato Ordine Conventione praefigendo (non tamen ultra triennium prorogando) exolutis et restitutis, iidem Cumani et Jaziges vigore positivarum Regni legum Judicatu Palatinali cum suis Immunitatibus et Privilegiis juxta sensum etiam Articuli 44. Anni 1655. reapplicabuntur et pro reapplicatis ex nunc pro tunc ipso facto declarantur.*)

A törvény ezen határozott intézkedése dacára sem lettek azonban a Jászkunok kiváltva, csak gazdát cseréltek, a mennyiben a pesti Rökkantak háza a német lovagrendnek kifizetvén a zálogösszeget, a Jászkunokat magához váltotta, mint ez a Corpus Jurisban az 1715. 34. t. cikk melletti jegyzetből is látható.

Azon körülmény, hogy a kiváltásra szükséges összeget a kincstár s illetve az ország tartozott lefizetni, s azt mégis maga a Jászkun lakosság fizette le, az ország pedig máig sem térítette meg, nagy fontossággal, sőt döntő befolyással bír a jelen Jászkun birtokviszonyokra, s annak igazságos megoldására; de mielőtt ennek részletezésébe ereszkezném, annyit már is kimondhatónak vélek, s ezt úgy hiszem mindenki, ki részrehajlatlanul itélni képes, s kinek ítélő tehetsége fölött nem az önérdek uralkodik, osztani fogja, hogy ha az ország nem gondoskodnék arról, miszerint az ekként megváltott földterületeket a megváltást eszközölő Jászkun lakosság vagyis a redemptorok, illetve ezek utódai meg is kapják, és hogy abban azon arányban, amely arányban annak megváltásá-

*) Az itt idézett 1655. 44. t. cz. ugyanis azt rendelte első §-ában, hogy „Egyebekben azon Kunok és Filiszteusok (vagyis jászok) korábbi gyakorlatukban és mentességtükben megmaradván“ „In reliquo, iidem Cumani et Phylis-tacis in priori suo usu et immunitatibus permanentibus.“

hoz járultak, vagyis a befizetett váltság (redemptio) összege aránya szerint részesüljenek, — nem gondoskodnék, nevezetesen ebbeli külön törvényhozása által is, (ha ez másként p. o. a már folyó s alább ismertetendő két perben követett peruton s az ekként nyelendő birói ítéletek után, talán éppen az ezen birtokviszonyokra vonatkozható törvények hiányai miatt netán nem sikerülhetne, amit ugyan én képtelenség és lehetetlenségnek tartok, s tartok azért, mert ez óriási igazságtalanság lenne, aminek bekövetkezését pedig sem fel nem tételezhetem, sem lehetőnek nem tarthatom) akkor a történelem ítélőszéke előtt az ország aligha lenne képes a halátlanság vádjá alól magát kitisztázni; sőt azt hiszem, hogy tekintettel arra, miként ezen jogos várakozás teljesevé föltt az első bíróságnak — e kérdésben már keletkezett ítéletéből látható — álláspontja mellett, a jog és igazság kiderítésére az érdekelt jogosultak által fordított minden erőfeszítés dacára is minden aggodalomtól mentek nem lehetünk, ily eshetőség bekövetkeztetését pedig előre is lehetetlenné tenni kell: az országnak, tehát a kormánynak és a törvényhozásnak becsületbeli kötelessége lenne oly intézkedéseket tenni már most, hogy e kérdések ily igazságos megoldása minden körülmények közt biztosítva legyen, s ahhoz semmi legkisebb kétely se férhessen.

Mint imént említém ugyanis a Jászok és Kunok maguk fizették le a megváltásukra szükséges összeget; nem tűrhétve t. i. tovább azon szolgálógot, melyre az elzálogosítás által kárhoztatva lettek, aziránt folyamodtak Mária Terézia királynéhez, hogy engedje meg nekik magukat kiváltani és ősi szabadságuk élvezésébe visszajutni, mely kérelmek meghallgattatván, az 1745. évi május 6-án kelt királyi adománylevéllel, miután az 500,000 frt zálogösszeget a rokkantak pesti házának, azonfelül annak megjobbítására s költségekre 15,000 frtot lefizettek, sőt ezenkívül még 1000 lovaskatonát a maguk költségén állítottak és országos felkelés esetén magukat felkelésre is kötelezték, — felszabadítva, ősi szabadságaikba visszahelyezve lettek, mondván ezen királyi adománylevél: „Nos Mária Therézia Divina favente Clementia Regina Hungariae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit

universis etc. Unde Nos attentis et consideratis cum Nonnullorum Fidelium Nostrorum demissa Commendatione tum et antelatorum Jazigum et utriusque Cumaniae Incolarum et Inhabitatorum humillima Supplicatione Nostrae propterea facta Majestati, tum vel maxime ex eo, quod dicti tres Districtus et eorum Incolae pro moderna etiam gravissima Belli Necessitate Nostra propriis suis Sumptibus et Expensis Mille equites, armis et aliis Requisitis militaribus bene instructos pro Servitio Nostro Se daturos et statuturos, et in futurum quoque in Casibus Generalium vel Particularium Regni Insurrectionum Se juxta Vires et Possibilitatem suam insurrecturos; Ac praeterea Semet pro Sui redemptione Domui invalidorum militum Nostrorum Pestiensi velut Eosdem Tres Districtus hactenus Prossidenti, Quingenta Millia, ac pro Meliorationum Sumptibus et Expensis aliis Quindecim Millia Florenorum Rhenensium Semet deposituros etc. praeexhibitis avitas Literas Eorundem Districtum Privilegiales, in quantum Legibus Regni non adversantur, et pro moderno Ipsorum Statu et Usu ipsis deservire possunt, in subinsertis Punctis, benigne confirmandas; etc.)*“

Ezen királyi adománylevéllel továbbá a Jászok és Kunok a Jászkun hármaskerület összes városainak, helységeinek, pusztáinak és minden földjeinek tulajdonosaivá lettek, azok szabad használata

*) Mi Mária Terézia Isten kedvező kegyelméből Magyarország stb. királynéja jelen levelünk rendiben adjuk tudtára mindemeknek akiket illet stb.

Ahonnán mi, meghallgatván és meggondolván mind némely hűveinknek alázatos ajánlataikat, mind pedig a becsületes Jász és mindkét Kunság népei és lakosainak a mi Felségünknek azért tett legalázatosabb könyörgéseiket, mind pedig leginkább azt, hogy az említett három kerületek és azoknak lakosaiak Mi mostani igen terhes hadi szükségleteinkre is a saját pénzükön és költségükön ezer lovasokat fegyveresen és más hadi eszközökkel jól felszerelve a Mi szolgálatunkra adnak és állítanak, és jövőben is az ország általános vagy részenkénti felkelése esetében erejük és tehetségük szerint felkelnek, és ezenfelül a mi rokkant katonáinknak pesti házától való megváltásukra, mint amely ezen három kerületeket eddig birta, ötszázezer, úgy annak megjobbítására és más fizetésekre és költségekre 15,000 Rénes forintokat letesznek stb., — azon kerületeknek előadott ősi kiváltsággleveleiket, amennyiben az ország törvényeivel nem ellenkeznének, és az ő mostani állapotuk és haszonvételükre szolgálhatnának, az alábbi pontokban kegyesen megerősítjük stb.

nekik átengedettett, s így az előbb koronajóságot képezett Jászkunság a váltásót lefizető Jászkun lakosok (redemptorok) tulajdonába ment át, mondván ezen adománylevél: Quinto: Ex particulari sane Gratia et Benignitate Nostra dictis Districtuum incolis, principaliter etiam id clementer concessissemus: ut Semet a Domo Invalidorum Militum Nostrorum Pestiensis, depositis modo praeivio deponendis, redimere possint; Igitur facta eadem redemptione, liberam Territoriorum et Praediorum Suorum ad eosdem Tres Districtus de Jure et ab antiquo spectantium, signanter vero: Oppida: Jászberény, Kardszagujszállás et Halas, Possessiones item Árokszállás, Apáthi, Fénszaru, Felső seu Gál-Szent-György, Dósa, Jákóhalma, Mihálytelke, Alsó-Szent-György, Ladány, Kisér, Madarász, Kunhegyes, Kisujszállás, Turkevi, Kunszentmáron, Ppilipp-szállása, Szabadszállás, Kun-Szent-Miklós, Laczkháza, Dorosma, Félegyháza et Mayssa, Praedia praeterea: Boldogháza, Agó, Négy-szállás, Szent-András, Asszonyszállás, Magyarka, Bolesca, Ködszállás, Orgonda, Szent-Miklós, Kápolnás, Fábiánka, Kolbász, Kis et Too-Turgony, Marjalaka, Kis-Kaba, Móricz, Pohamara, Csorba, Mesterszállása, Bodoglár, Tajó, Kis Balázs, Bösztör, Bábonny, Kátó, Csókás, Lajos, Misse, Kocsér, Kara, Szent-László, Mórítzgáttya, Szank, Orgovány, Kisszállása, Galambos, Ferenczszállása, Jakabszállás, Bene, Csójjós, Agasegyháza, Pálka, Kömpöcz, Matkó, Ke-rekegyháza, Átokháza, cum eo pertinente Diverticulo Seregélyes, Pálos, Üllés, Zsana seu Kőkut, Mérges, Kigyós, Fejértó, Fűzes, Balota et Jakabháza in quantum sive per Ipsos, sive vero ad rationem dictae Domus Invalidorum Militum Nostrorum hactenus realiter possessa fuerunt, utendi et fruendi, non tamen abalienandi habeant potestatem. —*)

*) Valóban a mi különös kegyelmünk és kegyességünkben az említett kerületek lakosainak főképpen azt is kegyelmesen megengedtük, hogy magukat a mi rokkant katonáink pesti házából, letévé a fentebbi módon a leteendőket, megválthassák, megtörténvén tehát a megváltás stb. az ő három kerületeikhez jogszerint és eleitől fogva tartozó földeik („territorium“, mi alatt tulajdonképpen a városok és helységek értettek) és pusztáknak, nevezetesen pedig ezen városoknak, Jászberény stb., ugy ezen helységeknek Árokszállás stb., ezenkívül kö-

És ha tekintetbe vétetik, mint ez alább ki fog tűnni, hogy nem minden Jászkun lakos lett redemptor, hanem az, — és annyit fizetett be a váltságösszegbe, ki és mennyit akart, s ennek dacára a királyi felszabadítólevél világosan kimondotta, „hogy a Jászkun-kerületek minden népeik és lakosaik (tehát akár fizetett váltságösszeget, akár nem) az ezen királyi adománylevéllel a Jászkun-kerületnek adott kiváltságaikra és jótéteményeikre nézve egyforma állapotúak, és egyenlő mentességek és szabadságaik legyenek“, mondván ezen kir. adománylevél: „Septimo: Universi praefatorum Districtuum Jázigum et Cumanorum Incolae, et Inhabitatores, quoad praemissa Communia, eorundem Districtuum Privilegia et Beneficia paris Conditionis sint, aequalibusque gaudeant Immunitatibus et Praerogativis“, — ebből kétségbevonhatlanul következik, hogy az egyes Jászkun lakosok személyes szabadalmaikat nem a redemptio fizetésért nyerték, hanem ez a felszabadítás következménye volt, vagyis, hogy a Jászkun lakosság egyeteme, az egész Jászkun-kerület mint municipium által teljesített megváltás következménye volt az, (s ez is csak annyiban, hogy a fennállott akadályokat ezen személyes szabadalmak gyakorolhatása elől elhárította) hogy minden egyes Jászkun lakos részesült azon szabadalmakban, melyek az egész Jászkun-kerületre ennek folytán ujabban engedményezve lettek, s melyek különben azelőtt is megillették őket az 1655. 42. t. cz. értelmében, s azoknak élvezésétől csak tényleg, de nem jogilag lettek megfosztva az elzálogítás által, mit Mária Terézia királyné felszabadító levelén kívül igazol még az 1751. 25. és 1791. 25. t. cz. is, melyek az egész Jászkun-kerületet s az összes Jászokat és Kunokat visszahelyezték ősi szabadságaikba anélkül, hogy váltságot fizetők és nem fizetők közt valami különbséget tettek volna, ami annál lényegesebb, mert ezen törvények már a redemptio befizetése után több évvel hozatván, akkor már tudva volt, hogy nem minden Jász és Kun lakos fizetett redemptiót, s a fizetők sem egyenlő

vetkező pusztáinak: Boldogháza stb. amennyiben vagy általuk vagy pedig a mi rokkant katonáink említett háza által eddig valósággal birattak, szabad használatára és azokkal való élésre, nem mindazonáltal azok elidegenítésére legyen hatalmuk.

mértékben teljesítették azt, s így ily különbséget tehetett, ha az egyáltalán czéloztatott volna;*) ellenben az egyes lakosok által fizetett redemptio közvetlen jutalma az egyes redemptorokra nézve abban állott, hogy a megváltott földek s területek tulajdonosai lettek, míg e jogot a többi nem redemptor Jászkun lakosok bár a redemptorokkal egyenlő személyes szabadalmakban részesítették — meg nem szerezték. —

E körülmény roppant horderejű, nemcsak azért, mert az alább ismertetendő perekben az ellenfelek azon absurd állítást is megengedték maguknak, hogy aki földjét eladta, még személyes kiváltságos jogait is eladta volna**), hanem főleg azért, mert ebből minden kétségen kívül állónak bizonyul az, miszerint a redemptorok a redemptiójuk által és annak aránya szerint megnyert jogot a közösen maradt földterületekhez semmi által s nevezetesen — ami az ellenfelek fő

*) Ezen törvények erre vonatkozó intézkedése így szól: 1751. 25. t. cz. A Jászok vagy Filiszteusok és Kunok, miután 15,000 frtot javitmányok fejében letettek, az 1715. 34. t. cz. kitett 500,000 frtot stb. megváltásukra és felszabadításukra saját pénzükből kifizették, ősi szabadalmaikba, mentességeikbe és szabadságukba stb. a fentirt 34. t. cz. és 1655. 44. t. cz. értelmében stb. viszsza-helyeztetvén stb. „Jazigibus sen Pphilistaes et Cumanis, postquam ultra florenos Quindecim mille titulo meliorationum depositos, quingentorum millium florenorum summam in articulo 34: 1715. expressam etc. in redemptionem et liberationem suam propriis pecuniis exsolvisent, in usum avitorum Privilegiorum, immunitatum et libertatum etc. vigore articulorum 34 praecitati et 44: 1655. etc. repositis etc.“

Az 1791. 25. t. cz. pedig „Hogy a Jászok és kunok kerülete stb. törvényes jogaikban, szabadalmaikban, szabadságaikban s néhai magyar királyoktól engedett és megerősített mentességükben örökre megtartassanak Ő Szent Felsége kegyelmes hozzájárulásával megállapított stb. „Ut etc Districtus item Jazigum et Cumanorum etc. in suis legalibus Juribus et Privilegiis, Libertatibus et Immunitatibus a Divis Hungariae Regibus concessis et confirmatis in perpetuum conserventur, Sua Majestate Sacratissima benigne annuente Statutum est“ etc.

E törvények tehát mindenütt valamennyi Jászok és Kunokról s az egész Jászkun-kerületről szólnak szabadalmaik biztosításánál, nem pedig azok lakosainak redemptiót fizetett részéről.

**) Alperes birtokosság ellenirátában ugyanis azt mondotta: hogy „ki egyéni tulajdonát tevő tőke földbirtokát eladta: eladta azzal együtt nemcsak közlegelőbeli aránylagos jussát, hanem a személyt illető kiváltságokat is.“ (Hogyan! hát a személyes kiváltságos jogok is lehetnének adás-vevés tárgyai?)

ellenvetését képezi ezen jogok ellen — azáltal sem vesztették el, hogy a megváltott földekből a redemptoroknak egyéni tulajdonul még a redemptiokor kiadott részt később ők maguk vagy utódaik eladták is, minthogy ezzel csak a szabad és korlátlan tulajdonukra nézve őket megillető rendelkezési jogot gyakorolták, s azzal senkinek, nevezetesen sem a Jászkun-kerületek földjeinek átengedése fejében a váltságösszeget elfogadó kir. kincstárnak, sem a megváltást eszközöző Jászkun-kerületeknek, mint municipiumnak, kárt és hátrányt nem okoztak, s így ok sem foroghat fenn a már szerzett jogtól való megfosztásra; és másrészt kétségtelen az is, hogy mások, akár idegenek (t. i. megyebeliek s nem Jászkunok), akár benszülöttek, pusztán az által, hogy a redemptio után valamikor földet, (t. i. a redemptiokor a redemptorok egyéni tulajdonul kiadott, — de az egész megváltott területnek csak egy kis részét képező — földekből) — vettek, még nem nyertek jogot a redemptiokor megváltott földterületekből közösen megmaradt és szinte a redemptorokat redemptiójuk aránya szerint tulajdonilag, bár közösségben illetett részekhez, vagyis a jelenlegi közlegelőkhöz, minthogy az ehhez való jog, szemben a kir. kincstár, mint ezen koronajavakat képezett birtokok korábbi tulajdonosával, egyedül a megváltásra szükséges összegnek vagyis a redemptiónak a redimáláskori lefizetése, és az ország közpénztárába, illetve a zálogbirtokos pesti rokkantak háza részére, és egyéb a megváltással kapcsolatos közczélokra juttatása által volt csak megszerezhető; és éppen azért, mert az egyes lakosok személyes szabadalmaikba nem az egyesek által fizetett redemptio fejében, tehát nem ettől feltételezve, helyeztettek vissza, hanem a Jászkun-kerületek, mint testület megváltási ténye vonta maga után a személyes szabadalmak gyakorlásába való behelyezést, illetve azok újabb engedélyezését, azért lőn kikötve a kir. adománylevélben, hogy minden Jászkun lakos egyforma állapotú és egyenlő jogu legyen, nehogy

a redemptiót fizetők t. i. a redemptorok a redemptiót nem fizetők, kik irredemptusoknak hivattak, szolgásra juttassák és őket az egész Jászkun-kerület összes lakosságának engedélyezett szeminéyes szabadalmaiktól megfosztják, — az egyes lakosok által fizetett redemptio különös és egyenes jutalmaként pedig a megváltott földterületekhez való tulajdonjog tűnván ki, így az más által, mint a redemptiókori fizetés által meg sem lehetett szereshető, és legfőljebb azután az egyes redemptorokról szállhatott át másokra és pedig jogutódaira örökösödés útján, vagy netáni eladás útján is, ha annak tárgyát különösen ezen közösbeli jog képezte.

Jellemző akkori közjogi viszonyainkra épügy, mint specialisan ezen redemptióból eredt jog- és birtokviszonyok helyes elbírálására azon körülmény, hogy habár Mária Terézia királynénak ezen felszabadító kir. adománylevele csak a korábban a Jászkunok ellen elkövetett jogsérelmet tette jóvá, s ezt is maguk a Jászkunok pénzeért, tehát ily királyi intézkedésnek rendeleti uton történte sem látszanék az ország jogaiba vágónak: mégis szükségesnek látták a Karok és Rendek e királyi adománylevelet törvénybe czikkelyezni, s annak hatályt ezáltal adni; s így történt, hogy az 1751. 25. t. cz. ezen kir. adománylevél intézkedéseit jóvá hagyta, mi világos tanujele annak, hogy őseink mint egyébkor, ugy ez alkalommal is az országnak abbéli jogát akarták megóvni, mely szerint az alkotmány értelmében az országot kir. rendeletekkel kormányozni nem lehetett, amint ezt az 1791. 12. t. cz. világosan és ismételve kimondotta, sőt hogy a Jászkunoknak adott szabadalmak netáni tulajkapásai ellen is gátat akartak emelni, s nevezetesen nem tartották megengedhetőnek a Karok és Rendek azt, hogy oly szabadalmakat nyerjenek, melyek az ország törvényeivel össze nem férhetnének, ennek kétségtelen jelét adta az 1751. 25. t. cz., midőn Mária Terézia királyné felszabadító levelét is csak azon kikötéssel hagyta jóvá „amennyiben az ország törvényeivel ellentétben nem áll“, mondván ezen törvény: „in usum avitorum Privilegiorum, immunitatum et Libertatum, in quantum legibus Regni non adversantur, vigore Articulorum 34. praecitati et 44: 1655. peculiari Suae Majestatis

Sacratissimae diplomate repositis etc.“, mely kikötése a törvénynek azért is különös fontossággal bír éppen a Jászkun birtokviszonyok tekintetében, mert mint alább bővebben tárgyalva leendő, a jelen jogtalan birtok állapot és haszonvételi mód védői, s a helyes és igazságos aránykulcs behozatalának ellenzői azon álláspontjukat, hogy az egyéni tulajdont képezett földek t. i. a külsőségek eladásával a közösbeli jogok is eladottaknak lennének tekintendők, helyhatósági (várostanácsi, s kerületi) tehát közigazgatási intézkedésekkel vélik igazoltnak, s a helyhatóságok ezen jogkörét a nyert kiváltságokból származtatják, holott tekintve az 1751. 25. t. cikknek érintett fenntartását, és tekintve azt, hogy az ország törvényei, jelesül az 1647: 78. és 79. t. cikkek, az 1723: 15. t. cz. világosan és többszörösen kimondották, hogy minden hatóság az ország törvényei, nem pedig a helyi szokás szerint tartozik igazságot szolgáltatni és hogy régi szabadalmak sem állhatnak fenn az ország törvényei ellenére, amit különben már csak abból is lehet gondolni, hogyha a királyi pátensek sem birhattak érvénynyel az ország törvényei ellenében, mint ezt az 1791: 12. t. cikk ismételve az ily értelmű régi törvények alapján kimondotta*), hogy

*) Az 1647: 78. t. cz. 18 §-a így szól: „hogy az ítélethozásban az ország törvényeit és szabályait tartoznak használni“ (itt. t. i. némely visszaéléseket elkövető városokról emlékezett meg a törvény) „in ferendis Judiciis Legibus et Constitutionibus Regni utantur.“

Az 1647: 79. t. cz. pedig rendelte: „hogy az összes szabad királyi és bánya városok és szabadalmas városok is, ugy bármely véghelyek, de a Hajdu városok kapitányai és faluk bírái is, minden előttük bármilyen ügyben perlekedőknek stb., nem a helybeli szokással, hanem az ország törvényeivel megegyező ítéletet és igazságot szolgáltatassanak“ — „ut universae Liberae Regiaeque ac Montanae Civitates, oppidaeque Privilegiata, sicut et Confiniorum quorumcunque, sed et oppidorum Hajdonicalium Capitanei, ac Pagorum Judices omnibus etc. coram ipsis ob quaecunque negotia causantibus etc. Judicium et Justitiam non Loci Consuetudini, sed Legibus Regni conformem administrent.“

Az 1723: 15. t. cz. 1. §-a pedig kimondotta, hogy régi használat vagy szabadalom sem állhat fenn a hazai törvények ellenére, — „Non obstante etiam antiquo usu vel Privilegio alioquin contra Positivos Patriae leges subsistere non valente.“

Végre az 1791: 12 t. cz. nagyfontosságú rendelkezése ez: „biztosítván

akkor a királyi hatalommal szemben említésre — csekélységénél fogva — alig méltó jogkörrel bíró helyhatóságok u. m. városok, megyék és kerületek, még kevésbé térhetnek el az országos törvényektől; mindezek tekintetbevételével nem lehet kétkedni a fölötte sem, hogy sem a Jászkun városok sem a kerületek törvényhatósága, sőt a Nádor sem, mint legfőbb közigazgatási forum a Jászkunoknál (mi megkülönböztetendő a nádori bíróságtól) nem avatkozhatott azon tiszttán a magánjog körébe tartozó, tehát az ország törvényei szerint csak per útján és bírói ítélettel elbírálható jogkérdésbe, hogy a redemptorok vagy utódaik a redemptio által és annak aránya szerint a közösben maradt redimált földterületekhez szerzett tulajdonjogot elvesztették-e az által, hogy az egyéni tulajdont képezett földeiket, tehát csak a külsőségeket, később eladták.

Ő Felsége az ország Karait és Rendeit, hogy soha parancsok vagy ugynevezett patensek által, melyek különben is az ország semminemű bíróságai által el nem fogadhatók, az országot és kapcsolt részeit nem fogja kormányozni“, s hogy „sem a törvényszéki bíróságok törvényes ítéletei meg nem változtattatnak, sőt sem királyi, sem valamely közigazgatási kormányzéki megvizsgálás alá nem vonatnak, hanem az eddig alkotott s ezután alkotandó törvények s az ország bevett szokása szerint az ítélethozások a bíróságok által gyakoroltassanak. „Status et OO. Regni securos reddens nuquam per Edicta seu sic dictas Patentes, quae alioquin in nullis unquam Regni Judiciis acceptari possunt, Regnum et Partes adnexas gubernandas fore, etc., nec Sententiae legitimae Fororum Judiciariorum alterabuntur, immo nec in Revisionem Regiam nec ullius Dicasterii politici pertrahentur, sed secundum conditas hucusque, aut in futurum condendas leges receptam Regni Consuetudinem, Judicia per Judices etc. celebrabuntur.“

MÁSODIK FEJEZET.

A redemptio behajtása és a Jászkun közbirtokosságok alakulása.

A Jász-Kun hármas kerület megnyervén ekként az engedélyt a saját pénzén való megváltásra, az erre szükséges összeg kivetése és behajtása vált szükségessé, miután a kerületnek mint testületnek és municipiumnak semmi pénze és vagyona nem volt, s azt csak az egyes lakosokra vethette ki, és azoktól hajthatta be.

A kerületi hatóság tehát ezt akként hajtotta végre, hogy becsú utján meghatározván a Jász-Kun hármas kerülethez tartozó, minden városnak, helységnek és pusztának értékét, mindenik várostra a becsértéknek megfelelő összeget vetette ki, a puszták becsértékének megfelelő összeget pedig azon városokra és helységekre, melyek az egyes puszták megváltására vállalkoztak, a puszták saját lakossággal nem bírván s így magukat meg sem válthatván; és így történt, hogy mindenik város vagy helység egy vagy több pusztát csatolt saját területéhez, és így váltotta meg azokat saját városának vagy helységének határán felül.

Mindez látható a Jász-Kun-kerület által kiadott következő okmányból, melyet szószerint közlök; „A nemes Jász és Kun Districtusoknak 1745-ik esztendőben november havának 25-ik napján Jászberény városában Ttts és nemzetes palatinalis Feő Kapitány urnak előülése alatt tartott közönséges gyűlésekben azon districtusoknak városaik, helységeik, pusztáik és majorjaik a következő módon becsültettek meg, ugymint:

Jászság:

Jászberény városa . . .	40400
Boldogháza	8000
Nagyszállásának $\frac{2}{3}$. . .	2000
Lajos	5000
Mizsé	6000
Benének fele	3750

Summa: 65150

Apáti	27000
Kocsér	8000
Kömpöcz	5000

Summa: 30000

Fényszaru	9000
Karának fele	4000

Summa: 13000

Árokszállás	19400
Ágó	8000
Kerekegyháza fele . . .	5000

Summa: 32400

Alsó-Szt.-György	12900
Karának fele	4000
Kisszállásnak fele . . .	2750

Summa: 19650

Jákóhalma	9700
Szt.-Lászlónak fele . . .	2250
Négyzállásnak $\frac{1}{3}$ a . . .	1000

Summa: 12950

Kisér	12600
Móritzgáttya	2500

Summa: 15100

Ladány	11300
Benének fele	2750

Summa: 15050

Dósa	8100
Szt.-László $\frac{1}{4}$ része . . .	1125

Summa: 9225

Felső v. Gál-Szt.-György	4000
Szt.-Lászlónak $\frac{1}{4}$ -e . . .	1125

Summa: 5125

Mihálytelke Summa . . .	7600
-------------------------	------

Jászság summája	225250
-------------------------	--------

Nagy-Kunság:

Kardszag városa	17800
Asszonyszállása	5000
Magyarka	4000
Boltsa	7000
Ködszállás	3500
Orgonda Szt.-Miklós . . .	4000

Summa: 41300

Turkevi	11300
Móritz	8500
Kis-Kaba	3000
Pohamara	3000
Csorbának $\frac{1}{4}$	2500

Summa: 28300

Kisujszállítás	11300
Tóth Turgony	9000
Marjalaka	4000
Csorbának $\frac{1}{4}$	2300
Summa: 26800	

Madaras	9700
Fabiánka	4000
Kápolnás	7000
Summa: 20700	

Kunhegyes	9700
Kolbászszerk	9000
Summa: 18700	

Kun-Szt.-Márton	9700
Csorbának fele	5000
Mesterszállás	4500
Summa: 19200	

Nagy-Kunság Summa: 155000	
---------------------------	--

Kis-Kunság:

Halas városa . 24200 frt — kr.	
Bodoglár . . . 4500 " — "	
Tajónak fele . 1500 " — "	
Zsana v. Kőkut 3200 " — "	
Fehértó . . . 8000 " — "	
Füzes 4000 " — "	
Balota 4000 " — "	
Summa: 49400 frt — kr.	

Laczháza . . . 3600 frt — kr.	
Kato 2000 " — "	
Tsókás 2000 " — "	
Jakabháza . . . 300 " — "	
Summa: 7900 frt — kr.	

Kun-Szt.-Miklós 12900 frt — kr.	
Bösztrörnek fele 3000 " — "	
Bábony 9000 " — "	
Szank 5000 " — "	
Orgovány . . . 8500 " — "	
Kerekegyháza-	
nak $\frac{1}{6}$. . . 1666 " 20 "	
Summa: 40066 frt 20 kr.	

Szabadszállás . 12100 frt — kr.	
Bösztrörnek fele 3000 " — "	
Jakabszállásnak	
fele 4500 " — "	
Kis-Balázsnak	
fele 2000 " — "	
Summa: 21600 frt — kr.	

Fülöpszállítás . 9700 frt — kr.	
Kis-Balázsnak	
fele 2000 " — "	
Kerekegyháza-	
nak $\frac{2}{6}$. . . 3333 " 40 "	
Summa: 15033 frt 40 kr.	

Majsa 4000 frt — kr.	
Ágosegyháza . 2500 " — "	
Tajónak fele . 1500 " — "	
Kigyós 1500 " — "	
Summa: 9500 frt — kr.	

Dorozsma . . . 4800 frt — kr.	
Átokháza . . . 3000 " — "	
Üllés 4000 " — "	
Summa: 11800 frt — kr.	

Félegyháza	12100
Kisszállásának fele	2750
Galambos	5000
Ferencszállás	7000
Summa:	26850

A Kis-Kunságnak és annak 8 helységének summája tehát .	182150
A Nagy-Kunságé pedig és annak 6 helysége s pusztáié .	155000
A Jászságé ismét s ennek 11 helységéé s pusztája . . .	225250
És így mind a Három districtusoknak summája téssen .	562400
De hozzájárulnak még a Jakabszállás fele	4500
Mérges	2000
Pálos	5000
Tehát in Summa mindössze	573900
Melyből a redemptióra kiment	500000
Ismét erőtelen katonák házának megjobbitására	15000
Mely két summa téssen	515000
Maradt költség épületekre és egyéb szükségekre	58900.“

Hogy az ezen kimutatásban foglaltak közül, melyek városok, melyek helységek, s melyek puszták, az a fentebb idézett kir. adománylevél 5-ik pontjából látható, ahol is a városok „Oppida“, helységek „Possessiones“, (ezek közös elnevezése „Territorium“ is lévén); és a puszták „Praedia“ névszerint elsorolvák.

A kerületi hatóság ezzel a maga teendőjét elvégezvén, most a városokra és helységekre jött a sor a rájuk, és az általuk kiválasztott pusztákra kivetett redemptio összeget előteremteni.

Hogy a városok s helységek ezt miként eszközölték, erre nézve elég tájékozást nyújt Kisujszállás (akkor még helység) és Karczag városok váltság telekkönyve, mely „Liber Fundi“-nak nevezetett, s mely magában foglalja a váltságot befizetőket, a redemptorok, névsorát, s az általuk befizetett redemptio összegét.

Közlöm azért legelőször is a kisujszállási „Liber Fundi“-t, mely így szól:

Minekutána a Tekintetes nemes Jász és két Kun districtusok még elmúlt 1745. esztendőben felséges Mária Terézia koronás királyné Asszonyunk boldog uralkodása alatt ősi szabadságaikat bi-

zonyos summa pénznek letételével kegyelmesen megnyerték volna, azon summa pénznek felosztásával háramlott

Kisujszállás helységére . . .	11300 Rf.
Tóth Turgony pusztára . . .	9000 „
Marjalaka pusztára	4000 „
Csorba pusztára	2500 „
Summa	26800 Rf.

Mindössze Huszonhatezer nyolczszáz Rf.*) Kisujszállás helysége ezen summát 6 rendben fizette meg, e szerint, ugymint:

1-ső Julius 1745. fizetett	6000 Rf. — kr.
15-a 9-ris	4200 „ 12 „
24-a August. 1746. . . .	11307 „ 4 „
10-a 8-ris dtto	1002 „ 6 „
9-a X-ris dtto	3500 „ 26 „
6-a Január 1752. a Pál- fiána capitalis summá- nak Complanatójába .	790 „ 12 „
Summa	26800 Rf. — kr.

Osztán 1753. esztendőben április havának 9-ik napján Jászberényben Genarális gyűlés alkalmatosságával a graemialis helységektől a Particularis Quietántiak összeszedetvén, a nemes Három Districtusoknak pecsétje alatt kelt absolutionalis levelekkel váltattak fel. Ezen 1753-ik esztendőben Kisujszállás helysége rendetlen dülők miatt az osztályban történt sok hibákat megismervén, szinte 1753-ik esztendőbe octóber havában Geometra Kovács György uram által új dülöket csináltatván, ezen octóber hónapban ugyan 1753-ik esztendőben Veres Ferencz hites Notárius által készült fundualis könyvben beiratott kinek-kinek redemptiójának erejéhez képest új osztály tétetett.

*) Rhénes forint.

Pagina	Első tized fizetett	Kisujszállási Territorium- ban és telekjének váltságában	Turgonyi, Marjalaka és Csorbai pusztában	A teleknek váltsága tészen	
		Forint	Forint	Forint	Denár
1	Veres Ferencz . . .	27	80	9	30
8	Turi István	—	80	—	—
27	Cs. Tóth György . .	—	20	—	—
67	Ifj. Tóth János . .	—	77	—	—
68	Bárány János . . .	—	30	5	30
69	Kósa János	—	38	5	80
74	Mádi István	—	20	8	—
93	Mohácsi István . .	—	110	—	—
97	Szabó Zsigmond . .	9	—	3	70
105	Varga Mihály . . .	—	40	—	—
128	Esküdt Illésy Ján. ur	—	40	—	—
134	Tóth István	—	30	6	55
176	Szántó István . . .	—	100	—	—
195	Horváth György . .	—	75	—	—
197	Ifj. Tóth András . .	—	40	—	—
231	Boros Mihály . . .	—	50	—	—
256	Szücs János	—	20	—	—
257	Papp Péter	—	20	—	—
290	Nagy Pál	—	25	—	—
	stb.				

Összesen 296 név jő elő mint redemptiót fizető, mindegyik név után ki van téve ki mennyit és melyik rovatba fizetett; legnagyobb része mind a három rovatba fizetett (az ilyenekből csak az első tétel alattit közlöm fentebb), de még sem mind, nevezetesen a fentebb kivonatosan közlött „Liber fundi“ 1. tétele alattit kivéve a többi közlött tételek csak a 3 pusztára, néhány a 3 pusztára és beltelekre, egy pedig csak a territoriumba és külön a beltelekre fizetett; de szóljon erről a Kisujszállási kereset, melyet ugyis ismertetni fogok, s idézem abból a következőt:

Előadatulván ugyanis a keresetben, hogy miként lett kivetve a fentebb közlött kimutatás szerint a Jászkun-kerületi hatóság által Kisujszállás helységére és a 3 pusztára 26800 frt, ezután a kereset így szól:

Kisujszállás város ezen váltságösszeget a B alatti váltsági telekkönyvhöz (liber fundi) képest, (mely imént közöltetett,) kifizetvén, ezt ismét saját lakosaitól szédte be, de ennek módozataira nézve két főkörműmenyt kell kiemelnünk, t. i.

1. azt, hogy a kisujszállási lakosok maguk határozták meg azon összeget, melylyel a váltsághoz járultak, s ennek mennyisége csupán ajánlatuktól függött

2. azt, hogy a lakosok által fizetett váltság nem terjedt ki általánosságban mindenik megváltott területre, hanem azok akként voltak osztályozva, hogy a kisujszállási territorium (a külsőséget képező földek, vagyis kisujszállás város határa) képezték az egyik, kisujszállás telekjei (a belsőség, a házhelyek) a másik, és Turgony, Marjalaka egész puszták s Csorba pusztának $\frac{1}{4}$ része képezték a harmadik — de egymástól elkülönített — megváltott területet, vagyis Kisujszállás város határa alatt nem értettek Turgony, Marjalaka és Csorba puszták s oda nem is tartoztak, hanem ezek az előbbtől külön határt képeztek, s míg ez utóbbi puszták mindig névszerint említették, addig Kisujszállás város határa aszerint, amint külsőség vagy belsőségről volt szó „territorium“ és „telekje“ kifejezéssel jelöltetett meg.

És így történt, hogy mint a B alatti váltsági telekkönyv tanúsítja, noha a redemptor lakosok legnagyobb része, mind a kisuj-

szállási territorium és telekjére, mind a 3 pusztára fizetett, de a váltságösszeg külön, és különböző mennyiségben is fizettetett; de több oly eset is fordul elő, hogy a territorium és telekjére semmi sem fizettetett, hanem csupán a 3 pusztára, mint ezt látható a B alatti váltságai telekkönyv 8., 27., 67., 93., 105., 128., 176., 199., 231., 256., 257. és 290. tételeiből, — továbbá úgy is történt fizetés, hogy a 3 pusztára és Kisujszállás telekjére fizettetett váltság, (de elkülönítve) mint ezt a B alattinak 68., 69., 74. és 134. tételei tanúsítják, és végre úgy is, hogy csupán a territorium és telekjére (de szinte elkülönítve) fizettetett, a 3 pusztára pedig semmi, mint ezt a B alattinak 97. tétele tanúsítja.

Miután kisujszállás redemptor lakosai ekként a váltságösszeget lefizették, az összes megváltott területeket Kisujszállás város hatósága vette át a kerületektől, ő intézkedett azokkal, s ő határozta meg, hogy miként részesüljenek a redemptor lakosok a megváltott terület haszonvételeiben; nevezetesen mindegyik redemptornak a befizetett váltságösszegekről nyugtát s egyszersmind öröklevelet adott, és pedig azoknak, kik mindenik megváltott területbe fizettek a C alattihoz, kik pedig csak a 3 pusztába fizettek, a D alattihoz hasonló öröklevelet adott ki, és ezekkel az egyes redemptorokat „mind feleségét és mindkét ágon levő maradékait“ az általuk megváltott területnek örökös birtokába bocsájtotta, és már be is bocsájtottának ismerte s nyilvánította, megkülönböztetvén azokat, kik mind a territorium s telekjére, mind a 3 pusztára fizettek, azoktól, kik csupán a három pusztára fizettek, az elsőbbséget mindenik terület birtokába, utóbbiakat pedig csak a három pusztába bocsájtván be.

Kisujszállás város hatósága azonban akkor még semmit sem osztott fel a megváltott területekből a redemptorok egyéni használatára s külön tulajdonul, csupán telket (a belsőséget) s ahoz tartozó szőlőföldeket, hanem a többi megváltott területek közösségben s osztatlan állapotban használtattak a redemptorok által, s azért a birtokba bocsájtás a váltságai összeg szerinti arányban (igaz proportióval való örökösödés birtokába) történt, csak a 3 pnsztából már ekkor megkezdett, de még be nem végzett osztály szerint

kimutatott földek resignáltattak a redemptoroknak: s így alakult a redemptorokból a közbirtokosság.

A *C* alatt felhívott öröklevél pedig szóról-szóra ezt tartalmazza, melyhez hasonló több száz darab van kezeim közt s mind eredetben:

„Mi N. N. Privilegiált Nagy Kun Districtusban helyezettett Kisujszállás helységének Feő Birája és tanácsa adjuk tudtára mindeneknek, akiknek illik, minekutána Tekintetes, nemes Jász és Két Kun Districtusok még elmúlt 1745. esztendőben Felséges Mária Terézia koronás Királyné Asszonyunk boldog uralkodása alatt bizonyos summa pénznek letételével ősi szabadságaikat kegyelmesen megnyerték volna; azon summa pénznek felosztásával háromlott helységünk territoriumára és ahhoz tartozó turgonyi és marjalaki egész pusztáinkra úgy Csorba pusztának $\frac{1}{4}$ részére Huszonhat ezer nyolczszáz Rhénes forint, mely summába fizetett Borsos Márton nevű becsületes lakosunk egy teleknek s a nevezett territoriumnak váltságában 33, harminczhárom, az említett 3 puszták váltságában pedig Százharminczhárom vonás forintokat. Annakokáért nevezett lakosunkat ezen kétfrendbeli summának kifizetése iránt quietáljuk és ezen kétfrendbeli summának erejéhez képest mind magát s feleségét, s mindkét ágon levő maradékot helységünk territoriumának és a nevezett 3 pusztáknak igaz proportióval való örökös birtokába bebocsájtjuk, aminthogy be is bocsájtottuk és privilegiált Concivis lakosaink közé beszámáltuk. — Sőt a jelentett egy teleket s ahhoz tartozó szőlőföldeket, úgy az említett három pusztákban igaz proportióra immáron is kezdett osztály szerint kimutatott szántó és kaszáló földeket effective resignáltuk is ezen levelünknek erejével. — Kisujszállás Die 30 Mensis Oktobr. Anno Millesimo septingentesimo quinquagesimo tertio. Extradat per Franz Veres. m. p. ord. jud. Loci Notario (l. S.)“

A *D* alatt felhívott — csupán a 3 pusztára vonatkozó — öröklevél pedig így szól:

„Mi N. N. Privilegiált Nagy Kun Districtusban helyezettett Kisujszállás helységének Feő Birája és tanácsa adjuk tudtára mindeneknek akiknek illik: Minekutána Tekintetes nemes Jász és Két Kun Districtusok még elmúlt 1745-ik esztendőben Felséges Mária

Terézia koronás királyné asszonyunk boldog uralkodása alatt bizonyos summa pénznek letételével ősi szabadságaikat kegyelmesen megnyerték volna, azon summa pénznek felosztásával háramlott helységünk territoriumára és ahhoz tartozó Turgonyi és Marjalaki egész pusztáinkra, úgy Csorhai pusztának egy negyedrésztére Huszonhatezernyolczszáz Rhénes forint, mely summába fizetett Mohácsi István nevű lakosunk egyedül a 3 puszták válttságára nézve száztíz vonás forintokat. Annakokáért nevezett lakosunkat ezen summának kifizetése iránt quietáljuk és ezen summának erejéhez képest mind magát és feleségét s mindkét ágon levő maradékot egyedül a megnevezett 3 pusztáknak igaz proportióval való örökös birtokába bebecsájtjuk, aminthogy be is bocsátottuk, és privilegiált Concivis lakosaink közé beszámoltuk, sőt az említett három pusztákban igaz proportióra immáron is kezdett osztály szerint kimutatott szántó és kaszálló földeket effective resignáltuk is ezen levélünknek erejével. Kisujszállás Die 30 Men. Oktobris. Anno Mille-simo septingentesimo quinquagesimo tertio. Extrad per Franz Veres. m. p. ord. jud. Loci Notario (I. S.)“

Maga ezen két okmány összehasonlításából is eléggé kitűnik, mennyire tarthatatlan és minden jogszerűség nélküli azok álláspontja, kik azt állítják, hogy aki eladta egyéni tulajdonát képezett földjét, azzal közösbeli jogait is eladottnak lenne tekintendő: mert eltekintve attól, hogy ily pusztá ráfogások nem csorbíthatják a redemptorok utódainak a közösbben maradt javakhoz való magánjogi igényeiket, mint már említve volt a kisujszállási keresetben, egyéni tulajdonul csak a 3 pusztából lettek földek kiosztva, a territorium, Kisujszállás város külön határa pedig egészen közösbben maradt; már most aki a *D* alatt felhívott öröklevél szerint egyedül a 3 pusztába fizetett válttságot, s aki ennél fogva a territorium birtokába nem is bocsájtattott be, s így abból semmi közösbeli jussa s illetősége nem is volt, ha eladta is 3 pusztabeli egyéni tulajdonát képezett földjét, hogy adhatta volna ezzel oda a territorium valamely részéhez való jogot is, mely őt nem is illette, s miből az ő redemptiója után — minthogy ezt csak a 3 pusztába fizette — nem is járt semmi jog és illetőség; ha pedig az ilyeneknél nem járt semmi jog a „terri-

torium“-hoz, illetve annak bizonyos részéhez a 3 pusztába fizetett redemptio után, természetes, hogy azoknak, kik mind a 3 pusztába, mind a territoriumba fizettek váltságot, sem járhatott a 3 pusztabeli redemptio után, hanem csak a territoriumba fizetett redemptiójuk után, ami pedig az egyéni tulajdont képezett földekkel már csak azért sem lehetett semmi kapcsolatban, mert ezek a 3 pusztából valók, és az abba fizetett redemptio után kaptak voltak.

Abból pedig, hogy a territorium és 3 pusztá, — a liber fundi, és Mária Terézia királyné adományalevele (5. pontja) szerint külön határt képezett területek — később egyesítették oly formán, hogy az egészet elnevezték Kisujszállás város határának, minthogy csakugyan az is lett a 3 pusztá is a megváltás által, abból még nem következik egyéb, minthogy az igazságos aránykulcs megállapításánál és a közlegelő felosztásánál ki kell nyomozni a territorium korábbi határát, s azt ki kell hasítani az egyesített területből, vagy ha ezt kinyomozni nem lehetne, akkor a két határ redemptiója — mint becsérték — fogadandó el alapul, és az egyesített határ annyiad része tekintendő territoriumnak és 3 pusztának: mennyi ezek külön redemptiójára aránylag az egész területből esik; azt pedig, hogy a territorium, mint közösen maradt földek, a 3 pusztának, mint melyből az egyéni tulajdonul kiosztott földek keletkeztek, járulékának tekintessék, már csak azért is képtelenségnek kell tartani, mert a territorium helység és később város, tehát jogilag is nagyobb jelentőségű terület volt, mint a puszták, s így az a kisebb és alárendeltebb birtoknak tartozéka nem lehetett, s ha a kettő közt ilyes kapcsolat képzelhető lenne is, inkább a puszták lennének a territorium tartozékainak mondhatók.

Karczag városában, melynek neve akkor még „Kardszagujszállás“ volt, hasonló módon és elvek szerint történt a redemptio kivétele és behajtása, mint Kisujszálláson; eltérés ettől csak abban volt, hogy Karczagon az összes megváltott területek, tehát Karczag város saját határa, mely ott is „territorium“-nak neveztetett (miután Mária Terézia közölt adományalevele szerint a „territorium“ jogi elnevezése volt a városok és helységeknek a pusztákkal szemben,

melyek ott „praedia“ jogi elnevezéssel jelöltettek meg) — együttesen lett megváltva a pusztákkal, s valamennyi megváltott határra kiterjedt a befizetett redemptio.

Megkülönböztetés történt azonban Karczagon arra nézve, hogy a redemptio egyrésze kizárólag azon földekre történt, melyek egyéni tulajdonul és használatra kiosztattak, s ezeknél minden „rud“ (2 láncz) földre 10 rhénes frt számított, más része pedig a redemptiónak a közösen maradt földekre lett fizetve és számítva.

Kiténik ez a több ízben fizetett redemptiókról külön vezetett három „Liber fundi“-ból.

Az első „Liber fundi“ két részből áll, tehát tulajdonkép két könyv, csakhogy egybe van kötve.

Ezen „Liber fundi“ kívül „In Anno 1745/6.“ belől pedig „1745-ik év“ felirással van ellátva: így ez az első „Liber fundi.“*)

Ennek első részében foglalt redemptio fizetések következő rovatokba vannak jegyezve, kivonatilag néhány tételt is közölvén abból, melyekre az aránykulcs ismertetésénél ugysis hivatkozás lesz.

Pagina	N é v	Obtingál		Fizetés		Restal		Super- erog.	
		Rf.**)	kr.	Vf.***)	ln.	Vf.	dn.	Vf.	dn.
157	Szilágyi István	—	—	102	—	—	—	—	—
266	Karczagi Szabó Mihály	—	—	523	92	—	—	9	6
273	Csombordi György . .	—	—	142	80	—	—	—	—
296	Boldizsár András . . .	—	—	108	56	—	—	—	—
460	Orbán Mihály	—	—	2	38	—	—	—	—

Ezen rovatok szerint fizető redemptor 475 foglaltatik a „Liber fundi“ ezen első részében.

*) A karczagi perben B. alatt van csatolva.

**) Rhénes forint.

***) Vonás forint.

Ugyanezen „Liberfundi“ második részében külön redemptio fizetések foglaltatnak a következő rovatok szerint:

Sorszám	N é v	Rud	Obting		Solutum		Supererog	
			frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
149	Szilágyi István . . .	30	300	—	300	—	—	—
256	Karczagi Szabó Mihály	30	300	—	300	—	9	6
263	Csombordi György . .	15	150	—	—	—	—	—
284	Boldizsár András . .	9	90	—	—	—	—	—
476	Orbán Mihály	3	1	59	—	—	—	—

Itt tehát a fizetett redemptio kizárólag a szántóföldek gyanánt egyéni tulajdonul kiosztott földekre történt, s mert ezen földek ára is megszabva lön, t. i. minden rud földért 10 frt, ebből világos, hogy aki és amit ezen „Liber fundi“ első részében foglalt rovatok szerint, úgy amég ezen kívül létező 3-ik Liber fundi szerint fizetett redemptióba, az csupán a közösen maradt földterületekre, tehát a jelenlegi közlegelőre történt, mit megerősít ezen Liber fundi táblájára irt következő szöveg: „Anno 1777 Die 20 febr. kérdés támadván most és ezelőtt is egynehányszor a Hosszu és rövid Dülőnek redemptionális ára felől, a következőknek is információjára a nemes tanács előtt improtocoláltatott azon becsületes tanácsbeli személyek bizonyság tételére, kik a Redemptióban is forogtak, hogy:

az Hosszu dülőbeli egyláncz . 6 Vf. 85 dr.

Rövid dülőbeli egyláncz . . . 5 Vf. 15 dr.

a redemptionális ára, mely Rhfrtot teszen hosszú dülőbeli ugyan 5 frt 42 1/2 kr., rövid dülőbeli pedig 4 frt 17 1/2 kr.)*

Improt. per Joan Bátky mp. J. Vnot.“

*) E szerint egy rhénes forint 120 denárt vagy 60 krajczárt, egy vonás forint pedig 100 denárt vagy 50 krajczárt tett.

Ezen megjegyzés is egy rud (2 láncz) föld árát 10 rhénes fitra teszi, mind fentebb a „Liber fundi“ második részében kivetve lön, a különbség csak az, hogy a hosszú dűlőbeli egyláncz (fél rud) 42 $\frac{1}{2}$ kirral drágább volt, mint nagyobb, a rövid dűlőbeli pedig ugyanennyivel olcsóbb, mint kisebb, a kettő együtt azonban éppen 10 rhénes fitra rug.

A harmadik liber fundiban, melyre redemptio befizetések történtek, s mely a rajta levő évszám szerint 1764. évben készült a következő rovatok vannak:*)

Nr. Pagin	Fizetett Karczagujszállási Territoriumnak és ugyanottan levő egy Telekjének ug Asszonyszállási, Magyarokai, Bócsai, Ködszállási és Orgonda-Szt.-Miklósi Puszták váltáságában	Rfr. (vagyis Rhénes forint)
190	Szilágyi János	200
342	Kardszagi Szabó Mihály	270
380	Boldizsár András	107
389	Orbán Mihály	30

Ezen „liber fundi“ a következő bevezetéssel van ellátva:

„Minekutána a tekintetes Nemes Jász és két Kun Districtusok az elmúlt 1745. esztendőben Felséges Mária Terézia koronás Király Asszony boldog uralkodása alatt, Régi szent Királyoktól és Fejedelmektől ajándékozott ősi szabadságokat s Privilegiumokat bizonyos summa pénznek letételével megújítását és erősbitését kegyelmesen megnyerték volna, azon summának felosztásából háramlott

Karczagujszállás városára	17300
Asszonyszállási Praediumára	5000
Magyarkára pedig	4000
Bocsára	7000
Ködszállására	3500
Orgonda Szentmiklós Pusztáira	4000

Summa: 41300

*) A karczagi perben A. alatt van csatolva.

Annakutána 1753. esztendőben április havának 9-ik napján Berényben Generális-gyűlés alkalmatosságával Gremiális helységek-től a Particularis Quietantiak befejeztetvén, a Nemes Három Districtusoknak Pecsétje alatt költ Absolutionalis Levelekkel váltattak fel. Ezen 1763. esztendőbe Karczagujszállás városa a rendetlen düllők miatt az osztályban megtörtént és bőségesen kinyilatkoztatott s feltetszett hibákat megismervén, szintén 1763. esztendőben október hónapnak utolsó napjára némes szabad királyi Debreczen városában Czivis és Intratus Geometra Kovács György által kinek-kinek a Proportione Redemptionalis Summae ujonnan felmérétvén, az említett város felosztatta.

Mely osztás elvégződven ugyan 1764. esztendőben Bojthi István hites Notarius által készült Fundualis könyvben beiratott.“ —

Az ezen „liber fundi“-ban bejegyzett redemptio fizetések tehát kétségtelenül az összes megváltott határookra kiterjedtek, de hogy csak a közösben maradt földterületekre esett az, szemben az előbbi „liber fundi“ második részében a „rud“ földekre bejegyzett redemptióval, kétségtelenül mutatja az, hogy a rudföldeknek szabott ára volt, s aki annak eleget tett, a többi redemptiót, csak a közösben maradt területekre, tehát a jelen közlegelőre és a korábban ehhez tartozott, de abból jogtalanul elfoglalt területekre fizethette; a miből pedig következik egyrészt, hogy az aránykulcs a közlegelőre nézve csak azon redemptio lehet, mely nem a rudföldekre, hanem azonfelül lett fizetve a közösben maradt határookra, minthogy csak ezek képezték annak váltságát, másrészt, ha megengednők is, hogy ehez a „rud“ földek váltsága hozzá számítassék, akkor is kétségtelen az, hogy a kinek nincs is meg már, vagy egészen nincs meg az őse által egyéni tulajdonul nyert föld, t. i. az, mely mint a „rud“ föld lett váltva, a mi most — elég helytelenül — „tőkeföldnek“ neveztetik, de a mi nem egyéb egyéni tulajdont képező szántóföldnek, tehát külsőségeknél, azért, ha őse egyéb redemptiót fizetett a „rud“ földek árán felül, vagyis a közösben maradt határookra, ezen redemptio után és aránya szerint joga van a közlegelőhöz, és így a jelen jogtalan birtokállapot pártolónak

abbeli álláspontja, hogy a ki egyéni tulajdonul külsőséggel nem bir, nem részesülhetne a közlegelőben, ha bár őse redemptiót fizetett is, vagyis, hogy ezen külsőségek, úgynevezett „tőkeföldek“ lehetne csak az aránykulcs, semmi legkisebb jogszerűséggel sem bir, és ez világos ellentétbe jönne az 1764. évi „liber fundi“ imént közlött bevezetésében is foglalt azon kijelentéssel, mely szerint a földfelosztás kinek-kinek „a Proportione Redemptionalis summae“ vagyis váltságösszegéhez mért arányban történt.

HARMADIK FEJEZET.

A közös javak birtoklása és használata.

A redemptorok ekként redemptiójuk egyrészéért egyéni tulajdonul földeket kaptak, egyrészéért pedig a közösben maradt területek, u. m.: a közlegelőhöz, réthez stb. való közösbeli jogot nyerték, s azok birtokába és használatába is redemptiójuk aránya szerint belettek bocsájtva.

Jogosult közbirtokossági tag lett pedig minden redemptor, és pedig Kisujszálláson azon határnak közösben maradt részéhez, melybe redemptiót fizetett, Karczagon pedig általán az egész megváltott területek közösben maradt részéhez.

Ercdetileg tehát csak magok a redemptorok képezték a közbirtokosságot s ezek kihaltával jogutódai.

A társadalmi élet természetszerű következménye levén azonban az, hogy a vagyon az egyének közt folytonos mozgásnak és cserének van alávetve, képzelni sem lehet, hogy a redemptió útján nyert vagyon folytonosan a redemptorok, vagy örököseik birtokában változatlanul megmaradt volna, a minthogy nem is maradt, és egyik redemptor vagy annak utóda vett a másiktól vagy utódától ép úgy, mint vettek idegenek is.

Ez volt szülőoka azon törekvéseknek, melyek a jelenlegi jogtalan birtokállapot létesítésével, vagy, hogy még szabatosabban fejezzem ki magam — a jelenleg ususban levő aránykulcs gyakorlatba hozásával diadalra is jutottak, s melyet megdönteni czélom.

A kik ugyanis valamely redemptortól szántóföldeket vettek, azokban ébresztette fel az önzés azon gondolatot, hogy a közös-

ben maradt területeket, mely vagy többet, vagy legalább is annyit tett, mint az összes szántóföldek, jó lenne ezek járulékának s a szántóföldekkel együtt az eladó közösbeli illetőségét is eladottnak tekinteni; mert hiszen ekként legalább is megkétszereződnek azok vagyona, kik úgy vették a szántóföldet valamely redemptortól, s ehez annyira ingyen jutnának, mintha csak az ablakjukon repült volna be azon szép birtoktest, mely ekként valósággal el-sajátíttatnék a jogosult redemptortól, illetve utódától; és ezen törekvések a redemptor vevőkre is, nem csak az idegenekre voltak kecsegtetők s lett azért ezek által is pártolva; mert szántóföldeiknek ily vétel utjáni szaporítása mellett több esett volna rájuk a közösből ezen új elv értelmében, mintha csak saját redemptiójuk képezi az aránykulcsot és szabályozza a haszonvételt.

És mert ezen törekvéseket a vagyonnak vétel utjáni szaporítása vonta maga után, s így ez az erre képesített gazdagabb lakosság által ápolgatott, azok pedig, kik ellen ennek éle irányult, a vagyonuk elidegenítésére kényszerültek, tehát a szegényebb sorsú lakosság volt: így történt, hogy ezen igazságtalan törekvések, s a jelenleg ususban levő jogtalan aránykulcs pártolói s létrehozói a nagyobb birtoku lakosságból, s így fájdalom egyszersmind az értelmiségből is kerültek ki, s az ennek érvényesítésére irányzott folytonos és közös törekvésben egyesülve, hatalmas párttá, ellenfeleiknél sokkal hatalmasabbá tömörültek, mert hiszen az ő elnyomottjaik mind a szegény föld népe volt, kik sem annyi hatalom s befolyással, sem annyi képességgel, saját, bár jogos érdekeik védelmére nem rendelkeztek, mint amazok, kik értelmi fölényükön kívül még az összes hivataloknak, mint általuk kezelt és elfoglaltaknak — tekintélyével és hatalmával is elősegíthették törekvéseiknek nemcsak érvényesíthetését, de annak a beleszólásra hivatott felsőbb közegek előtti akkénti feltüntetését is, mintha ők jogos téren állanának, s elnyomottjaik feljajdulása rejtene magában valami jog- és társadalomellenes ábrándokat, mi nekik annál könnyebben sikerülhetett, mert e kérdés helyes megoldására irányadó elvek, t. i. a redemptióból eredők, a jászkunokon kívül alig volt ismerve, s másrészt, mert a kételyek eloszlatására alkalmas ada-

tok fölött is ők maguk rendelkeztek, sőt ők rendelkeztek magával a közbirtokosság közös vagyonával, a közlegelővel, regaléval stb. is, mert mint alább látni fogjuk a közbirtokosság kezdetétől fogva testületi szervezetet nyert, s annak ügyeit és vagyonát a Jászku-nok sajátságos viszonyainál fogva mindenkor a városok, t. i. azok hatósága intézte és kezelte, és a város feje (főbírája) volt egyszers-mind a birtokosságnak is hivatalbeli feje (elnöke), s a birtokosság ki- és felfelé egyaránt csak a város első tisztviselője, mint annak elnöke, képében és személyében volt ismerve. Az elnyomott sze-gény földnépe, a redemptoroknak jogaiktól megfosztott utódaik, tehát ugyyszólván összekötött kézzel lettek a rajtuk elkövetett igaz-ságtalanság áldozatául odadobva, s annak eltűrésére kárhozthatva.

Hogy mikor lett ezen jogtalan törekvéseknek sikere, s mikor lettek a redemptoroknak szántóföldekkel, vagyis külsőséggel egyéni tulajdonul részint nem bíró, részint az ősökénél kevesebbrel bíró utódai a redemptióból eredt jogaiktól megfosztva: azt már abból is lehet sejteni, hogy ennek sötét idők kellettek, a mikor a nép-szabadság világító fáklyája sem éghetett, a melynek fényénél az ezen üzelmek alatt lappangó jogtalanság bizonyára észrevétetett volna, tehát — ha nem mondanám is, bizonyára kitalálná az olvasó, hogy ez a 48-iki szabadságharczót követett abszolut korszakba esett.

De mielőtt ezt részletezném, megismertetni kívánom az addig gyakorlatban volt haszonvételi módot, s e végből itt közlök a leg-régibb időktől kezdve néhány erre vonatkozó jegyzőkönyvi kivonatot.

„Kivonat Kisujszállás városi levéltári protocollumából:

1772. die 4-a Febr.*)

1-a. Minthogy a lakosok közül sokan panaszkodnának, néme-lyek ugyan azért, hogy mostani bírások szerint kender földjük szűk volta miatt abban ésorbaságot vagy az elszántás vagy más okokra nézve látnának, némelyek azért, egy némely lakosok egy-nél és így kelletinél többet birnának, némelyek pedig (olyaténok tudniillik, a kik a múlt osztálytól kezdve lettek gazdákká) azért,

*) Ezen tanácsülésen jelenlevőkül az elnöklő városi főbíró, 16 tanácsno-kot és 2 jegyzőt nevez meg a jegyzőkönyv.

hogy ő nékiek teljességgel semmi kenderföldjük nem volna; erre való nézve azért, hogy a kenderföldek az illetén panaszoknak elháríttatások végett újra felosztassanak meghatározottatott, mely osztály is kezdődik az kenderföldeknek Konta gát felől való szegletén a gyepen s az nyilhuzás szerint az osztályban lészen elsősege a 3-ik tizednek, második lészen a 2-ik vagy kis tized, és a nyil folyamatja szerint utolsó a nagy tized, az osztás pedig házsorban fog folyni úgy hogy az irredemptusok, kiknek házaik vagynak együtt lesznek a redemptusokkal; a zsellérek pedig úgy szolgák és pásztorok feleségeiknek a düllők végiben fog adódni 25 öl hosszúságú, és mindegyiknek 3 öl fog adódni, házas de marhátlan irredemptusoknak, a kik szekerekkel szolgálatot nem tesznek, a hosszabb düllőben (melynek hossza lészen 50 öl) három, az olyan irredemptusoknak pedig, kiknek marhájuk vagyon és szolgálatot tesznek 4 öl, a redemptusoknak ezen utóbbi 4 ölet gondolván mindenütt tőkének, minden 5 frt után egy suk k.

1776. 22-a 7^{bria*})

3-szor. A nemes tanács meghatározta, hogy mától fogva akárki legyen, ha egyszer irredemptus, ha a réten akár füvet vagy sást, akár pedig nádat fog vágni, annak fele részét a helység mulhatlanul fogja elhordatni, redemptustól pedig a réten hir nélkül vagy szabadítás előtt való szénakaszálásnak harmadát fogja elhordatni a helység, de a nádat a redemptus minden dézman nélkül vághatja.

1780. 9-a April.**)

3-a. Hogy a terhes árenda fizetésnek valami hasznát érezhesse a nép, elvégeztetett, hogy dinnyeföld osztasson az Igriczibe, minthogy annak a helység kicsiny hasznával élhet, a mennyire ottan telik, a kinek nem telik pedig az Igriczibe, a Ludasban fog

*) Jelenlevőkül a városi főbiró, 16 tanácsnok és az aljegyző vannak elsorolva a jegyzőkönyvben.

**) Jelenlevőkül a városi főbiró, 14 tanácsnok és 2 jegyző sorolvák el a jegyzőkönyvben.

osztatni, mely osztásban is a nyilhuzás szerint a 4-ik tized lészen első, a 3-ik második, a második 3-ik, az első tized pedig 4-ik lészen, az osztályban lészen ezen rend, ugymint a szolgálk feleségeinek és a pásztorok feleségeinek 2 öl, a szolgáló gyalogszeres irredemptusnak 3 öl, szekérrel szolgáló irredemptusnak 4 öl, ez maradván mindenütt tőkének, minden redemptio után való 5 frtra adódik 1 sukk.

1785. 16. Juli.*)

2-a. Daraksai árendás pusztára ezen folyó 1785-ik esztendőre esendő árendapénz a régi bevett prakszis szerint conscribáltatván, a helybeli marhák azoknak számokhoz képest meghatározottatott, hogy minden redemptio után való marhára ejectáltasson singulative 7 kr. a redemptión tul való marhákra nézve darabjaira nézve pedig 14 kr., ugy mindazonáltal, hogy ezen árendának beszedésére 2 különös személy választassék 10—10 frt sallariummal a beneficiális cassából leerdő kifizetés mellett, mint-hogy eddig observáltatott, hogy ez ideig szokásban volt particuralis cassiriusok minden fizetés nélkül lévén, mind kedvetlenül incassáltak, mind pedig több kézen több több convictiva szokott esztendőnként történni.

1788. 9-a Juli.**)

2-a. Minekutána eő Felsége kegyelmességéből Mirhógátat megtölthettük, már most némely vizállásos részén határunknak a helység kaszáltatásáról megmaradott sásból elvégeztetett, hogy a községnek egy nyilas osztódjék, az osztálynak ideálja ebben határozottatott meg, hogy minden marhás és szolgálatra való lakosnak személyenkénti különbség nélkül adódjon 10 öl, ha redemptus lészen azon kívül minden 5 frtra egy öl, ha pedig irredemptus és járó marhás minden járó marhára hasonlóan egy öl, akik pedig gyenge gyalog

*) Ezen tanácsülésen jelenlevőkül a városi főbiró, 12 tanácsnok és 2 jegyző soroltatnak el a jegyzőkönyvben.

**) A jegyzőkönyvben jelenlevőkül az elnöklő kerületi kapitány, a „localis Minister“, a városi főbiró, 13 tanácsnok és a jegyző vannak megnevezve.

szolgálatuak és minden marha nélkül vagynak, az olyanoknak nyolcz és nyolcz öl adassék.

1797. év Junius 24.

Tanácsgyűlés alkalmatosságával jelen lévén ord. bíró Papp István, esküdtek Csegey János, Nagy András, Szabó Mihály, Kis György, Pólya Mihály, Illésy György, Janó Péter, Gál János és Veres István, ugy ord. Konda István és V. not. Váradi János urak.

A helységbeli két gulyáknak a daraksai pusztáról visszaérkezések után az azoknak számokra kiszabattatott legelő mezőről megmaradt zöld nád a lakosok között felosztatni rendeltetvén s már Szabó Mihály és Komáromi János uramék által fel is dűlőztetvén, mivel az ő kegyelmek relatiojok szerint (kihagyatván az avas náddal elegyes, és amiatt kevesebbé haszonvehető kaszálló) 10630 öltre mégyen, minden 5 frt redemptio után egy öl, minden szekeres és gyalog szolgálatra azonkívül 5 öl szélességű és 120 öl hosszúságú kaszálót adattatni, s az osztály a kengyelben kezdődni rendeltetett stb.

Annó 1817. Die 1-a Apr. Distr. Kapitány Tettes Illésy János, Esküdt N. Ujfalusi György, ord. bíró Balogh István, Esküdtek Illésy György, Gál János, Szilágyi Mihály, Nyitray Mihály, Veres József, Kerek Mihály, Nagy András, Pólya Mihály, Janó János, ugy ord. not. Jónás Sándor uraimék, nemkülönben a lakosok közül Karsay Gergely, Takács Ferencz, Rásó András, Jónás György, T. Kis András, Antal István, Pete János, Szabó Mihály, Fekete János, Csegei Pál, Gál András és többeknek jelenlétekkel tartott gyűlés alkalmatosságával.

A felsőségnak sürgetős parancsolatja lévén az iránt, hogy a közönséges Territoriumból krumplinak való föld szakasztasson ki, mely rendelkezéshez képest a bíróság tanácsi Deputatiót küldött ki megnézésére azon környéknek, ahol a sürgetett krumpliföldet lehetne osztani, megvizsgálván a deputáció az erdő környékét, ugy találta, hogy a víznek kiterjedése miatt elegendő földet fe'fogni nem lehet, mindazonáltal amennyi telik, hogy

ha 10 öl lesz a dűllő hossza, egyenlő proportióval minden lakosnak lehetne mérni 3 öl szélességűt.

Végzés. A felmérett helyen méretesség minden különbség nélkül minden lakosnak 3 öl szélességű krumpli termőföld, — kezdvén az osztályt az első tizeden s tized sorral folytattasson — hirdettessen meg a lakosok közt, hogy senki a krumpli földjét üresen büntetés terhe alatt ne hagyja, de a mellett krumplin kívül más valmit a részére esendő földbe ültetni ne merészeljen. — Erdőcsősz aki lesz, köteleztessen arra, hogy a krumpli földre vigyázzon a régi szokott erdőcsőszí fizetésért. — A csősznek adódjon jutalmul egy czikkely föld az osztályán kívül, melyet a maga részére használhat.

1849. évi közgyűlés végzés jegyzőkönyvéből.

1849. év február 16-án jelen lévén főbíró Pásztohay István, Tanácsnokok P. Sztics János, Lábas Ferencz, Pólya S. István, Mohácsi András, Pólya Lajos, Balogh Máté, — Nagy István, Csegey Lajos, képv. Fekete János, Pápai István, Farkas Mihály, Jónás Sándor, Molnár István, Farkas Mihály, Jónás Sándor, Bangó István, Földházi Sámuel, T. Kis Márton, Nyitrai F. János, Janó András, Pardi Mihály, Ábri György, Zsadányi János, Tóth Gy. István, Pólya József, Mészáros G. Ferencz, Mohácsi Gáspár, Veres Lajos, Csegey László, Földházi János, Vilki József, Terbocs Pál, N. Oláh Mihály, D. Kis János, Pápai József, Mátéh Ferenc, B. Balogh János, K. Szabó Lajos, K. Szabó János, H. Varga István, Kun István, Pólya Sándor, Illési László, Pólya M. István és jegyző Nagy János.

20. sz. Többen nyilatkoztatván azon óhajtasukat, miként a vasas laposat vetés, a szejbőt kender alá, ugy az uj erdőt veteményes kertnek czélszerű lenne kivált ez időben, midőn a lakosságnak sok terheltetése van — kiosztani még pedig oly módon, hogy a földetlen, de házas zselléreknek is adatnék kenderföld.

Miután ezen óhajtást az egész gyűlés magáévá tette, közösen elhatároztatott:

1-ször. Hogy a vasas kut laposa vetés alá birtokaránylag osztassék ki.

2-szor. Osztassék ki szintén a szejbő kut laposa is annyi kiterjedésben, mint hajdan kiosztva volt, még pedig oly módon, hogy minden ház után, tehát a házas zselléreknek is, adassék 3 öl föld 25 öles düllőben, azontul a földbirtok után eső illeték is a birtokosoknak a ház után adott 3 ölon felül is adasson ki, az osztály pedig a tizedekre nézve nyilhuzás szerint, a tizedekben pedig ház sorjában legyen, mely ekként kiosztandó földek felmérésére a kiosztandó föld mennyiségéről teendő tudositás mellett kirendeltetnek Tan. Lábás Ferencz, képv. Pápai István és Jónás Sándor urak.

3-szor. Kiosztatni rendeltetett birtok aránylag az uj erdő is oly utasítás mellett, hogy ha lehet a legkisebb birtok is legalább is 1 öl legyen. *)

K i v o n a t. Karczagváros 1854 évi birtokossági gyűlési jegyzőkönyvéből Mártius 19-ik napján tartott gazdasági gyűlésben főbiró Varró László ur elnöklete alatt jelenvoltak: Ttes Kálmán Sándor ur, tanácsnok Takács Péter, Gőz László, Mihály Gergely, Szendei Sámuel, Főző János — gazdák közül: Nádasdi János stb. Jegyzette Bányai Lajos.

57. Mivel már a mult esztendőben a Cs. adó a legelő használata után fizettetett a közbirtokosság lakosai által, miután azok, kiknek földjük nem volt, még is jószágot tartottak, mivel a birtokos lakosság illetőségén legeltették jószágait, melyektől pedig adót nem fizettek, nagyon illő, sőt méltányos, hogy az illető jószágtartók valami fizetéssel járuljanak az adózás helyett a közbirtokosság szükségeinek fedezéséhez; kérdésbe tétetik ez alkalommal, hogy mennyiben határoz tassék az ilyenek részére meg jószágaiknak a mult évben a közlegelőni legeltetési bére? s hova fordittassék az? Határozatilag ez alkalommal kimondatik, hogy azon földbirtok nélküli lakosok, kiknek jószágá volt a mult esztendőben, a birtokos lakosság közlegelőjén élt, s országos adó alá nem vétetett fel, 2 tavait, vagy 10 juhot, vagy 5 sertést számítva egy öreg számba, fizettessék a közbirtokosság

*) Ezen jegyzőkönyvi kivonatok a kisujszállási perben X. és Y. alatt hiteles alakban csatolvák.

pénztárába a juhtól 10 kr., a nagy darab jószágtól pedig 1 frt, mely ekként begyüldendő összeg fordittassék egy ártéziás kut költségeire.*)“

„Kivonat Karczagváros 1868-ik évi birtokossági és képviselő közgyűlési jegyzőkönyvéből. Felvétel 1868 Február 7-én a legeltetési szabályok kidolgozására a közgyűlésnek folyó évi 5. számú határozatával kiküldött bizottság javaslatának egy szélesebb körű értekezletben megvizsgálása tárgyában. — A midőn is jelen voltak Nagy-Kun kapitány T. Nagy János ur, mint a tanácskozmány vezetésére felkért elnök, Mihály János főbíró, Kis P. István, Láposy Imre tanácsnokok, Aggod Miklós stb. részint képviselők, részint birtokosok, Bedő Lajos főjegyző mint tollvezető. 14. Elnöklő kapitány ur előadja, miként mindenek előtt előterjesztetni kívánja, hogy ezen a birtokosságból alakult s a legeltetési szabályok elkészítésére kiküldött bizottság javaslata végett összehívott értekezletben nem mint tisztviselő kéri magát tekintetni, mert mint ilyen a birtokosságot illető ügyekben semmi befolyással nem bír, s azt gyakorolni nem is akar, s csakis a birtokosság némely tagjainak kérelme következtében jelent meg; kik által hivatalos ügyeinek teljesítése végett a napokbani itt időzése alatt az értekezlet tanácskozásának vezetésére felkérte, annál fogva kéri, hogy miután az értekezlet minden tagja nem bir tudomással ezen meghívásáról, óhajtják-e a jelenlevők mindnyájan, hogy a tanácskozmányban részt vegyen és az elnökséget elfogadja? Mely előterjesztésre a jelenlevők mindnyájan Tekintetes Kapitány ur megjelenése feletti örömlükét és az elnökség elfogadása iránti óhajukat fejezván ki, Tekintetes Kapitány ur a tanácskozmányt megnyitván, a tárgyalás alá veendő javaslatot felolvastatni rendelte, minek következtében az elébb egész terjedelmében, másodszor pontonként felolvastatván és részletesen tárgyalás alá vétetvén: az 1-ső és 2-ik pont egész terjedelmében, minden megjegyzés nélkül helybenhagyatott és elfogadtatott, a 3-ik pont, mely a legeltetési jog gyakorlásában különbséget tesz a

*) A karczagi perben TT. alatt van hiteles alakban csatolva.

redemptus és irredemptus birtokos lakosok közt, minthogy ennek felényi jószágot enged legeltetni mint amannak, — élénk vitatásra adott alkalmat, egy rész a javaslat elfogadására, más rész a legeltetési jognak birtokaránylag való gyakorlását minden birtokosra kiterjeszteni óhajtván, különösen fejtegette e pont sérelmes voltát elnöklő Kapitány ur, előadván, miként ez ellenkezően a százados joggyakorlattal, a nádori resolútióval, sőt a jelenleg fenálló hazai törvényeinkkel is, mik minden birtokviszonyból származó kérdés megoldásánál a létező birtokállapotot rendelik alapul vétetni, annál fogva figyelmeztette az értekezletet ennek megváltoztatására, kijelentvén, hogy ezt így meg nem erősítheti,*) majd K József birtokos polgár is ez utóbbi elv mellett szólva figyelmébe kívánta hozni az értekezletnek, hogy a birtokosok közti ily válaszfal huzás törvénybe ütköző lévén, ez az érdekeltek által netán teendő panasz következtében a kerületek által is okvetlenül megsemmisítetteti fog, — szóló támogatására főbiró ur felhossa, példakint a képviselői gyűlésnek az eklézsiák és iskolák részére dotációképp adott föld haszonvétele iránt a mult évben hozott határozatának a kerületi közgyűlés általi megsemmisítését, mire K Gergely birtokos polgár és kerületi képv. tag közbeszóllott: „elég g volt az a közgyűléstől, meg a tisztí kartól is.“ —

E tény megháborítván a tanácskozmány folyamatát, T. Kapitány ur a kerületi tisztikar nevében rögtön actiót jelentett ki szóló ellen, egyszersmind azt jegyzőkönyvbe vétetni kérte, s azon kijelentéssel, hogy ily körülmények közt vagy ő fog távozni vagy K Gergely, ez utóbbit a gyűlés elhagyására fölhevta, a midőn most nevezett az értekezlet több tagjai felhívására el is távozott.**)

Azután a kitűzött tárgyra térvén át a tanácskozás, a 3-ik pont ekkép módosítottatott: kik akár fi-, akár leány ágon őseik által redi-

*) Minő ellentmondás azon fentebbi nyilatkozattal „hogy a Nagy-Kun Kapitány mint ilyen a birtokosságot illető ügyekben semmi befolyással nem bír, s azt gyakorolni nem is akar.“

**) Hozzá tehetnék volna azt is „és ekként szavazatjogától megfosztatott.“

mált földet birnak, minden még szerzett földjeik után a fentebb meghatározott aránybeli legeltetési jogot élvezik, de akiknek öröklött redimált földjük nincs, csak felényi jószágot legeltethetnek. — A 4-ik pont akkép rendeltetett bővített, hogy a redemptus házaszsellérek egy heverő nagy jószágot, vagy két igás jószágot, vagy egy nagy jószágnak megfelelő kis jószágot tarthatnak 1 frt legeltetési díjnak a közpénztárba leendő befizetése mellett, — az irredemptus zsellérek pedig 2 db egy éven alóli sertést tarthatnak ingyen. — A 6-ik és 7-ik pont változatlanul elfogadtatott. — Végre a javaslatához hozzáadani rendeltetett, hogy a juh- és kosnyáj csak Mártius 1-én veressék ki, a disznónyáj pedig a nagy jószágok kiverése előtt a külső legelőn ki ne hajtassék. *)

Ezen jegyzőkönyvi kivonatok és határozatok megértésére tudni kell legelőször is azt, kiket, minő osztályu és vagyonu Jászkun lakosokat kelljen „redemptus“ és „irredemptus“-nak tekinteni; ez megtudható pedig az 1799. évi Február 13-án kihirdetett s felsőbb jóváhagyás mellett keletkezett Jászkun Statutumokból, a VI-ik Statutum 4-ik §-a következőt rendelvén:

„Mivel pedig kétféle rendű emberek lakják ezeket a districtusokat, kik közül a főbbek azok, kik azon alkalmatossággal, midőn a districtusok 1745-ik esztendőben Kegyelmes királyi megegyezés mellett magokat az invalidus katonák pesti háza uradalma alól ötszázezer forintoknak letételével és ezer lovas katonának kiállításával kiváltották, ezen sommának, és a mellesleg való költségeknek kifizetésében résztvettek, és akkor tehetségökhöz képest maguknak és maradékuknak számára készpénzben földeket szerzetek, és így a kegyelmesen megerősített privilegiumok is főképen ő reájok tartoznak; a másbeliek pedig az ugynevezett irredemptusok, a kik ismét kétfélék u. m. egyfelől azok, kik a redemptio alkalmatosságával bizonyos földeket felfogtak és az ezer lovas katonák kiállításá-

*) A karczagi perben BB. alatt hiteles alakban van csatolva.

sában is segítettek; de mivel a reájok esett sommának lefizetésében késedelmeztek, az akkori Nádorispánnak rendelete szerint a felfogott földeket, mivel azoknak kirendelt váltás szerint való árát le nem fizették — elvesztették, melyek aztán másoknak adattak, a kik az árát letették. — A második rendbeli irredemptusok azok, kik sem redemptio idején, sem azóta magoknak földet nem szereztek, vagy pedig azután zsellérképen jöttek lakni a districtusokba, akik azért zselléreknek, inquilinusoknak hivattatnak. — Midőn tehát valamely fundust irredemptus lakosnak adnának el, azt kell megtartani, hogy ha azt redemptus akarja megvenni, első-sége legyen az irredemptus felett, és az irredemptus is előbb megvehesse mint az inquilinus. — Ha továbbá több redemptusok akarnák azon fundust megvenni, és sem szomszéd, sem más első-ségű lakos nem jelentené magát, vagy pedig redemptus vevők nem találkozáván, több első rendű irredemptusok jelentenék magokat, a helybeli tanács ítéletében fog állani, hogy a legjobb szolgálatu és legérdemesebbnek ítélje a megvételben való elsőséget.“

Ebből látható tehát, hogy:

„redemptus“ az, a ki a redemptióba befizetett és ezek jogutódai, vagyis azon Jászkun lakos, kinek őse a redemptióba valamely összeget befizetett; —

„irredemptus“ pedig, mely elnevezés alá tartoztak tágabb értelemben az inquilinusok is, az, ki a redemptiókor fogott ugyan fel földet, vagyis ajálkozott ugyan valamely redemptio kifizetésére, és az ezer lovas katona kiállításához segített is, de nem fizette be az elvállalt váltásösszeget, és ezért tőle a felfogott föld el is vétetett, minélfogva az ilyenek nevei nem is jönnek, és nem is jöhetnek elő a „liber fundi“-ban, miután abban csak a redemptiót tényleg befizetők nevei foglaltatnak; hasonlólag irredemptus pedig az ilyen „irredemptusnak“ jogutóda, tehát az oly bennszülött Jászkun lakos is, ki ilyen irredemptus ősöktől származott;

„inquilinus, vagy zsellér“ pedig az: ki ha bennszülött Jászkun lakos volt is, földet nem csak nem szerzett, (mert hiszen az irredemptus sem szerzett), hanem nem is ajánlkozott redemptio fizetésre,

s nem is segített az ezer lovas katonák kiállításához ; — ugyanily inquilinus lévén ezek jogutódai is, és azon idegenek, — tehát nem bennszülöttek — is, kik a redemptio ideje után jöttek a Jász kun kerületekbe zsellérképen lakni, ha ezek később földet nem szereztek, ha pedig szereztek, akkor nem tekintetnek inquilinusnak, erre mutatván a Statutum azon kitétele, hogy „zsellérképen“ jöttek lakni a kerületekbe.

De hogy minő állapotu lakosnak kelljen azon inquilinust, akár a benszülöttek, akár az idegenek közül való lett legyen, tartani, ki földet szerzett, (mit természetesen csak a redemptio után tehetett, vagyis csak valamely redemptustól vehetett földet abból, mely az eredeti redemptoroknak redemptiójuk egy részéért egyéni tulajdonul mint szántóföld kiadatott, miután azok, kik a redemptiókor a redemptio által szereztek földet redemptusok voltak, tehát ha inquilinus szerzéséről van szó, az alatt csak a redemptio utáni szerzést lehet érteni,) erre nézve ezen Statutum tájékozást nem nyújt, annyi azonban ezen Statutumból is bizonyos, hogy redemptussá nem vált, hanem legföllebb irredemptus lehetett, mert ezen Statutum csak is azokat tekinti redemptusnak, kik a redemptiókor szereztek földeket, mondván: „ezen sommának és a mellelleg való költségeknek kifizetésében részt vettek és akkor tehetségükhöz képest maguknak és maradékuknak számára készpénzben földeket szereztek“, és a későbbi földszerzést ezen kiváltságos állapot megnyerésére elégnek nem tartotta s ezt nem vette be a redemptus qualificatio kellékei közé; miből az is kétségtelen, hogy az irredemptus sem vált redemptussá, ha a redemptió után földet szerzett is, mert ha ezen „későbbi földszerzés“ egyáltalán elégtelen a redemptus qualificatióra, és arra egyedül a redemptiókori földszerzés jogosít, a minthogy úgy is van, akkor ezen szabály kihat mindenkire, az irredemptusra és inquilinusra egyaránt, s az irredemptusra nézve is hiányzik a jogczim a redemptussághoz, és egyáltalán soha senki sem válhatott a redemptió után redemptussá, miután a redemptio befizetés a redimálás ténynyé vált és befejezte után megszűnt, és többé nem ismétlődött s nem is ismétlődhetett, a ki

tehát akkor elszalasztotta az alkalmat redemptio befizetés által redemptussá lenni, soha többé azzá nem válhatott. —

Ez oly fontos körülmény, hogy erre még később visszatérünk ; itt csak azt kell még jelezni : miszerint a jelen jogtalan birtok-állapot és a közös javakbani aránytalanság épen az ily későbbi, tehát a redemptusi jogok megszerzésére elégtelen földszerzések által idéztetett elő, minthogy az egyéni tulajdont képező külső birtok kivétel nélkül — tehát ily később szerzett föld is — képezi jelenleg a közös javakbani részesülés arányát, vagyis az aránykulcsot a redemptio helyett, holott ily aránykulcsul nemcsak az eddig kifejtettekben kitűnő jog- és igazságnál fogva, hanem amint alább látni fogjuk, a későbbi tételes törvény alapján is, egyedül a redemptio, a váltságösszeg fogadható el, mivel pedig a redemptio utáni földszerzők nem birnak s nem is birhatnak. —

De ha ezen Statutum mind ezt így nem rendelte volna is, akkor is épp oly bizonyos és nyilván való volna az, hogy redemptus mindaz, aki redemptor őskőtől származott, ha egyéni tulajdonul szántófölddel (külsőséggel) nem is bir, de a közösbeli — a redemptióból eredő — jussát megtartotta, (mert ez külön is képezte elidegenítés tárgyát, s az örökösök közti osztálynál is volt eset, hogy egyik örökös csak a közösbeli jussát, a másik pedig csak a szántóföldet kapta örökség gyanánt). Bizonyos és nyilvánvaló pedig ez onnan, mert ez a redemptio természetszerű folyamánya, és az eredeti redemptorok utódainak a redemptusi jogok oly magánjogi tulajdonát képezik, melyet egyrészt tőlök semmiféle Statutummal elvenni nem lehetett, ennek szabályozása országos törvény, esetleg birói ítélet útjára tartozván, másrészt ezen jogok Statutum általi megerősítésre sem szorulnak, minthogy azok a redemptióban gyökereznek, ennek jogkövetkezményeire nézve pedig mindaddig, míg azt specialis országos törvény részletesen nem rendezi, szinte csak az általános jogelveket, a jog és igazság tanait lehet és kell alkalmazni, az pedig azt hozza magával, hogy redemptio által megszerzett vagyonok közösben maradt része, mint az azt megszerző redemptorok tulajdona, azok utódaira a redemptio arányában, vagyis a váltságkulcs szerint

szálljon át, és adassék ki, miután jogelődek, a redemptorok is ugyanily arányban birták és szerezték meg azt.

Azon a jelen birtokállapot pártolói által vallott, s a kisujszálási és karczagi alperes közbirtokosság által a perben is tett, és épen az idézett VI-ik Statutum 4-ik §-ával támogatni vélt állítás tehát, hogy redemptus csak az lenne, ki egyéni tulajdonul szántófölddel (külsőséggel) bir, ha mindjárt nem bennszülött Jászkun is, és a földet bármikor vette is; ellenben az eredeti redemptorok azon utódai, kik egyéni tulajdonul szántófölddel nem birnak, nem lennének redemptusok, és szántóföldeik eladásával irredemptussá váltak volna: nemcsak a redemptio természetesen jogkövetkezményeivel áll ellentétben, és így tarthatatlan, de az idézett VI. Statutum 4-ik §-ánál fogva sem bir semmi alappal, s mindenestre jellemző, hogy a jelen jogtalan birtokállapot hívei olyannyira nem rendelkeznek igazságos érvekkel, miként még ezen Statutum egészen világos rendelkezéseit is elferdítik; igen, mert minek másnak lehetne, mint ferdítésnek nevezni azt, hogy a redemptio befejezése utáni földvétel, tehát az eladó kezeibe folyt és azáltal elhasznált, nem pedig váltási czélokra közpénztárba juttatott vételár összeg fizetése által is redemptusi jogok állíttatnak szereztetni, midőn az idézett VI-ik Statutum 4-ik §-a is minden kétségeket kizáró világossággal rendeli, hogy csak azok a redemptusok, kik az on alkalmatossággal, midőn a Jászkun kerületek magukat kiváltották, a váltságösszegnek és azzal kapcsolatos (mellesleg való) költségeknek kifizetésében résztvettek és akkor szereztek magoknak és maradékaiknak ezáltal földet.

Mindezekből kétségtelen tehát, hogy a redemptiónak egyedül helyes difinitiója csak az lehet, hogy a redemptio vagy „Jászkun váltság“) azon összeg, mely a kiváltás (redimálás) alkalmakor a

*) A „redemptio“ latin szónak magyar fordítása a nyelvtan szempontjából csak „váltság“ lehetne ugyan, de jogi műszavak fordításánál a szók jogi jelentőségére is tekintettel kellvén lenni, a „redemptio“ magyarra helyesen csak „Jászkun váltságnak“ fordítható, mert a váltság szó magában egyebet, p. o. az urbéreseknél előfordult örökváltságot is jelentené, holott a „redemptio“ alatt kizárólag a Jászkunok váltsága értetett.

Jászkun-kerületek egyes városai, helységei és pusztáira kivetett váltságához, és a kiváltással kapcsolatos költségekhez való járulás tekintetéből a váltságösszeg beszédésével megbízott hatóságoknak, tehát közpénztárba lett befizetve.

Megemlítendő ugyanis, hogy a jelen jogtalan birtokállapot hivei azon ellenvetést is teszik, miszerint azért sem lehetne az összes redemptio, hanem csak az egyéni tulajdonul kiosztott földekre (tehát Kisujszálláson a 3 pusztára, Karczagon a „rud“ földekre) fizetett redemptio az aránykulcs a közösjavak felosztásánál, és csak az utóbbi lenne alkalmas a redemptusi jogok szerzésére is, mert az összes redemptio sokkal többre rug azon összegnél, mint mely a második fejezetben közölt, a Jászkun-kerület által kiadott okmány szerint egyes városokra, helységekre és pusztákra kivettett, s ezen összegek az egyéni tulajdonul kiosztott szántóföldekre esett redemptióból is kikerülnek; ezen indokolás azonban két szempontból is teljesen helytelen és alaptalan: az egyik szempont ugyanis az, hogy a Jászkun-kerület által kiadott okmány szerint az egyes városok, helységek és pusztákra kivetett redemptio csak 573,900 frtot tett, miből 515,000 fit kellett a rokkantak pesti házának s így csak 58,900 frt maradt épületekre, s egyéb szükségletekre; tehát az 1000 lovas katona kiállítási költségei, a kerületi hatóság épületei és ami mindezeknél többre rugott, (és a kerületi hatóság által kivetett, s bizonyára oda beszolgáltatni is kellett redemptióhoz nem is tartozott,) a városok és helységek községi szervezkedésére, tisztviselők fizetésére, s általán az önkormányzati intézményekre szükségelt költségek ebből ki nem kerülvén, a városok és helységek pedig semmi vagyonnal sem bírván (minthogy ma sem bírnak egyébbel, mint amit a birtokosságtól kaptak, ha csak esetleg némely helyen községi adó útján nem történt valami vagyonszerzés,) minden város és helység tehát kénytelen volt mindezen költségeket, és ezenkívül még a birtokossági ügyek elintézése és kezelése által — p. o. földkimérésre — igényelt költségeket is redemptio útján beszerezni, vagyis mindaddig beszédni és elfogadni a lakosságtól a redemptiót, míg a kerületi hatóság által kivetett 573,900 frtból egyes városok és helységekre esett összegben felül

annyi összeg be nem folyt, mennyi a redemptióval kapcsolatos költségek fedezésére szükséges volt, mit a fentebbi idézett VI-ik Statutum 4-ik §-a is megerősít és szentesít, ahol a redemptio fogalma szinte úgy határozta meg, hogy az a kiváltásra szükségelt összegből és a mellékes költségekből állott; az pedig: hogy kinek redemptiója fordított a rokkantak pesti házának zálogtőkéje lerovására, kié az egyéb költségekre, nemcsak meg nem határozható, de ily különbségtételre a legkisebb alap is hiányzik, miután csak egy redemptio cassa volt, ahova a redemptio befizettetett, s ott nem lett sem az egyéni tulajdonul kiosztott földekre esett redemptio a többiétől, sem a rokkantak pesti házána juttatott összeg az egyéb költségére igényeltétől megkülönböztetve, s külön kezelve, esetleg pedig az is lehetséges, hogy éppen talán azok pénzét kapta a rokkantak pesti háza, kik nem az egyéni tulajdonul kiosztott földekre, hanem a közösben maradt területekre vagy a belsőségre fizettek.

A másik szempont pedig az: hogy a redemptiót ebbeli sajátágával és hatályával nem azon körülmény ruházta fel, hogy azon összeg az utolsó krajczárig tisztán a kiváltásra lett-e fordítva, hanem az, hogy mint ilyen lett-e befizetve és a fizetőtől a redemptio cassába, az ennek behajtásával megbízott hatóság által beszedve; s ha esetleg valahol a redemptio cassát valami véletlen szerencsétlenség érte — s annak következtében több vagy kevesebb összeg abból elveszett volna is, — ez bizonyára semmivel sem csorbíthatná azok jogait, kiknek redemptiója netán veszendőbe ment, ha ugyan tudni lehetne is, hogy kinek redemptiója vonatott el tulajdonképeni céljától.

Ha tehát mégis ily kifogások tételnek oly közérdekű perekben is, minők a kisujszállási és karczagi közlegelő felosztása iránti perek: azt bizonyára nem lehet egyébbnek, mint a roszhiszemű perlekedők kötekedésének tekinteni.

Látni való ebből, hogy a redemptio fogalmának szabatos meghatározása csak az lehet, mint fentebb mondva lett, s hogy különösen annak lényeges alkatrésze az, miként csak azon összeg tekintessék redemptiónak, tehát ennek joghatályával bírónak, mely a kiváltás alkalmakor; (tehát nem bármikor,) a kivetett váltságához és a kiváltással kapcsolatos költségekhez való járulás tekintetéből

(nem pedig tisztán egyesektől földvétel céljából) és a váltság-összeg beszedésével megbízott hatóságoknak, tehát közpénztárba (nem pedig egyes lakosok zsebébe és magán hasznára) lett befizetve.

Ezzel tehát teljesen megfejtést nyert az is, hogy azok, kik később (t. i. a redimálás befejezte után) földet vettek a redemptoroknak egyéni használatra kiosztott földekből, hogy ezáltal redemptusi jogokat nem szereztek, redemptussá nem váltak, s hogy ilyen földek nem képezhetnek aránykulcsot a közös javak felosztásánál, sem a közlegelő használatára nem adnak jogot, miután az ilyenek váltságot nem fizettek, az aránykulcs pedig csak a váltság, a redemptio lehet, és pedig nemcsak a redemptióból eredt jogok helyes ismerete által nyilvánvalóvá vált jogkövetkezményeknél, — hanem a mint alább látni fogjuk, positiv törvénynél fogva is.

És ez fejt meg azt, hogy a Jászkun kerületekben idegen t. i. nem bennszülött Jászkun 1848 előtt jog szerint nem is szerezhettek fekvő földbirtokot a hatóság engedélye nélkül (s ha ez mégis történt, csak a hatóság elnézéséből és jogszerűtlenül történhetett), és ez Mária Terézia Királyné felszabadító kir. adománylevele 6-ik pontján alapult, mely azt rendelve: „hogy a Jászkunok kerületének és azok helységeinek, tehát a kerületi és községi (városi) hatóságnak bárhonnan jövő idegent magok közé felvenni szabad lésszen“, ezáltal az idegeneknek oda telepedését a hatóságok engedélyétől tette függővé és így a földbirtok szerzése is ugyanezen engedélytől függött, mondván ezen kir. adománylevél: *Sexto: Praefatis Jazigum et Cumanorum Districtibus eorumdemque Locis etiam id liberum erit, ut quodvis liberae migrationis et Conditionis, adeoque nulli Domino Terrestris obligatos Advenas undecunque advenientes in medium sui recipere, et eosdem ad praestanda in medium ipsorum publica et Communia onera ad instar reliquorum Incolarum suorum adstringere.*“*) etc.

*) „Hatodszor: A fentemlitett Jászok és Kunok kerületeinek és azok helységeinek az is szabad lésszen, hogy bármely szabad költözködésű és állapotú, és így semmiféle földesurhoz nem kötelezett, akárhonnan jövő idegeneket magok közé bevehessenek, és azokat magok közt a köz- és közönséges terhek viselésére mint egyéb lakosaikat, szoríthassák.“

Ezen intézkedés tehát óvó rendszabály akart lenni, és az is lett, az ellen, nehogy olyanok, kik redemptiót nem fizettek, és így a Jászkun javak megszerzéséhez nem járultak, mégis becsempészszerű magokat azon közös jótéteményekbe, (a közlegelő használatába) melyek jogszerint csak a redemptorok, jogutódait, a redemptus lakosságot illetik, s melynek megszerzésére nem lehetett s nem is volt elég bárminő nagy földbirtok megvétele is, miután annak megszerzése által a vevő a közcélra semmit sem fizetett, és mert a közös jótétemények, a közlegelőbeli illetőség, megszerzése a redemptiókor nagyobb összegbe került, mint mennyit az egyéni tulajdonul kiosztott szántóföldek képviseltek, t. i. az ezen földekre esett redemptión felül még sokka több redemptióba.

Még nyilvánvalóbbá válik pedig ebből az, hogy az ily földvételek, melynélfogva t. i. a redemptio után az egyes redemptusoktól szántóföld szereztetett, egészen meg nem foszthatta a redemptorokat a közösben maradt, s a redemptiónál fogva s annak arányában őket illető jogaiktól, vagyis közlegelőbeli illetőségeiktől, ha mindjárt szántóföldjeiket (külsőségeiket) eladták is; mert, ha már az ily redemptio utáni földszerzéseket elfogadnók is a redemptusi jogok szerzésére alkalmasnak, s így azon földbirtok után bizonyos közlegelőbeli illetőséget járandónak tarthatnánk is, semmi esetre sem járhatna azután több és nagyobb közlegelőbeli illetőség, mint a mennyi annak eredeti váltságára aránylag esnék, ez azonban nem tenné még az eladó redemptusnak redemptor őse által fizetett egész redemptióját, hanem annak csak egy részét, miután az egész megváltott határ sehol nem lett felosztva a redemptorok egyéni tulajdonaként, — s így ha például egy 10,000 holdas határból, melyre p. o. 10,000 frt redemptio fizetett be, 5000 hold felosztatott, és így mindenik redemptor minden redemptio forintja után $\frac{1}{2}$ holdat kapott, világos: hogy ezen egyéni tulajdonul nyert föld minden holdjának redemptiója nem egy forint, hanem csak fél forint, és így ha egy redemptor 100 frt redem-

ptiót fizetett, ezután 50 holdat kapván, ezen földjének vált-sága csak 50 frt s nem az egész 100 frtnyi redemptio, s a másik 50 frtnak megfelelő föld még a közlegelőben van.

Jól tudom azonban, hogy ha mindez még ezerszer világosabb lenne is, mint a milyen (pedig biz ez elég világos,) még akkor is ellenvetésre találna, s felfogásom rovására iratnék azok által, kiknek önértékébe ütközik a kimutatott igazság; tehát az ilyenek netáni kételyeinek eloszlatása végett (mert az intéző körök és Biróságok jogbeli ismereteiknél fogva bizonyára több és egyéb felvilágosításra úgy sem szorulnak) nem mellőzhetem, hogy oly adatokra is ne hivatkozzam, melyek tekintélyök és döntő bizonyító erejüknel fogva semmi kételyt sem tűrhetnek meg: ezért hivatkozom tehát az előadottak igazolásául az 1844-ik évi országgyűlésnek a függelékben III., IV., V. és VI. szám alatt kivonatossan közölt naplóira u. m. a Karok és Rendek „Izenetére“ (Függelék III. szám) a Főrendek „észrevételeire“ (Függelék IV. szám) a Karok és Rendek „Második izenetére“ (Függelék V. szám) és a Főrendek „Második válaszára“ (Függelék VI. szám), melyek a Karok és Rendek Táblája és a Főrendi tábla közt a Jászkun-kerületek belrendezése és országgyűlési szavazati joga tárgyában alkotni kívánt törvény alkalmával váltattak.

A Karok és Rendek izenetében foglalt (Függelék III. szám) törvényjavaslatból, nevezetesen annak 32., 39., 40. és 17. §§-aiból ugyanis kitünik, hogy csak akkor szándékolta a törvényhozás törvény útján szabaddá tenni idegeneknek a Jászkun-kerületekbei betelepedést, és kimondani azt: hogy idegenek telepedés vagy birtokszerzés által közjogok megnyerésére képesek, s hogy magánjogi tekintetben a község tagjai közt egyéb különbség nincs, mint, hogy a külföldiek honosodás előtt fekvő birtokot nem szerezhettek; szintugy csak akkor czélozta a fekvő birtokhoz minden különbségtétel nélkül (tehát a vett földekhez is) azon jogot (noha csak ideiglenesen, mert a végleges intézkedést a törvény rendszerinti útján behozandó arányosításnak hagyta fenn) kötni, hogy azzal a közös haszonvételekbeni részesülés is vele járjon, mondván: „de a közös

használatból senkit, a ki fekvő értékkel bír, kirekeszteni nem lehet"; holott ha a telepedés és birtokszerzés idegeneknek már előbb is feltétlenül szabad lett, — és ezáltal a bennszülött lakosságot redemptiója után megillető közjogoknak megnyerésére is képességet nyert volna, és ha a földbirtokkal már előbb is vele járt volna a közlegelőhőzi jogosultság: s ez nem a redemptióhoz lett volna kötve, akkor bizonyára nem törekszik a törvényhozás 1844. évben ily rendelkezéseknek új törvény útjánai tételére, s mert mégis erre törekedett; jele, hogy az előtt nem volt úgy, a miből önként következik az is, hogy még ha a redemptusok szereztek is földbirtokot vétel útján, hogy ezzel az eladó redemptusnak redemptiója után járó közlegelőbeli illetőségét, és általán a közös javakhoz való jogait, meg nem szerezték, az eladó redemptusok pedig el nem veszítették, mert ennek bekövetkezése csak úgy lett volna lehetséges és jogszerű, ha ezen közösbeli jogok az egyéni tulajdont képezett földbirtokkal, és nem a redemptióval jártak volna.

A Főrendek azonban épen azért nem fogadták el a Karok és Rendekek ezen törvényjavaslatát, mert ennek imént jelzett intézkedései által a redemptióból eredt, s a redemptusokat illető jogokat látták veszélyeztetve, és ezért „Észrevételeikben“ (Független IV. szám) kijelenték, hogy az ellenkezik a Jászkunoknak a kir. kiváltságos levél 6-ik pontjából (mely fentebb idézve lőn) folyó abbeli jogaikkal, miszerint tőlük függ megengedni „kiket akarnak körükben birhatási joggal felruházni“ a minnek ugymond: „alapja kétségtelenül azon körülményben rejlik, hogy jelenleg a Jászkunok általok birtanyaföldüket temérdek pénz- és véráldozatokkal szerezvén, ezáltal feljogosítvák is, mint saját szerzeményüket, birni*) ugyanazon birtokhoz kötött

*) Hogy ezen „saját szerzeményükként birni jogosított anyaföldek“ alatt egyedül a közösben maradt javak, közlegelő stb. értendők, mutatja az, hogy ez „temérdek pénz- és véráldozatokkal szerzettnék“ mondatik, aki pedig később vette földbirtokát, az a világosan a redemptiót jelző „pénz és véráldozatot“ meg nem hozta; továbbá mutatja az, hogy a már egyéni tulajdont képező földek nem

jogokban kizárólagosan részesülve, a birhatásra, úgy közjogokbani részesülhetésre is csak azoknak, kinek szabad akaratukból óhajtnák, e jogot megadni;“ a szabad telepedés kimondását tehát csak az „eredeti birtokosok“ (redemptorok utódai) vagyis a redemptus lakosság, kárával találván a Főrendi tábla alkalmazhatónak, ezért ugymond: „a M. Főrendek tekintetbe véve, a Jászkun eredeti birtokosok*) — törvényesen mint szerzett, úgy biztosított — használati jogokat“, a törvényjavaslatot el nem fogadta, s azon oly módosítást kívánt, hogy a redemptióból eredő jogok sérelmet ne szenvedhessenek.

Hiába felelték a Karok és Rendek második izenetükben (Függelék V. szám) ezen „a redemptióból származó magánjogok tekintetéből meritve lenni tapasztalt“ észrevételekre, hogy ők a szabad telepedés kötelező kimondásával a redemptióból eredő jogokat sérteni nem akarták s „tartózkodás nélkül kijelenték, hogy valamint általánosan a magánjogok“ ezen törvényjavaslatnak „tárgyai nem lehettek, úgy a redemptionális jogokat is minden tekintetben érintetlenül hagyni kívánták“ (miből önként következik, hogy ha ezen törvényjavaslatban megadni szándékolt, de mert ez törvénynyé nem vált, — meg nem adott — engedély nélkül idegenek birtokot szereztek is, hogy ezzel még a redemptióból eredő jogokat, vagy is a közlegelői illetőséget meg nem szerezték; továbbá következik az is, hogy ha bennszülött Jászkun vett is földet, azzal nem járt vele az eladónak redemptiója utáni közlegelőbeli illetősége, mert ha a birtokszerzés egyáltalán nem vont maga után redemptióból eredő jogokat, akkor a bennszülött Jászkun irányában is hiányzott erre a jogczim;) hiába tették továbbá a Karok és Rendek „minden két-

lehettek veszélyeztetve idegenek betelepédése és földbirtok szerzése által sem, minthogy ehhez csak alku és vétel útján juthattak, s az ilyen egyéni magántulajdonon kizárólag azt illetvén, akié, akár redemptor őse után birta azt valaki, akár úgy vette, az ilyen földbirtokokat nem is lehetett attól féltetni, hogy azok hasznát más is, nemcsak aki „pénz és véráldozat“ útján jutott ahhoz, huzni fogná.

*) Ez világos elismerése az eredeti redemptorok és ezek jogutódai kizárólagos jogának a közös javakhoz, csakis ezek lévén „eredeti Jászkun birtokosok.“

ség elenyésztetése végett“ azon kijelentést is „hogy a redemptionalis magánjogi kiváltságok világos fenntartását kimondani nem ellenzik, s e végből a 40. §-ban ki is mondották, hogy a redemptióhoz kötött magánjogi kiváltságok világosan fenntartatnak“ (mely kijelentés az 1848: 25. t. cz. 15. §-ába foglaltatott aztán be, miután az 1844-diki országgyűlés alatt e törvényjavaslat törvénynyé nem vált); a Főrendek második válaszukban is (Függelék VI. szám) fenn tartották álláspontjukat, és még a Karok és Rendek második i z e n e t é b e n foglalt módosítások, és a redemptióból eredt jogok világos fenntartásának kijelentése által sem látták ezen jogokat biztosítva a redemptorok utódai — a redemptus lakosság — részére, és a birtok-szerzésnek idegenek részére leendő szabad megengedése által „egye- n e s e n az eddigi redemptusok jogai eltörlését“ látván bekövetkező- nek, a törvényjavaslat jelzett intézkedéseit másodszor is, s ezuttal végleg visszautasították, többé e törvényjavaslat tárgyalás alá nem kerülvén.

Mindezen intézkedések tehát, melyeket a Karok és Rendek törvényjavaslatukban behozni szándékoztak, amint azelőtt nem léteztek, úgy később sem léptek érvénybe, miután e törvényjavas- lat sem az 1844-iki országgyűlésen, sem később törvénynyé nem vált, s az 1848. XXV. t. cikkbe sem vétetett fel ennek a re- d e m p t i ó b ó l e r e d ő jogokat sérteni látszó intézkedése, hanem csupán az, mely ennek világos fenntartását jelenté ki a 15-ik §-ban.

Ez pedig fölötte fontos adatokat szolgáltat a redemptióból eredt jogokat eddig takart homály eloszlatására; nevezetesen két- ségtelenül mutatja ez, hogy a jelen jogtalan birtokállapot hiveinek, s a Kisujszállási és Karczagi perbeli alperes birtokosságnak azon állítása, mintha a közlegelő s általán a közös haszonvételek járu- l é k á t képeznék az egyéni tulajdoní képező szántóföldeknek, (külső- ségeknek,) s hogy ez irányban a közigazgatási hatóságok határozataik vagy akár Statutumszerű intézkedéseik által kötelezően s végérvé- nyesen dönthettek volna, a m i n t 1844. é v e l ő t t n e m v o l t igaz, u g y m o s t s e m a z; s nevezetesen az 1840. XXX. t. c z i k k e l s e m l e h e t e z e n á l l i t á s t t á m o g a t n i,

mert hiszen az 1844-iki törvényjavaslat 17-ik §-ából az is kitűnik, hogy a törvényhozás csak ekkor akarta a Jászkun-kerületek hatóságának azon jogot megadni, (tehát ezt nem törekedett volna tenni, ha e joggal már előbb törvény útján birtak volna,) hogy a közlegelő mikénti használását szabályozhassa, mondván: „a közlegelő és egyéb közös haszonvételek mikénti használata iránt a szabály fog rendelkezni“, mely szabályok megalkotása pedig a 15. és 27. §§-ok szerint a kerületeknek engedélyeztetett, miből világos, hogy e joggal a kerületek előbb nem birtak, de később sem, mert e javaslat törvényt is soha sem vált; még kevésbé birtak pedig ily joggal a városi hatóságok, melyek a kerületi hatóság alatt állván, oly jogkörrel, melylyel a felsőbb hatóság sem birt, mégkevésbé rendelkezhetek.

És mert ezen 17. §. a csak ekkor engedélyezni kívánt ezen jogot is oly világos megszorítással akarta a kerületi hatóságnak megadni, hogy csak ideiglenesen addig, míg a törvény rendszerinti útján arányosítás be nem hozatik, szabályozhassa a közlegelő mikénti használását: ebből kétségtelen, hogy e fölött véglegesen intézkedni és végérvényes használati módot behozni sem a kerületi, sem a fölötté álló közigazgatási hatóság, (miután ez csak az alatta álló kerületi hatóság jogkörébe tartozó intézkedések tekintetében birt felülvizsgálati hatalommal,) — mégkevésbé tehát a kerületi hatóság alatt álló városok — jogosítva nem voltak soha, s így amennyiben a közlegelő használata fölött helyhatósági vagy fensőbb közigazgatási hatósági határozatok, avagy Statutumok jogszerűtlenül bár, de tényleg mégis rendelkeztek volna, ezek egyáltalán nem gátolhatnák azt, hogy a törvény rendszerinti útján behozandó arányosítás, — vagyis arányosítási perbeli bírói ítélet — által az aránykulcs a való és tiszta igazsághoz képest állapíttassék meg, és a korábbi közigazgatási hatósági intézkedések által létesített használati mód- és aránykulestől eltérés történhessék, ha az igazság ezt úgy kívánná.

És hogy az 1840. XXX. t. czikkkel sem lehet indokolni azt,

mintha a közlegelő s általában a közös haszonvételek járulékát képeznék az egyéni tulajdont képező szántóföldeknek, hogy nevezetesen az 1840. XXX. t. cz. 3-ik §-ának azon intézkedését, miszerint „a tagosítás kulcsául szolgál kinek-kinek mostani birtoka váltáságának mennyisége“, a közlegelő felosztásánál oly értelemben alkalmazni, hogy kizárólag az egyéni tulajdont képező szántóföldek, (külsőségek) képezzék az aránykulcsot, s hogy a váltáság kiszámításánál egyedül ezen szántóföldek és azok területi nagysága vétessék alapul, — nem lehet, ezen az aránykulcsra nagy befolyással bíró, s így bővebben az arról szóló fejezetben fejtegetendő körülmény is kétségtelen ebből; mert hamár 1840. évben oly jog lett volna ezen törvény által kötve minden földbirtokhoz, hogy azzal a közlegelőbeli illetőség is a földbirtok nagyságához képest vele jár: akkor 4 évvel később nem jöhetett volna a törvényhozás azon ötletre, hogy egy újabb törvény által kívánja csak azzal, de akkor is csak ideiglenesen (ami fölötte nevezetes körülmény) felruházni, és nem is hiúsult volna meg az ezt célzó 1844-iki törv.-javaslat az okon, hogy a redemptióból eredő jogokat sértette, ha már egy előbbi törvény is úgy rendelte volna azt; s nem mentegették volna a Karok és Rendek törvényjavaslatukat azzal, hogy a redemptióból eredő jogokat sérteni nem akarták, és nem lettek volna készek kijelenteni annak további világos fenntartását, ha azt már az 1840. XXX. t. cz. 3. §-a által eltörölte volna, miután e §-nak oly értelmezése, hogy az egyéni tulajdont képező szántóföld, illetve az annak megfelelő váltáság legyen az aránykulcs, akárki és hogyan jutott is ahoz; nem volna egyéb, mint a redemptióból eredt jogoknak világos eltörlése, s azon redemptust, ki ily földjét eladta, nemcsak redemptiója azon része után, mely összes redemptiójából szántóföldjére esett, hanem egész redemptiója utáni legelő illetőségétől megfosztotta volna, holott mint már fentebb kimutatva lőn, ha a vétel útján szerzett szántóföldek után járna is legelő-illetőség, ez többet semmire sem tehetne annál, mint mennyi az eladó redemptus redem-

ptiója azon részének megfelelné, mely összes redemptiójából szántóföldjére esett.

Hogy tehát kik voltak jogosítva a közös javak használatára, azt teljes világosságba helyezve láthatja ezekből a t. olvasó.

Hogy pedig tényleg kik használták a közlegelőt, s kik voltak annak birtokában a jelen jogtalan birtokállapot bekövetkezése előtti időben, erre nézve elég felvilágosítást nyújtanak az ezen fejezet elején közlött városhatósági, illetve birtokossági határozatok, amelyekből kitűnik, hogy nemcsak birtokában voltak a redemptusok, tekintet nélkül arra, hogy volt-e egyéni tulajdonul szántóföldjük, a közlegelőnek, és részesültek annak haszonvételeiben, hanem még az irredemptusok és zsellérek is részesültek többé-kevésbé annak haszonvételeiben.

Igy az 1772. évi Kisujszállás városi tanácsi határozat szerint a közlegelőből kenderföldekben részesültek a redemptusok és irredemptusok egyaránt, és pedig ház-sor szerint, tehát a ház (belsőség) aránykulcsnak lőn annyiban elfogadva, hogy azzal velejárt a közlegelőnek bizonyos részbeni használata, de a redemptorokra nézve világos kifejezést nyert az, hogy ők redemptiójuk és pedig összes redemptiójuknak, nem pedig ennek szántóföldjeikre esett részének aránya szerint részesülnek ezen kenderföldekben is, mondván e határozat, hogy a redemptusoknak „minden 5 frt után (tehát nem csupán a szántóföldekre esett redemptio forint után) egy sukk” — adatik.

Az 1776-iki határozat szerint pedig mind a redemptusok, mind az irredemptusok vághattak a réten fűvet, különbség csak annyi tétetvén köztük, hogy az irredemptustól felét a levágott fű, sás vagy nádnak a helység elvette, a redemptustól pedig csak akkor vette el a szénának egyharmadát, ha „hir vagy szabadítás” nélkül kaszálta azt, a nádra nézve azonban kimondotta, hogy a redemptus minden dézma nélkül vághatja.

Az 1780-iki határozat szerint szinte részesült nemcsak minden redemptus, de még az irredemptusok is a közlegelőből dinnyeföld-

ben, a redemptusokra nézve itt is minden redemptio utáni forint képezvén az aránykulcsot.

Hasonló intézkedésről tanuskodik a kaszálhatásra nézve az 1788-iki, a nádlásra nézve pedig az 1797-iki határozat.

Az 1817-iki határozatból pedig az tűnik ki, hogy a közlegelelőből, mely „közönséges territoriumnak“ neveztetett itt, (t. i. Kisujszállás város határa 3 pusztánélkül, ami a közlegelelő legnagyobb részét képezte, vagy talán csakis ez volt a közlegelelő, mert azt, hogy a 3 pusztából maradt-e fenn valami közösen a szántóföldek kimérése után, eddig még kinyomozni nem lehetett,) minden lakos különbség nélkül kapott krumpliföldet.

Az 1849-iki Kisujszállási városi közgyűlési végzés pedig azt tanúsítja, hogy azok is, kik világosan „földetlen, de házas zselléreknek hívtak“ (természetesen azért, mert nem volt szántóföldjük, noha a zsellér kifejezés csak azokra illet, kik nem redemptor ősoktól származtak, s így nem volt redemptiójuk) részesültek kenderföldben a közlegelelőből és veteményes kertben az erdőből, s hogy ezen haszonvétel minden ház után járt, s így a házas zsellérek is részesültek abban, s ekként a ház (a belsőség) ismételve szerepelt aránykulcs gyanánt, a földbirtok után pedig még ezenfelül külön illeték is adatott.

Továbbá a Karczagi birtokossági 1854. évi határozatból kitűnik az, hogy 1854. év előtt azok is, kiknek földjük nem volt, használták a közlegelelőt, és azon jószágukat ingyen legeltették; hogy továbbá ezen 1854-iki határozat sem vonta el tőlük e haszonvételt, csak azt módosította azon, hogy az ilyen földetlenektől csekély fizetést kívánt a birtokosság minden jószág darabjától; s hogy még azután is részesültek az ily földetlen lakosok a közlegelelő használatában mutatja az 1868. évi Karczagvárosi birtokossági és képviselő közgyűlési határozat, mely szerint nemcsak a redemptus házas zsellérek, (vagyis az egyéni tulajdonul szántófölddel nem bíró redemptusok, kik zselléreknek helytelenül neveztetek itt, s ez bizonyára a volt jobbágyzsellérség utánzása akart lenni, ahol az tekintetett zsellérnek, kiknek urbéri külső telkük nem volt, hanem csak a házhelyük, holott a Jászkunoknál zsellér (inquilinus) egész különböző fogalom volt

a redemptusoktól) — hanem még az irredemptus zsellérek is legeltethettek a közlegelőn, vagyis annak birtokában és használatában voltak.

Ezek szerint teljesen valótlan a jelen jogtalan birtokállapot hiveinek, s a kisújszállási s karczagi perbeli alperesi birtokosságnak azon állítása, hogy az egyéni tulajdonul szántóföldekkel nem bírók, vagy mint ők mondják, kiknek tőkeföldjük nincs, még ha redemptor őseiktől származtak is, azért sem követelhetnének most már a közlegelőből semmi részt és haszonvételt, mert az ilyenek amint megszűntek szántófölddel (külsőséggel) birni, többé neim is lettek volna a közlegelő birtokában és használatában; mert eltekintve itt attól, hogy a közlegelőbeni részesülésre a jelenlegi vagy egy bizonyos idő tartamú tényleges birtoklás, s használat nem szükséges (a miről alább bővebben szólandok), annyi az ismertetett városhatósági s birtokossági határozatokból kétségtelen, hogy a redemptusok általában használták folyton a közlegelőt, tekintet nélkül arra, hogy egyéni tulajdonul szántófölddel birtak-e vagy sem, s habár a fentebbi fejtegetésekből világos az, hogy a redemptusok alatt nem azok értendők, kiknek szántóföldjük van, hanem azok, kik redemptor őseiktől származtak, habár szántóföldjét eladta is: mégis ezen birtoklás és haszonvétel tekintetében megdönthetlen czáfolatot képez az ellennézetűek állítása ellenében azon körülmény, hogy még az irredemptusokra, tehát az oly lakosokra nézve is, kik közé szeretnék az ellennézetűek a földetlen redemptus lakosságot sorozni, ki van mutatva a közlegelő birtoklása és használata, és miután az ilyenekre nézve még az ingyenes használat is igazolva lőn, ez elég utmutatásul szolgál arra, hogy azon körülmény, miszerint a földetlen redemptusok, vagy mint némely városhatósági határozat az utóbbi időben nevezte, redemptus házas zselléreknek némely időben fizetni kellett valamit a legeltetésért, hogy ez nem tette őket bérlőkké, mint a jelen jogtalan állapot hivei, s a városi birtokosság a karczagi perben állítja, sem az nem változtathatott volna birtoklásuk

czimén semmit, ha ahoz némely szolgálatok vagy legelőbér fejében jutottak volna is, mint a kisujszállási perben az alperes birtokosság részéről állítva lőn.

Mert a fizetés és szolgálat még magában véve nem fosztja meg a birtoklást a tulajdonszerzésrei alkalmas voltától; hiszen hazai jogrendszerünkben majdnem minden tulajdon vagy részben, vagy egészben fizetés és szolgálattétel fejében engedett birtoklásból származott; így a kir. adomány útján nyert javak vagy tisztán a Királynak és a Hazának tett szolgálatokért, vagy ezenfelül még bizonyos pénzösszeg lefizetéséért is lettek adományozva; a volt urbéreseknak pedig egyedül a jobbágyi szolgálmányok képezték jogczimüket a földesuri javak aránylagos részéhez, és hogy messze ne térjünk tárgyunktól, a Jászkun-kerületek egész területét, mely mint koronajószág a kir. kincstár tulajdona volt, nem a Jászkunok szép szemeiért, hanem a redemptio fizetés, és hadi szolgálatok fejében engedte át a Korona a Jászkunoknak; ha tehát az ily birtoklás csak azért, mert bizonyos fizetés vagy szolgálat fejében engedtetett, ideiglenesnek és a tulajdon szerzésre alkalmatlannak lenne tartandó: akkor valamennyi kir. adomány útján adományozott javakat az adományosoktól, és a Jászkun-kerületek egész területét is a Jászkunoktól ma is visszakövetelhetné a kincstár, s a Jászkunok tartoznának a redemptio összeg visszakapásával beelégedni, összes földeiket és városaikat pedig a kincstárnak tulajdonába viszszaadni.

Arra tehát, hogy valamely birtoklás és használat bérletnek tekintessék, nem elég még magában véve az, hogy fizetés fejében nyeretett, hanem a bér természet, a bérleti viszony kívántatnék meg erre; hogy pedig az itt fenn nem forog, már az is eléggé mutatja, miszerint az irredemptusok, tehát a lakosság azon része is, mely pedig kevesebb igényvel birhatott a közlegelőre, mint a redemptus házas zseliérnek nevezett földetlen redemptusok, ingyen részesültek a közlegelő használatában bizonyos részben s hozzá vetve ehez azt, hogy a földetlen redemptusok akkor is, mikor tőlük némi fizetés követeltetett, sokkal nagyobb mérv-

ben használták a közlegelőt az irredemptusoknál: nem lehet kétség a fölött, hogy a földetlen redemptusok nem magáért a használatért, hanem a nagyobb mérvbeni használatért fizettek, s hogy e fizetés a közterhekhez való járulás, nevezetesen adózás gyanánt rovatott reájuk, nem pedig bérleti viszony következtében; ez kétségtelenül kitűnik az 1854-diki karczagvárosi birtokossági határozatból is, mely Karczagon először róttá meg a földetlen redemptusokat a legeltetésért fizetéssel, a melyben ugyanis világosan kimondatott, hogy az adózás helyett kívántatott ezen fizetés azért: mert a legelő használata után adót kellett fizetni, s ezt azelőtt csak a földekkel bírók viselték földeik után; — ellenben a földetlenek, miután földjük nem volt, nem fizették azt, habár ők is használták a megadóztatott legelőt, s így ezt kellett nekik kárpótolni a legeltetésre kiszabott fizetés által úgy, hogy tulajdonkép a földekkel bírók, és földetlenek közt e tekintetben különbség nem volt, s mindegyiknek kellett a legelő használatáért fizetni, az előbbieknek t. i. adót, az utóbbiaknak pedig az ezt pótló legeltetési díjt.

Hasonló intézkedés látható az 1785-diki kisujszállási városi Tanács határozatában is, amely szerint még a redemptio után való marháért is kellett legeltetési díjt fizetni azért, mert az a birtokosságnak egy árendás pusztájáért járt árenda, tehát szinte közteher fedezésére volt szükséges.

A Kisujszállási és Karczagi perekre vonatkozással pedig ki kell emelnem azt: hogy a perekben az alperesi birtokosságok maguk elismerik, miszerint a redemptus lakosság általában szabad és ingyenes használatában s birtokában volt a közlegelőnek;*) s miután

*) A kisujszállási perben alperesi elleniratban (a 24-ik lapon) azon beismerés foglaltatik a felperesek egy részére vonatkozólag: „hogy többi redemptus társaikkal nemcsak a közlegelőt használták, hanem minden, bár ideiglenes földosztálynál is az osztás alá vont területekből redemptiójuk arányában részesültek: az kétséget nem szenved, mert mint redemptus földbirtokosoknak a közös haszonvételekhez kétségtelen joguk van.”

A karczagi perben pedig az elleniratban (9-ik lapon) az áll erre nézve: hogy „a közös legelőket, s általán a közös területeket csak is a redemptusok használhatták ingyen.”

az előadottakból tudva van az, hogy redemptus az is, kinek egyéni tulajdonul szántóföldje nincs, de redemptor ősöktől származott: ezért az ilyen földetlen redemptusokra nézve nem is jöhet kétség alá az, hogy ők ne lettek volna folyton a közlegelő birtokában és használatában, s mit sem változtathat az ebből szükségkép vonandó jogkövetkezményeken az: hogy az alperesi birtokosságok redemptusok alatt — elég helytelenül — csak azokat kívánják érteni, kiknek egyéni tulajdonul szántóföldjük van, mert felfogásuk helyetlensége másnak kárára nem szolgálhat.

NEGYEDIK FEJEZET

A birtokrendezés per-czime és utja.

A közlegelő használatában, s általán a közös haszonvételek élvezésében a régiebb, az előbbi fejezetben ismertetett gyakorlatot fenekestől felforgatta a Jászkun városokban a tagosítás, melyet az egyéni tulajdont képező birtokokon kívül, (a mik egyedül képezhettek volna tagosítás tárgyát,) a Jászkun hatóságok a közlegelőre is kiterjesztettek annyiban, hogy abból több-kevesebb részt elvettek, és a tagosított magánbirtokokhoz csatolva, ekként azok, kik egyéni tulajdonul szántófölddel birtak, s kiknek birtoka ekként tagosítás alá esett, a tagosítás után a saját korábbi földbirtokuknak megfelelő területen kívül tetemes földbirtokot kaptak még a közlegelőből is; a közlegelő területe pedig természetesen felére vagy harmadára olvadt le; például Karczagon 19941 hold 1300 □ölnyi terület vétetett el a közlegelőből, és osztatott ki a szántóföldek tulajdonosainak, közlegelőül pedig 19579 hold 1272 □öl maradt meg; — hogy Kisujszálláson mennyi vétetett el a közlegelőből, arra nézve nem tudtam adatot szerezni, mert itt a tagosítás még a telekkönyvek behozatala előtt történvén, a telekkönyvbe már csak a közlegelőül maradt rész jutott be, az elvett terület pedig az egyes birtokosok nevére telekkönyveztetett, s így ennek kinyomozása csak peresuton a segédadatok beszerzése alkalmával leszen eszközölhető.

Kapcsolatban a tagosítással azon intézkedést is tették a Jászkun hatóságok, hogy a közlegelő használatát csak azoknak engedték meg, kik egyéni tulajdonul szántófölddel birtak, s ezeket

szántóföldjeik (vagy — mint szemfényvesztés kedvéért elnevezték — „tőkeföldbirtokuk“) mennyiségének aránya szerint részesítették abban; ellenben kizártak abból minden földetlen redemptust, (méginkább tehát az irredemptus lakosságot,) daczára annak, hogy az előbbi fejezetbeli adatok szerint ezek is részesültek a közlegelő használatában.

Ezen eljárás két szempontból is sértette a közlegelőhöz jogosult, de egyéni tulajdonul szántófölddel nem bíró redemptus lakosok jogait; részint azért t. i. hogy a megmaradt közlegelő használatából teljesen kizárattak, részint azért, hogy az ő tulajdonukat is képező közlegelő egy része elvétetvén, a nélkül, hogy az elvett részekben ők is jogszerinti arányban, vagy bármi részben részesültek volna: ezáltal az megkisebbittetett, s így ha behelyeztetnénk is ujabban a közlegelő használatába, a kisebb területből természetesen már csekélyebb haszonvételben részesülhetnének, még ha a jogszerinti kules alkalmaztatnék is.

De sértette ezen eljárás azon redemptus lakosság jogait is, kik egyéni tulajdonul szántófölddel birtak ugyan, de kevesebbel, mint redemptor őseik, vagyis kiknek kezén nem volt már azon szántóföld mind meg, mennyi redemptor őseinek jutott; hanem annak egy részét maguk vagy elődeik már eladták; mert az ilyen redemptusok sem redemptiójuk aránya szerint részesültek már a közlegelőből felosztott földekben, sem a megmaradt közlegelő haszonvételeiben nem a szerint részesülnek, hanem szántóföldeik mennyiségének aránya szerint, s így kisebb arányban, mint menyire joguk van.

Könnyű belátni tehát, hogy ezen eljárás mindenütt elégedetlenséget szült a nép zömében, mely részint földetlen, részint kis birtoku redemptusokból állott, és egymást érték a jogaikban sértett köznép panasza.

Ilyen volt a Jászkun birtokviszonyok állapota, midőn a kisujszállásiak és karczagiak, miután 20 éven keresztül, amióta t. i. a tagosítás a Jászkun városokban kezdetét vette, hiában hallatták panaszait, s nemcsak elégtételt nem nyertek; hanem mindkét helyen a birtokosság ügyei vezetését kezelő közigazgatási hatóságok

részéről az absolut korszakban még üldöztettek és bántalmaztattak is, végre 1874. évben panaszuk orvoslása iránt engem kerestek meg, és midőn általam a jogtalan birtokállapot és az elharapódzott aránytalanságok megszüntetése, s egyszersmind a közlegelő felosztása iránt is számos redemptus megbízásából és nevében használatbóli arányosítási per indított a kisujszállási és karczagi birtokosság ellen.

Mert ezen sérelmek orvoslása, s általán a Jászkun birtokviszonyok rendezése csakis ez után és czímen oldható meg fennálló törvényeink értelmében.

Az 1840: XXX. t. cikk, (a redemptio keletkezése óta a legelső törvény, mely a Jászkun közbirtokosságok tagjainak egymás-közi jogviszonya megoldásával foglalkozott,) ugyanis a Jász- és Kun-kerületek községeiben behozandó összesítés és arányosság tekintetében kiterjesztetvén a Jász- és Kun-kerületekre az 1836: XII. t. cikket, ennél fogva ezen a nemesi közbirtokosságok közös haszonvételeire nézve az arányosság behozatalát szabályozó törvény-cikket kellett és lehetett csak irányadóul venni, amennyiben ezen az 1840: XXX. t. cz. módosítást nem tett.

Minthogy pedig az 1840: XXX. t. cz. az arányosítási per megindítása és folyama tekintetében az 1836: XII. t. cikkben semmi módosítást sem tett, mert az annak 1-ső és 2-ik §-ában szabályozott közigazgatási eljárás csak a tagosításra, ezen az arányosítástól lényegileg különböző birtokrendezési műveletre vonatkozik, az 1836: XII. t. cz. szerint pedig az arányosítás mindig per útján volt behozható; minthogy továbbá még ha ez nem így volna is, akkor, midőn az 1869: IV. t. cz. 1. §-a már kimondotta, hogy az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik, az 1871: 31. t. c. 18. §-ának e). pontja szerint pedig a tagosítási és arányosítási ügyek minden kivétel nélkül a kir. törvényszékek hatásköréhez tartoznak, az 1871: 53. t. cz. 47. §-a meg azt rendelte, hogy közbirtokosságokban, hol az arány még be nem hozatott, az arányosítás ugyanazon bíróság előtt eszközözendő, mint az urbéri birtokszabályozás, ez pedig a törvény 44. §-a szerint a törvényszékek elé tartozott: az arányosítás behozatalát másként, mint az

illetékes kir. törvényszék előtt indított arányosítási perrel kérni és eszközölni nem lehet.

A Jászkunságban azonban csak egy birtokrendezési műveletet, t. i. a tagosítást ismerték; ők mindig és mindent csak tagosítottak, akár magánbirtokok összesítéséről, akár a közbirtokosság közlegelőjének részleges felosztásáról volt is szó: az arányosítási kereset tehát ott nagy meglepetést szült, és a kezdett perek kivihetetleneknek tartattak.

És így történt, hogy mielőtt az első per, a kisujszállási csak tárgyalás alá is került volna, hét forumon kellett a pernek keresztül menni, és a nyolczadik forum is csak azért maradt el, mert az alperes birtokosság a pert oda a fennforgó körülmények miatt, nem tartotta czélszerűnek felvinni.

Az első bíróság, az illetékes kir. törvényszék ugyanis a kereset ellen hivatalból érvényesítvén azon kifogást, hogy az 1840: XXX. t. cz. 2. §-a értelmében az előzetesen a közigazgatási utra tartozik, a keresetet hivatalból visszautasította a következő végzéssel:

„Minthogy a kereset alapjául felvett 1871. évi 53. t. cz. a megszüntetett urbéri kapcsolatból fennmaradt jog- és birtokviszonyok rendezéséről szól, s ennek intézkedése a Jászkun-kertületekre, hol „urbéri viszonyok“ soha sem léteztek — irányadó nem lehet, s jelen kereset alapjául nem szolgálhat, s minthogy továbbá felperések a semmi későbbi törvénnyel meg nem változtatott s így hasonló ügyekben a Jászkun-kertület területén egyedül érvényes 1840-diki XXX. t. cz. 2-ik §-ában körülírtak ellenére az abban követni rendelt egyeztetési eljárásra hivatott közigazgatási hatóság elkerülésével léptek egyenesen perutra: jelen kereset ezen 1840. 30. t. cz. 2-ik és a prts 8-ik §-ának a) pontjára való hivatkozással hivatalból visszautasítatik.“

Ezen végzés ellen a felperések részéről általam semmiségi panasz és fellebbezés emeltetvén, és pedig a semmiségi panasz a kir. Curia, mint semmitőszékhez, a fellebbezés pedig a kir. Itélőtáblához azért: mert az arányosítási ügyut még megállapítva nem lévén, kétséges volt, hogy vajjon a polgári perrendtartás szabályai vagy pedig az arányosítási, s általán a birtokrendezési perekre

nézve fennálló, s amattól eltérő szabályok szerint van-e helye jogorvoslatnak; s mert a polgári perrendtartás szerint ily végzés ellen csak a kir. Curia, mint semmitőszékhez intézett semmiségi panasznak van helye, ellenben a fellebbezésnek nincs, s ez utóbbi csak az arányosítási perekre nézve fennálló eljárás szerint használható: ezért mind a két nemű jogorvoslat igénybe veendő volt.

A semmiségi panasz folytán a kir. Curia, mint semmitőszék teljes ülésben hozott határozatával pedig azon indokból, hogy „az átmeneti intézkedéseket szabályozó 1869. márczius 31-én kelt igazságügyminiszeri rendelet XIX. czikk 1-ső pontja értelmében, mely szerint az arányossági ügyekre vonatkozó előbbi intézkedések s eljárás, és így az ez ügyekben használt perorvoslatok rendszere is érintetlenül fenntartattak“, az iratokat a kir. Itélőtáblához saját hatáskörében leendő elintézés végett áttette, s így kimondotta, hogy ezen per az arányosítási ügyekre vonatkozó eljárás szerint bírálendő el.

Ennek folytán mind a semmiségi panasz, mind a fellebbezés a kir. Itélőtábla elé kerülvén, ott a semmiségi panasz elvetésével az első bíróság végzése helybenhagyatott indokain kívül még azért is: „mert az 1836: XII. t. czikk rendeleteit a Jász- és Kun-kerületekre is kiterjesztő 1840: évi XXX. t. czikkben előírt eljárás ugyanazon törvénycikk értelmében az arányossági kérdések elintézésénél is alkalmazandó.“

Az ezen végzés ellen a felperesek részéről általam az arányosítási ügyeket szabályozó eljárás értelmében a kir. Curia, mint legfőbb Itélőszékhez a fentebb már előadott indokok alapján intézett fellebbezés és semmiségi panasz következtében, tehát a negyedik forum határozata által vált csak lehetővé a kereset tárgyalását kieszközölni és a jogaikban sértett redemptusok jogai fölötti intézkedési jogot a közigazgatási hatóságok kezéből kivenni, mi ezen jogok érvényesítésének annál elengedhetlenebb feltétele volt, mert a közigazgatási — a városi úgy mint a kerületi — hatóságok szervezeténél fogva, melyszerint a választási census a többséget a képviselő-testületekben a nagyobb birtokosok, tehát a jelen jogtalan birtokállapot hívei részére biztosítja, maguk az érdekelt ellenfelek

határoztak volna e jogok fölött, ha az ügy eléjük tereltetik, s így az igazság elérése ép úgy megbiúsult volna most is, mint már előbb történt az mindannyiszor, valahányszor a sérelmet szenvedett redemptusok oda folyamodtak.

A kir. Curia, mint legfőbb ítélőszék ugyanis mindkét alsó bírósági végzést azon elvek értelmében, melyre a kereset fektetve volt, megsemmisítette következő végzésével:

„Mindkét alsóbb bírósági végzés megsemmisítésével, az ítélő törvényszék a felperesi keresetnek az arányosítási, illetve tagosítási perekbeni eljárást szabályozó törvények alapján érdemileg leendő elintézésére utasítatlik. — Mert az 1869. évi IV. t. cz. 1-ső §-a, 1870. évi XLII. t. cz. 1871. évi XXXI. t. cz. 18. §-ának e) pontja, az ugyanazon évi LIII. t. cz. 47. §-a által kifejezett későbbi törvényes intézkedések ellenében, melyek szerint az igazság kiszolgáltatása a közigazgatástól elkülönített, a Jászkun-kerületek a többi törvénhatóságokkal egyenlősítették, és kivétel nélkül minden arányosítási és tagosítási perek a rendes bírósághoz utaltattak — a Jászkun-kerületekben megindítandó arányosítási és tagosítási perekbeni eljárást alaki tekintetben szabályozó 1840. évi XXX. t. cz. az eljárásra, nézve továbbra is érvényben fennállónak annál kevésbé tekinthető, mert a rendes bíróságok a felek közötti barátságos egyességet mindenek előtt megkísérteni különben is kötelezett lévén, azáltal a most említett törvénynek e célra vonatkozó kivételes intézkedése felesleges.“

Ennyi viszontagságba került tehát a keresetnek csak tárgyalását is kieszközölni, és a pert azon állapotha juttatni, melybe rendszerint más per a pusztá keresetindítás által is jutni szokott.

Ha azonban azt hinné valaki, hogy most már a kereset tárgyalását mi sem gátolhatta, nagyon tévedne: mert az első bíróság kittüzte ugyan a kereset tárgyalására a határnapot, egyelőre ugyan csak a megengedhetőség kérdésére szorítva a tárgyalást, s az aránykulcs iránti tárgyalást az arányosítás megengedhetőségének jogérvényes ítéllettel leendő kimondása utánra hagyta fenn: de az alperestől beidézett közbirtokosság azért mégis talált módot a kereset tárgyalásának elodázására, s az igazság érvényesítésének késlelte-

tésére; s e végből a tárgyalási határnap előtt birói illetőség elleni kifogást adott be, kérve annak külön tárgyalását; s ennek eldől-
téig a kereset tárgyalásának felfüggesztését; a birói illetőség elleni
fogásait pedig ugyanazon okokra alapította, melyeknél fogva a ke-
keresetet az első és másodbiróság már egy-izben elutasította, de
a melyeket a kir. Curia, mint legfőbb Itélőszék már alaptalanok-
nak mondott ki, s a keresetet most alperes birtokosság kérte a
közigazgatási utra tereltetni, daczára annak, hogy e kérdést a leg-
felső forum, és pedig tagadólag, már elbirálta.

Nagyon természetes volt azonban, hogy az első biróság most
már maga is elvetette ezen kifogásokat, habár annak külön tárgya-
lását és a kereset tárgyalásának felfüggesztését meg nem tagad-
hatta is.

De az alperesi birtokosság most sem nyugodott meg, és ezen
végzés ellen semmiségi panaszt emelt a kir. Curia, mint Semmitő-
székhez, (mintha ki sem mondta volna még a Semmitőszék, hogy
e per az arányosítási ügyeket szabályozó eljárás szerint levén el-
birálandó, a semmiségi panasz is nem ő hozzá, hanem a kir. Tábla
és legfőbb Itélőszék elé tartozik;) ennek következtében a per újra
a kir. Curia, mint Semmitőszék elé került, s ez azt ismételve a
kir. Itélőtáblához tevén át illetékes elbirálás végett, ott, tehát már
a hetedik forumon most szinte elvettettek alperes birtokosság ki-
fogásai a kir. Curia mint legfőbb Itélőszéknek már hozott határo-
zata alapján.

És minthogy alperes birtokosság további jogorvoslattal a kir.
Curia, mint legfőbb Itélőszékhez nem élt, (persze, mert ott már
egyszer elvettettek ezen kifogások,) így a nyolczadik forum igénybe
nem vétetvén, végre a kereset érdemleges tárgyalás alá került, s
az írásbeli eljárás elfogadtatása folytán alperes birtokosság ellen-
irata beadására lőn utasítva.

Elértünk tehát oda, hogy az arányosítás behozatala elleni ki-
fogásokat vehessük szemügyre.

Gondolni sem lehet ugyanis, hogy az alperes birtokosság
minden képzelhető és képzelhetlen kifogásokat meg ne tett volna,
mi azonban csak azt mutatja, hogy a mily igaz azon közmondás,

hogy jobb száz irigy mint egy szánó, ép oly igaz az is, miszerint mennél körmönfontabb kifogások tétetnek valamely kereset ellen, annál kétségtelenebb a kereset igaz volta; mert azok az igazságtól való félelem elárulói, s így azt tartom, hogy a pernek csak tisztességét emeli az erőtetett kifogások teméntelensége, s azt kell vesztett pernek tartani, melyre az ellenfél rá sem hederit; így például bizonyára megfoghatatlan marad a tiszta lelkiismeret előtt az, hogy mi szükség volt az alperesi birtokosságnak az arányosítás megengedésének meghívására oly óriási erőfeszítéseket tenni: mikor a védelemnek, ha az igazságnak létszámával legalább birni akar, csak az aránykulcs kérdésénél lett és lehetett volna csupán helye. Hiszen az arányosítás behozatala, s a közlegelőnek egy igazságos aránykulcs szerinti felosztása a közjót mozditja elő, ezt ellenezni tehát semmi esetre sem lehet tisztességes dolog; azt fektetni pedig, hogy az aránykulcs nem az igazságnak megfelelően fog megállapíttatni, ép oly illetlen, mint képtelenség!

A kifogások ismertetését és czáfolatát pedig a következő fejezetekben találja fel a t. olvasó.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A jogbeli, és használatbeli arányosítás közti különbség.

Az egyik és legfőbb ellenvetés, mely a redemptio kulcs szerinti arányosítás ellen tétetik, az: hogy az ily kereset azokra nézve, kik egyéni tulajdonul szántófölddel nem bírnak, az ősiségt nyilt-parancs 4. §-a által eltiltott jogbeli arányosítási pert képezne az oknál fogva, mert a jelen jogtalan birtokállapot híveinek, és a kis-ujszállási és karczagi perbeli alperes birtokosságnak állítása szerint azok nem lettek volna a közös javak használatában és birtokában, szántóföldeik (külsőségeik) elidegenítése óta; azon felperesekre nézve pedig, kik egyéni tulajdonul szántófölddel bírnak, csak annyiban képezne a kereset jogbeli arányosítást, amennyiben azt a jelenleg gyakorlatban levő aránykulcs mellőzésére, és uj, (t. i. a redemptio) kulcs alkalmazására irányozták.

Ezen ellenvetés azonban semmi alappal nem bír, már csak azért sem, mert a jogbeli és használatbeli arányosítás közt lényeges elvi különbség van, — s így nem függ attól valamely pernek „jogbeli arányosítási“ minősége, hogy tényleges birtokában van-e felperes a perbeli javaknak vagy sem, — sem attól, hogy minő kulcs alkalmazása kéretik.

A jogbeli arányosítási per (proportionalis ex jure) ugyanis jogi természeténél fogva a jogpererek, (ex jure,) vagy más néven joggyökösségi pererek (ex radicalitate juris) közé tartozik, mire mutat már az is, (ki ezt a hazai magánjogból nem tudná is) hogy ez is „ex jure“ pernek hivatik, ami a magyar magánjogban külön perczim volt; a jogbeli arányosítási perczimet nem is találni törvénykönyvünk-

ben mint önálló és külön perczimet, hanem arról mint a jogperek vagy joggyökösségi perek egyik fajáról emlékezik meg csak; bővebb felvilágosítás végett pedig idézzük a szokásjog erejével bíró „*Planim Tabulare*“ erre vonatkozó szabványait; ezen „*Planim Tabulare*“ II-ik részében, a kir. Táblára tartozó keresetekről szóló fejezetben a győkeres jussból való pörök közt ugyanis (114. lap 340. sz.) találni a következő végzést: Midőn a felperes jussból pörölvén, az egész birtokhelységet követeli, azután pedig a perbeli irományokból kiséül, hogy nekie példánokokáért csak tíz ülések (*Sessiones teikek*) járnak, ilyenkor a többi földterületbeli jótéteményeket is csak a tíz üléseknek arányosságaik szerint fogják nekie kimérsékelni, mert a földterületbeli jótéteményeket kinék-kinék belső majorságbeli birtokjához kell mérsékelni (*Dum actor ex jure procedens, praetendit totam Possessionem, subsequenter vero ex actis Processualibus evenit, quod eidem exempli causa: tantum decem Sessiones competant, tum etiam reliqua beneficia Territorialia dumtaxat a proportione decem Sessionem eidem admetiri soleut, quia beneficia Territorialia Intravillano cujusvis Possessorio commensurari debent.*“) Eszerint tehát azon per, melylyel „az egész birtokhelység“ követeltetett, melynek folytán a például felvett tíz telek lett megítélve a „belső majorságban“, (tehát beltelekben) volt a jogbeli arányossági per, „a többi földterületbeli jótétemények“ (közös haszonvételek) szabályozása pedig a használatbeli arányossági perré utaltatott.

De aki nem jártas is a régi magyar magánjogban, magából az ősiségi nyiltparancs 4-ik §-ából is megtudhatja, hogy a jogbeli arányosítási per jogi természeténél fogva a jogperek (*ex jure*) közé tartozik, minthogy ezen § is ezek közé sorozza azt, valamennyi a 4-ik §-ban eltiltott pereket végül „jogpernek“ mondván, amit persze ugy is tud mindenki, aki a magyar magánjogban jártas.

Már ezen ősiségi nyiltparancs 4-ik §-ából is látható, hogy a jogperek többfélék voltak céljukra nézve, u. m. tiszta iktatás miatti, alattomos és csalárd iktatás miatti, az ellenmondás ellenére elfoglalt jószág visszaszerzése végetti stb., szinte kiténik e §-ból az is, hogy mindezen perek, melyek közt a jogbeli arányosítást is találjuk, a királyi adomány rendszerében, s az adomány által nyert

kiváltságban (privilegiumban) gyökereztek, mondván a 4. §. is: „Magánosok egymás közt a javak vagy jogok birtokát királyi adományozások, valamint egyéb királyi szabadalmak és bírói ítéletek“ (mely alatt a magyar magánjog szerint az ország főbiráinak az adományt megerősítő ítéletei érthendők,) nyomán semmiféle ujoman indítandó perekkel ugymint“ stb. az azután elsorolt perek közt levén a jogbéli arányosítási per is.

Ugyanerről meggyőződhetni az említett „Planum Tabulare“-nak gyökeres jussból való perekről szóló fejezetében (110. lap 328. sz. foglalt következő végzésből is:

„Ha felperes a jószágának megszerzésére jussból perel, és a jussnak megmutatására olyan írott eszközt mutat elő, melyből kilehet látni, hogy az ő ősei a keresetbeli jószágokat adomány és beiktatás mellett birták, és így az ilyen adománylevélnek és beiktatólevélnek meg kellett lenni, hanem megmutatja, hogy az akkori időbeli írományok a káptalanból vagy konventből, azután akármicsoda szomorú eset miatt elvesztek, sőt még azt is megmutatja, hogy az ő ősei még azután is a keresetbeli jószágának birtokjában benne voltak, mindazáltal minden feljebb említettek által, hogy a maga jussát elégségesen megmutatta volna, fölöle nem tartatik. Mert a H. T. K. 2 R. 15. cz. szerint a jussnak megmutatására az eredeti levelek kívántatnak meg, az 1723. 43. törvény értelme szerint pedig az olyan levél-párok által, a melyek felől a káptalanok vagy konventek megismerik azt, hogy azoknak eredetijeik is megvoltak, de elvesztek, azoknak meglételek és elveszések ugyan elegendőképen megmutattatik, de az azokban foglalt Juss és dolog meg nem erősödik*) „Si actor ad acquisitionem Bonorum ex jure procedat, et in probam Juris tale instrumentum producat, ex quo elicitur quod Praedecessores illius Bona actionata penes Donationem et Statutionem gubernaverint, taliterque ejismodi Donationem et Statutionem praeexistisse, verum acta

*) a „Planum Tabulare“-ból van a magyar szöveg is szószerint idézve, mit a nyelvezet ódonasága is sejtet már, mit azért említek fel, mert a kisújszállási és karczagi perekben az alperesek a fordítás rosszaságát nekem felrótták; persze, mert oly kevéssé ismerték hazai jogforrásainkat, hogy tudomással sem birtak arról, miszerint ez nem fordítás, hanem eredeti idézet.

illius temporis ex Capitulo vel Conventu quocunque tandem fato periisse doceat, quin imo etiam subsequum Antenatorum Suorum in Bono actionali exertitum Possessorium comprobet, tamen per praemissa omnia Jus sufficienter probasse non censetur, quia juxta Part. II. Tit. 15 ad Juris probationem originales litterae requiruntur, sensu vero Articuli 42: 1723 per talia Transumpta, quorum originalia praefuisse, verum deperdita exstitisse Capitula vel Conventus recognoscunt, proexistentie quidem et amissio illorum sufficienter probatur, Jus vero et res in iisdem contenta non solidatur.“

Ezekből kétségtelen tehát még az előtt is, ki a magyar magánjog ebbeli intézkedéseit nem ismeri is, hogy minden jogper (ex jure) vagy joggyökösségi per (ex radicalitate juris) tehát ezek közt a jogbeli arányosítási per is a kir. adomány rendszeréből eredt, tehát csak nemesek közt folyhatott és csak nemesi jószágra vonatkozhatott, és épen ezen oknál fogva, mint melyekben a privilegiumok előmutatása és elbírálása volt szükséges, az „ex jure“ perek Táblás perek voltak az 1715: 28. t. cz. 1. §-a szerint, mely így szól erre nézve: „minden per, melynél privilegiumok előmutatása kívántatik a kir. Táblára tartozik.“ (Tamquam Privilegiorum productionem requirentes, adeoque ad Forum Tabulare spectantes.)

Kétségtelen tehát ezekből az is, hogy a Jászkunok közt és a Jászkun javakra nézve semmiféle jogper, vagy joggyökösségi per, s így jogbeli arányosítási per sem folyhatott a személyek és javak jogi természeténél fogva; mert a Jászkun javak nem származtak a kir. adomány rendszeréből, s az ő köztük fennforgott perek egyike sem volt táblai per, s olynemű perek, minőt az ősiségi nyílt parancs is, mint jogpéreket, elsorolt és eltiltott, mint p. a. tiszta iktatás miatti, ellenmondás okának adása vagy elfogadása végetti, stb. a Jászkunok közt, miután a redemptióból eredt viszonyok és a redimált földek egész más természetűek, mint a kir. adományból eredt nemesi javak, soha elő nem fordulhatott, s az ezeket szabályozó törvények a Jászkunokra soha

ki nem terjedtek, s így az ősiségi nyiltparancs 4. §-ának tiltó intézkedése sem vonatkozik a Jászkunok közt folyható arányosítási perre, nem annálkevésbé, mert különös fontossággal bír az, hogy nemcsak a jogbeli, de a használatbeli arányosítási per is csak a nemesi közbirtokosságokra vonatkozott, amint azt az 1715: 69. t. cz. behozta; e törvény ugyanis korcsmák, erdők, s más közös haszonvételek és javadalmakra, tehát a nemesi birtokkal járó haszonvételekre nézve hozta be a használatbeli arányosítást, mondván a 3-ik §-ban: „Ha pedig korcsmák, erdők s más közös haszonvételek és javadalmakra nézve, törvényes közbirtokosok közt és azoknak közös birtokában a használat aránya tekintetében bármí kérdés támadna, az ezentúl a fentebb írt módon megvizsgáltassék, elhatározassék és rendeztessék. („Ubi autem de Educillorum, Sylvarum ac aliorum communium utilitatum et Beneficiorum inter legitimos compossessores ac in simultaneo eorundem Domino etc. de proportionem usus quaequam oriatur questio, eadem amodo imposterum suprascripta modalitate revideatur, determinetur, et adjustetur.

Sőt nemcsak azon 1715: 69. t. cz. mely először hozta be a használatbeli arányosítást, hanem az ezt megváltoztató későbbi törvény, az 1836. XII. t. cz. sem terjedt ki a Jászkunokra és a Jászkun javakra, minnek világos példája az, hogy ez utóbbi törvényt a Jászkunokra csak 4 évvel később, t. i. 1840. évben egy külön törvény, az 1840: XXX. t. cz. terjeszté ki, pedig ugy az 1715: 69. t. cz. és az 1836. XII. t. cz., mint a jogbeli arányosítási perre s általában a jogperekre vonatkozó régibb törvények országos törvények voltak, tehát az egész országra kiterjedtek, csak hogy a régibb törvények a javak és személyek jogi állásához alkalmazkodtak, a szerint, a mint a nemesi, polgári vagy urbéri javakról intézkedtek, és épen ezért kétségtelen az, hogy a mint az 1836. XII. t. cz. addig, míg azt 4 évvel később az 1840. t. cz. világosan ki nem terjeszté a Jászkunokra nem terjedt ki rájuk, úgy a korábbi hason minden az arányosításra (akár jogbeli- akár használatbólira) vonatkozó törvények sem, azok rájuk soha kiterjesztve

nem lévén s így a Jászkunok közt folyó arányosítási pereknél jogbeli arányosítási perczim egyáltalán nem fordulhatván elő, nem is lehet a Jászkunok közti ily pereket az ősiségi nyiltparancs 4-ik §-ának tiltó rendelkezésére való hivatkozással meggátolni sem.

Az előadottakból nyilvánvaló már továbbá az is, hogy a jogbeli és használatbéli arányosítás közt az a lényeges különbség volt, miszerint a jogbeli arányosítás a belső telki aránytalanság orvoslására, tehát másnak egyéni (magán s nem közös) tulajdonát képező birtokára vonatkozott; ellenben a közös jószágokban, a külsőségek haszonvételeiben támadt aránytalanságok orvoslása nem azon perre, hanem a használatbéli arányosítási perre tartozott; világosan mutatja ezt már az idézett 1715: 69. t. cz. 3. §-a is, ahol tisztán közös haszonvételek és javadalmak, melyek senkinek nem egyéni (magán) tulajdonai, említetnek a használatbéli arányosítási perre tartozókul, és ezen per ugyanazon törvény 2. §-a szerint a megyei bírák elé tartozott, mondván: „Medio Comitatus Judicium procedere“, melyre a 3-ik §. mint „fennebbi mód“-ra hivatkozik, holott a jogbeli arányosítási per a kir. Táblára tartozott.

Ha tehát valaki a belső majorságban (belső telkekben) vagyis a közbirtokosoknak egyéni (magán) tulajdonát képező, s közös használat tárgyát nem képező birtokban, kevesebbet bírt mint a mennyihez kir. adomány, s ebből eredt osztályok alapján joga lett volna, ezt nem használatbéli, hanem jogbeli arányosítási perrel kereskette, a használatbéli arányper nem terjedvén ki az egyéni (magán) tulajdont képező belső telkekbeni azon aránytalanság orvoslására, melyre a gyökeres jogot (a kir. adományt) kelle kimutatni, mit igazol a már említett „Planum Tabulare“-ban a használatbéli arányperre vonatkozó következő végzés is (338. lap 925. szám.) „Ámbár a felek közül valamelyik Privilegiumokból megmutatja azt, hogy a belső majorságból ötet nagyobb jószágrészt iŕethé, mint a mennyi most az ő valóságos birtokja, mindazáltal az arányuságot, nem az ötöt illető illetőségnek mennyiségétől, hanem a mostani valóságos birtokjának mennyiségétől kell mérsékelni; mert az arányuságos perek fundamentuma a feleknek valóságos

élések, valamit azért azonkívül követelnek, az nem az arányuságos pörre, hanem a Jussnak pörére tartozik“ „etiam si alterutra Partium ex privilegiis doceat, quod in Intravillanis major eidem proportio competeret, quam actuale ejusdem possessorium exportet; tamen proportio non a quantitate competentiae, verum a quantitate actualis possessorii metienda veniet, quia fundamentum processus proportionalis est actualis partium usus, quid quid igitur extra illum praetenditur, hoc non ad processum proportionalem, verum a processum Juris pertinent.“

Egyébiránt magából az ősiségi nyiltparancs 4-ik §-ának azon szövegéből, mely így szól: „Magánosok egymás közt a javak vagy jogok birtokát stb. meg nem támadhatják“ is kitűnik az, hogy a jogbéli arányosítási per, mely többé meg nem indíthatónak nyilvánított, tisztán az egyéni (magán) birtokot képező javakbani aránytalanságra vonatkozott, nem pedig a közös haszonvételek és javak (legelő, erdő stb.) használatábani aránytalanságra, mert a magánosok birtokának egymásközi megtámadása lőn eltiltva, holott a közös földek s haszonvételek nem magánosoké, hanem a közbirtokossága.

A kisújszállási és karczagi keresetekben pedig világosan a jelenleg is közösségben lévő földek és haszonvételekre nézve, mely senkinek sem egyéni (magán) tulajdona, kéretett az arányosítás, s az abból jogtalanul elfoglalt részekért a kárpótlás is csak a közösből kívántatott, holott az elfoglalt részek, habár időközben a foglalók egyéni tulajdonává váltak is, használatbéli arányosítási per útján feloszthatók és arányosíthatók lennének az 1836. XII. t. cz. 17. §-nak világos rendelkezése szerint, miről alább bővebben lesz szó, — és ekként a kisújszállási és karczagi kereset világosan a közös javakra és haszonvételekre lévén irányozva, már csak ezen oknál fogva sem tekinthetők semmi tekintetben, és egy felperes irányában sem jogbéli arányosítási pernek.

A használatbéli arányosítási perczim. (proportionalis ex usu) fogalma ugyanis az 1836. XII. t. cz. által lényegesen bővített, mert míg e perczimmel az 1715. 69. t. cz. fennebb ismertetett rendelkezése szerint csak a közös javaknak és haszonvételeknek,

csak a használat aránya tekintetében szabályozását lehetett elérni, az 1836. XII. t. cz. 1. §-a megengedte azt is, hogy ezen perczimmel nemcsak azon közös haszonvételeknek arányosítása követeltethessék, melyek a per indításakor közösségben biratnak, hanem azok is, melyek ekkor már nem biratnak közösségben, tehát mások egyéni (magán) birtokában vannak, ha bebizonyítható, hogy azok a közösből szakítottak el; és ezt annyira feltétlenül megengedi, hogy még az elévülés sem gátolhatja azt meg, mondván az 1836: XII. t. cz. 1. §-a: „Arányuság tárgyául szolgálnak a közösségre tartozó minden haszonvételek, még pedig úgy azok, melyek jelenleg közös és együtti használattal biratnak, valamint azok is, melyekre nézve bebizonyítható, hogy a közbirtokosok valamelyike általa közösből szakítottatott el, — az időmulás határ éveit felülhaladó magános használat sem állván ellent.”

Ismétli ezen intézkedést e törvény a 17-ik §-ban, és ott még aziránt is rendelkezik, hogy miként kell elbánni a közösből tett foglalásokkal, s azt rendeli, hogy ha a határ egy részét valamely közbirtokos magános használat alá vonta el, azon építkezéseket s egyéb javításokat tett, az ily föld a valóságos birtokosnál csak úgy hagyassék meg, hogy ezért a többi közbirtokosoknak a közös földekből aránylagos pótlékot kell adni, és ha e kárpótlás valamely oknál fogva nem volna teljesíthető (például ha olyan, vagy annyi föld nem volna a közösből, hogy abból teljesen kárpótlás lenne adható,) akkor el kell venni az ily elfoglalt földrészt annak birtokosától, s a közöshöz kell csatolni s felosztás alá bocsájtani, csakis a beruházások megtérítését igényelhetvén annak birtokosa*) amiből

*) Az 1836. XII. t. cz. 17. §-a így szól: „Ha valamely közbirtokos a közös határ egy részét magános használat alá vonván el, azt lakosokkal szállítja meg, szőlővel beülteti, kerteknek fordítja, vagy azon hasznos javításokat teszen, és így több esztendőig bírja, az ily darab föld a valóságos birtokosnál hagyattassék meg ugyan, a több közbirtokosoknak mindazáltal a közös földekből aránylagi pótlékot adni kell; ha pedig a helybeli körülmények állván ellent, azt teljesíteni nem lehetne, akkor a közösből foglalt ugyan azon darab föld aránylag és eleve megtérítettven a megtérítendő, felosztás alá bocsájtatik.

teljesen világos: hogy ha használatbeli arányosítási per mások egyéni tulajdonát s magán birtokát képező javakra van is — a közösökön kívül — irányozva, ezért az még nem képez jogbeli arányosítási pert, és használatbeli arányosításnak igen is képezheti tárgyát másoknak ily egyéni tulajdona, ha kimutattatik azokra nézve, hogy a közöshöz tartozott, és onnan szakítottatott el.

Továbbá lényeges bővítés történt a használatbeli irányosítási perczim fogalmán azáltal, hogy az 1836. XII. t. cz. 13. §-a szerint a közlegőre nézve nemcsak a használati arány meghatározása képezi az ily per tárgyát, hanem a közlegelő felosztása is, és minden birtokosnak ki kell hasítani és egyéni birtokába s használatába adni, mint kizárólagos tulajdonát azt, mi neki abból jut, melyre nézve tehát a közösség megis szűnik azáltal; és csak az esetben lehet ezen törvény hozatala óta a közlegelőre nézve a használat arányának, tehát a marhák száma- és nemének meghatározásánál megállapodni s a közösséget fönhagyni, ha a közlegelő vagy azért, mert egyébre nem használható darab földekből áll, vagy más valami oknál fogva nem volna fölözthető,*) a 19. §. pedig még az összesítés (tagosítás) eszközlését is az ily per tárgyává tette, de természetesen csak a közös földekre (közlegelőre) nézve (ide értve a közöshöz tartozónak kimondott foglalásokat is,) s a magán birtokok tagosítására külön pert, és birtokrendezési műveletet képez a tagosítás; mi világos a törvény azon intézkedéséből, hogy arányper útján a közbirtokosok kívánságára és oly helyeken kívánja a ta-

*) Az 1836. XII. t. cz. 13. §-a így szól: „a legelőre nézve rendeltetvén: 13 §: hogy ahol helyzeténél fogva megtörténhetik, előre borsájtott módon, hasonlóképen valóságos kihasítással — a legelőnek szűk volta ezt nem akadályoztathatván — osztassék fel; ha mindazáltal a legelők semmi más egyébb használatra nem fordítható darab földekből állnának, vagy a reájok járás gátoltatása s egyébb többféle különböző okok miatt ki nem hasíttathatnának, ekkor a helybeli oly körülmények biróikép is megtudatván a legelő kiterjedésére és termékenységre való figyelemzésel a marhák száma és neme határozatassék meg, — s így minden közbirtokos illetőségéhez szabva a legelő használata rendeztessék el, az illetén rendzetetést megszegők pedig annyiszor, mennyiszor minden egy-egy darab marhától, a közbirtokosság által rögtön megveendő egy forint büntetéssel fenytessenek.

gosítást is eszközölni, melyek arányosítás tárgyát vagy ezen törvény alapján képezik, vagy már előbb képezték, de azokban az arányosítás összesítés nélkül hozatott csak be*), holott a magán birtokokat képező földek nem voltak tárgyai az arányosításnak és most sem azok, kivéve természetesen a közösből foglalt magán birtokokat, miután azok a közös javakhoz tartozóknak tekintendők e törvény szerint, és így arányosítás tárgyai.

De mindezekről eltekintve is, oly arányosítási kereset, mely világosan a használatbeli arányosításról intézkedő törvényre van alapítva, tehát különösen a kisújszállási és karczagi arányosítási keresetek is, melyek a használatbeli arányosítási pereket szabályozó 1836. XII. t. cz. és 1840. XXX. t. ezikkre vannak szinte alapítva, és az ezen törvények által körülírt arányosítás behozatalát kérték, már csak azért sem lehet jogbeli arányosítási per egy felperesre nézve sem, és az aránykulcs tekintetében sem (tekintet nélkül arra, hogy tényleges birtokában van-e mindenik felperes a közös javaknak a kereset indításakor vagy sem, s hogy minő aránykulcs megállapítása kéretik,) mert a használatbeli arányosítást szabályozó törvényekre vannak fektetve, és ezen törvények által meghatározott arányosítást, tehát a használatbelit kérik behozatni s így világosan meglévén jelölve, hogy oly birtokszabályozás, t. i. a használatbeli arányosítás behozatala kéretik, mely nemcsak eltiltva nincs sem az ösiségi nyiltparancs, sem más törvény vagy törvényes rendelkezés által, hanem melynek behozatala az 1840. VII. t. cz. 14. §. 1. pontja által kötelezővé tétetvén, és az erre szükséges per hiva-

*) Ezen 19. § így szól: „az öszvesítést és az illető részeknek a mennyire megtörténhető egy tagban való kihasítását — a közbirtokosoknak bármelyike kíváuván — az arányusági per feljebb érintett útján még oly helyeken is meghatározni, s az e részben feljebb megállapított elvekkel megegyezőleg, végre is hajtani kelletik, melyekben öszvesítés nélkül mindazáltal, az arányuság már behoztattott, vagy a hol a közbirtokosok között az arányuság kulcsára nézve semmi villongás fenn nem forog; — nyilván kijelentetvén egyébiránt, hogy azon egy határra nézve az öszvesítésnek és elkülönzésnek csak egy ízben lehet helye.

talból is megindítandónak mondatván ki*), miután ez későbbi törvény által meg nem változtatott: máig is hivatalból indítandó keresettel is behozandó oly helyeken, mint e törvény kimondta, ahol t. i. a határ egyéb részeire nézve a tagosítás folyamatban van, ha a közbirtokosok egyike sem vállalkoznék az arányosítási per megindítására, és mely birtokszabályozást tárgyzó perek mikénti megindításáról és folyamáról az ösiségi nyiltparancs utáni törvényeink is u. m. az 1853-iki Urbéri nyiltparancs 27. §-a, az ideigl. törv. szab. VI. 1. és 2. §-a, az 1868: 54. t. cz. (polgári törvénykezési rendtartás) 25. §-a, 1871: 31. t. cz. 18. §. e) pontja, 1871: 53. t. cz. 47., 48. §§. stb. — folyton és részletesen intézkedtek, nemcsak eltiltottnak nem tekintettek: az ily birtok szabályozást az ösiségi nyiltparancs által eltiltott jogbeli arányosításnak tekinteni képtelenség, akárki kérje is annak behozatalát és akárminő kulcs mellett kérje is azt; hanem megtartva a kereset minden körülmény közt használatbeli arányosítási minőségét és természetét, azon kérdések, hogy ki van jogosítva annak behozatalát kérni, és minő kulcs alkalmazása kérhető abban: tisztán a használatbeli arányosítást szabályozó törvények szempontjából bírálandók el, természetes levén, hogy ha a használatbeli arányosítás behozására netán szükséges kellékek meg nem lennének, vagy oly kulcs kéretnék a perben, melyet törvény szerint elfogadni nem lehetne, hogy akkor maga a használatbeli arányosítást szabályozó törvények szempontjából kellene a kérelmet vagy megtagadni vagy csak részben teljesíteni; de nem azért, mintha az jogbeli arányosítás lenne, hanem azért, mert a használatbeli arányosításról szóló törvények kívánák ugy:

Ha tehát nincs is a közös javak tényleges birtokában a felperesek valamelyike az arányosítási kereset indításakor, azért a

*) Az 1840: VII. t. cz. 14. §. 1. pontja így szól: „Mely közbirtokosságokban nincs még behozva a törvényes arány, és ennek behozatala végett a közbirtokosok egyike is az arányossági pert megindítani és folytatni nem akarná, a jobbágyoknak nagyobb része pedig az urbéri rendezést és összesítést kívánná, az oly közbirtokosok ellen a megyei tiszti-ügyész, önfelperessége alatt az alispányi szék előtt az arányossági pert törvényesen indítsa meg és be is végeztesse.“

kereset még nem vált jogbeli arányosítássá, s ez okból nem is lehet az arányosítás megengedhetőségét kifogásolni.

De egyébként is alaptalan e kifogás, és egyáltalán nem képezhet okot az arányosítás behozatala ellen.

Mert ha az arányosítás behozatalára szükséges is bizonyos felperesség p. o. az, hogy közbirtokos legyen, vagy ha még az is szükséges lenne is, hogy a felperések a határ bizonyos részét p. o. $\frac{1}{6}$ -öd részét birják, (miről a keresetösségről szóló fejezetben bővebben lesz szó,) kétségtelen az, hogy ha ezen netán megkivántató kellékek megvannak, akkor az arányosítás behozatalát meg kell engedni, tekintet nélkül arra, hogy a felperések közt vannak-e olyanok is, kik magukban a többiek nélkül talán nem volnának jogosítva az arányosítás behozatalát kérni, mert az arányosítás behozatala általánosságban az arányosítatni kért határra engedendő meg, nem pedig csak bizonyos személyek irányában, s a megállapított kulcs szerint részesülni fognak a közös javakban az alperesek is (ezek természetesen a betudandók betudása mellett,) nemcsak a felperesek.

Annak eldöntése pedig, hogy ki és mily arányban részesülend a közös javakban, az aránykulcs kérdéséhez tartozik, s így az arányosítás megengedhetőségének eldöntésénél a külön kérdést képező aránykulcsnak praejudicálni, s azt már előre, annak tárgyalása vagy eldöntése előtt korlátozni nem lehet és nem szabad; mily képtelenség lenne például oly arányosítási perben, melyben az arányosítás megengedhetősége külön és előzetesen tárgyalatik az 1871: 53. t. cz. 44. és 45. §-ai értelmében, (mint ez a kisujszálási perben is történt,) ahol tehát az arányosítás megengedhetősége fölött ítéletet előbb kell hozni, mint az aránykulcs kérdése tárgyalva, s az arra vonatkozó adatok és érvek csak ismerve is lennének: a felperesek valamelyikét keresetével elutasítani (tehát az arányosítás megengedését az ilyen felperes irányában megtagadni) azon ürügy alatt: hogy nincs joga közös javakbani részesülésre! hiszen ez előzetesen eldöntené az aránykulcs kérdését, amely még nem is tárgyalatott, melyre nézve az ilyen felperes még elő sem

adhatta védelmét és bizonyítékait, amit pedig csakugyan jogi képtelenségnek kell tartani.

A megengedhetőség és kulcs közti ezen elvi különbségnél fogva tehát az arányosítás megengedését az aránykulcsra tartozó kérdések szempontjából akkor sem lehet megtagadni, (tehát bármely felperest keresetével elutasítani,) ha a megengedhetőség és kulcs kérdései együttesen tárgyaltnak és döntetnek is el; (mint ez a karczagi perben történt) mert a két össze nem tartozó kérdést maga a tárgyalási mód összetartozóvá nem teheti, ez tisztán az alaki jog, az eljárás keretébe, az arányosításnak megengedhetősége és kulcsa pedig az anyagi jogéba tartozván.

Például vegyük elő mindezek bővebb felvilágosítása és indokolása céljából a kisujszállási perben előfordult, s a valamennyi Jászkun birtokrendezési perben előfordulható esetet.

Ott ugyanis az arányosítás behozatalát kérő több mint 1000 felperesek egyrésze egyéni tulajdonul szántófölddel (tehát külsőséggel) is bír, egyrésze azonban csak ház és telekkel, (tehát belsőséggel,) de redemptus mindenik, az előbbieik szántóföldjeiket is redemptio alapján, — mint őseik által redimáltat — birván, az utóbbiak pedig magok vagy elődeik szántóföldjeiket eladták ugyan, de megtartották őseik által befizetett redemptiójukat, s az ez után járó közösbeli jogait s illetőségeiket el nem idegenítették.

Már most ha a redemptio összeg fogadtatik el aránykulcsul, (amint hogy el is kell fogadtatnia, ha csak a jog és igazság fogalmát az ábrándok országába tartozónak nem akarjuk nyilvánítani,) ez esetben természetesen azon felperesek is részesülendnek a közlegelőben, kiknek szántóföldjük nincs, de van őseik után redemptiójuk, sőt a hason állapotu Jászkun lakosság, ha nincs is a felperesek közt, részesülni fogna abban.

Midőn tehát csak az arányosítás megengedhetőségéről van szó, a kulcs kérdése pedig nem is tárgyalatott, s így a bíróságok a megengedhetőség fölötti ítélethozatalnál még nem is ismerik a kulcs kérdésében előadandó érveket és bizonyítékokat, még kevésbé lehet tehát ez iránt megállapodott véleményük: a bíróság

azt, hogy ezen redemptio lesz-e a kulcs, vagy sem, nem tudhatja, s ha tudná sem mondhatja ki.

Már most ha a bíróság az arányosítás behozatalát a felperesek személyére vonatkozással engedné vagy tagadná meg, nem pedig általánosságban az arányosíttatni kért határra, s így kimondaná, hogy az arányosítás behozatala azon felperesek kérelmére, kik egyéni tulajdonul szántófölddel bírnak, megengedtetik ugyan, de azon felperesek, kik egyéni tulajdonul szántófölddel nem bírnak, keresetükkel ezen körülménynél fogva elutasíttatnak: ezzel az utóbbi felpereseket kizárná az arányosításból, ki a közlegelőből, és eldöntötte volna reájuk nézve az aránykulcsot is. és kimondotta volna azt is, hogy az aránykulcs csak a szántóföldek (a külsőség) legyen, (már akár azok területi mennyisége, akár azok váltsága, az e tekintetben mindegy lenne, mert mindenkép kizárná a külsőséggel nem bíró felpereseket a közlegelőből,) miután az ilyen felperesek elutasítása épen azzal indokoltatik, hogy akinek nincs egyéni tulajdonul szántóföldje (tehát külsősége), hogy az nem tart hat jogot a közös javakhoz, a közlegelőhöz stb. sem.

De hát honnan tudhatná ezt a bíróság előre, mikor még nem is tárgyalta az aránykulcs kérdését? mikor fel- és alperesek erre vonatkozó érveit vagy ellenvetéseit nem is ismerheti, tehát míg egyrészt lehetséges az is, hogy az alperes vagy alperesek bele is egyeznek azon aránykulcsba, melyet a felperesek kértek, és talán egyességet is tudnak erre nézve kötni: (mert hiszen ha a megengedhetőség kérdésének tárgyalásánál tettek is kifogást ellene, attól az aránykulcs kérdésének eldöntése előtt még elállhatnak;) másrészt ha ez nem történnék is meg, lehetséges az: hogy a felperesek oly bizonyítékokkal és érvekkel fognak előállani, melyek a bírót meggyőzendik a felperesileg kért kulcs igaz és jogos voltáról, még ha most más volna is a bíró véleménye! avagy csak pusztá komédia lenne az aránykulcs kérdésének tárgyalása, s a bíró már előre is jogosítva lenne pálczáat törni a még nem is hallott érvek fölött?

De még tegyük fel azt is, hogy annyira világos lehetne az, miként a felperesek által kért kulcs el nem fogadható, hogy e e tekintetben fölöslegesnek találatnék bármí érvelésre vagy bizo-

nyitékokra várakozni: még ebből nem következne, hogy éppen az alperes által javasolt kulcs a törvényes és helyes, és az is lehetséges, hogy valami a kettő közt álló kulcs fog elfogadtatni; különösen nagy változást idézhet elő a közös javakbani részesülésre nézve a kulcs mikénti alkalmazása, s jelen esetben a váltáság mikénti kiszámítása; s például, ha való volna is az, hogy csak azon redemptio jöhet figyelembe, melynek valamely tényleges birtok felel meg, vagy is csak azok redemptiója jönne számításba, kiknek valamely birtokjuk és vagyonuk van a redemptio utáni jog s igényen kívül, még ez esetben sem lehetne előre tudni azt: hogy hát a belsőségre eső redemptio nem fog-e szinte aránykulcs lenni, és számításba vétetni, s nem lehetne már azt is előre tudni, hogy csak a külsőségre eső redemptio lesz a kulcs, midőn ezt még az 1840. XXX. t. cz. 3. §-a sem mondja, amire pedig ezen állítást alapítani szokták; mert hiszen az 1836. XII. t. cz. többféle kulcsot ismer és fogadott el, (s a belsőséget nemcsak nem zárja ki a kulcsból, de első sorban éppen azt rendeli kulcsnak,) melyekből a fennforgó körülmények, tehát jog és igazság tekinteteihez képest a bírónak kell választani, s a Jászkunokra nézve sem lehet kimondani azt, hogy náluk csak a külsőség szerepelhet kulcs gyanánt.

Minderről az aránykulcsról szóló fejezetben leendvén bővebben szó, itt csak annak constatirozására szorítkozom ezekkel, hogy az arányosítás megengedhetőségének elbírálásakor az aránykulcs kérdése még csak mint jövőben megfejtendő, és minden vitát és érvelést kizáró világosnak egyáltalán nem mondható kérdés szerepelvén, azt előre eldönteni nem lehet és nem szabad; tehát az oly felpereseket sem lehet keresetükkel elutasítani, kik egyéni tulajdonul szántófölddel nem birnak, sőt egyáltalán nem szabad az arányosítás megengedhetőségét a személyekre vonatkozással megengedni vagy megtagadni, hanem a kérdésben levő határra: mert mindaddig míg az aránykulcs kérdése el nem bíraltatik egyáltalán nem tudható, hogy mily állapotú és vagyonu lakosok fognak a közlegelőben részesülni a megállapítandó kulcs szerint; s mert az aránykulcshoz képest nemcsak a felperesek, hanem az alperesek, sőt a perben nem állók is fognának a közös javakban részesülni,

ellenben a keresetükkel világosan elutasított felpereseket ezen elutasítás kizárná abból, ennélfogva megtörténhetnék, hogy ha oly aránykulcs fogna megállapíttatni, mely szerint az egyéni tulajdonul szántófölddel nem bírók is részesülnének a közlegelőben, az ily állapotú lakosok azon része, mely felperesként nem szerepelt, a közlegelőben részesülni fogna, a felperesül szerepelt hason állapotú lakosokat pedig ki kellene zárni keresetikkal elutasíttatásuk folytán. — Minő képtelenségre vezetne tehát ez!

Avagy azt gondolja valaki, hogy hát a felperesül szerepelt ily állapotú személyekre nézve kimondott elutasítás kiterjed a többi, a perben sem felperes, sem alperesként nem szereplő hason állapotú lakosokra is? De hiszen erre az lenne szükséges, hogy az is kimondassék. miszerint nemcsak a felperesek ezen része, hanem minden ily állapotú lakos elutasíttatik a keresettel (tehát az is, aki nem indított keresetet,) mit mint a jogtudomány leg-egyszerűbb elveivel is ellenkezőt bizonyára senki sem fog megengedhetőnek tartani; máskülönben az ilyenek igényelhetnék azt, hogy az aránykulcs értelmében részesíttessenek a közös javakban, mit megtagadni nem is lehetne, ha csak kibuvó ajtóul az nem használtatnék fel, hogy az aránykulcs megállapításánál már csak azért is megfosztatnának az ilyen állapotú lakosok jogaiktól, s olyan kulcs állapíttatnék meg, hogy az ilyenek bele ne essenek a kulcsba, ha mindjárt az igazság és jog mást hozott is volna magával, nehogy azon eset fordulhasson elő, miként a hason állapotú lakosság azon része, mely felperesül fellépett, kizárassék a közlegelőből, azon része pedig, mely közönyösen nézte, hogy jogaiért más küzd és fárad, részesüljön abban; ami azonban ismét oda vezetne, hogy az arányosítás megengedhetőségének kérdésénél már előre elbiráttatnék az aránykulcs is, és elzáratnék az útja annak: hogy az aránykulcs függetlenül minden más tekintetektől, egyedül a kimutatandó és felismerendő jogszerűség és igazság szempontjából állapíttassék meg; és ez ellen még az sem képezne óvszert, ha a megengedhetőség kérdése az aránykulcsával együttesen és egyidejűleg döntetnék el, mert kiszámíthatlan az elvileg már megállapított kulcsnak is a személyekre való hatása, nevezetesen az: hogy az

elvileg megállapított kulcs nem fog-e a tényleges alkalmazáskor oly felperesre is illeni, ki keresetével elutasított? s így: ha az alsóbb bíróságok által megállapított aránykulcsban a felsőbb bíróság bármi kis módosítást tenne is, mindig vizsgálni kellene egyenkint a nagyszámu felpereseknek, tehát egy egész tömegnek állapotát, hogy van-e a keresetükkel elutasítottak közt olyan, ki ezen módosítás folytán bele esnék a kulcsba, nehogy a kulcs reá is szóljon, s annak dacára el legyen keresetével utasítva.

Kézzelfogható tehát: hogy e két kérdés ily összezavarása beláthatlan bonyodalmakat idézne elő.

Azon ellevetés pedig: hogy a kereset annyiban, amennyiben a jelenleg gyakorlatban levő kulcs mellőzésével más kulcs alkalmazására van irányozva, jogbeli arányosításnak lenne tekintendő még azon felperesekre nézve is, kik különben az arányosítás behozatalát kívánhatják: még azért is alaptalan, mert ez nem egyéb, mint a megengedhetőség kérdésének összezavarása az aránykulcséval.

Mert ha igaz volna is az, hogy a gyakorlatban levő aránykulcs-tól eltérni nem lehetne, (ami pedig óriási tévedés volna,) akkor sem következne abból egyéb, mint hogy az arányosítás behozatala és a közlegelő felosztása megengedendő, és csak a kulcs megállapításánál lenne a kért új kulcs mellőzendő; de hogy előre kimondassék, miként az arányosítás csak úgy engedtetik meg, miként ettől vagy attól a kulestől eltérni nem lesz szabad: ez nyílt, és időelőtti beavatkozás lenne ismét az aránykulcs kérdésébe; ily ürügy alatt tehát az arányosítást ha nem is általában, hanem csak bizonyos irányban is megengedhetlennek kimondani annál kevésbé lehet: mert az sem tudható előre, hogy a tényleg alkalmazásban levő aránykulcs szerint is nem-e több esik valamelyik felperesre a közlegelőből, mint mennyiben jelenleg részesül, és ezt a közlegelő felmérése, és annak az aránykulcshoz alkalmazandó felosztása, továbbá a foglалások tisztába hozása nélkül nem is lehet biztosan tudni: mind ennek eszközölhetésére pedig szükséges előbb az arányosítást megengedni.

Hogy pedig a használatbeli arányosítási perczimen a tényleg

gyakorlatban levő aránykulcs helyett más kulcsot kérni lehet: ez oly világos, és a használatbeli arányosításnak olyannyira alapfogalmát képezi, hogy ennek bővebb fejtegetését lehetlen szükségesnek tartanom.

Hiszen mi egyéb a használatbeli arányosítás, mint a gyakorlatba jött aránytalanságoknak orvoslása, tehát a fennálló aránykulcs helyett egy új, s az igazságnak megfelelő aránykulcs és haszonvételi mód behozatala, tekintet nélkül arra, hogy az igazságos kulcsnak alapja és forrása minő régi jogviszonyban van; és ha mindig csak a tényleg gyakorlatban levő aránykulcsnak kellene megmaradni, és más kulcsot, ha még oly igazságosnak és jogosnak tűnik is fel, behozni nem lehetne: akkor nem volna értelme és célja többé a használatbeli arányosításnak, s ezt ép úgy el kellett volna tiltani, mint a jogbeli arányosítás eltiltva lőn, s mert az eltiltva nem lett: kétségtelen, hogy a tényleg alkalmazásban levő aránykulcstól el lehet és szabad térni, ha a jog és igazság úgy kívánja, s ezt még az elévüléssel, tehát a gyakorlatban levő aránykulcsnak oly régi voltával, mely az elévülési időt felülhaladja, sem lehet meggátolni, az 1836: XII. t. cz. 1. §-a szerint e tekintetben elévülésnek helye nem lévén; — mi semmi kétséget nem tűrő adat arra nézve is, hogy az új aránykulcs, ha az különben jogszerűnek s igazságosnak bizonyul, feltétlenül behozható, habár az ahoz való jogosultság bárminő régi, akár századok előtti jogviszonyból eredjen is; ily értelmű világos intézkedést tartalmazván az 1836: XII. t. cikknek az aránykulcsról rendelkező 2., 4., 5., 6., 7., 8. és 9. §-ai is *), melyek szerint a 2-ik § értelmében a

*) Az 1836. XII. t. cz. ezen §-ai így szólnak:

2. §. Az arányuság szabályául, vagyis kulcsául a lakosokkal megülve lévő helyeken azon belső telek-utáni tartozmányokkal ellátott régi ház helyek szolgálnak, melyekre nézve azt, hogy valaha házhelyek nem lettek volna, megmutatni nem lehet; hogyha pedig valamely régi házhelytől elszakítottak volna a tartozmányok, ezeknek elszakítását, s hová lett csatolását mindazáltal a követelő fél bebizonyítandja, az oly házhely a kulcsba foglaltassék.

4. §. Az osztályos atyáknak, vagy ezek jussán bírók között előfordulandó esetekben pedig az elágazásra vagy osztályi részre leendő tekintet.

régi házhelyek képezik első sorban az aránykulcsot anélkül, hogy bizonyos időhöz lenne kötve, hogy mikor voltak azok házhelyek és mióta nem azok; az 5. § szerint pedig, ha a házhelyek számát kitudni nem lehetne, e helyett kulcsul a királyi jussokban vagy közhaszonvételekben részvételi szabályul divatozott gyakorlati módot rendelte, anélkül, hogy kikötötte volna, miszerint annak kulcs gyanánt való alkalmazhatására szükséges lenne, hogy legfőlebb ennyi vagy annyi idő előtt kellett legyen ennek divatozottnak lenni; továbbá a 6. § értelmében kinek-kinek belső telki birtoka képezi a kulcsot, ha az előbbiek nem lennének alkalmazhatók, és pedig akként, hogy a beltelki birtok területének kiszámításánál a közös gyepből tett foglalások és egyéb belsőtelki birtokká fordított külső birtokrészek kihagyassanak, tekintet nélkül arra, mily idő előtt növekedett meg ezen foglalások és belsőtelki birtokká fordított

5. §. Ha az előrebecsültok segedelmével a házhelyek számát és mennyiségét világosságra hozni nem lehetne, ily esetben az arányúság kulcsául azon divatozott gyakorlati mód vétessék fel, mely a Királyi jussokban vagy közös haszonvételekben vagy a szinte közös, és a közbirtokosok közmegegyezésével felosztott teherviselésben van részvételi szabályul megállapítva.

6. §. Oly esetben továbbá, midőn a birtok állapotjának zavarban léte miatt ezen kulcs sem használtathatnék, kinek-kinek belső telki birtokát a közös gyepből tett foglalásoknak és egyéb belső telki birtokká fordított külső birtokrészeknek is kihagyásával, — földmérő által felméréstetni kelletik; az abból kitetsző felszámítás fogván a közhaszonvételek iránti rendelkezések alapjául szolgálni.

7. §. Ha pedig bírói ítélet által elhatározatna, hogy a feljebb a 2-ik, 4-ik, 5-ik és 6-ik §§-ban megállapított kulcsok nem alkalmazhatók, akkor mind-egyik birtokosnak egész birtokát — kihagyván minden a közösből tett foglalásokat — földmérő által felmérteni kelletik, és az ebből kitetsző felszámítás fog a közhaszonvételek iránti rendelkezés és felosztás alapjául szolgálni.

8. §. A pusztákban hasonlókép a 3-ik és 4-ik §§-okban kijelent eszközök segedelmével kell a birtok mivoltát megmutatni; azok hiánya esetében pedig az arányúság kulcsául vagy az 5. §-ban körülírt gyakorlat, vagy pedig a hely népessége elenyészést megelőző régebbi időben volt házhelyeknek, akár bírói össze-számlálással, amint fekszenek, akár pedig földmérői felméréssel megtudandó száma fog szolgálni, az előbbi 7. §. rendelkezése ide is kiterjesztetvén.

9. §. Minden egy-egy nemesi udvartelek rendszerint két, vagy a körülményekhez képest legfeljebb három házhelyeknek vétessék fel, ha csak be nem bizonyíthatnék, hogy több házhelyekből volt összeszerkesztve.

külső birtokrészek által a belsőtelki birtok területe, tehát hogy mily régi időből való a jog ahoz, hogy másnak a belsőtelki birtoka kisebbnek fogadtassék el a ténylegesnél; hasonló intézkedést tartalmazván a 7. §. melyszerint mindegyik birtokosnak egész birtoka (tehát a belsőség és a külsőség) képezi a kulcsot; ha a fenti kulcsok birói ítélet szerint alkalmazhatlanoknak találtatnának, s itt is a közösből tett foglalások feltétlenül kihagyatni rendeltettek, tehát anélkül: hogy valami határidőhöz lett volna kötve, milyen régi lehet csak az ily kihagyandó foglalás, s hogy bizonyos időtartamnál régibb már nem volna kihagyható a számításból, illetve a kulcsból; a 9-ik §. pedig egy-egy nemesi udvartelket két- vagy legfőlebb három házhelynek rendelt felvételni a kulcsba, de oly világos kikötéssel, hogy ha bebizonyittatik, miszerint egy nemesi udvartelek háromnál is több házhelyből van összeszerkesztve, akkor többnek is, vagyis annyinak, amennyi házhelyből szerkesztetett össze, leszen számítandó, és nem tűzött ki semmi határidőt arra, hogy mily régen kellett légyen annak háromnál több házhelyet képezni, s megengedi, hogy akárhány évszázadra is vissza lehessen menni, s a több házhelyhez való jogot, ha mindjárt az néhány század előtt létezett is csak, és azóta nem, — érvényesíthetőnek mondotta ki; — különösen fontosak pedig a 4-ik és 8-ik §. abbeli intézkedései, hogy az osztályos atyafiak, vagy ezek jussán bírók közt, (tehát azok örököseik közt is,) az elágazásra vagy osztályi részre kell tekintetnek lenni a kulcs megálapításában; a pusztákban pedig a 3., 4. és 5-ik §-ban meghatározott kulcsokat ha alkalmazni nem lehetne, a hely népessége elenyésztét megelőző régibb időkben volt házhelyeknek száma rendeltetett kulcsul; a 6-ik §-ok ebbeli intézkedései ugyanis világos kijelentését képezik annak, hogy az igazságosnak kitűnendő kulcs akkor is behozható, ha az ahoz való jog évszázadokkal előbbi időbeli jogviszonyból vagy tényállásból ered is; mert tudva levő, hogy a nemesi közbirtokosság eredetét még a kir. adományozás általi szerzésre kell legtöbb esetben visszavinni, ami 1836. évben a néhány évszázadra is rughatott már, miután a nemesi közbirtokosságok alakulásának szülőke az volt, hogy a birtokot kir. adomány útján megnyert ős

szerzőnek utódai, az osztályos atyafiak az örökölt és osztály alá tartozott birtokon nem osztottak meg, hanem annak egy részét, főleg külsőséget, (legelőt,) közösben hagyták, s így az első szerző után fokonként szaporodtak a birtokosok t. i. a testvérek és ezek gyermekei, unókái stb. úgy, hogy egy félszázad alatt is két testvér után már szép számra nőhetett fel az osztályos atyafiak száma; oly közbirtokosságokban pedig, ahol a birtok közössége még régibb (s elég van, melyek azóta, ameddig csak történelmi nyomozások lehetségesek, mindig, tehát több évszázad óta közös birtokot képeztek,) egy helység népességével is vetekedhetik a közbirtokosok száma; ily esetekben pedig lehetséges, hogy az ős osztályos atyafiak egyikének ága folyton kevéssel, a többié pedig mindig hatványozva szaporodott, tehát például ezernyi közbirtokosok közt lehetséges az, hogy néhányan az elágazás és osztályrész tekintetében magok fél- vagy harmadrészben jogosultaknak tűnnek fel a közös javakhoz, ha az ős osztályos atyafiak egymás közti osztályrésze fogadtatik el alapul, a többi sok száz pedig csak együttvéve van annyi részhez jogosítva; s a dolog természete hozza magával, hogy ezen jogosultság néhány évszázad előtti osztályrésze (t. i. az ős osztályos atyafiak köztire) viendő vissza; tehát az ősi jog, bár több évszázados legyen is az, igen is képezhet aránykulcsot, s az most is alkalmazható, ha az igazság ezt hozza magával, tekintet nélkül arra, mennyi idő óta nem részesül valaki annyi haszonvételben, mennyi őt az elágazás, és őseinek eredeti osztályrésze után illetné; végre a 8. § azzal, hogy a pusztákban a hely népessége elenyészését megelőző régibb időben volt házhelyeket is megengedte kulcs gyanánt alkalmazni, szinte oly időre utalt, mely az arányosítás behozatalát bizonyára évszázadokkal megelőzte, miután oly puszták, melynek népessége 100 évnél ne régebben enyészett volna el, az egész országban egy is aligha létezik.

HATODIK FEJÉZET.

A tagosítás és arányosítás közti különbség.

Imént volt kimutatva, hogy azon közös, és azokhoz tartozó javak tekintetében, melyek használatbeli arányosítás tárgyai, az 1836. XII. t. cz. óta nem szükséges, és nem fordulhat elő külön a tagosítás, mert ez már benne foglaltatik az arányosításban, s így sem a használatbeli arányosítási peren kívül egy külön tagosítási pert nem kell és nem lehet indítani, sem az arányosítási keresetben nem kell azt kérni, és ahoz kapcsolni.

Két fölötté lényeges körülmény folytán egyenesen a Jászkun birtokviszonyok szempontjából szükséges azonban tudni, hogy mi különbség van a tagosítás és arányosítás közt; nevezetesen azért: mert ennek ismerete nélkül el nem bírálható, hogy Jászkunságban a közlegelőkből tagosítás ürügye alatt elvett földrészek foglalásoknak tekintendők-e, sem az, hogy az 1840. XXX. t. cikknek, mely vegyesen intézkedik az arányosításról és tagosításról, mely intézkedései vonatkoznak az egyikre, és melyek a másikra, ami pedig főleg az aránykulcs szempontjából igen fontos, miután e törvény 3-ik §-ában „tagosítás kulcsáról“ van szó.

Annál szükségesebb tehát erről kimerítően szólni, mert a Jászkunságban bámulatos fogalomzavar és téves felfogás uralkodott és uralkodik e fölött, s miut már említve volt, az egyéni tulajdont képező szántóföldek (a magánbirtokok) tagosításakor a közlegelőből is roppant területeket elvettek és felosztottak tagosítási czímen és uton, holott, mint az előbbi fejezetben előadva volt, a közbirtokosságok közös javai, s így a közlegelő is csak a használatbeli ará-

nyosítási perczimen és uton osztható fel, és pedig 1840 óta a Jászkunságban is.

Legelőszőr is tehát a tagosítás fogalmát kell ismerni és meghatározni, hogy azután párhuzamot vonhassunk e közt és az arátítás közt.

A tagosítás, vagy mint a legelső törvény amely azt behozta, az 1836. VI. és X. t. cikk nevezte, „összesítés“, a szétszórt birtokrészek akkénti összesítéséből áll, hogy az egész tagosítás alá esett határ a helyes mívelési mód szerint osztályoztassék, és a haszonvehetlen s rendes mező munkára nem alkalmas földek kihagyatva, minden földtulajdonos a maga illetőségét lehetőleg egy tagban, vagy ha így nem lehet, minél kevesebb tagban kapja ki.

Az 1836. VI. t. cz. ugyanis legelőszőr tett intézkedést a tagosítás behozataláról, és 3-ik §-ában a jobbágyi legelőnek a Földes urútól való elkülönzését „minden tartozmányok összesítésének előre bocsájtása mellett“ rendelte eszközöltetni, mondván: Minthogy a Jobbágynak elegendő legelőt kell adni, valahol csak azt a helyzet engedi, szabad egyezés mellett, vagy ha ezen egyezés nem eszközölthetnék, urbéri uton, előre bocsájtatván, ha kívántatnék minden tartozmányok összesítése, elkülönöztetni rendeltetik. — Hogy pedig a kizárólag nyert legelő hasznával minden egyes jobbágy is elkülönözve élhessen, és szorgalma nevelésére földjét különválva és szabadon használhassa, a rendbeszedés alkalmával amennyire eszközölhető, és a gazdálkodás módja javallja, ha a Jobbágyság nagyobb része kívánandja, minden egyes Jobbágyinak egész tartozmánya az illető legelővel együtt egy tagban, vagy ha a helybeli körülmények nem engednék, legalább dűlő szerint hasítassék ki.“

Az ezen törvénnyel egyidejűleg hozott 1836. X. t. cz. részletesebb intézkedéseket is tartalmaz a tagosításra nézve, s 6. §-a b) pontjában kimondotta, hogy a tagosítás czimén senki sem szerezhet sem több birtokot, mint mennyivel előbb birt, sem annál kevesebb nem adható senkinek, vagyis: hogy a tagosítás után csak az értelmesebb gazdálkodás céljából kapja mindenki ki birtokát másutt, és egy tagban, mint

ahol előbb birta, de e czimen új vagyonhoz és több birtok illetőséghez nem lehet jutni, mondván e törvény: „a helybeli határok-nak urbéri per útján eszközözlendő rendbeszedésére“ vonatkozólag, hogy azon határookra nézve, melyek már előbb (szerződés vagy ítélet következtében) rendbeszedettek, „az új rendbeszedés célja egyedül az összesítés vagy telekbeli tartozmányok és legelőnek elkülönzése, s így a jobb és értelmesebb gazdálkodás behozatala lehet, ezen új rendbeszedés által azonban a jobbágyok azon urbéri illetősége, melyet már egyezés vagy bírói ítélet mellett birnak, soha meg nem fogyaszthatatik, sem urbéri tartozásaik változtatást nem szenvedhetnek, s még annál kevésbbé szaporíttathatnak.“

Ugyane § c) pontja pedig kötelezővé tette a tagosítást a még rendbe nem szedett oly helyekre nézve, ahol a földes ur és a jobbágyok közt egyesség szerinti bánásmód divatozott, kimondván, hogy itt az egyezés által megállapított elvekhez alkalmazandó rendbeszedés csak a tagosításra való figyelemmel történhetik meg, mondván: a még rendbe nem szedett oly helyeken, hol egyezésből származott bánásmód divatoz, a rendbeszedés csak az egyezés által megállapított elvekhez s feltételekhez alkalmaztatva s mindenkor a földek összesítésére és elkülönzésére való figyelemmel fog megtörténhetni.“

Hason intézkedést tartalmaz ugyane §. e) pontja, mondván: „az urbéri rendbeszedés minden előszámlált eseteiben egyszersmind amennyire eszközölhető, az összesítést megrendelni és végrehajtani kelletik“; a g) pontja pedig e §-nak előírja, hogy miként kell eszközölni a tagosítást, az f) pontban azonban előzetesen kimondotta, hogy előbb azt kell megvizsgálni, vajon van-e helye urbéri rendbeszedésnek, és csak ha e kérdés már bíróilag eldöntetett, lehet a tagosításhoz hozzáfogni, melyet akként rendelt eszközölni, hogy miután a jobbágyak illetősége kinyomoztatott és felmértetett, tehát kinek-kinek birtokilletősége az urbéri rendbeszedési per útján meghatározott: (tehát ez nem tagosítás útján történhetik meg,) a dülők osztályoztassanak, s az új telki állományok terve s ezek térképe akként készíttessék el, hogy a haszonvehetetlen és rendes mezei munkára nem alkalmas földek, a közben

fekvő utak stb. földmérői számvetésből kihagyassanak s kinek-kinek illetősége amennyire lehet egy tagban jeleltessék ki; e §. f) és g) pontjai így szólnak: „A per kezdetén az uriszék mindennek előtt megvizsgálja, és birói ítélet által határozza meg, nincs-e oly törvényes vagy szerződési akadály, mely az előrebocsájtottak értelmében kívánt rendbeszedésnek ellent állana? Ezen előleges kérdésnek birói eldöntése után

g) minthogy a rendbeszedési pernek tulajdona s természete azt hozza magával: az urbér behozatala idejebeli állapot az akkora készült urbéri lajstromokból és végrehajtási jelentésekből s egyéb segéd adatokból nyomoztassék ki, valamint a jobbágyi tartozmányok jelen állapota is méretessék fel, és ezen felmérés hitelesítették meg, — ezek után pedig a dülők osztályzata megtétetvén, a rendbeszedési terv a telki állományok új rajzolatát egyetemben kimutató földabroszszal együtt oly móddal készítettessék el, hogy a haszonvéthetetlen, s a rendes mezei munkára nem alkalmas földek, a közben fekvő utak, valamint az olyan tájak is, melyek határjárás vagy valamely viszontagság által elszakítottak, a földmérői számvetésből kihagyatván, az illetőségek a mennyire lehet egy tagban jeleltessék ki, vagy a körülállásokhoz képest, figyelmeztvén lehetőségig a szomszédságokra és vetői nyomásokra — *calcatura* — osztassanak fel.“

Nevezetes megkülönböztetést teszen a tagosítás és arányosítás közt még az előbbi fejezetben már idézett 1840. VII. t. cz. 14. §-a, mely az 1836. X. t. cz. 6. §-ának a) pontját módosítva, illetve kibővítve azt rendeli, hogy ha valamely közbirtokosságban az arányossági pert egy közbirtokos sem akarná megkezdeni, ellenben ugyanazon határban a jobbágyok az urbéri rendbeszedést és tagosítást kívánnák: hogy ezt ne akadályozhassa az, miként az arányosítás behozatalát a közbirtokosok nem akarják eszközölni: a megyei tiszti ügyész köteles saját felperessége alatt megindítani az arányosítási pert a közbirtokosok ellen; annyira nem lehet tehát a közbirtokosságok legelőjéhez tagosítási perrel és czimen hozzájutni, és azt felosztani, hogy még ott is, hol a határ egyéb részére nézve a tagosítási per már folyamatban van, a külön arányosítási

per megindítása kötelezővé tétetett és hivatalból is eszközlendőnek mondatott ki, és nem is tartozott azon bíróság elé, ahova a tagosítás, mert ez az uriszék előtt folyt az 1836. X. t. cz. 6. §-a és 1840. VII. t. cz. 14. §. 2. pontja szerint, az arányosítás pedig az alispáni bíróság előtt volt indítandó.

Az összesítés vagy tagosítás tárgyai lehetnek tehát, — a javak jogi természete szempontjából — urbéri birtokok is, és nemesiek is, és 1840 óta az ezen évi 30. t. cz. alapján Jászkunságbeli határok is, (az arányosítás tárgya ellenben csak a két utóbbi lehetett, urbéri birtokok pedig sohasem,) de mindig csak oly birtokot lehetett tagosítani, melyek egyéni (magán) tulajdont képeztek (nem pedig közös javakat) már a tagosítás előtt is, vagy melyek egy arra alkalmas külön perczimen legalább egyidejűleg a tagosítással tétetnek egyesek egyéni tulajdonává, minthogy ily esetben a közös javak felosztását eszközölő per végrehajtása sem történhetik meg a tagosítás végrehajtása nélkül, de tagosítás czimen és ily perrel közös javakhoz nyulni és azokat felosztani nem lehet.

Igy urbéri birtokok tagosításánál a jobbágy telkekeken, — tehát a jobbágyok egyéni tulajdonát képező — birtokokon kívül csak úgy terjedhetett ki a tagosítás a földesuri legelőre, tehát a földes ur és jobbágysai közös javaira, ha a legelő-elkülönzés urbéri per után (és nem tagosítási czimen és perrel) vagy már megtörtént vagy a tagosítással egyidejűleg megtörténik, s ez esetben a közös javakat, a legelőt a jobbágyok egyéni tulajdonává az urbéri legelő elkülönzési per teszi, s ez határozza meg mindenik jobbágynek a maga illetőségét, a tagosítás pedig csak azt eszközli, hogy kinek-kinek tudva levő egyéni tulajdona egy tagban hol adassék ki.

Nemesi javaknál, a nemesi közbirtokosságok közlegelőjénél pedig az egyes birtokosoknak illetőségét és egyéni tulajdonát az arányosítási per után lehet és kell meghatározni, s ha ily arányper csak 1836 óta, az ez évi 12. t. cz. alapján kezdetett, akkor itt a közlegelőre nézve tagosítás külön elő sem fordulhat, mert ez már az arányosítás fogalmában benne van, hanem igenis előfordulhat és alkalmazható a közbirtokosoknak ugyanazon határbeli magán

birtokaikra (egyéni tulajdonaikra) nézve, amihez meg arányosítási perrel nem lehet hozzányulni; ha pedig az arányper 1836 előtt befejeztetett, akkor lehet csak a közlegelőt az 1836: XII. t. cz. 19. §-a értelmében külön tagosítási perrel felosztani, minthogy 1836 előtt az arányosítás csak a használati arány meghatározásából állott; de még ily esetben is meg van már azáltal határozva az egyes közbirtokosok egyéni tulajdona, (t. i. az arány megszá-bása által) s így még ily esetben sem képez a tagosítás vagyon-szerzési czímet, hanem csak azon vagyont jelöli ki az egyeseknek, melyet már az arányper nekik megszabott.

A Jászkun-kerületekben pedig mind az arányosítás, mind a tagosítás az 1840. XXX. t. cz. értelmében a nemesi közbirtokos-ságokra nézve hozott 1836. XII. t. cz. szerint lévén eszközöndő, amennyiben ezen maga az 1840. XXX. t. cz. módosítást nem tett, s mert e tekintetben azt nem tett, ebből önként következik, hogy a Jászkun-kerületekben is a közbirtokosságok közös javai csak használatbeli arányosítási perrel oszthatók fel, s azokhoz tagosítási czi-men és uton hozzányulni nem lehet és nem szabad; hanem tago-sítani minden más per nélkül csak az egyéni tulajdont képező szántóföldeket lehet, s ha ezen tagosítás egy időben és együtt szándékoltatik a közlegelő (akár részleges, akár teljes) felosztásával, akkor a közlegelőre nézve arányosítási pert kell indítani s ez uton azt felosztani; a határnak egyéni (magán) birtokokat képező részére, a szántóföldekre nézve pedig a tagosítást a maga útján külön kell kérni és eszközölni; tehát 1869 előtt az 1840. XXX. t. cikkben szabályozott közigazgatási uton kellett, 1869 óta azonban mióta a közigazgatás az igazságszolgáltatástól elválasztatott, az ország legfelsőbb bíróságának a kisujszállási per alkalmából hozott s a 4-ik fejezetben ismertetett határozata értelmében már bírói és peres uton, vagyis tagosítási perrel kell, melynek végrehajtása aztán együttesen történik a közlegelőre nézve folyó arányosítási perével.

A tagosítás és arányosítás közti ezen különbség az 1853-iki urbéri nyiltparancsból is látható, nevezetesen ennek 25. §-a a volt földesurak és jobbágyságok közt a legelő elkülönzést és erdei haszon-

vételek szabályozását hivatalból (tehát a felek kérelmének bevétele nélkül) eszközölnének rendelve, a 26. §-ban a tagosítást is e mellett létesítendőnek mondotta ugyan ki, de azon lényeges megkülönböztetést tette hozzá, hogy a tagosítás nemcsak nem eszközölhető hivatalból, tehát a felek kérelme nélkül, hanem egy évi határidőt tűzött ki arra, hogy azon idő alatt vagy a földesuraság vagy a jobbágyság többsége jogosítva volt ezt kérni, ellenben ezen egy év lejártával csak mindkét fél közmegegyezésével volt a tagosítás behozatala kérhető, míg a legelő elkülönzés vagyis azon perczim, mely az egyéni tulajdonnak a közös legelőből való meghatározására egyedül alkalmas és jogosult, hivatalból s a tagosítás nélkül is végrehajtandó volt; a 27. §-ban pedig a közbirtokosságokra nézve úgy intézkedett, hogy ha ott, hol az előbbi 25. és 26. §§-okban említett egyik vagy másik hivatalos eljárás, tehát vagy a legelő elkülönzés, vagy a tagosítás esete forog fenn, oly közbirtokosságok léteznek, melyeknél az arányosítás még be nem hozatott, az urbéri törvényszék ahova, a legelő-elkülönzési és tagosítási per tartozott, a közbirtokosok közt az arány megállapítása végett egységet köteles megkísérteni, tehát az arányosítás kérdésében nem volt illetékes itélni, s ha az egység nem sikerült, csak ideiglenes intézkedést tehetett, hogy minő haszonvételi arány tartassék fenn addig, míg az a maga útján szabályoztatnék, az arányossági per érdemleges elintézését pedig a törvény rendes útjára, vagyis a megyei cs. kir. törvényszékek elé és külön perre kellett utasítania.

Hogy csakugyan ily éles határvonal van a tagosítás és arányosítás közt: annak világos példáját mutatja az 1871: 53. t. czikk is, melynek 46. §-a a tagosítást az összes urbéri birtokszabályozási kérdésekkel, (legelő-, erdő-elkülönzés) ide értve az irtványok bérföldek, foglalások stb. iránti kérdéseket is, egy keresetbe rendelte foglalni, tehát egy per tárgyává tette mindezen birtokszabályozási miveleteket; de az arányosítást nem kapcsolta hozzájuk, s erre nézve a 47. §-ban csak azt hagyta meg, hogy az urbéri birtokszabályozással, tehát az azzal összekapcsolt tagosítással is egyidejűleg és ugyanazon bíróság előtt eszközölnő az, hanem világosan hozzá tette, hogy külön perben, tehát a magukat a közbirtokosokat

érdeklő arányosítási pert elkülönítette az őket és a volt jobbágyokat együttesen érdeklő azon tagosítási pertől, mely nem a közbirtokosság saját közlegelőjére, s a közbirtokosoknak ebből való illetőségükre, hanem a volt földesuri és urbéri javakra az urbéri birtokszabályozási perrel kapcsolatban vonatkozik,*) a 48. §-ban pedig ismételve azon megkülönböztetést tette, hogy az erdő-, nádas- s legelő-elkülönzés s minden egyéb birtokszabályozás a tagosítással együtt (tehát egy perben) eszközlendő, az arányosítás azonban csak egyidejűleg, tehát nem együtt s nem egy perben, mondván: „Ahol a tagosítási eljárás már folyamatban van, azzal együtt az erdő, nádas és legelő elkülönzése és minden egyéb birtokszabályozás, úgy az irtványok, bérföldek, foglalások stb. iránti kérdések s egyidejűleg az arányosítás elintézése is eszközlendő.

Ha tehát a közbirtokosoknak közös javaikból való illetőségeket pusztán tagosítás czimén és útján kiadni lehetne, kérdem: mire való volna az arányosítás, és mi maradna fenn az arányosítási per tárgyává? bizonyára semmi; de hát akkor miért és mi okból kellene az arányosítási pert külön, bár egyidejűleg és ugyanazon bíróság előtt, megindítani a külön folyó tagosítási per mellett, ha annak semmi célja és tárgya nem volna? a felelet tehát csak az lehet, hogy miután ezen arányosítási pert a közbirtokosságokban, a határ egyéb részére vonatkozó tagosítási és egyéb birtokszabályozási kérdéseket tárgyzó pertől külön kell folyamatba tenni, a közbirtokosságok közlegelőjét arányosítási per nélkül nemcsak nem lehet, de csakis ez uton és czimen lehet felosztani, s a részesülés arányát meghatározni.

*) Az 1871: 53. t. cz. 46. és 47. §§-ai így szólnak: „46. §. Az ugyanazon egy határra vonatkozó összes birtokszabályozási kérdések, ide értve a tagosítást, az irtványok bérföldek, foglalások stb. iránti kérdéseket is, jövőre egy keresetlevélbe foglalandók, és úgy, hogy a célbavett birtokszabályozási műveletek, amelyeknek keresztülvitelére a segédadatok szükségeltetnek, már az első keresetlevélben egyenkint megneveztessenek, a segédadatok beérkezte utáni érdemleges keresetlevélben pedig minden egyes kérelem külön-külön pontban adassék elő. 47. §. Közbirtokosságokban, ahol az arány még be nem hozatott, az arányosítás az urbéri birtokszabályozással egyidejűleg s ugyanazon bíróság előtt, de külön perben eszközlendő.”

Ez elvek kétségbevonhatlanok és megdönthetlennék az idézett törvények rendelkezéseinél fogva is; de mert a törvények megértéséhez, kivált ha az nem oly egyszerű és közönséges kérdést tárgyaz, melyet mindenki az életből tud, bizonyos jogismeret szükséges, s ezért a felfogás gyengébb vagy tökéletesebb voltához képest a törvények nem ritkán különböző értelmezésnek vannak kitéve, talán nem fog ártani ha elismert, és ezen kérdéssel, mint szakmájukkal foglalkozó jogtudósok erre vonatkozó értekezéseit is megismertetem.

Nézzünk tehát néhány szakmunkát. — Tóth Lőrincznek „Elméleti és gyakorlati utmutató urbéri ügyekben“ című 1856. évben megjelent könyvében ezek foglaltatnak: 214. lapon: „A tagosítás (vagy más szóval összesítés, commassatio,) azon rendezési munkálat, mely által mindazon földdarabok, melyek egy tulajdonost illetnek, de szétszórva fekszenek, egy helyben, egy tagban, egy darabban hasíttatnak ki.

A tagosításnak mulhatatlanul össze kell köttetnie a rendbeszedéssel, s közbirtokosságokban az arányosítással vagy meg kell előztetnie ezek által, mert csak akkor lehet valakinek birtokát összesíteni, s egy darabban kiadni, ha tudva van, mennyi holdat tesznek a szétszórt darabok, melyeket összesíteni kell.“

217. lapon: „A tagosítás alatt pedig nem azt értem, hogy csak a földesur s a jobbágyok összes birtoka adassék ki egy tagban, hanem hogy minden egyes gazdának tulajdona egyénileg összesíttessék.“

222. lapon: „Nem csak a volt földesurak s volt jobbágyok közt léteznek közös birtokok s közös haszonvételek, u. m. közlelő, közös erdő, közös bormérés, összekevert, vegyesen birt földbirtok, melyek szabályozása az urbéri rendbeszedés, elkülönzés, s összesítés vagy tagosítás által történik, hanem a pemes közbirtokosok, az ugyanazon községben létező földesurak is vannak egymásközt ily helyzetben, ily zavart s nemzetgazdasági tekintetben káros viszonyban. — A közös haszonvételek felosztásában, élvezésében aránytalanság, s így jogtalanság uralkodik, és igazságos, alapos arálynak és mértéknek életbeléptetése kívántatik. — Ezen

célnak bizonyos kulcs (aránykulcs) szerinti eszközzése egyezség vagy per útján neveztetik arányosításnak, melyről az 1836. XII. t. cz. következőleg rendelkezik.“ stb.

227-ik lapon: „Az urbéri bíróságnak tehát, mely az arányosítás érdemébe nem avatkozhatik, azon esetben, ha oly helyen akar rendezni, elkülönözni, tagosítani, hol arányosítatlan közbirtokosság van, a nyiltpar. szerint két teendője van, u: m:

1. a közbirtokosok közt egyességet kísérteni meg.
2. ha ez nem sikerül, a dolog mibenlétének megfelelő ideiglenes intézkedést tenni, mely a közbirtokosok s jobbágyság közötti viszonyokat végkép elintézzé, de a közbirtokosok jogait ne érintse, s azoknak az arányosítási per általi elhatározását meg ne előzze.“

229-ik lapon: „Igen, ha az arányosítás célja s feladása nem más volna, mint a közös haszonvételek rendezése, anélkül, hogy a közösök felosztassanak, miként ezzel a régibb törvények beérték! de az 1836-iki 12. t. cz. kifejezése a nemzetgazdasági tekintetben fejlettebb kor igényeinek, nem elégszik meg csupán a közös javadalmak haszonvételeinek rendezésével, hanem a közös haszonvételű területeket, erdőket, legelőt a magán birtokkal összesíteni, s egy tagban kiadatni is rendeli.“

Szokolay Istvánnak „Az urbéri törvényszékek teendői, és a volt jobbágyság és földesur közötti jogviszonyoknak, s azok rendezésének ismertetése“ című 1856. évben megjelent könyvében pedig ezek foglaltatnak:

119-ik lapon: „A birtokviszonyok szabályozása alatt pedig azon eljárás értetik, minél fogva részint az eszközöltetik, hogy az idegen tulajdon elkülönöztetik, s a haszonvétel közössége megszüntetik, részint az létesítetik, hogy az ugyanazon helyen egy birtokhoz tartozó részek egy összefüggő testbe kapcsoltassanak össze. Az ide tartozó munkálatok a tagosítás, legelő-elkülönzés, arányosítás, erdő s nádas rendezése, s a birtokrendezés, szabályozás.

A legelő-elkülönzés az, minél fogva volt jobbágyság legelő-illetéke a volt földesurétól elválasztatik, stb.

Az erdei s nádlási szabályzat által pedig a volt jobbágyság

faizási s nádlási használata a volt földesuri erdőkből megszüntetik, és helyében annak megfelelő erdőrészt hasítottat ki, stb.

Az arányosítás végre azon eljárás, mi által közbirtokosságokban azon haszonvételi rész, mely a közbirtokosokat illeti, közöttük a törvényes mérték s arány szerint felosztatik s megalapítottatik.

És a tagosítás vagy összesítés azon munkálatot jelenti, midőn helyenkint kipuhatóltatván, mindenkit mennyi birtok illet, mindazon földdarabok, melyek birtokába tartoznak, és amelyek szétszórva több helyeken fekszenek, egy tagban, vagyis egy darabban kihasítottatnak, úgy hogy mindaz, mi valakit illet, azontul összekapcsolva egy darabban, egy helyen fekszen.

Végre birtokrendezés, szabályozás abban áll, miszerint a tulajdonjog minden földdarabra nézve s mindenki irányában tisztára hozatik s megállapítottatik, stb. Ez eszközöltetik különösen a foglások, irtványok, stb. már érintett kérdéseinek eldöntése által.

Arra, hogy valamely helyen tagosítás létesíthessék, elkerülhetlen, hogy mindenekelőtt tisztára hozassék az, hogy mennyi mindenkinek a földbirtoka, hogy mennyi az, mi őt illeti, hogy mily földdarabot van joga követelni. Mert egy tagban valakinek birtokát csak akkor és úgy lehet kiadni, ha már tudva van, hogy mennyit tesz szétszórt birtoka, stb.

A tagosítással tehát mindenütt együtt kell járni azon munkálatnak is, mely mindenki birtokilletőségét tisztára hozza, s világosan kimutassa. És erre szolgál a nemesi birtoknál az arányosítás, a volt jobbágyi birtoknál pedig a határrendbeszedés.

Ez okból a tagosítás előtt kell eldönteni mindazon vizzályos, peres s kétséges kérdéseket, melyek a birtokviszonyok körül fenforoghatnak, stb.

Azért rendelé az 1853. urb. rendelet, hogy ha tagosítás kéretik, az elősorolt szabályozási esetek is felveendőek, s mindig együtt tárgyalandók, úgy, hogy ezek nélkül tagosítás nem eszközölthetik.

Szükséges megjegyezni azt is, miként a birtokszabályozási munkálatok közül csak azok tartoznak az urbéri bíróságok körébe, melyek a volt jobbágyi birtokra vonatkoznak; míg azok, melyek

tisztán a nemesi birtokot illetik, mint p. o. kisbirtokosok között az arányosítás, a nemesi birtok tagosítása, a rendes megyei tvszékek teendője.“

121-ik lapon: „A tagosítás, valamint előbbi törvényeink, úgy az új urbéri rendeletek szerint is — hivatalból nem rendeltetik el; azaz a birtokosok nem kényszerítettnek annak behozatalára, stb. És ebben lényeges különbség van a tagosítás és legelő elkülönzés s erdei haszonvételek szabályozása között, mert a két utóbbi, ha nem kéri is a felek a hatóságok által mégis életbe léptetettik, tehát kényszerítés alá tartozik. Ámbár e megkülönböztetést az által nem lehet eléggé igazolni, miszerint a legelő és erdő-szabályozásnál a tulajdon megállapítása, s így biztosítása céloztatik, míg a tagosításnál csak a földmivelés tökéletesítése van szóban, stb.

Ha a tagosításnak oly helyen kellene történni, hol az arányosítás még nem történt meg, akkor az urbéri bíróság előtt azt kísérli meg barátságos kiegyezés útján.“

189-ik lapon: „Ha azonban az arányosítás még nem létesült valamely közbirtokosságnál, s ha a felperes*) közbirtokos lenne, akkor a tagosítás megengedhetésének eldöntése előtt kell az arányosítás iránt intézkedni, s különösen a kiegyeztetést megkísérleni.“

214. lapon: „Szükséges lévén az arányosítás, ennek behozatalát már az 1836. XII t. cz. elrendelte, és pedig nemcsak a tetteleg közösen használt haszonvételekre nézve, hanem azokra is, melyek most nincsenek közösségben, de melyekről bebizonyítható, hogy a közösből szakítottak el, habár az így keletkezett kizárólagos magán használat az elévülési időt haladná is. Ugyanezen elvből indult ki az 1853. urb. rendelet is, mely szinte elhatározza, hogy hol tagosítás, legelő- s erdő-elkülönzés jön elő, s hol az arányosság még sincs behozva, ott azt okvetlenül be kell hozni; és pedig vagy egyesség vagy per útján. Az egyességet megkísérleni s kieszközölni az urbéri bíróság kötelessége. Ha pedig ez nem sikerül, a peres törvénykezés a rendes,

*) T. i. tagosítási perbeli felperes, mert arról érkezett itt az író.

nem urbéri bíróságok körébe soroltatott. (1853. márcz. 2. rend. 28. §.) stb.“

215. lapon: „És ugyanazon elv szerint a tiszta közbirtokosságokban, hol urbériség nincs, a tagosítás is csak a rendes törvényszékek által létesíthető. Tehát a tisztán Curialis községekben, a Hajduvárosokban, pusztákon stb. urbériség hiányozván, a birtokszabályozás csupán a megyei törvényszékek elé tartozhatik, valamint ott, hol urbériség van, minden oly szabályozás, mely csupán magokat a közbirtokosokat illeti.

És ezekből láthatni, hogy az arányosítás és tagosítás, legelő-elkülönzés, s erdei szabályozás között lényeges különbség forog fenn. A 3 utóbbi a szétszórt birtoknak egy darabbani kiadatását, az uri legelőnek a volt jobbágyoktól elválasztását, s a volt jobbágyok erdőilletékének szabályozását tárgyalja; míg az arányosítás a közbirtokosok közös haszonvételének arányszerű megállapítását. Ez tehát csak a közbirtokosok közt jöhet elő, míg tagosítás, elkülönzés nemcsak ezek, hanem a volt jobbágyok s földesurak között is.“

És ha valamennyi számbavehető szakmunkát, s jogi tankönyvet átnézünk is, mindenütt hasonló elveket találunk többé vagy kevésbé részletesen kifejtve a mű terjedelme és tárgyához képest, természetes levén, hogy az egész magánjogot tárgyaló tankönyvek oly részletezésekbe nem ereszkedhetnek, mint az e szakbeli művek.

Azon megnyugvással térek tehát át a tagosítás czimén elkövetett foglalatások ismertetésére, hogy a tagosításnak azon jelentőségét és fogalmát, mely itt előadva lett, minden meghamisítás ellen, akár a kellő jogismeret hiányából, akár pusztán önzésből, (hogy jogtalan vagyonszerzés köpenyegül szolgálhasson,) eredt legyen az, megóvnom s biztositanom sikerült.

HETEDIK FEJEZET.

A tagosítás czimén elkövetett foglalások.

A tagosítást a Jászkun-kerületekben az 1840: XXX. t. cikkre támaszkodva közigazgatási uton hozták be a Jászkun-városokba, s megkezdvén azt az 1850-ik évvel beköszöntött abszolút korszakban, egyik városban előbb, másokban később fejezték be, (Karczagon p. o. csak 1873. évben) s úgy látszik, hogy némely városban most sincs befejezve, erre mutat legalább azon körülmény, hogy ez évben is bíraltatott felül Pest-Pilis-Solt-Kiskunmegye (ahova a Kiskunság bekebelezve lett,) közigazgatási bizottsága által egy a halasi tagosítási eljárás ellen emelt panasz, és az a hírlapi közlemények szerint el is vettetett.*)

Való igaz, hogy az 1840: XXX. t. cz. értelmében a tagosítás közigazgatási uton be volt hozható, ha az ott kikötött feltételnek elégtételtett, mely feltétel e törvény 1. §-a szerint az volt, hogy a tagosítást kívánók birtoka a tagositandó határ fele mennyiségét, bármely csekélységgel is meghaladja; ha továbbá a tagosítást sürgetők birtoka a határnak nem felét ugyan, de legalább egy ötödrészt tenné, akkor csak előzetesen az egyesség megkísértése, és ha ez eszközölhető nem lett volna, a folyamodók száma és birtokuk mennyiségének kinyomozása végett tartozott a tagosítási eljárás a

*) Hát Pest-Pilis-Solt- és Kiskunmegyében nem lenne elválasztva a közigazgatás az igazságszolgáltatástól az 1869: IV. t. cz. 1. §-a által? és az 1871: 31. t. cz. 18. §. e) pontja, s az 1871: 53. t. cz. 47. §-a, melyek a tagosítási ügyeket a kir. törvényszékek elé utalták minden kivétel nélkül, itt nem volnának hatályban? (lásd bővebben a IV-ik fejezetben előadottakat.)

közigazgatási utra, s azután per útján kellett a tagosítást eszközölni. *)

Hanem ehhez két megjegyzést kell tennem, az egyik az, hogy ez csak a tulajdonképeni tagosításra, tehát azon birtokrendezési miveletre áll, melyet az előbbi fejezetben előadottak szerint a tagosítás alatt érteni kell és lehet; a másik pedig az: hogy ezen eljárás csak 1869. év előtt, az 1869: IV. t. cz. életbeléptéig, mely a közigazgatást az igazságszolgáltatástól elválasztotta, állott fenn a tulajdonképeni tagosítás tekintetében is, azóta pedig, mint ezt a m. kir. Curia, mint legfőbb Itélőszék a IV-ik fejezetben ismertetett határozatában az abban idézett törvények alapján kimondta, már perutra, és a kir. törvényszékek elé tartozik.

*) Az 1840: XXX. t. czikkre többször fogván hivatkozni, azt egész terjedelmében itt közlöm: „XXX. törvényczikkely. A Jász- és Kun-kerületek községeiben behozandó összesítésről és arányosságról:

Az 1836: XII-ik törvényczikkely a Jász- és Kun-kerületekre is kiterjesztetik, oly móddal:

1. §. Az összesítés és arányosság behozása kérésének joga a kerületekben a birtokos lakosokat illeti; még pedig, ha a tagosítandó határ fele mennyiségét bármely csekélységgel haladja is a tagosítást kívánók birtoka, annak teljesedésbe vétele kérdés alá se jöjjön, hanem a kivitele módja iránti kérdések és követelések peren kívül, a II-ik §-ban határozott folyamodás útján intéztesenek el; az ily módon történendő elintézésel meg nem elégedő félnek szabádon maradván az, hogy a szokott folyamodási utat birtokon belől követhesse.

2. §. Ha pedig a tagosítást sürgetők birtoka a határnak nem felét ugyan, de legalább egy ötödrészt tenné, akkor az összesítést kívánók a kerületekhez folyamodnak, ahonnan egy kiküldöttség neveztetvén ki, ez békebíróság formán igyekezni fog a többi részerül is az összesítésbe való egyezést megszerezni, ezt nem eszközölhetvén, a folyamodók számát, birtokuk mennyiségét a kerületeknek bemutatandja, hogy ugyan ezen folyamodók kérésüket per útján eszközölhessék. Az előforduló minden kérdések s a fennforogható követelések a kerületi összes törvényszék ítélete által határozatnak el; a szokott fellebbezést birtokon belől fennmaradván.

3. §. A tagosítás kulcsául szolgál kinek-kinek mostani birtoka váltásának mennyisége.

4. §. Az összesítés végrehajtására szükséges mérnöki, nem különben osztályozási és egyes birtokkimérési költségeket minden birtokosok birtokuk arányában viselni kötelesek.“

A Jászkun-kertületekben azonban két botlást követtek el a tagosítással; az egyik az: hogy a tulajdonképeni tagosításra engedélyezett közigazgatási uton nemcsak tagosítottak, hanem a közlegelőből is roppant területeket csak úgy melleleg elvettek és felosztottak, teljesen ignorálván az arányosítást, mi erre egyedül adhatott volna jogot, ami pedig közigazgatási utra soha sem tartozott, s az 1840. XXX. t. cz. sem utalta oda; a másik botlás pedig az volt, hogy 1869 után is folytatták, s talán némely helyen csak ezután kezdték a tagosítást közigazgatási uton, ahelyett, hogy az illetékes törvényszéknek adták volna át a már folyamatban volt tagosítási ügyet befejezés végett, tagosítást kezdeni pedig óvakodtak volna, s az eziránt folyamodókat perre, és a kir. törvényszék elé utasították volna.

E tekintetben azonban a telekkönyvi hatóságok is hibáztak, midőn a közigazgatási hatóságok tagosítási munkálatait a telekkönyvi átalakítás alapjául 1869 után, s az 1871: 31. és 53-dik t. cikkely hatályba lépte utáni időből is elfogadták, s a szabálytalan tagosítási eljáráshoz képest a telekkönyveket átalakítva, ez által egyrészt a tagosítás elleni panaszok érvényesítését megnehezítették, másrészt a telekkönyv biztonságát kockáztatták; s az e tekintetben uralkodott fogalomzavar nagyságáról tanuskodik az, hogy ily szabálytalan eljárás és telekkönyvezés is megtörténhetett számos városban és telekkönyvi hatóságnál, anélkül, hogy valamely felügyeleti joggal bíró közeg ezt észrevette volna.

A közigazgatási hatóságok tehát azzal, hogy tagosítást rendelték el és eszközölnek, csak a világot vakították, mert azon birtokrendezési művelet, melyet elrendeltek és végrehajtottak, csak részben volt tagosítás, azon részben tudni illik, mennyiben az egyéni tulajdont képezett szántóföldeket tagosították; de ők, mint már említve volt, nemcsak ezt tették, hanem a nagyterjedelmű közlegelőből minden Jászkun városban egy részt, és pedig roppant területeket hatósági hatalommal elvettek, felmérték, és az egyéni tulajdont képezett szántóföldek után ráadásul kiosztottak mindenkinek birtokaránylag, vagyis kinek-kinek szántóföldje, (tehát csak külsőség) nagyságához képest.

A papíron tehát tagosítottak, valósággal azonban nemcsak tagosítottak, hanem a közlegelőből jogtalan foglalásokat tettek, miután, mint már az előbbi fejezetben kimutatva lett, a közlegelő, és általában a közbirtokossági közös javak felosztása csak az arányosítási per-czimen és uton történhetett, az pedig nem is tartozott a közigazgatási hatóság elé sem az 1840. XXX. t. cz. szerint, sem az előtt, s ha oda tartozott volna is, meg kellett volna nevezni a maga nevén azt, mit tettek, vagyis arányosításnak kellett volna a birtokrendezés e részét bevallaniok, s akkor sem lehetett volna ezt az egyéni tulajdont képezett szántóföldekre (magán birtokokra) kiterjeszkedő és azokra egyedül illő tagosítással összeolvasztani és a két külön birtokrendezési műveletet együtt és egy eljárás mellett végrehajtani, hanem csak egyidejűleg, de két külön eljárás útján kellett volna eszközölniök, az előbbi fejezetekben kimutatva lévén, hogy az arányosítás sohasem képezett egy pert vagy egy eljárást (ha már a Jászkunoknál lehetne is az arányosítást az 1840. XXX. t. cz. alapján közigazgatási utra tartozónak tartani) a tagosítással, s azt a tagosítástól mindig külön kellett kérni és behozni.

Arra tehát, hogy a tagosítás czimén a közlegelőből elvett és felosztott terület foglalásnak tekintessék, maga az elég, hogy az nem arányosítás, hanem tagosítás útján vétetett el és hasított ki a közlegelőből, s ezen mit sem változtathatna az, ha az arányosításra nézve az 1840: XXX. t. czikkből ki volna is mutatható, hogy a tagosítással teljesen hason uton, és ugyanoly eljárás mellett (vagyis az 1840: XXX. t. cikkben szabályozott közigazgatási uton) be lett volna hozható, mert hiszen abból, hogy két pernek, vagy ha úgy tetszik birtokrendezési műveletnek, ugyanazon egy fóruma van és egyenlő eljárás alá esik is, még nem következik, hogy az egyik a másikat pótolhassa, a mire elég példa az, hogy az 1836. VI. t. cz. és X. t. cikkeknek az előbbi fejezetben ismertetett rendelkezései szerint a tagosítás az urbéri rendbeszedési perrel ugyanazon egy fórum előtt és azonos peres eljárás mellett volt eszközlendő: azért még sem lehetett tagosítani urbéri rendbeszedési perrel tagosítás nélkül, sem legelőélkülönzést teljesíteni csupán tagosítási perrel, hanem mind a kettőt folyamatba kellett tenni;

haszonlóan egy fórum elé, s azonos eljárásra utalta az urbéri nyiltparancs is a tagosítást a legelőelkülönzési perrel; de annyira nem engedte meg, hogy egyik perczim a másikat pótolja s helyettesitse, hogy 30. §-a szerint a tagosítás iránt külön kellett folyamodni még ott is, hol a legelőelkülönítési pert hivatalból is megindította az urbéri törvényszék,*) és ez utóbbit a tagosítás nélkül hajtotta végre, ha a tagosítás behozatala iránt a felek az erre a 26-ik §-ban engedett egyévi határidő alatt nem folyamodtak.

Továbbá világos példáját mutatja ennek még az 1840: VII. t. cz. 14. §-a, mely szerint ott is, hol ugyanazon egy határban mind a tagosításnak, mind az arányosításnak helye volt, (az előbbinek t. i. az urbéri javakban, utóbbinak a tisztán közbirtokosságiakban,) a tagosítási per mellett az arányosítási pernek külön megindítását hagyta meg, s ha erre a közbirtokosok nem vállalkoztak volna, a megyei tiszti ügyész kötelességévé tette ennek hivatalból leendő megindítását.

Az előbbi törvényekben kifejezett elveknek tett tehát csak eleget az 1871: 53. t. czikk is, midőn 46. §-ában a tagosítást egy keresetbe foglalandónak mondotta ugyan ki a többi birtokszabályozási kérdésekkel, de mégis megkivánta, hogy valamennyi birtokszabályozási művelet egyenkint, tehát a tagosítás is külön megneveztessek a keresetben, az arányosítást pedig oly kevésbé engedte meg a tagosítási perrel pótoltatni, hogy 47. §-ában azt világosan külön per útján, bár egyidejűleg és ugyanazon bíróság előtt rendelte eszközöltetni.

Nem lényeges tehát e tekintetben az, hogy az arányosításra kiterjedt-e az 1840: XXX. t. cikkben körülírt közigazgatási eljárás,

*) Az urbéri nyiltparancs 30-ik §-a így szól: A legelő elkülönítése s az erdei haszonvételek szabályozása tekintetében, ha az összesítés végetti folyamódásra a 26. §-ban kitűzött határidő eltelt, anélkül, hogy ezen munkálatért az erre hivatott felek valamelyike folyamodott volna, a földesuróság, és közbirtokosságoknál a közbirtokosok közül valamelyik köteles további egy évi határidő alatt az illető első bíróságu urbéri törvényszékhez folyamodni, ellenkező esetben az elkülönítés és szabályozás a hivatalból rendelt földperes által a késedelmes uraság kárára s költségére indittatik meg.

vagy sem; de ha kiviláglik, hogy az arányosításra ezen közigazgatási eljárás nem is terjedt ki, még felülőbb leend az, hogy a Jászkunságban közigazgatási uton behozott tagosítások után a közlegelőből elvett területek foglalásoknak tekintendők, s így ennek kimutatását sem mellőzhetem.

Ha ugyanis az 1840. XXX. t. cikket bonczkés alá vesszük, könnyű lesz belátni, hogy az ott szabályozott közigazgatási eljárás csak a tulajdonképeni tagosításra nézve rendeltetett, az arányosításra pedig nem vonatkozott.

Mert mint minden törvéynél, úgy itt is először a törvény szavait kellvén az értelem kitudására irányadoul venni, és csak ha ez uton a törvény valódi értelme felderithető nem volna, lehetvén más segédadatokhoz folyamodni, és a törvény szellemét kinyomozva, azt fogadni el utmutatásul: először is tehát a törvény szavaira fektetve a következtetéseket, kiviláglik abból az, hogy e törvény nemcsak az összesítést (vagyis tagosítást) hanem az arányosítást is behozta a Jászkun-kerületekbe, és e két birtokrendezési műveletet nem vette egy értelemben, mert külön nevezte meg mind a kettőt, mind a törvény címében, (mondván: „törvényczikkely a Jász- és Kun-kerületek községeiben behozandó összesítésről és arányosságról”) mind pedig az 1. §. bevezető soraiban, (mondván: 1. §. „Az összesítés és arányosság behozása kérésének joga” stb.) már ebből is tehát azon következtetést kell vonni, hogy oly birtokrendezési műveletet, mely ezen törvény alapján mind a magánbirtokokra, (amik tagosítás alá tartoztak) mind a közlegelőre (ami arányosítás alá tartozott) kiterjesztetett, nem lehetett csak tagosításnak (vagyis összesítésnek) elnevezni, s annak e címet adni, hanem tagosítási és arányosítási címmel lehetett volna csak azt eszközölni.

Kétségtelen továbbá a törvény szavaiból az, hogy 1. §-nak azon intézkedése: „az összesítés és arányosság behozása kérésének joga a kerületekben a birtokos lakosokat illeti” mind a tagosításra, (vagyis összesítésre, miután az összesítésnek jogi elnevezése most már „tagosítás”, sőt már 1850. év után is ezen elnevezése volt elfogadva és használva az ismertetett urbéri nyíltparancs, úgy a későbbi hazai törvények szerint is), mind az arányosításra kiter-

jed, és így, úgy a tagosítási, mint az arányosítási ügyekben, illetve perekben a Jászkunoknál a keresettség a birtokos lakosokat illeti, (kiket kelljen birtokos lakosok alatt érteni, erről a következő fejezetben lesz szó.)

A törvény 1-ső §-ának ezen bevezető sorai utáni szövegben azonban többé sehol sem fordul elő az arányosítás szó, hanem amit a törvény ezutáni szövegében még rendelt, azt mind világosan csak a tagosításra mondja (felváltva összesítés szóval), az arányosításról azonban többé semmit sem szól; minthogy pedig, mint az előbbi fejezetekben kifejtve lett, a tagosítás (vagy összesítés) és az arányosítás két különböző és egymástól lényegesen eltérő fogalom, s az arányosítás sokkal régebb is, mint a tagosítás, mert míg ezt legelőször csak az 1836-iki törvények hozták létre, az arányosításnak az 1715-ik évi 69. t. cz. volt már szülője, és ez létezett a törvényben, és az életben és gyakorlatban több mint egy évszázadon át, mikor a tagosítás fogalma még meg sem született: s így e két külön fogalomra oly rendelkezéseket, melyek csak egyik megemlítésével tételnek, kiterjeszteni nem is lehet; minthogy továbbá maga az 1840: XXX. t. cikk is a czimben és az 1. §. bevezető soraiban megkülönböztette az arányosítást a tagosítástól (illetve összesítéstől), s ahol oly intézkedést tett, melyek mind a kettőre szólnak, mindenütt világosan megnevezte mind a kettőt: önkényt következik ebből, hogy ahol a törvény alább csak a tagosításról (vagy összesítésről) szól, és erre nézve rendel valamit anélkül, hogy az arányosítás szót mellé tette volna az összesítésnek vagy tagosításnak, mint tette ott, ahol mindkettőről intézkedett, hogy ezen egyedül a tagosításra vagy összesítésre vonatkozó intézkedései nem is vonatkoznak az arányosításra, hanem csupán a tagosításra vagy összesítésre; mert vegyük fel például, hogy egy törvény a gyermekek jogait szabályozza, és tesz oly rendelkezéseket, melyekben fiukról és leányokról együttesen, s olyanokat is, melyekben gyermekekről, s végre olyanokat is, melyekben külön fiukról és külön leányokról szól; mi következne ebből? csak az következhetik, hogy az oly rendelkezések, melyeknél fiuk és leányok együtt vannak megnevezve, mind a kettőre egyaránt szólnak, úgy azok is

melyekben gyermekekről van szó, miután ez közös elnevezése a fiuk és leányoknak; de hogy azon intézkedéseket is, melyekben csak fiukról van szó, ki lehessen terjeszteni a leányokra, és megfordítva: ennek semmi alapja nem volna, és a törvény szavaival, és a szavak által kifejezett világos értelemmel világos ellentétben állana, mit sem változtathatván ezen az, hogy valamely törvény több tárgyról vagy fogalomról rendelkezik egy cikkelyben, mert hiszen szabad is, és szokás is egy törvénycikkelylyel többről is mint csak egy tárgyról vagy fogalomról intézkedni; de másrészt ebből még nem következik, hogy az ily törvénycikkelynek valamennyi rendelkezése mindazon tárgyakra és fogalmakra kiterjedjen, melyeket tárgyz, s ne tehessen külön intézkedést is egyikre vagy másira nézve; sőt csaknem lehetetlen több, egymáshoz oly anynyira hasonló fogalmat összeszedni, hogy azokra az utolsó izzig mindenben egyenlő szabályok lennének alkalmazhatók; hogy pedig mely rendelkezések terjednek ki a törvény által felölelt valamennyi tárgyakra vagy fogalmakra, melyek pedig csak némelyikére, ennek kitudására szolgál a törvény szövege és szavai.

Oly egyszerű és természetes mindez, hogy bizonyára a csekély jogismerettel bírók is csodálkozni fognak, hogy minek bocsájt-kozzom ezek fejtegetésébe; de nagyobb csoda az, hogy még az ilyen egyszerűnek látszó kérdésekre nézve is oly téves felfogás kaphatott lábra, mint az 1840: XXX. t. cikkre nézve a tagosítás és arányosítás tekintetében történt, midőn e törvények oly intézkedéseit is, melyek csupán a tagosításról (és felváltva összesítésről) szólnak, kiterjesztették az arányosításra is, mint tették ezt a Jászkun-hatóságok a tagosítások alkalmával, és a bíróságok egyrésze is a kis-ujszállási perben azt tartván, hogy az 1840. XXX. t. cz. 1-ső §-nak azon intézkedése, melyszerint, ha a tagositandó határ felemennyiségét bármely csekélységgel haladja is a tagositást kívánók birtoka annak (tehát a tagosításnak) teljesedésbe vétele kérdés alá se jöjjön „hanem peren kívül közigazgatási uton hozassék be“, és a 2-ik §-nak azon intézkedése, hogy „ha a tagositást sürgetők birtoka a határnak nem felét ugyan, de legalább egy ötödrészét tenné, akkor az összesítést kívánók a kerületekhez folyamodnak“, s az

innen kinevezett küldöttség igyekezni fog „az összesítésbe való egyezést megszerezni“, kiterjednének az arányosításra is, tehát az is közigazgatási utra tartozott volna, és ennek behozására is szükséges lenne az, hogy a határ felemennyiségét illetve legalább $\frac{1}{3}$ -öd részét meghaladja az azt kérők birtoka; holott mindezen intézkedések egyedül a tagosításra (némely helyen összesítés kifejezés használása mellett) szólnak anélkül, hogy az arányosítás említve volna.

És mert az 1840. XXX. t. cikk az 1836: XII. t. cikket terjesztette ki a Jászkun-kerületekre, nyilván való, hogy ezekre nézve is az a szabály áll, ami az 1836. XII. t. cikkben foglaltatik, amennyiben azon az 1840: XXX. t. cz. módosítást nem tett; s mert arra nézve, hogy az arányosításnak per útján kell behozatni, semmit sem módosított az 1836. XII. t. cikkben, az általános szabály pedig mindaddig irányadónak tartandó, míg az alól valamely tekintetben világos kivétel nem tétetik, ebből kétségtelen, hogy az arányosítás a Jászkun-kerületekben is az 1836. XII. t. cz. értelmében per útjára tartozott, s ez annál bizonyosabb, mert az 1840: XXX. t. cikknek a jogtudomány segítségével könnyen kipuhatható értelme a szavaktól eltekintve is ugyanezt mutatja; mert azon körülmény, hogy a tagosítandó határ fele mennyiségét, illetve $\frac{1}{6}$ -öd részét kellett a tagosítást kívánók birtokának a törvény szerint felül haladni oly esetben, melyre közigazgatási eljárást rendelt, nyilván mutatja azt, hogy oly határ értetett tagosítandó alatt, mely magánbirtokokból (egyéni tulajdont képező földekből) áll, minthogy, ha nem abból állana, akkor annak se fele, se ötöde nem lehetne egyesek (t. i. a tagosítást kívánók) birtoka, már pedig ily határ csak tagosítás (vagy összesítés) tárgya lehet, nem pedig arányosítás, mint már az előbbi fejezetekben kimutatva lön; s ez ellen azon ellenvetés sem tehető, mintha a tagosítást kívánók birtoka alatt a közbirtokosoknak közösbeli illetőségüket lehetne s kellene érteni, mert hiszen azt, hogy kit mennyi illet a közös javakból, csak az arányosítás van hivatva megszabni, akkor tehát, mikor az arányosítás csak még kéretik, nem lehet az azt kérők birtoka nagyságát tudni; a tényleges (habár talán jogtalan) haszonvételi

arány pedig azért sem érthető ezen birtok alatt, mert ha a tényleges aránykulcs ellen nincs panasz, s a helyett más kulcs behozatala nem kívántatik senki által, akkor arányosításnak, mint a tényleges használati arány megváltoztatására és az aránytalanságok orvoslására szolgáló per-czimnek nincs is helye, (már t. i. addig nincs helye, míg a tényleges aránykulcsban minden birtokos megnyugszik), hanem ott csak a tagosítás hozható be, mi kitűnik az 1836: XII. t. cz. 19-ik §-ából is, mely szerint a tagosítás volt eszközendő a közbirtokosok közös javaira nézve (arányosítás nélkül) ott, hol az arányosítás előbb tagosítás nélkül be volt hozva, vagy ahol a közbirtokosok közt az aránykulcsra nézve semmi villongás nem forgott fenn, mondván e §: „az összesítést és az illető részeknek, amennyire megtörténhető, egytagban való kihasítását még oly helyeken is meghatározni, s végre is hajtani kelletik, melyekben összesítés nélkül mindazáltal az arányosság már behozatott, vagy ahol a közbirtokosok között az arányosság kulcsára nézve semmi villongás fenn nem forog.“

De minthogy ily esetben mi sem állja útját annak, hogy az arányosítás vagyis a törvényes arálynak meghatározása, s új aránykulcs megállapítása később, t. i. a megejtett tagosítás után is kéressék és behozattassék, mihelyt villongás támadt az arány kulcsára nézve, miután a tagosítás mit sem változtathatott a tényleges aránykulcsban, hanem csak kihasíthatta a közbirtokosok mindegyikének a közjavakból azon részt, mennyi a tényleges aránykulcs szerint neki jutott, s ez csak azért lőn megengedve, mert az arány kulcsa fölött villongás nem volt, a közbirtokosok mindegyikének fennmaradt azonban a joga, ha aránytalanságokat észlelt a tényleges aránykulcsban, s ezt nem találta az igazságnak megfelelőnek, ha tehát afölött villongás támadt, a törvényes arány behozatalát kérhetni, minthogy ezt nemcsak nem tiltja a törvény, hanem ellenkezőleg feltétlenül megengedi az arányosítás behozatalát minden oly esetben, hol aránytalanság panaszoltatik, és arányosítás még behozva nem volt anélkül, hogy ezt időhöz vagy ahoz kötné, hogy csak a tagosítás behozatala előtt lenne kérhető: önkényt következők ebből, hogy a Jász- és Kun-kerületekben behozott tagosítások,

amennyiben a közlegelőre is kiterjesztettek, legfőlebb a tényleges aránykulcsnak megfelelő ily tagosításnak lennének tekintendők, melyek tehát az arányosítás behozatalát a tagosított (de közösbeli) területekre nem is gátolhatnák, ami ismét csak oda vezetne, hogy a közlegelőből a tagosítás útján elvett területek foglaltságnak tekintendők azon közbirtokosok irányában, kiknek illetőségét ez csorbitotta, vagyis, hogy az aránykulcs megállapításánál kinek-kinek illetőségét a közlegelőnek tagosítás előtti mennyiségéhez és területéhez képest kell kiszámítani.

Továbbá az sem mondható, hogy a tagosítást kívánók birtoka alatt azt lehetvén és kellvén érteni, amivel a közbirtokosok a közös javakon kívül mint magán birtokot bírnak ugyanazon határban, s ezen magánbirtokoknak ha felemennyiségénél többet teszen a tagosítást kívánók birtoka, hogy akkor a tagosítás kiterjeszthető az egész határra, s így annak közös javakat képező részére is, mert a tagosítandó határnak, nem pedig annak valamely részének felemennyiségét kell, hogy meghaladja a törvény szerint a tagosítást kívánók birtoka, ha tehát a tagosítandó határ alatt a magánbirtokokon kívül még a közös javakat (közlegelőt, erdőt) kellene is érteni, akkor a tagosítást kívánók birtokának nemcsak az ugyanazon határbeli többi magánbirtokoknál, hanem az ezeknek és a közlegelő s erdőnek összes területénél nagyobbnak és többnek kellene lenni, csak így haladhatván meg az a tagosítandó határ felemennyiségét, mely értelmezéssel azonban a jelen jogtalan birtokállapot hivei annál kevésbé menthetnék magukat, minthogy egy Jászkun városban sem érnék el ily módon a tagosítást kívánók azt, még ha az összes magánbirtokok tulajdonosai összeállnának is, hogy birtokuk az egész határ felénél többet tegyen, mert az egyéni tulajdonul eredetileg kiosztott földek; tehát azon jelenlegi magánbirtokok, melyek irányadóul szolgálnának a tagosítást kívánók birtoka mennyiségének kiszámításánál, egy Jászkun városban sem tettek összesen sem annyit, mint a közösben megmaradt területek, s ezt Kisujszálláson és Karczagon a megejtett tagosítási iratokból ki is lehet mutatni, p. o. a karczagi perben csatolva is van *V.* és *U.* alatt a tagosítás behozatalára szavazók és azt ellenzők birtokának mennyiségét

kitüntető kimutatás, és abból látható, hogy a 103,484 ölet tevő összes magánbirtokokból*) 53,663 ölnyi birtokuk volt a tagosítás behozatalára szavazóknak, (illetve azoknak, kik erre szavazóknak tekintettek, mert a távollevők s így tényleg nem szavazók is a tagosítást kívánók közé irattak be), 40,888 öl pedig a tagosítást ellenzőknek, s így csak csekély öllel volt több a tagosítást kívánók birtoka az azt ellenzőkénél, holott a közlegelő, tehát a határnak a 103,484 ölet tevő összes magánbirtokokon kívüli része 42 ezer s néhány száz holdat tett akkor, mely roppant területet, ha a tagosítást ellenzők magán birtokához hozzá számítjuk, óriási kisebbségben maradnak a tagosítást kívánók s így nyilvánvaló lenne ezen szempontból is az, hogy a tagosítás jogtalanul terjesztetett ki a közlegelő egy részére, s a tekintetben ez oly foglalatást képez, melyért az arányperben az aránykulcsnál kárpótlás adandó.

Ezenkívül azon értelemezésnek elfogadását, hogy a tagosítást kívánók birtoka alatt azt kelljen érteni, melylyel a közbirtokosok a közösjavakon kívül mint magánbirtokot bírnak a határban, s ha ez többet tesz a többi magánbirtoknál, akkor a tagosítást a közösjavakra is ki lehetne terjeszteni: még más két körülmény is gátolja; egyik az, hogy mint már kimutatva lőn, összesítés vagy tagosítás tárgyai arányosítás nélkül nem lehetnek a közösjavak, habár pedig, mint mindjárt látni fogjuk, az 1840. XXX. t. cz. a tagosítás szót szűkebb és tágabb értelemben felváltva használta is; s szűkebb értelemben csak az összesítést értette alatta, tágabb értelemben pedig az arányosítást is, az mégis minden kétséget kizáró módon kitűnik, hogy ott, hol a közigazgatási eljárást engedélyezi és szabályozza a törvény, csak összesítést (tehát tagosítást szűkebb értelemben) értett alatta; kitűnik pedig ez abból, hogy a törvény szövege ugyanezen intézkedéseinél összesítés kifejezést is, mint a tagosítással teljesen egyértelműt használt, p. o. a törvény 2-ik §-ában, mely folytatólag intézkedik a közigazgatási eljárásról az esetre, ha az 1. §-ban kikötött feltétel, t. i. az, hogy a tagosítást kívánók birtoka a tagosítandó határ felemennyiségét meghaladja,

*) A 103,484 öl a dűlők szélességét képezi, melyeknek hossza 308 öl.

nem állott be, ott találjuk ezen kifejezéseket: „az összesítést kívánók“, „összesítésbe való egyezést“, amiből világos, hogy ezen közigazgatási eljárásról intézkedő törvényszöveg a tagosítást az összesítéssel teljesen egyértelműnek vette, igazolván ezt még az is, hogy az 1840. XXX. t. cz. 2-ik §-ában ezen mondatban: hogy „ugyanezen folyamodók kérésüket per útján eszközölhessék“ az „ugyanezen folyamodók“ kifejezés helyett a függelékben I. sz. a. közölt országgyűlési napló szerint először az állott: „hogy ezek“ és a függelékben II. sz. a. közölt Főrendi izenet és a Karok és Rendek válasz-izenete szerint ezen kifejezést a Főrendek homályosnak találván, az ő kívánságukra ezt a Karok és Rendek „az összesítést kívánók“ kifejezéssel cserélték fel, s ezt Főrendek is elfogadták s ily szöveggel lett a törvényjavaslat szentesítés alá felterjesztve, s ezen kifejezés a törvény szövegében levő „hogy ugyanezen folyamodók“ kifejezéssel a szentesítés előtt a m. kir. udvari Cancellaria kívánságára az országgyűlés beleegyezésével lett stylaris szempontból felcserélve.*)

Hogy pedig az összesítés is más, meg az arányosítás is, azt bizonyára azok sem fogják tagadni, (mert hiszen ez már a jogtudomány abc-jének nem tudását jelentené,) kik a tagosítás alatt az arányosítást feltétlenül értendőnek vélik, tekintet nélkül arra, hogy a tagosítás szó szűkebb vagy tágabb értelemben van-e ezen törvényben használva.

A törvény oly értelmezésének, hogy az 1840. XXX. t. cikknek a közigazgatási eljárást engedélyező intézkedései az arányosításra is kiterjesztessenek, vagyis, hogy ha a tagosítást kívánók birtoka a tagosítandó határ felemennyiségével többet teszen, hogy ez esetben a tagosítást a közös javakra is ki lehessen terjesztetni, s erre elégséges legyen az, hogy a tagosítást kívánók birtoka a határbeli többi magán birtokoknál többet teszen, utjában áll még

*) Az „1840. évi országgyűlés irásai“ című, az országos levéltárban levő könyv 4-ik kötetének 211. lapján olvasható a „m. kir. udvari Cancelláriával tartott Concertatio, mely alkalommal a törvényjavaslaton egyebeken kívül ezen stylaris módosítás is tétetett.

azon körülmény is, hogy oly határok is vannak a Jászkunságban, melyekben senki sem bir egy talpalattnyi földet sem magánbirtokként (egyéni tulajdonul), hanem az egész határ csupa közlegelő, ilyen p. o. Kisujszálláson a Kisujszállás város régi határa, a territorium, mely az ismertetett „*liber fundi*“ szerint külön határt képezett a redemptiókor a 3 pusztától, Turgony, Marjalaka és Csorba pusztáktól, mely pusztákat a megváltáskor csatolta csak saját határához Kisujszállás város; s miután a szántóföldek, a redemptoroknak egyéni tulajdonul kiosztott földek, eredetileg csak a 3 pusztából osztattak ki, a territoriumból pedig semmi sem osztatott ki, így maradt ez egészen közlegelőnek; úgy látszik hasonló eset forog fenn Karczagon Karczag város régi határára, (mely ott is territoriumnak neveztetett a már közlött „*liber fundi*“ szerint, miután a territorium jogi elnevezése volt a városok és helységek határának, megkülönböztetve ezzel a pusztáktól, melyek „*Praedium*“-nak neveztettek Mária Terézia királyné ismertetett királyi felszabadító levele szerint), nemkülönben a Karczag város által megváltott puszták némelyikére is, melyek mind külön határral bírtak; mert ott is nem mindenik határból lettek kiosztva egyéni tulajdonul szántóföldek; de ezt csak mint valószínűséget hozom fel azért, mert Karczagon a határok tisztábahozása nélkül (ami csak ezután történhetik meg a perben) ezt biztosan tudni nem lehet.

Ilyen csupa közlegelőt képező határok voltak, és most is azok még Jakabszállás pusztának fele, Mérges és Pálos (most Páka néven ismeretes) puszták; ezen pusztákat ugyanis (Jakabszállást azonban csak felerészben) nem az egyes Jászkun városok, hanem az egész Jászkun-kerület, tehát valamennyi város és helység váltotta meg, mint ez a 2-ik fejezetben közölt, a redemptio mikénti kivetését mutató, a Jászkun kerületi hatóság által kiadott okmányból kitűnik, amely szerint Jakabszállás pusztája egyik felét Szabadszállás helység váltotta meg magának, a másik felét, úgy Mérges és Pálos pusztákat pedig egy város vagy helység sem csatolta magához, hanem mint a kerületek közös pusztái, külön birtoktestet képeztek, s egészen közlegelőül maradtak; az egyes városok és helységeknek, illetve ezek közbirtokosságának ezen közös pusztá-

tákbóli illetősége elkülönítettett ugyan a többi város s helység közbirtokosságának illetőségétől,*) de egy város közbirtokosságának illetősége osztatlan közös legelőt képezett anélkül, hogy abban egyéni tulajdonul bármit is birt volna valamely birtokos; pedig ezen puszták, illetve Jakabszállás pusztának azon fele, mely ekként az egész Jászkun-kerület közös pusztájaként maradt, külön határt képeztek és képeznek azon városok s helységek határáról, melyek közbirtokossága azokból bizonyos illetőséggel bír, mert nem csatoltattak egy város vagy helység határához sem, és távol is esnek és elzárva vannak más városok határai által azok legtöbbször; Kisujszállás város közbirtokossága el is adta több évvel ezelőtt a pákai pusztából illetőségét, és vette helyette Kecskés pusztát (Csege község. határában Szabolcs megyében), mely pusztája jelenleg szinte csupa közlegelőt képez, és abból egy kisujszállási birtokos sem bir semmit egyéni tulajdonul.

Már most kérdem: ha a közös javakra is ki lehetne terjeszteni azon szoros értelemben vett tagosítást, tehát az összesítést, melyre nézve az 1840: XXX. t. cz. a közigazgatási eljárást megengedte, hogy lehetne azt ezen tisztán közlegelőből álló határokatra behozni, mikor ezekben senkinek sincs magánbirtoka? hogy lehetne tehát eleget tenni azon feltételnek, hogy a tagosítást kívánók birtoka a tagosítandó határnak felemennyiségét felülhaladja, vagy abból legalább $\frac{1}{6}$ rész legyen azok birtoka, midőn akárki és akárhányan kérjék is a tagosítást, soha sem lesz az ezt kérőknek egy talpalattnyi birtokuk sem azon határban, s így az következne ebből, hogy az ily határokat soha sem lehetne sem tagosítani, sem arányosítani.

Ime minő képtelenségekre vezetne azon halfelfogás, melylyel a jelen jogtalan birtokállapot hívei az 1840: XXX. t. cikket elferdítették!

*) Ugy látszik, hogy eleintén az egyes városok közbirtokosságának illetősége sem volt elkülönítve a többiétől, hanem az egész Jászkun-kerület közös pusztáiként közösségben maradtak, s a kerületi hatóság által kezeltettek, s jövedelmük a kerületi szükségletek fedezésére fordított; ezt azonban, mint e mű keretébe nem tartozót, nem tartván szükségesnek kinyomozni, csak mint valószínűségét említem fel.

Ha pedig mindez meg nem győzne valakit arról, hogy az 1840: XXX. t. cikk 1. és 2-ik §-ában körülírt közigazgatási eljárás csak a szoros értelemben tagosításra, tehát összesítésre, vagyis a magánbirtokokra vonatkozik s nem terjed ki a közbirtokosságok közös javaira, amik arányosítás tárgyai lehetnek csak: az ily netáni kétkedőket utalom a függelékben I. és II. sz. a. közölt országgyűlési naplókra, melyek a törvényhozó-testületek közvetlen és közhitelű nyilatkozatai lévén, a legilletékesebb magyarázói azon törvény szövegének, melynek hozatala alkalmával, s melyre vonatkozólag a vitatkozások és nyilatkozványok történtek.

Mit mutatnak ugyanis ezen országgyűlési naplók?

Mutatják azt, hogy a Főrendek észrevették, miszerint — mint ezt Gf. Dessewffy Aurél felszólalása mondja — a tagosítás és összesítés szavak felváltva ugyanazon értelemben látszanak használva lenni a törvényjavaslatban, a Főrendi tábla azonban nem kívánt ennek daczára azon változtatást azért, mert mint Gf. Teleky József mondá: „az egész eszméjét a tagosztálynak egy szó sem fejezi ki, s minthogy az egészet kimerítő szavunk nincsen, mindegy akár az egyiket, akár a másikat használjuk, az olvasó megfogja érteni.“

Ebben ugyan nagyon csatlakozott a felszólaló Gróf, mert mint láttuk, a Jászkunságban a jelen jogtalan birtokállapot hívei, tehát a lakosság egy nagy része, sőt a hatóságok is bizt az azt nem értették meg, (vagy nem akarták megérteni), s mióta e törvény életbe lépett, azt folytonosan elferdítették s megszegették!

Kétségtelen tehát, hogy a tagosítás szót az 1840. évi törvényhozói kétféle értelemben vették, s nem egyedül azon értelemben, mint mit ezen kifejezés alatt 1850. után (az 1853. évi urbéri nyiltparancsban és későbbi törvényeinkben) értett a törvény; amin csodálkozni nem igen lehet, mert 1840-ben mindössze is csak 4 éve múlt, hogy hazai törvényeink magyar nyelven hozattak a latin helyett, s így akkor készítették csak a jogászok és nyelvtudósok a magyar jogi műszavakat, melyek a nyelv későbbi tökéletesedésében módosultak, és más jelentőséget nyertek; a tagosítás szót pedig az 1840-iki törvény használta először, s az 1836-iki törvények azt

még összesítésnek hívták; az 1850. utáni törvények és rendeletek pedig, mint a 6-ik fejezetben kifejtve lett, csupán tagosítás kifejezést használtak, és ezalatt egyedül az összesítést, a szétszórt egyéni tulajdont képező földeknek egy tagban, vagy lehetőleg minél kevesebb tagban leendő kihasítását értették, és megkülönböztették az arányosítástól, mely kifejezést a maga jelentőségében az 1840: XXX. t. cz. is fentartott, és az összesítésen kívül az arányosítást is behozottnak jelentette ki a Jászkun-kerületekbe e törvény; 1840. évben azonban a tagosítás kifejezés szűkebb értelemben csupán az összesítést jelentette, tágabb értelemben pedig az arányosítást is, de ezen két fogalom különbözősége idézte elő azon megnyugvást, hogy a tagosítás szónak ily kétféle értelemben használata sem fog zavart előidézni, azt híven a törvényhozók, hogy az intézkedés természete felvilágosítja majd az olvasót, hogy hol kell a tagosítás alatt az összesítést, hol pedig az arányosítást érteni.

Az 1840. XXX. t. cikknek 2-ik §-ára vonatkozó, a függelékben I. sz. a. közölt Főrendi naplóban olvasható vitatkozásokból, úgy magából a törvény azon szövegéből, melyszerint a tagosítás szót felváltva és egyértelemben használta az összesítéssel, kétségtelen, hogy a közigazgatási eljárásról szóló intézkedések e törvény 1. és 2. §-ában csak az összesítésre vonatkoznak, nem pedig az arányosításra is, s így a közigazgatási uton behozott tagosítások, amennyiben a közlegelőre is kiterjesztettek, jogtalanul történtek s a közlegelőből ily uton elvett területek oly foglalásokat képeznek a többi közbirtokos irányában, melyek az 1836: XII. t. cz. értelmében az arányosítási perben vissza is vehetők azok birtokosaitól, mindenesetre pedig azokért megfelelő kárpótlás adandó a közösből a többi közbirtokosoknak.

Mit sem változtat pedig ezen az, hogy ezen foglalásokat nem egyesek követték el önhatalmulag, hanem hatósági segély mellett, illetve maga a hatóság által történt az; mert a Jászkun-kerületekben a közbirtokosságok testületi szervezettel bírván, s a birtokosság javait a városi hatóságok kezelvén: a birtokosság, mint testület, hatósági hatalommal is rendelkezett, illetve a birtokosság nevében és helyett a városi hatóság, és a felettes közigazgatási hatóságok

rendelkeztek; az egyes birtokosok azonban nem is birtak rendelkezési joggal, s azért egyesek nem is jöhettek abba a helyzetbe, hogy a közlegelőből valamit elfoglaljanak vagy jogtalanul használjanak; de mert ily jogtalan foglalás nem tartozott hatáskörébe sem a városi, sem a fölötté álló kerületi hatóságnak, (tehát a Helytartótanács, illetve Miniszteriumnak sem, mint legfőbb közigazgatási hatóságoknak): a hatósági hatalom tényei sem bírnak azzal a kiváltsággal, hogy a törvény útján, tehát bíróság előtti perrel az igazságnak ne lehessen azok ellenében érvényt szerezni; s amint például joga van valamely birtok békés birtokosának a birtokában őt megháborított beperelni és visszahelyeztetését törvény útján kérni nemesak akkor, ha egy magán személy önhatalmulag követi, — hanem akkor is, ha valamely város követné el ezt például azért, hogy azon birtokhoz, mint tulajdonához tart igényt; ha tehát az ily város, mert rendőri hatalommal is bír közigazgatási hatóságánál fogva, a békés birtokost városhatósági határozat alapján a saját rendőreivel dobathá is ki a birtokból: ha egyébként a visszahelyezésre a sértett birtokosnak joga van, bizonyára megnyerendi azt a bíróság előtt, daczára annak, hogy közigazgatási hatósági intézkedés követte el a birtokháborítást; ily eset pedig fordulhat és fordult is már elő másutt is épen birtokszabályozás (p. o. urbéri rendbeszedés) tárgyát képező javaknál nemcsak a Jászkunságban, miután vannak szab. kir. városok, melyek urbéres községek földesurai is egyszersmind, s a jobbágy és földesur közt például az erdőre vagy nádasra nézve felmerült viszály alkalmával a város saját rendőreivel városhatósági határozat alapján — tudok esetet — hogy kiverte urbéres községe lakóit a nádasul szolgált területről; s hogy a miniszteri rendeletek sem tehetik a jogtalan foglalást orvosolhatlanná, s nem minősíthetik azt jogszerű birtokrendezéssé, arra elég tájékozásul szolgálhat maga azon körülmény is, hogy a királyi kincstár maga is földesur s nem egyszer állott és áll volt jobbágyaival viszályban, s mert a kincstár képviselőiben a Miniszteriumhoz határozatokat, tehát közigazgatási hatósági intézkedésekkel teszi azt, amit jobbágysai irányában elhatároz, ez még sem gátolja törvény szerint a volt jobbagyokat abban, hogy ezen hatósági in-

tézkedéseket per utján hatályon kívül helyeztessék, s ha igazuk van, azt a bíróságtól a miniszteri rendeletek ellenére is megnyerhessék.

A Jászkun-hatóságok is ehez hasonló szempontból — habár a földesur szab. kir. városok, vagy a kir. kincstár és urbéres községbeli jobbágyaik közöttivel nem is teljesen azonos viszonynál fogva intézkedtek lakosaikat, illetve a közbirtokosságot illető közlegelő fölött s követték el a foglalásokat a közlegelő egy részének a tagosítás alkalmávali kiosztása által; t. i. hasonló szempontból, habár nem is teljesen azonos viszonynál fogva tették ezt azért, mert a Jászkun városok vagy akár a kerületek nem voltak ugyan földesurai lakosaiknak, s köztük jobbágyi viszony nem volt, mint p. o. némely szab. kir. város vagy a kincstár és urbéri községeik között, de az intézkedési jogot a közbirtokosság javai fölött a városok, s felsőbb fokban a felsőbb közigazgatási hatóságok gyakorolták; hogy miből származtatták e jogot, az ide nem tartozik, s erről bővebben a birtokosság testületi szervezetéről szóló fejezetben leszen szó; elég az, hogy e jogot tényleg gyakorolták, s a közigazgatási teendőkre nyert hatósági hatalmat a közbirtokosság vagyona fölötti intézkedésre is fölhasználták, s az annak ellenszegülő egyes birtokosokat hivatalos hatalmukkal megfenyítették ép úgy, mintha valami közigazgatási intézkedés irányában tagadta volna meg az illető az engedelmisséget.

Például álljanak itt a következő a Jászkun-hatóságok részéről származó intézkedések: Kisujszálláson 1847. évben a Kisujszállás város tanács végzési jegyzőkönyvéből kiirt 592. sz. várostanácsi határozat*) a tagosítási szabályokról intézkedett, s egyebek közt elrendelte azt, hogy a szántóföldek pótlására a közlegelőből adassék ki bizonyos terület a birtokosok magánhasználatára, vagyis ezzel a közlegelőből, mely pedig nem a városé, mint erkölcsi (jogi) személyé, hanem a közbirtokosságé, bizonyos területet elvett, és foglalást követett el azon birtokosok irányában, kik ezen elfoglalt földekből vagy semmit, vagy legelőbeli illetőségükhöz (t. i. re-

*) A kisujszállási perben II. alatt van csatolva.

demptiojukhoz) mértén kevesebbet kaptak, mint amennyihez joguk lett volna; mondván ezen városi tanácshatározat: „Minthogy pedig a földeknek ily módóni osztályozása miatt, a mostani földbirtokok azon mennyiségében mint jelenben vagynak, az eddig szántással használt földekből ki nem telhetnek, különösen midőn a Szoszkonának laposabb része, melyet a téli nagy havazások miatt szántással ritkán lehet használni, a kurvaháti kaszálókhoz fognak csatoltatni, és azokkal fognak örökösen kiosztatni, ezen osztályozás miatt esendő hiányosságnak kipótlására fognak fordíttatni mindazon javítások, melyek vagy redemptiokori osztály alkalmával, vagy később az ugynevezett Kevi és egyéb utakra, vagy kutakra, vagy a földeknek rendetlen fekvéséért kárpótlásképpen adattak, s amenyiben még ezekből sem telne ki, a közlegelőből, a mostani szántóföldeken belől a város felől fognak több földek azokhoz csatoltatni és szántóföldeknek kiosztatni, annál nagyobb és bizonyosabb lévén a tagosításnak haszna, mentől nagyobb földek adathatnak a birtokosoknak magán használatuk alá.“

Ugyancsak Kisujszálláson 1868. évben a közbirtokosság legeltetési kulcsul az egyes birtokosok kiosztott birtokai után kivett direct telekadót rendelte, mely határozatot a közbirtokosság testületi szervezeténél fogva, mely szerint a város feje (akkor főbirája) volt egyszersmind a közbirtokosságnak is hivatalbeli feje s elnöke, s a városi hatóság gyakorolta a birtokosság vagyona fölött a rendelkezési jogot, a városi hatóság hajtott volna végre a maga hivatalos hatalmával; több birtokos azonban ezen határozat ellen panaszt adott be a kerületi hatósághoz, minek folytán ez a közbirtokosság érintett határozatát megsemmisítette és a Jászkun-kerületek részéről 1868. márczius 30-án tartott kisgyűlésből 163. sz. a. kelt határozattal*) odautasította a kisujszállási közbirtokosságot, hogy a legeltetés kulcsául kinek-kinek mostani birtoka váltása összegét tekintse; mondván: „Jelen panasz folytán a kisujszállási közbirtokosság f. évi Január 9-én 3. sz. a. hozott határozata, melyben a legeltetési kulcsul egyes birtokosok kiosztott

*) A kisujszállási perben I. alatt van csatolva.

birtokai után kivetett direct telekadó rendeltetett vétetni, melyben a legelő jognak birkára való bérbeadása általában — idegenekre nézve pedig bármely jószágra való bérbeadása eltiltatott, tekintve, hogy az 1840. XXX. t. cz. 3. §. értelmében a tagosítás s így a legeltetési jog kulcsául kinek-kinek birtoka váltásának mennyisége tekintendő, s hogy a redemptióból eredő viszonyok az 1848. XXV. t. cz. 15. §-a szerint továbbra is fönntartandók, mint a fönálló törvényekbe ütköző, ezennel megsemmisítettik, s utasittatik a kisujszállási közbirtokosság, hogy a legeletetés kulcsául kinek-kinek birtoka váltásági összegét tekintse, s az ezen kulcs után az egyes birtokosokat törvényesen megillető legeletetési illetménynek tetszésük szerinti, bármily jószággal történendő használatában vagy bárki részére történendő bérbeadásában őket ne akadályozza. — Miről folyamodók kérvényük hátán, Kisujszállás városa főbirája pedig a közbirtokosság értesítése s alkalmazkodás végett jegyzőkönyvi kivonaton értesítendők. — Kelt Karczagon a Jászkunkerületek részéről 1868. márczius 30-án tartott kisgyűléséből. *)

Mellőzve itt azon kérdést, melyik kulcs volt helyesebb, a városi közbirtokosságé-e, vagy a kerületi hatóság határozata, tény az, hogy ez utóbbi kulcs is hatósági hatalommal hajtattott végre, ép úgy, mint a birtokosságé végrehajtattott volna, ha kerületi hatóság azt meg nem változtatja, s amint az más esetben, ahol a felsőbb hatóság mást nem rendelt, végrehajtattott, s az azt ellenzők is a hatalom előtt meghajlani tartozván, azt elfogadni kényszerültek.

Utalom a t. olvasót még erre nézve a 3-ik fejezetben közlött

*) Ezen kerületi határozat úgy van szövegezve, mintha ez azon redemptio kulcsot ismerné el, melyet e műben mint egyedül jogost és igazságot tüntettem fel; fájdalom azonban, hogy ez nem úgy lön értve és alkalmazva, és tényleg a szép szavak daczára csak a külsőséggel bírónak engedtetett legeletetési jog, nem pedig minden redemptusnak, és az itt emlitett váltásági összeg alatt csak a külső birtoké értetett, daczára annak, hogy e határozat is általában a birtokváltásról szólt, nem pedig kizárólag a külső birtokról; s ennek váltása is egészen önkényszerűen számittatott ki úgy, hogy az egyértelművé tétetett a külsőség nagyságával; de erről bővebben az aránykulcsról értekező fejezetben lesz majd szó.

Kisujszállás város tanácsi és közgyűlési határozataira, mely szerint a városi tanács, és később a közgyűlés intézkedett a legeltetési jog gyakorlatáról, nádlásról s a közlegelő részenkénti kiosztásáról.

Karczag városára vonatkozólag pedig ugyanazon 3-ik fejezetben közölt jegyzőkönyvi kivonatokra utalok, melyek szerint 1854. évben a birtokossági gyűlés intézkedett ugyan a legeltetési jog fölött, de a gyűlés a városi főbíró elnöklété, a városi tanácsnokok részvétele mellett tartatott, s így a jelen volt gazdák csak szavazati, de nem közvetlen rendelkezési joggal bírtak e tekintetben; 1868-ban pedig már a birtokossági és városi képviseleti közgyűlés összeolvasztva rendelkezett a legeltetési jogról, s ebben is a birtokosokon kívül a városi hatóság tagjai, főbíró, tanácsnokok és a városi képviselők is részt vettek, s a birtokosokkal egyenlő szavazati jogot gyakoroltak; a felsőbb közigazgatási hatóság pedig már a gyűlés folyamán jelezte az elnöklő kerületi kapitány utján azt, hogy felügyeleti s felülvizsgálási jogot igényel e tekintetben a birtokossági és városi képviseleti közgyűlés határozata fölött, s hogy ezt tényleg gyakorolta is, azt kelleténél több erélyről, de annál kevesebb jogszerűségről tanuskodó számos határozattal lehetne kimutatni, például a kisujszállási per *BB.* alatti csatléka szerint a kerületi küldöttség, mely Karczagon 1874. évben birtokossági gyűlést volt tartandó, a kerületi alkapitánytól „a gyűlésre karhatalom kirendelési jogát” kérte magára ruháztatni, mit meg is nyert, a kerületi alkapitány jelezvén ugyan azt, hogy a karhatalom kirendelésének okát, szükségét, minőségét kellett volna részletesen megírni neki, de mégis az lett a határozat vége: „hogy ha elkerülhetlen, használjanak karhatalmat;” már pedig akármit hozna is fel ennek mentségéül és indoklásául a hatóság, mégis bizonyos az, hogy a szólás szabadságot és a szavazati jognak minden nyomás nélküli gyakorlását csak oda képzelni lehet, de nem látni és valósággal létezőnek tartani ott, hol a szuronyok kandikálnak be a tanácskozási terem ablakain, s hogy „rothadni kellett valaminek Dániában,” mint Hamlet mondá, mikor egy birtokossági gyűlés megtarthatása végett egy hadsereg mozgosítása tartatott szükségesnek, holott azelőtt és azóta is évenként számtalanszor tartatott birtokossági

gyűlés, anélkül, hogy attól akár csak a verebek is megijedtek volna.

Érdekesek még e tekintetben a kerületi hatóság és a Karczag városi birtokosság következő határozatai: „1729—867. sz. Kolossy Lajos nagykun kapitány a f. évi 1147. és 1200. sz. alatti megbízatások folytán beadja tudósítását több karczagi lakosoknak a legelő arányosítása tárgyában, a f. évi Január 24-én hozott közbirtokossági törvényellenes határozat elleni panaszukra ddtó Márt. 19. 1867. No. 303. — Az ez ügyben bemutatott iratokból világosan kitűnik az, hogy Karczagon a legelő arányosítás még 1854. évben Márt. 26. a közbirtokosságnak nagyobb része által tartott gyűlésben nemcsak megállapított, de valósággal életbe is léptetett*), mely arányosítás anélkül, hogy az ellen valaha csak egy birtokos részéről is felszólamlás történt volna, egész f. évi Január 24-ig teljesen épségben fenntartatott, amikor az egész más indokból keletkezett izgatások folytán a közbirtokosság egy kis töredéke egy a törvényekkel homlokegyenest ellenkező, s a jószágot nem tartó egyes birtokosok világos megrontására célzó újabb arányosítást állapított meg. — Minthogy pedig a 12 évet meghaladott folytonos és békés gyakorlat által szentesített határozat megváltoztatására csak az összes közbirtokosság van hivatva és feljogosítva, s az egyesek, vagy az egész kisebb részének önkénye által, még ha egészen törvényes nem volna is, meg nem rontathatik, a közlegelő arányosítása iránt f. évi Január 24-én 21. sz. a. hozott közbirto-

*) Hogy ezen határozat legelő-arányosítást állít végrehajtottnak, ez csak azt mutatja, hogy a kerületi hatóság sem volt tisztában az arányosítás fogalmára nézve; mert hiszen a 3-ik fejezetben közölt 1854. és 1868. évi karczagi birtokossági határozatokból világos, hogy 1854. évben és még 1868-ban is egy legeltetési kulcsnak csak tényleges alkalmazásáról intézkedtek, amint hogy valami szabálynak e tekintetben kellett is létezni, s Loldog-boldogtalan nem gazdálkodhatott a legelőben addig sem, míg az arányosítás behozatnék; s évről-évre változtak is, ez irányban intézkedéseik, holott az arányosításnak törvény utján behozatása a közlegelő felosztást is maga után vonta volna, s akkor a legeltetési kulcs tekintetében a közbirtokosság nem intézkedhetett volna többé, hanem minden egyes birtokos a maga legelőbeli illetőségét mint egyéni tulajdonát bírni és használni.

kossági határozatnak, mint világosan törvényellenesnek, és az illetők egy részének világos kárára intézettnek megsemmisítése mellett az 1854. évi e részbeni határozat, mindaddig míg az arányosítás vagy felosztása törvény által előírt eljárás folytán véglegesen meg nem történend, a maga épségében azon módosítással, hogy a bizonyos birtokmennyiség után meghatározott legelőmarha szám a legelő terület megkevesbüléséhez arányosíttassék, s a tilos legeltetők a törvény értelmében csak 1 frt birsággal büntetessenek, fentartatni, s minden birtokos magát ahoz alkalmazni rendeltetik, utasítván ker. kapitány Kolossy Lajos ur, hogy a kerületnek ezen határozatát Karczagon azzal tétesse közhirrre s juttassa az összes közbirtokosság tudomására, miszerint az ennek ellenszegülők kerületi meghagyás folytán általa mint a közrendeletek áthágói fenyítő eljárás alá vétetni, s az 1854. évi határozat szükség esetében a biztonsági közegek közreműködésével is feltartatni fog, jelentése az eredményről elvárátván. — Ha pedig a rendnetalán oly felbomlásnak találna indulni, hogy az a hatalomnak csak fegyveres eszközei által lehetne helyreállítható, az esetben a szükséges katonaság odarendelése végett tegyen a kerületekhez sürgős jelentést. — Jászberény az 1867. Márt. 27-én t. kisgyűlésből. *)

„Kiirt rész Karczag város közbirtokossági jvkönyvéből 1872. Mártius 20-ról. — 1872. Mártius hó 20-án közbirtokossági gyűlés tartatván, jelen voltak: Főbíró Daróczy Elek mint elnök, S. Nagy Pál, Kis P. István, Nyestei Mihály, Láposi Imre, Magyar Gergely tanácsnokok; Szilágyi Lajos, Szilágyi István stb. közbirtokosok, Bedő Lajos főjegyző. 1) A midőn is elnöklő főbíró ur előterjeszti miként Főző János és több birtokos lakosok által kérvényileg az iránt szólíttatván fel, hogy a legelőből kárpótlásul adott földek tárgyában tartandó tanácskozásra hívná egybe a közbirtokosságot, ugyanez alkalommal egyszersmind előterjeszti Jászkun-kerületi alkapitány T. Balogh Imre urnak ugyancsak a kárpótlásul adott

*) A karczagi perben CC. alatt van csatolva ezen kerületi határozat.

földek tárgyában egyrésről Főző János és H. Kiss József, más résről Sallay János és társai kérelmei iránt f. évi 1059. sz. a. e városi főbirói hivatalhoz intézett rendeletét, mely szerint a panaszok elintézését a kerületi közgyűlésnek tartván fenn, addig a rend és csend fenntartását a városi főbirónak szigorú kötelességévé teszi.

Végeztetett :

A felolvasott alkapitányi rendelet tisztelettel tudomásul vétetvén, erre vonatkozólag Szilágyi István ur indítványozza, hogy Sallay János és társai a legelőből kárpótlásul kapott földek felszántásától mindaddiglan, míg a tek. kerületek közönsége a különböző panaszok értelmében nem határozand, illetőleg a kárpótlásul adott földek kimutatását eszközölt tiszti küldöttség jelentését elintézni nem fogja, tiltassanak el, annyival is inkább, mivel helyettes kapitány Illésy Sándor ur e tekintetben kiadott betiltó rendelete is visszavonva nincs. — E határozat kapcsában továbbá Magyar Gergely és Solt Nagy Pál tanácsnokok indítványa folytán kimondatik, mikép a kérdés alatt levő földek a tek. kerületek határozatáig közös legelőkép lesznek használandók, egyszersmind Szilágyi István ur indítványa folytán megbizatván főbiró ur, mikép a kárpótlásul adott földeknek az illetők által szándoklatba vett felszántását minden hivatalos hatalmában levő erővel akadályozza meg,*) s az engedetleneket hatalom-karral is fogassa el és zárassa be.**)

Látható ezekből, hogy a közlegelő használatában, vagy területében semmi változás sem állhatott be, és aránytalanság sem keletkezhett anélkül, hogy azt ne a hatóság a maga hivalos hatalmával követte volna el, és hajtotta volna végre, miután a városi hatóság volt azon közeg, mely az ő felügyelete alatt álló közbirtokosságnak mint testületnek határozatát, vagy esetleg az ezt megváltoztató felsőbb közigazgatási hatóságokét végrehajtotta, és az

*) Tehát a már kárpótlásul oda adott, s az illető birtokos tényleges birtokában levő birtok használata is a birtokosság rendelkezésére álló hatósági hatalommal lön meggátolva, s ekként a birtokháborítás elkövetve, s ennek a birtokában megháborított, hacsak bezártni nem akarta magát, engedelmeskedni volt kénytelen.

**) A kisnyuszálási perben CC. alatt van csatolva ezen határozat.

egyes birtokosok a maguk személyében közvetlenül semmi rendelkezési jogot sem gyakorolhattak.

Ha tehát a közlegelőből tagosítás czimen elvett területeket azért, mert ez hatósági segély és intézkedés útján vétetett el, nem lehetne foglalásnak tekinteni, és az ellenében arányosítási per útján sem lehetne orvoslást keresni, akkor egyáltalán nem is lehetne birtokszabályozást behozni a Jászkunságba, mert minden lépten-nyomon a hatóság intézkedésébe ütköznék a bíróság; pedig az 1840. XXX. t. cz. 2-ik §. szerint még akkor is, ha az ott szabályozott eljárás a tagosításon kívül az arányosításra ki volna is terjeszthető, per tárgya lehetett, s így bíróság elé kerülhetett az arányosítás 1869 előtt (mert azóta okvetlenül oda tartozik), ha t. i. a tagosítást kívánók birtoka a határnak csak $\frac{1}{5}$ -öd részét tenné, és egyesség nem sikerült volna a többi birtokosokkal; s így ebből is nyilvánvaló, hogy per esetén a bíróságokat egyáltalán nem genirozhatja a közigazgatási hatóságoknak per előtti intézkedései, nem annál kevésbé, mert a 3-ik fejezetben előadottak és a függelékben III., IV., V. és VI. sz. a. közlött országgyűlési naplók által minden kétséget kizárólag helyeseknek és megdönthetlenneknek bizonyult elvek szerint a közigazgatási hatóságoknak nem is volt joguk a közbirtokossági közös javak fölött valami végleges intézkedésre, és 1844. évben is a függelékben olvasható törvényjavaslat által csak oly ideiglenes intézkedésre szándékolta a törvényhozás felhatalmazni, melynek ereje csak az arányosításnak törvény útján behozataláig terjedhet; mindezek a 3-ik fejezetben részletesen kifejtve lévén, arra utalom e helyütt is a t. olvasót.

Figyelembe veendő továbbá az, hogy a Jászkunságba behozotti tagosítások alakilag érvényes birtokrendezési műveletet csak annyiban, tehát csak azon részben képeztek, amennyiben azok tulajdonképeni tagosítások voltak, vagy is az egyéni tulajdont képező szántóföldeket (a magánbirtokokat) tagosították (összesítették); amennyiben pedig a birtokosság közös javait, (közlegelőt) is érintette, s abból több vagy kevesebb részt elfoglalt és felosztott, annyiban nem lévén ez tagosítás, hanem jogtalan önhatalmu cselekmény, ezen tényre nem is terjedt ki a tagosítás alakszerű ér-

vényessége, tehát a közlegelő egy részének felosztása és elvétele által elkövetett jogtalan foglalást a tagosítás alakszerű érvényének köpenyével eltakarni és jogos cselekménynyé varázsolni nem is lehet.

Ahol pedig a tagosítás 1869. év után kezdetett vagy fejeztetett be közigazgatási uton, ott a tagosítás alakszerű érvénnyel sem bir; tudva lévén most már a 4-ik fejezetben előadottakból, s különösen az ország legfelső bíróságának ott közlött határozatából, hogy 1869 után az 1869. IV. t.-cikknek azon rendelete folytán, mely a közigazgatást az igazságszolgáltatástól elválasztotta, hogy a Jászkunságban sem lehetett közigazgatási uton tagosítani.

Ily eset forog fenn pedig Karczagon, hol a tagosítás 1869. év után fejeztetett be.

Karczagon a tagosítás behozatalát, ugyanis a kerületi hatóság 1863. nov. 10-én 6331/2645. sz. a. kelt határozatával*) elrendelvén azon alapon, hogy a bemutatott tisztí tudositás, s az ahhoz csatolt szavazati jegyzék szerint a tagosítást kívánók birtoka az azt ellenzőknek birtokát felülhaladta**), ennek folytán a közbirtokosság,

*) A karczagi perben *U* alatt van csatolva.

**) Ezen szavazati jegyzék szerint mint már említve volt, a 103,484 folyó ölet tevő birtokból 53,663 folyó ölet tett azok birtoka, kik a tagosítás behozatalára szavazóknak irattak be, 40,888 folyó ölet pedig az azt ellenzőké; de hogy ezen többség miként éretett el, látható a karczagi birtokosságnak a karczagi perben *AA.* alatt csatolt, s a Miniszteriumhoz intézett folyamodásából, melyben maga a birtokosság a városi főbíró által a birtokosság képviselőjében aláírt folyamodványban ezeket mondja erre nézve: „A rétosztálynak már a kezdeményezése is nélkülözte a helyes jogi alapot, mert az annak alapul szolgáló birtokaránylagos megszavaztatás az 1863. évi szomorú emlékü időszakban eszközöltetvén, éppen olyankor hajtattott végre, midőn a különösen városunkban országos tudomásúvá vált rendkívüli inség miatt a lakosoknak nagy része elhagyva házi titzhelyét kenyér keresés végett egész családjával vidékre távozott. — Minek következménye az lett, hogy a lakosságnak tekintélyes száma a szavazásból kizárattott, egyszersmind a 2%-alatti hirdetmény szerint kimondatván, hogy a szavazásra meg nem jelenők az osztályt akarók közé fognak irattatni. — Minélfogva a legnagyobb jogi sérelem követtetett el rajtuk. — Nem akarjuk tolmácsolni, hogy mennyire rosszakarat kellett a vezetők részéről az osztálynak a leginségesebb időbeni keresztülviteléhez, nem akarjuk tolmácsolni, hogy mennyire aknáztatott ki önző

illetve ennek képviselőjében a városi hatóság, (mert e határozat várostanácsi és közbirtokossági gyűlésben hozatott) 1864. évi jan. 18-án elfogadta az erre kiküldött bizottmánynak tervezetét, a réti földek birtokaránylagos kiosztása tekintetében, vagy is elrendelte a közlegelő egy részének elvételét s felosztását egy törvénytelen t. i. birtokarány (mi alatt a szántóföldek értettek) kulcsa szerint, s ezzel elkövette a foglalást a közlegelőből; ezen határozata ugyanis így szól:

„Az 1864. január 18-án hozott tanácsi és közbirtokossági gyűlésben végeztetett: 38. számra. — A tervkészítő bizottmánynak a réti földek birtokaránylagos felosztására vonatkozó beterjesztett javaslata egész terjedelmében, majd ismét pontonként felolvasztatván, következő pótlásokkal és hozzáadásokkal fogadtatott el és hagyatott a közbirtokosság által helyben: u. m. (itt következnek a módosítások, melyek azonban nem az itt tárgyalt kérdésre vonatkoznak.)

Mely ezen 7 pontban foglalt módosítások s hozzáadások a bizottmány által javaslatba hozott tervhez csatoltatván, ezek folytán tisztáztassék le a tervezett javalsat s tartassék meg az ekként a kiosztáskori használatra okmányképen, felsőbb illető helyre megerősítés és jóváhagyás végett beterjesztetvén. — Leirta és kiadta Bányai Lajos, m. k. főjegyző.

Az itt elfogadott tervezett tartalma pedig ez:

„Tervezet az 1863. október 25. napján tartott közbirtokossági gyűlés 285. sz. végzése folytán kinevezett bizottmánynak réti-földek birtokaránylagos kiosztása tárgyában:

Minden előleges kérdések az 1840. 30. t. cz. által begyőzve lévén a Jászkun-kerületekben, azok kiosztási tervezet (programm) tárgyát nem képezhetik stb.

Ezen főszezpontok szerint először is az összesítendő — ki-

célokra s olcsó ároni meggazdagodásra a város legnagyobb részének földhöz ragadt nyomorúsága, csak azt kívánjuk megemlíteni stb.

Karczagon 1863. Junius 21-én tartott közbirtokossági gyűlésünkben. A t. kerületi közgyűlésnek a birtokosság nevében alázasos szolgálja: Solt Nagy Pál, m. k. főbíró (P. H.)

osztandó — területek, lévén elkülönítendőők a kiosztatlan maradé legelőrésztől*) erre nézve a bizottmány következő elkülönító vonalakát ajánlja: stb.

Ezen terület, mely az utak, köz- és erkölcsi czélokra adandó dotatiók kihagyása mellett 21 ezer catastr. holdat tesz, szolgálend a birtokaránylagos kiosztás tárgyául stb. Kelt Karczagon Január 17-én 1864.“ (aláírva a bizottmányi tagok.)

Az ekként megindított tagosítás azonban még 1875-ben is folyamatban volt, mint ez kitűnik a Jászkun-kerületek alkapitányának 1875. Február 20-án 790—551. sz. a. az Igazságügyminiszteriumhoz tett, következő kivonatilag közölt felterjesztéséből:

„A kerületeknek m. é. dec. 22-én tartott közgyűlése a karczagi rétosztály ügyében 7136., 7173., — 7254. sz. a. a 1/2. alatt idemelékelt határozatot hozván, ez ellen Karczag város közbirtokossága a 1/3.; Bartha János és érdektársai pedig a 3/4. alatt becsatolt felfolyamodást nyújtottak be, melyekre nézve ezek felterjesztése mellett a következő véleményt van szerencsém előterjeszteni, stb.

Ugy Nmgod ide vonatkozó leirataiban, mint a törvényhatóság által ezek alapján hozott határozatokban tüzetesen s minden kétséget kizárólag ki van fejezve azon irányadó elv, hogy a rétosztályból fenmaradt panaszok az annak idején eljáró kerül. hitelesítő küldöttség jogérvényes munkálata alapján döntendőek el. Ez lévén, s ez lehetség az egyedüli jogalap, úgy a ker. közgyűlésnek legutóbb hozott, s most szóban forgó határozatát, valamint az ez ellen benyújtott felfolyamodásukat ezen irányelv szempontjából kell megvilágítanom.

A hitelesítő küldöttség 4/5. alatt eredetben idecsatolt jkönyve

*) E szerint világosan kimondatott, hogy ezen tagosítási eljárás nem terjed ki a közlegelőnek fel nem osztott részére, vagyis a jelenleg is még közlegelőt képező területre, s hogy ennek daczára mint alább látni fogjuk — a telekkönyvi átalakításnál a tagosítási eljárás alatt elfogadott, tehát ott csak a felosztott részekre kiterjesztett és alkalmazott kulcs a közösbben maradt jelenlegi közlegelőre is telekkönyvileg feljegyeztetett, s így a telekkönyvi hatóság által arra kiterjesztetett, ez ép oly csodálatos, mint a mily jogszeretlenül, és szabálytalanul történt.

37. lapján 4. a) b) c) tételek alatt tett részletes intézkedéseket, melyek combinatiojával a különböző természetű panaszok végleg orvoslandók lennének. E pontok közül a panaszok legnagyobb osztályát, t. i. a víz általi károsodásokat az a) és b) tárgyalja; s ezek szerint mint már Nmgod leirata folytán innen 1873-ban kirendelt szakértő küldöttség is 5., 6., 7. és 8. alatti munkálataiban részletesen kifejtve van, a helyszíni szemle alapján elősoroltattak mindazon birtokosok, kik az a) pont szerint ideiglenesen okvetlenül más területre lettek volna még régebben áthelyezendők, t. i. még oly időben, hogy 1868-ikban, mint a hitelesítés évében, kitűnjék az, hogy 1868. május 31-én tul kinek földje van és marad víz alatt: akkor nem helyeztettek, sőt máig sincs senki ezek közül áthelyezve, tehát az 1873. és 1874-ben eljár. ker. küldöttség mindezekre a kiknek földje nem csak 1868. május 31-én, hanem még 1873. juniusban is vízzel borítva találattak, a b) pont szerinti végleges áthelyezést hozta javaslatba, és pedig két osztály szerint minősítve, t. i. kiknek földje egészen víz alatt találtatott, ezek egész illetményükkel végleg áthelyezendők, kiknek pedig csak részben járja földjeit a víz, azoknak a vízjárta hányad értékeig adassék kárpótlás máshol kijelölendő területek által.

Ebben ugy a közbirtokosság, mint a ker. küldöttség megegyezvén, stb. nem volt egyéb hátra, mint az áthelyezések illetőleg kárpótlásokra felhasználandó alkalmas terület kijelölése. A törvényhatóság ennek megjelölését teljesen a közbirtokosságra kívánta bízni, s bizta is, de természetesen annak megítélését, hogy maga az érdekelt közbirtokosság által kijelölt terület valóban alkalmas-e, vagyis rávonatkozólag alkalmazhatók-e a hitelesítő küldöttség fentidézett részletes irányelvei, a törvényhatóság mint mind a panaszlók, mind a panaszlott közbirtokosság felett álló érdektelen közhatóság, s a vitás kérdések elsőfoku bírása magának tartotta fenn. Midőn tehát ily területekül a közbirtokosság m. é. 3. és 7. sz. a. határozataival az u. n. erdőhát-vajas stb. határrészeket jelölte ki, s e kijelölései ellen a víz által károsult, s ilyenekül elismert panaszlók t. i. Sallai János és társa által ide fellebbezés nyújtatott be, a törvényhatóság első sorban arról kívánt magának meggyőző-

dést, szerezni, hogy a kijelölt területek átalában gazdasági miveltésre alkalmasak-e, s midőn az e tekintetbeni véleményadásra a m. é. 4588. sz. a. innen kirendelt stb. küldöttség a kijelölt területeket a helyszínen megvizsgálta: a kerületek m. é. Októberi közgyűléséhez beadott véleményes jelentésében két feltételhez kötötte ezen területek kijelöltetését, illetőleg két feltétel alatt véleményezte megengedhetőnek azt, hogy ezen területek a panaszosak végleges kielégítésére felhasználhatók legyenek. És ugyan

1. mellőzhetőnek mondta ki, hogy ezen területek a közbirtokosság által emelendő körtöltés által a víz ellen jövőre is megvédessenek;

2. tekintve egészben és nagyban azon különbséget, mely ezen területek, s a kiosztott rétnak talajminősége közt van: csak úgy véleményezte átalában a rétosztályi kulcs alkalmazása mellett ezeket, mint a régi földek helyett adandó kárpótlást kijelölni, ha stb. ezekre átalában kizáratik a rétosztálynál megállapított 1-ső és 2-od becsosztály alkalmazhatása stb. S így hozatott a kerületek részéről a most sérelmesnek állított 7136., 7173. és 7254. sz. határozat, melynek indokolása ekként a fentjelezett előzményekben gyökerezik stb. Jászberény 1875. febr. 20-án.“

E szerint a közigazgatási hatóságok Jászkunságban még 1873., 1874. és 1875. években is birói hatalmat gyakoroltak a karczagi tagosítás (mi ott rétosztálynak neveztetett) ellen felmerült panaszok fölött, és azt el is bíralták (elég szabálytalanul, miután 1869 után már a tulajdonképi tagosítás sem tartozott elébük,) s ezzel a tagosítást csak 1875. évben fejezték be.

A tagosításnak telekkönyvi keresztülvitele ugyan ennél valamivel előbb, de jóval 1869 után t. i. 1873. évben történt a telekkönyvi hatóság következő végzésével, melynek idevonatkozó pontjait közlöm:

2291.

„tk. 873. sz. Hivatalos jelentése
tvszéki birónak f. évi 1931—1933. számra, a karczagi rétosztály folytán előállott birtokváltozás alkalmából szükségessé vált telekkönyvi átalakítási munkálatnál szükségelt igazítások keresztül-

vitele iránt: Végzés. A beadott jelentés tudomásul vétetvén, miután ehez képest a rétosztály hitelkönyvezése tekintetében f. évi 1931 - 1933. számú végzéssel elrendelt kiigazítások keresztülvive vannak, úgy a rétosztályra vonatkozó telekkönyvi tervezetnek, valamint a Karczagvárosi földbirtokos lakosság tulajdonát tevő osztatlan közös birtokokra vonatkozólag az egyénenkénti birtoklási arány kitüntetésének végleges bevezetésére nézve következők rendeltetnek és pedig 1-ször az ugynevezett rétosztályra vonatkozó munkálattal illetőleg: a) Miután a Karczagi rétosztály a közbirtokos lakosság azon közlegelőbeli osztatlan birtokából történt főként, melyek a Karczagi 2802. számú tjkönyvben 2799/b és 7473/b h. r. sz. a. vannak felvéve, s csak részben vétettek ezen osztálynál igénybe azon Hegyesbori földbirtokok, melyek a Hegyesbori 1-ső sz. tjkönyvben foglaltatnak, de mivel sem a mérnöki földkönyvből, sem a rétosztályra vonatkozó egyéb átszolgáltatott adatokból ki nem tűnik az, hogy mily mennyiséget tesz ki a földbirtokos lakosság azon hegyesbori birtoka, mely az osztályba befoglaltatott, s tekintve azt, hogy úgy a hegyesbori birtokai a birtokosságnak, mint a rétosztály és közlegelő mind jogi természetűknél fogva egyformák, mind a természetben összeolvasztvák: ugyanazért az 1864. évi ugynevezett rétosztály alkalmával az egyes birtokosoknak kiadott összesen, 19941 hold 1300 □öl egészben a karczagi 2802. sz. tjkönyvben 2799/b és 7473/b hrsz. alatt felvett közlegelőből rendeltetik lejegyeztetni.*) Mihez képest utasítatik a kebelbeli tkönyvi iroda, hogy a Karczagváros földbirtokos lakosságának 2802 tjkönyv B. lapjára következőket vezessen be: A karczagi kir. Törvényszéknek 1873. Deczember 11-én 2291. sz. a. kelt végzése alapján az 1864. évben történt, s 1868. Mártz. 30-án hitelesített rétosztálynál fogva A. lapon 2799/b és 7473/b hrsz. a. felvett területéből 19,941 hold és 1300 □öl lejegyeztetett; s az egyes bir-

*) Minő szabálytalan telekkönyvezés! a hegyesbori telekkönyvben foglalt fekvéségből kiosztott rész, mely tényleg egyesek egyéni tulajdona lett, névleg közlegelőnek lett a telekkönyvben meghagyva; ellenben a közlegelő telekkönyvéből lejegyezve, és egyesek nevére áttelekkönyvezve lett az, mi tényleg közlegelő; gyönyörű lehet tehát az összhang a telekkönyv és a tényleges birtokállapot közt!

tokosok nevére telekkönyvi átalakítási munkálat folytán a karczagi 5801. számtól 6727. számig, továbbá a 6729. és végre a 6731. számtól a 8031-ik számig bezárólag terjedő ujonan nyitott telekkönyvekbe, és pedig új hrsz. számok alá elvitetett, a megmaradt rész 19,579 hold és 1272 □öllel az A. lapon következő sor, illetve ugyanazon hrsz. alatt hozzá jegyeztetett, stb. — II. A még osztatlan állapotban levő s a karczagi földbirtokosság közös tulajdonát képező földbirtokoknál az arány kitüntetésére vonatkozó munkálatot illetőleg. — Miután a hirdetményi határidő alatt a közös földbirtokokbani arány kitüntetését magában foglaló tervezetre nézve csupán egy felszólalás történt, jelesen a közbirtokosság elnöké-é, s ez sem arány kulcsa ellen, hanem az aránykulcs szerinti területi mennyiség kiszámításának helyessége ellen, erre vonatkozólag a felszólalásnak hely adatván, a területi mennyiség számszerű kitétele a birtoklási arány kitüntetésénél mellőztetik, és pedig részint az okon, mert az osztatlan állapotban lévő közös földbirtokok térmennyiségére teljes biztos adat birtokában a törvényszék nincs, másrészt a fennálló telekkönyvi intézmény a fekvőségek térmennyiségéért nem is kezeskedik. — Ellenben a Karczag városi földbirtokos lakosság tulajdonát tevő és ennek mint testületnek nevére a 2802., 2869., 4713., 6325. számú karczagi, továbbá az 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10. számú hegyesbori telekkönyvekben felvett s még osztatlan állapotban levő részint szántó, kaszálló, erdő, s részint legelő stb. mívelési ágak czime alatt felvett közös földbirtokokbani birtoklási arány kitüntetésére, illetőleg az ez irányban szerkesztett és az osztó kulcsnál szolgáló tőkebirtokoknak folyó évi Julius 9-ig tényleges állapotát magában foglaló, s f. évi 1430/tkv. sz. a. beterjesztett munkálatnak végleges bevezetésére nézve következő elvek és módozatok állapíttatnak meg: a) az 1840. XXX. t. cz. nyomán a Jászkun-kerületekben az osztatlan állapotban levő földbirtokok aránykulcsául kinek-kinek redemptionalis váltságú birtokának*) mennyisége szolgál, ily arányosítási

*) E kifejezésnek semmi értelme sincs, mert egészen latinul „redemptionalis redemptióju“, — egészen magyarul pedig: „váltságos váltságú“ birtokot jelentene, ami képtelenség!

kulcs pedig Karczag város földbirtokos lakosságára nézve az ezeknek tagosítás folytán egyénenkint kiosztott tőkeföldbirtokok mennyisége, tekintve, miként az osztatlan állapotban levő földbirtokok a tőkeföld törvényes accessoriumát képezik;*) s tekintve miként a tőkeföldbirtokra nézve a szokásos birtokkulcs 308 öles hoszsú dűlőt véve fel, az egyes birtokok szélességében öl és lábak szerint határozódik, továbbá tekintetbe véve, hogy az 1864-ik évi rétosztály is a hitelesített földkönyv igazolása szerint épen ezen tőkeföldek szokásos birtokkulcsa szerint történt,**) s tekintve végre, hogy az összes tőkebirtokosok e szerinti összes aránykulcsa 104,713 ölet tesz ki, — ugyanazért ezen aránykulcshoz képest lesz a birtoklási arány bevezetendő annak megjegyzésével, hogy az egyesek tőkebirtokaik mennyiségénél a nagyobbak egész öleket, a kisebb osztószámok pedig egy folyó öl törtrészeit lábak szerint jelezik, s mindegyiknek közös nevezőjével pedig a 104,713 folyó öl használandó, stb.

S minthogy a fentebb megjelelt telekkönyvek közül legnagyobb terület a karczagi 2802. számú telekkönyvben foglaltatik, ezen telekkönyvhöz fűzendő *B.* lapon lesz az arány egyénként kitüntetve. — *C)* Azon egyes telekkönyvekben, melyekben a még osztatlan közös földbirtokok foglalván, Karczag város földbirtokossága, mint tulajdonos czim megtartandó leendő, mivel a *B.* lapon kitüntetendő egyes birtokosok már eredetileg is amaz általános jelzés alatt befoglalva valának s így voltaképen a tulajdonos személyében változás nem áll elő, stb. — Ezek szerint a közös földbirtokokra nézve is a bir-

*) Hogy a telekkönyvi hatóság, melynek hatáskörébe csak a kész tagosítási munkákat telekkönyvezése tartozott, mi joga vonatkozott az aránykulcs kérdésére tartozó elvek kimondásába, azt fejtse meg, aki tudja!

**) Akármilyen történt is a rétosztálynál, vagyis tagosításnál, az nem tartozott az annak tárgyát nem képező közlegelőnek maradt területre; tehát azon kulcs, mely a fentebb közölt tagosítási tervzet szerint a közlegelőnek csak felosztott részére alkalmaztatott, és oly területre, mely a tagosítási eljárásnak tárgyát nem is képezte, nem is volt alkalmazható: szabálytalanul terjesztetett ki a telekkönyvi hatóság által a megmaradt közlegelőre.

tokarány bevezetése elrendelve lévén: sürgős keresztülvitelére a telekkönyvi iroda utasittatik, jelentése a munkát befejezéséről elvárattván. — Mely végzés a közbirtokosság tudomására hozása végett Karczag város polgármesterének, mint birtokossági elnöknek, továbbá jelzálogos hitelező az osztrák nemz. bank igazgatóságának, végre szintén jelzálogos hitelező Várady Lászlónak kiadandó, a hirdetmény pedig kifüggesztendő. — Kelt a kir. Törvényszék telekkönyvi osztályának Karazagon 1873. deczember 11-én tartott üléséből. *)

A tagosítási munkát tehát telekkönyvezés végett a telekkönyvi hatósághoz csak 1873. évben került, s így oly tagosítási munkálatot telekkönyvezett, melyek 1869. év utáni, s így oly időből eredtek a közigazgatási hatóságtól, amidőn erre már hatáskörrel még a tulajdonképeni tagosításra nézve sem birt, s így a telekkönyvi hatóságnak azt elfogadni s telekkönyvileg végrehajtani nem lett volna szabad; mert az 1869-ik évi április 8-án kelt igazságügyminiszteri rendelet 4-ik §. szerint a telekkönyvi átalakítás csak az illetékes birtokrendezési (urbéri, alispáni) bíróság részéről hitelesítettett új birtokállapot alapján eszközölhető, **) 1869 után pedig, mint már láttuk, Jászkunságban is csak a törvényszékek voltak az illetékes birtokrendezési (tagosítási és arányosítási) bíróságok.

Amennyiben pedig ezen telekkönyvi végzés kiterjeszkedett a

*) A karczagi perben T. alatt van csatolva e végzés.

**) Ezen 4-ik §. így szól: „Az urbéri (alispán) bíróság köteles az új birtokállapot hitelesítése után 8 nap alatt az első felvételtől szóló, és az új birtokállapotot kimutató földkönyveket és térképet az adókönyv átalakítása végett az illető pénzügyigazgatóságnak átküldeni. A pénzügyi igazgatóság ezen okmányok alapján az 1868: XXV. t. cz. stb. szerint az új adómunkálat lehető leggyorsabb elkészítését, megvizsgálását, és ennek alapján az egyéni adókimutatást eszközli, azután pedig az említett birtokrendezési okmányokat és térképeket a telekkönyvi hatósághoz visszaküldi, ez utóbbit egyazersmind arról is értesítvén, mely időben fognak az új adómunkálatok rendelkezése alá bocsáttathatni, s mely utasítás adatott e részben az illető adóhivatalnak. Az illető adóhivatal pedig egyuttal utasítandó lesz, hogy az adómunkálatokat az egyéni adókimutatás befejezése után a telekkönyvi hatóság rendelkezése alá bocsássa.“

közlegelőül megmaradt területre vonatkozólag az aránykulcs telekkönyvi kitüntetésére is, sőt ő maga bocsájtkozott annak kimondásába is, hogy mi képezi ezen aránykulcsot: ezen intézkedés helytelenségének, úgy annak kimutatását is, hogy ezen telekkönyvileg kitüntetett aránykulcs különben sem bir semmi törvényes alappal: a következő fejezetekben fogja a t. olvasó részletesen kifejtvé találni.

Nem tartozván e mű keretébe azzal foglalkozni, hogy a tagosítás alá vett területeknek ily szabálytalan telekkönyvezése, s a tagosítás alakszerű érvényének hiánya folytán minő intézkedésnek volna helye magára a tagosítás, vagy rétosztály tárgyát képezett földekre nézve: áttérek annak ismertetésére, hogy mennyiben függ össze a kisujszállási és karczagi arányosítási perekkel az, miszerint a közlegelőből elvett és kiosztott területek, akár a tagosítás címén, akár más uton történtek legyen azok, foglalásoknak tekintessenek.

Mind a kisujszállási, mind a karczagi perben ugyanis világosan kijelentetett a keresetben az: hogy a felperesek elakarva kártulni azon zavart, melyet a közlegelőből elfoglalt, és azóta egyesek telekkönyvi tulajdonává vált területek visszavétele mindenestre előidézne, (habár ennek nem ők lennének okai), a közlegelőből elvett és felosztott területet nem kívánják azok jelenlegi tulajdonosaitól visszavétetni, és új felosztás tárgyává tenni a jelenlegi közlegelővel együtt, (noha erre is joguk lett volna az 1836: XII. t. cz. 1. §-a értelmében, amennyiben e törvény 17-ik §-ának esete nem forog fenn; mely szerint a közös földekből adandó aránylagos kárpótlás mellett, ha ez lehetséges, meghagyható az illető birtokosnál a közös javakból elfoglalt oly terület, melyen hasznos javításokat és beruházásokat tett), hanem csak annak megfelelő kárpótlást kérnek a jelenlegi közlegelőből; mihez képest a kereseti kérelem a kisujszállási perben az, hogy az arányosítás a jelenlegi közös javakra (közlegelő, erdő, rétek, kaszáló és a birtokosság belsőiségei utáni közös haszonvételek, regále jövedelemi stb.) oly hozzáadással engedjék meg: „miszerint ezen arányosítás az 1852. évi tagosításkor a közösből elfoglalt földrészekre annyiban szinte kiterjed,

hogy az arányosítási kulcs a közös földeknek a tagosítás előtti mennyiségéhez képest fog megállapíttatni, s azoknak, kik a tagosításkor az e perben meghatározandó törvényes arányon felül kaptak földet, ezen többlet mostani illetőségükbe betudatni, — azoknak pedig, kik semmit, vagy a törvényes arány szerintnél kevesebbet kaptak, a jelenleg is közös, s osztatlan földekből kárpótlás adatni fog.

Ezen kereseti kérelemre vonatkozólag ugyanis megjegyzendő még az, hogy mint ez szinte a keresetben kifejtve lett, a közlegelő egy részének tagosítás alkalmávali elvétele azonkívül, hogy mert arányosítási per nélkül, az erre jogosultságot nem nyújtó tagosítás czímen nyultak a közös javakhoz, még azért is jogtalan foglalást képez, hogy az elfoglalt földrészek csak azoknak adattak, kik egyéni tulajdonul szántófölddel birtak, és ezeknek is ezen szántóföldjeik (tehát külsőségeik) nagyságának megfelelő arányban; minthogy pedig a 3-ik fejezetben közölt „liber fundi“ és redemptio levelek szerint Kisujszálláson külön és különböző mennyiségben lett a váltság befizetve Kisujszállás város külön határára (a territoriumra), és külön a 3 pusztára: ellenben szántóföldek csak a 3 pusztából lettek eredetileg kiosztva: ennél fogva a territorium váltsága után senki sem kaphatott földet a tagosításkor, minthogy a territoriumból szántófölddel sem birt senki, hanem kaptak csak azok, kik a három pusztába fizettek váltságot (amennyiben még meg volt őseik szántóföldje) és azok, kik ily szántóföldeket későbbi vétel útján szereztek, s így ezek a territoriumhoz tartozó közös földekben részesültek a 3 pusztába fizetett váltság után, a territoriumba fizetett váltság után pedig senki sem kapott semmit; s így aki mind a 3 pusztába, mind a territoriumba fizetett is váltságot, sérelmet szenvedett, ha a territoriumba fizetett váltsága nagyobb volt a 3 pusztabelinél, mert a kisebb összeg után kapott földet; aki pedig csak a territoriumba fizetett váltságot, a 3 pusztába pedig nem, minden alap nélkül teljesen megfosztatott közösbeli illetőségétől, s az ilyen semmit sem kapott tagosításkor a közlegelőből kiosztott földekből; másrészt az olyanok, kik csak a 3 pusztába fizettek váltságot, a territoriumból kaptak földeket anélkül, hogy ahoz legkisebb jogczimük lett volna.

A karczagi perben pedig ugyanezen szempontból a kereseti kérelem az: „hogy az arányosítás, egyéni tulajdonul leendő felosztás a jelenleg is Karczag város közbirtokosságára telekkönyvvezett és osztatlan közösségben használt ingatlanokra, közlegelő, erdő, rétek s kaszálóra, s a közbirtokosságot illető minden közös haszonvételekre (regale jövedelemre) megengedtéssék és elrendeltéssék oly hozzáadással, miszerint az aránykulcs a tagosítás, illetve rétosztály címén a közösből elfoglalt területnek, és a Karczag város által a közbirtokosságnak visszaadott, de ez utóbbi által a közöshöz nem esatolt 2000 holdnyi területnek*) is számbavételével ezen két rendbeli elfoglalt földek mennyiségéhez, és a jelenlegi közös földek együttes mennyiségéhez képest fog megállapíttatni akként, hogy azon redemptor közbirtokosok, kik ezen elfoglalt földekből mit sem, vagy kevesebbet kaptak törvényes illetőségüknél, a megállapítandó aránykulcs szerint fognak a jelenleg is osztatlan közösségben levő földekből kárpótoltatni.“

Ezen kereseti kérelmek teljesítése tehát nem is kívánja épen azt, hogy a közlegelőből elvett földrészek foglalásoknak mondaszának ki, s e nélkül is teljesíthetők azok; mert e kérelmek nem egyebek, mint az aránykulcsnak a kitünendő igazsághoz képesti megállapításának kérései; lehetetlen ugyanis, hogy az aránykulcs, ha a legigazságosabb elveken nyugszik is, s p. o. jelen esetben az eredetileg befizetett váltságösszeg mondatik is ki aránykulcsnak, tökéletes és igazságos legyen, ha annak alkalmazásánál nem lenne tekintet arra, hogy aki előbb bármi uton többet kapott már a közös javakból, mint neki járt volna, hogy az neki be ne számíttassék, aki pedig kevesebbet vagy semmit sem kapott, hogy azért ne kárpótoltassék; ezen alkalmazási mód következik már az aránykulcs

*) Ezen 2000 holdnak az a története: hogy a birtokosság Karczag városának 2000 hold földet engedett át a közlegelőből gazdálkodásra, s a városi szükségletek fedezésére; Karczag város azonban 1852. évben visszaadta ezen földeket a birtokosságnak, (hogy miért tette ezt, az ide nem tartozik,) de az nem esatoltatott a közlegelőhöz vissza, hanem a birtokosság a városi hatóság hatalma által támogatva felosztotta azt a szántóföldekkel bírók közt, s ezen birtok nagyságához mért arányban.

igazságossága fogalmából is, amelyet az általános jogelvek ép úgy, mint a tételes törvény megkíván és megenged; s mert törvény szerint nemcsak azon közösbeli földrészekért adandó a többi közbirtokosoknak kárpótlás, melyet valaki nyilvános erőszakkal foglalt el, hanem anélkül, hogy ilyes valamit kötne ki a kárpótlás kívánhatása feltételeül, egész általánosságban rendeli az aránykulcsnak az igazsághoz mért megállapítását, és a korábbi aránytalanságok megszüntetését és kiegyenlítését: ebből önkényt következik, hogy semmi befolyással sem lehet erre azon körülmény, hogy minő czímen és uton jutott a közbirtokosság egy része illetőségénél nagyobb haszonvételhez, vagy területhez, hanem erre való tekintet nélkül az aránytalanságok feltétlenül orvosolandók, s így a hátrányt szenvedett közbirtokosoknak aránylagos kárpótlás adandó; az oly aránykulcs pedig, mely csak a korábbi aránytalanságokat előidéző jogtalan cselekmények (t. i. foglalások) által még fel nem emésztett közös javakat osztaná föl oly arányban, mint mely csupán akkor volna igazságos, ha a közös javak csorbítatlanul meglennének, s egyesek abba busásan bele nem markoltak volna még: nem lenne érdemes az igazságos aránykulcsnak nevére sem.

Például számokban szólva: ha kimondatik is, hogy Karczagon az eredetileg befizetett váltságösszeg leszen a kulcs, nem lenne tökéletes az igazság, ha a váltságösszegre eső illetőség csak a jelenlegi 19,579 holdnyi területből számíttatnék és adatnék ki, nem pedig ezen területnek és a tagosításkor elvett 19,941 holdnak összes területéből; mert ha az egység ugyanaz is, de az elosztandó szám különböző, az eredmény is különböző lesz, s így 1 frt váltságra sokkal kevesebb, (fele sem) esnék a jelenlegi 19,579 holdnyi közlegelőből, mint ennek, és a tagosításkor elvett 19,941 holdnak összes területéből, tehát összesen 39,520 holdnyi földből; az ekként 1 frt váltságra kiszámítandó és esendő illetőség pedig csak a jelenlegi közlegelőből fogna ugyan kiadatni, de természetesen, hogy azoknak, kik a tagosításkor már részesültek az akkor kiosztott 19,941 holdban, abból kapott osztályrészük jelenleg be fog tudatni az ő reájuk nézve hason módon

minden 1 forint váltság után kiszámítandó illetőségbe, s jelenleg annnyival kevesebbet fognak kapni a kiszámolás szerint reájuk esendő osztályrésznél.

A kisujszállási és karczagi perekben az alperesi birtokosságok által tett azon ellenvetés tehát, hogy a közlegelőből a tagosítás alkalmakor elvett és felosztott területekért azoknak, kik abban akkor vagy épen nem, vagy a törvényes aránynál kevesebb mennyiségben részesültek, kárpótlás azért nem lenne adható, mert a felosztott földekhez az illetők tagosítás után jutottak: mint a törvényes és igazságos aránykulcs alapfogalmával és lényegével összeütköző, s eredményében az aránytalanságok fentartására vezető elv semmi legkisebb alappal és jogosultsággal sem bírhat.

A kereshetőség.

A kereshetőségre, vagyis arra nézve, hogy kinek van joga az arányosítás behozatalát kérni, a kisujszállási és karczagi perekben az alperesi birtokosságok azon kifogást is tették, hogy azt csak azok kérhetik, kik egyéni tulajdonul szántóföldekkel birnak, s ezt az 1840. XXX. t. cz. 1. §-ának azon rendeletére alapítják, mely szerint „az összesítés és arányosság behozása kérésének joga a kerületekben a birtokos lakosokat illeti.“

Az alperesi birtokosságok, s általán a jelen jogtalan birtokállapot hívei azt tartják tehát, hogy csak az a birtokos, kinek külsősége van, s hogy sem azok, kik csak ház és telekkel, (belsősséggel), sem azok, kik redemptiójuk után csak a közösbeli járandósággal birnak, nem lennének birtokosok.

Mínthogy pedig a birtokos az, akinek birtoka van, ezen állítással vele jár azon állítás is, hogy csak a külsőség, és ezekből is csak az egyéni tulajdont képező a „birtok“, és hogy sem a belsőség, sem a közösbeli illetőség nem az.

Nem gondolom ugyan, hogy komolyan számbavehetőnek vegye valaki az oly állítást, mely a házakat és beltelkeket sem ismeri el „birtoknak“, de mégis foglalkoznom kell ezen ellenvetéssel, miután az is egyik eszköz akart lenni a kisujszállási és karczagi közérdekű birtokrendezési pernek késleltetése és meghiusítására.

Nem érem be tehát azzal, hogy arra hivatkozzam, miszerint a belsőség, a ház és házhely is, miután sem nem víz, sem nem tűz, sem nem levegő, tehát okvetlenül „birtok“, mert ha birtok sem, akkor semmiféle elnevezés sem kerül azon fogalom meghatá-

rozására; melyet a ház és házhely, a belsőség, képez: hanem egyenesen a birtokrendezésre vonatkozó törvények intézkedéseiből fogom kimutatni, hogy a belsőség magában véve, tehát külsőség nélkül is „birtoknak“ tekintetik és neveztetik, és pedig oly birtoknak, melynek előbbre való és nagyobb szerepe van az arányosítás tárgyát képező javakhoz való jogosultság tekintetében, mint a külsőségnek.

Ugyanis az 1836. XII. t. cz. 6. §-a a belsőséget világosan „belsőtelki birtoknak“ nevezi, mondván: „kinek-kinek belsőtelki birtokát a közös gyepből tett foglalásoknak és egyéb belsőtelki birtokká fordított külső birtokrészeknek is kihagyásával — földmérő által fehnéretelni kelletik.“

Ezen törvény 18. §-a szerint pedig az arányosítás behozatalának kérésére a közbirtokosok mindegyike fel lévén jogosítva, mondván: „az arányosság behozása kérésének jussa a közbirtokosok mindegyikét illeti“: világos ebből, hogy közbirtokos mind az, ki oly birtokkal bir, mely e törvény szerint aránykulcsot képezhet, s így a közbirtokossági közös javakbani részesülésre jogosít, — épen az aránykulcs szabván meg azt, hogy ki és mily mértékben részesül abban; e törvénynek az aránykulcsot szabályozó, s az 5-ik fejezetben már ismertetett intézkedéseiből pedig nemcsak az világos, hogy a belsőség, a házhelyek, a beltelek képezhet aránykulcsot, s jogot ad a közös javakbani részesülésre, hanem az is: hogy e tekintetben előbbre való, és nagyobb szerepe van, mint a külsőségnek; mert a 2-ik §. szerint a házhelyek képezik legelső sorban az aránykulcsot, és pedig az oly házhelyek is, melyek belsőtelek utáni tartozmányokkal már nem birnak, hanem csak valamikor birtak, de onnan elszakítottak, mondván: „hogy ha pedig valamely régi házhelytől elszakítottak volna a tartozmányok, ezeknek elszakítását és hová lett csatolását mindazáltal a követelő fél bebizonyítandja, az oly házhely a kulcsba foglaltassék.“

A 6-ik §. pedig a belsőtelki birtokot, (vagyis ezen birtok nagyságát, szemben a 2. és 3-ik §-okkal, melyekben a házhelyek

száma képezte a kulcsot) tette aránykulcsosá oly esetben, midőn az ezt megelőző §-okban szabályozott kulcs nem volna használható; és annyira elsőséget adott ennek a külsőség fölött, hogy a belsőtelki birtokból kihagyatni rendelte a közös gyeptől tett foglalásokat, és az egyéb belsőtelki birtokká fordított külső birtokrészeket.

A 7. §. pedig birtok alatt érti a belsőséget, a külsőséget, és azon közösbeli illetőséget is, melyet nem is egyéni tulajdonaként bir az illető birtokos, hanem csak a közösből foglalként, s mindezeket együttvéve érti a birtokos „egész birtoka“ alatt, mondván: „akkor mindegyik birtokosnak egész birtokát kihagyván minden a közösből tett foglalásokat, (hogy t. i. ezek ne képezzenek aránykulcsot) földmérő által felméretni kelletik.“

De a 18-ik §. megmagyarázza maga is, hogy az arányosítás behozásának kérésére jogosított közbirtokosnak kell tartani azt is, ki csak beltelekkel bir, ha mindjárt nem is bir külsőséggel, sem a közös javak birtokában és használatában nincs is, s elégnek tekintti erre azt, ha az ily beltelekkel bíró közbirtokos csak azt mutatja is ki, hogy azon jogelőde, kinek ő a beltelekben jogutóda, valóságos gyakorlatában volt a közös haszonvételeknek, mondván: „Ilyeneknek (t. i. oly közbirtokosnak, ki az arányosítás behozásának kérésére jogosítva van) kell tartani pedig azokat, kik bármely haszonvételre nézve fentartatván a közösséget vagy önmaguknak, vagy azoknak, kiknek a belső telekben képét viselik, valóságos gyakorlatát megmutathatják.“

Ebből nyilvánvaló tehát az is, hogy az arányosítás megengedhetőségére, és a közös javakbani részesülésre nem szükséges, hogy az, ki ezt kéri, akkor, mikor kéri, tényleges birtokában legyen a közös javaknak és haszonvételeknek, s elég ha azt kimutatja, hogy valamelyik őse volt annak birtokában és használatában, ami különben következik már e törvény 1-ső §-ának azon rendelkezéséből is, hogy az időmulás határait felülhaladó magános használat sem állhat ellent az arányosításnak, és hogy az arányosítás tárgyául minden közösségre tartozó haszonvételek szolgálnak, s nemcsak azok, melyek az arányosítás kérésekor, közös

és együtti használattal biratnak, hanem azok is, melyek akkor nem használatnak már így, hanem egyesek által magános használat alá vétettek és elfoglaltattak, ha bebizonyítható, hogy azok a közöshöz tartoztak; már pedig kétségtelen, hogy azon felperes, ki éppen ily foglalást panaszol, s kit a többi közbirtokos fosztott meg és zárt ki a maguk részére elfoglalt birtokból s annak használatából, nem lehet ezen elfoglalt részekre nézve birtokban, mert ha abban volna, nem keletkezett volna aránytalanság.

Világos ez továbbá az 1807. XXI. t. cz. 12. §-ából is, melynek rendelkezéseit az 1836: XII. t. cz. 18. §-a az arányosítási perekre is kiterjesztette, kimondván, hogy a közös erdőkhöz (tehát miután ezt az 1836. XII. t. cz. kiterjeszté a közbirtokossági összes közös javak arányosítására, most már a közlegelőhöz és minden közös haszonvételekhez is) jogosultak nemcsak azok, kik annak tényleges birtokában és használatában vannak, hanem azok is kik nincsenek ugyan abban, de az osztály (mi alatt a közösség keletkezésére alkalmas adott megosztozás az örökségben az örökösök -- osztályos atyafiak -- közt értendő) alkalmával maguk vagy őseik fentartották a közöshöz való haszonvételt maguk, illetve utódaik számára; továbbá az örökösök az olyanoknak, kik joggal birtak a közös erdőhöz (tehát most már a közlegelőre is értendő ez) és benn is voltak a birtokban és haszonvételben, s akikről az ehez való jog öröklés útján szállott reájuk; s végre akik korábban (t. i. a per indítás előtt) gyakorlatában voltak a használatnak (ha mindjárt ahoz egyéb jogczimuk nem volt is a tényleges gyakorlatnál, miután a törvény ez előbbi használat gyakorlását magában elégnék tartja anélkül, hogy hozzákötné, miszerint ahoz joggal is kellett legyen birni) mi kiterjed természetesen az ilyenek örökösire is, miután az általános törvény rendeli, s így azt specialisan a közös javak irányában kimondani nem is kell, hogy minden örökölhető vagyoni jog átszáll a törvényes öröklési rend szerint az örökösökre, mondván: az 1807: XXI. t. cz. 12-ik §-a: „Cum in Composessorio saepe casus occurrant, ut praeter actualement intravillani Possessorem, ad usum Sylvae aliquoque partim ex reservatione divisionali, partim ex enata intermedio tempore Successione, partim denique ex

prae habito ejusdem usus exercitio, jus forment; ne horum omnium citatio, cum plerumque in dissitis locis resideant, et ignorentur, motioni litis impedimentum ponat, sufficiet illos, qui ad publicam notorietatem in actuali intravillani, vel Sylvae objectum litis constituentis possessorio, et usu constituuntur, forma per Leges praescripta citare; quoad ceteros vero, qui continuum usum non exercent, nec in loco residentem hominem habent, ac ideo ignorantur, terminus movendae litis per Circulares, via Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici publicandus erit, et iidem, erga hujus modi citationem, comparere tenebuntur, liceat tamen ipsis usque finalem causae determinationem semet ad litem dum et quando ingerere, suaque Jura tueri.“ etc.)*

Ezen törvény tanusítván még azt is, „hogy a belsőség is birtok” külsőség nélkül is, és annak birtokosa valóságos birtokos, „Possessor“-nak, (ami magyarul birtokos) nevezvén a belsőség (intravillanum) birtokosát, sőt a közbirtokosokat (Compossessores) főleg ezekből állóknak tartja, midőn azt mondja, hogy a közbirtokosságokban sokszor (tehát nem mindig és nem ökvetlenül) jönnek elő oly esetek, hogy a belsőtelki birtokosokon kívül mások is tartanak jogot a közbirtokossági erdőhöz, amiből következik, hogy oly eset is lehet, amikor más nem tart ahoz jogot, amikor tehát a közbirtokosság csupán belsőtelki birtokosokból áll.

Ugyanezen törvényszakasznak azon intézkedéséből, hogy a

*) „Miután a közbirtokosságokban sokszor oly esetek jönnek elő, hogy a belsőtelki tetteges birtokoson kívül az erdő használatához mások is, részint az osztálykori fentartásnál fogva, részint az időközben nyert örökös útján, részint pedig az előbbi használat gyakorlásánál fogva jogot tartanak, nehogy mindezeknek idézése, midőn többnyire különféle helyeken tartózkodnak, és ismeretlenek, a per megindításának akadályul szolgáljon: elegendő azokat, kik köztudomás szerint a belsőtelkek, vagy per tárgyát tevő erdőnek tetteges birtokában és használatában vannak, a törvényben előírt formák mellett idézni, a többiekre nézve pedig, kik folytonos használatnál nem bírnak, sem helyben lakó emberük nincs, és ezért ismeretlenek, a megindítandó per határideje a m. kir. helytartó tanács útján körlevelek által hirdetendő, és azok az ily idézés mellett megjelenni tartozandnak, mindazáltal szabad legyen azóknak az úgy vélgondjótételeig bármikor beavatkozni, és jogaikat védeni.

belsőtelki birtokosokon kívül mások; és pedig másutt és különféle helyeken lakók és ismeretlenek, továbbá olyanok is tartanak jogot a közösökhöz, kik csak az osztálykori fentartásnál és őseik jogánál fogva jogosultak a közös erdőkhöz, — következik: hogy tisztán a közös haszonvételekre való jogosultság is közbirtokossá teszi azt, ki különben sem belsőséggel, sem egyéni tulajdonul külsőséggel nem bír, tehát az ilyen is oly birtokosnak tekintendő, ki az arányosítás behozatalát kérni jogosítva van, mert az: hogy valaki másutt lakhatik, sőt egészen is ismeretlen, s hogy csupán az osztálykori fentartás és ősei joga elég a közösbeli részestülésre: feltételezi azt, hogy az ilyenek azon határban, amelyben a közös javak fekszenek, nem bírnak egyéni tulajdonul semmivel; ami egyébiránt az 1836: XII. t. cz. 4. §-a által is igazoltatik, mely szerint osztályos atyafiak, vagy ezek jussán bírók közt az aránykulcsot az elágazáshoz vagy osztályi részhez kell alkalmazni: tekintet nélkül arra, van-e az ilyen utódnak valami egyéb vagyona ezen későbbi illetőségnél; továbbá igazoltatik ez ugyan-e törvény 5. §. által is még, melyszerint az aránykulcsot, tehát a közös javakbani részesültetés jogalapját és mértékét a közhaszonvételekben divatozott, vagy a közmegegyezéssel felosztott teherviselésben részvételi szabályul szolgáló gyakorlati mód is képezhet, anélkül, hogy kikötve lenne, miszerint ezen kulcs szerint a közös javakhoz jogosultakul kitűnendőknek valami egyéb vagyonnal is, akár belsőséggel, akár külsőséggel kelljen bírni a közös javakhoz való azon jogon kívül, melyet nekik ezen kulcs biztosít.

Hogy különben a közös javakra nézve birtokban levőnek tartandó (ha midjárt egy lovat vagy ökröt sem legeltet tényleg a közlegelőn) az is, kinek csak belsősége van, külsőséggel pedig nem bír, az annyira bizonyos, hogy alig hiszem, miként igen primitív jogismerettel bírónak ne tartanák azt, ki p. o. azt állítaná, hogy nemesi közbirtokosságoknál az, kinek nemesi udvartelke van, (ami pedig belsőség,) külsősége azonban semmi sincs, ne tekintetnék közbirtokosnak, s a közbirtokossági közös javakra nézve birtokban levőnek, tudni való levén, hogy az 1836: XII. t. cz. 9. §. szerint a

nemesi udvartelek után (ha annak tulajdonosa nem bir is semmi külsőséggel) bizonyos illetőség jár a közlegelőből és a közös haszonvételekből nemcsak, hanem legalább két házhelynek, (esetleg többnek is) számítandó, s így legalább kétannyi illetőség jár utána, mint egy házhely után, mely külső tartozmányokkal el van, vagy el volt látva az 1836. XII. t. cz. 2-ik §-a szerint.

Pedig ez is azon elven nyugszik: hogy a belsőség birtokosa a közös javakra nézve is birtokban levőnek tartandó, és valósággal birtokban van, s így ugyanezen elv alkalmazandó mindazokra, kik belsőséggel, habár nem nemesi udvartelekkel is bírnak, külsőségük azonban semmi sincs.

Azon körülmény tehát, hogy valaki nincs a közös javak tényleges birtokában akkor, mikor az arányosítás behozatala iránt pert indít, vagy más indított, nem foszthatja meg őt a közös javakbani részesüléstől, tehát az arányosítás behozásának kérésétől sem, ha különben alkalmazható reá (akár azért, mert belsősége van, akár más oknál fogva) a törvény által elismert s elfogadott többféle aránykulcsok valamelyike, s ez annál bizonyosabb, mert hiszen épen az arányosítási per-czim van a törvény által arra rendelve, hogy ezáltal birtokába jusson a közös javaknak az, kit abból akár egyes közbirtokos társai, akár a közbirtokosság mint testület (ahol t. i. ilyen szervezettel bir az,) kiszorított és megfosztott, s ekként az ő illetőségét elfoglalta, hogy ily uton az irányában fennálló aránytalanságot orvosolhassa, s a törvényes arány szerint őt illető haszonvételekhez jusson; és ez pótolja a sommás, vagy esetleg rendes visszahelyezési pert, minek a magánbirtokra nézve elkövetett birtokháborítás ellenében van helye; ha pedig ez nem volna is így: akkor is előzetesen, vagyis az arányper megindítása előtt vagy annak folyama alatt is birtokba, tehát a közös javak haszonvételeibe behelyezhető lenne egy külön visszahelyezési perrel az, ki előbb annak birtokában és használatában volt, de abból kiszorított, s így már azért sem lehet a közös javakból az arányosítási perben kizárni azt: ki a per megindításakor nincs a közös javak birtokában és használatában, de előbb ben volt abban, miután vagy magával az arányperrel kell ebbe bejutnia, vagy egy attól külön

folyó visszahelyezési perrel is bejuthat, és pedig előbb, mint az aránypernek vége lesz, habár később kezdené is az illető a visszahelyezési pert az aránypernél, miután az arányperrek az ellenfelek szokott önzés-sugallta védekezéseik miatt rendszerint évekig szoktak tartani, a törvény ezek erélyes megtorlásáról nem igen gondoskodik, míg a visszahelyezési perek szerencsére rövidebb folyamatuak.

Az pedig, hogy egyes közbirtokost megillető haszonvételeit részben vagy egészben foglalta-e el más, különben a dolog természeténél fogva sem lehet semmi befolyással a közös javakhozti jogsultságra; mert ebben csak az a különbség, hogy az egyik nagyobb, a másik meg kisebb terjedelmű foglalást képezne; ha pedig általában véve a foglalások nem gátolhatják az arányosítást, akkor annak nagyobb terjedelme sem gátolhatja, különben azt kellene következtetni, hogy a kisebb sérelem és visszaélés ellen lehet orvoslást nyerni, a nagyobb pedig azon kiváltsággal bírna, hogy csak azért, mert nagyobb mérvben képez jogtalanságot: jogszerűséggé, s orvoshatlanná váljék, mely feltevés pedig minden legkisebb jogérzékkel is homlokegyenest ellenkezik, miután ez a nagyobb bűnnek a kisebb ellenébeni jutalmazását jelentené, s nyílt ösztönzés lenne a jogellenes cselekményeknek mindig nagyobb és nagyobb mérvbeni elkövetésére, mit a törvényről és törvényhozásról feltenni képzelenség.

Tehát azért: mert a Jászkunságban a közbirtokosságok testületi szervezetüknél, és azon körülménynél fogva, hogy a városi hatóság felügyelete alatt állottak: a közigazgatási hatóságok hatalmával tudtak rendelkezni, és így kitudták vinni azt is, hogy a jogosult közbirtokosok egy részét t. i. az egyéni tulajdont képező külsőséggel nem bíró redemptorokat teljesen kizárhatták a közlegelőből, s a közös haszonvételekből: nem válhat még ezen jogellenes cselekmény, mint a közös javak tekintetében az abból kizárt közbirtokosok irányában elkövetett foglalás jogszerűvé és orvosolhatlanná, s nem lehet elégséges ok erre maga az: hogy elég élelmesek voltak kisebb terjedelmű foglalással be nem érni.

Minthogy pedig az 1840. XXX. t. cz. a Jászkunokra is kiterjeszté az 1836: XII. t. cikket, és ezzel együtt az 1807: XXI.

t. cz. 12 §-át is, rájuk is áll azon szabály, hogy nem szükséges annak, ki az arányosítást kéri, akkor, mikor kéri, a közös javak tényleges birtokában és használatában lenni, és elég, ha kimutatja, hogy valamelyik őse joggal birta a közös javakhoz, ha nem volt is azok birtokában, vagy hogy azoknak birtokában volt azon őse, kinek ő képét viseli, (kinek jogutóda) az aránykulcsot képező vagygonban vagy jogban, tehát ha beltelek, házhelyek lenne az aránykulcs ebben, ha pedig a redemptio lesz (minthogy más nem is lehet igazságos kulcs) a redemptióban; vagyis ha kimutatja, hogy őse redemptiót fizetett be a megváltott (redimált) azon területekbe, a melyekből a közös javak, mint ilyenek, fenmaradtak.

Nyilvánvaló pedig a 2-ik és 3-ik fejezetben előadottakból, hogy minden eredeti redemptor, kik t. i. a „liber fundi“-ban foglalt redemptióba fizettek, birtokában és használatában voltak azon területeknek, melyeknek egy részét képezik a jelenlegi közös javak, sőt csak is ők voltak annak birtokában, s kívülök más senki; tehát mindazon jászkun lakos, ki ily redemptor ősöktől származott, kimutathatja azt, hogy jogelőde a közös javaknak tényleges birtokában és használatában volt.

Önkényt következik ebből tehát az is, hogy az arányosítás behozásának kérésére jogosított birtokosnak kell tekinteni azt is, ki sem külsőséggel, sem belsőséggel egyéni tulajdonul nem bír, de redemptor ősöktől származott, s az ilyeneknek birtokát a közösbeli jogosultság és illetőség képezi; még az 1840. XXX. t. czikk meghozatala után 1844. évben és a független III. IV. V. és VI. alatt közölt és már ismertetett törvényjavaslat tárgyalása alkalmával is az eredeti redemptorok (tehát ezek jogutódai is) ismertetvén el a törvényhozó testületek által (pedig ők a legilletékesebb magyarázói az általuk 4 évvel előbb hozott törvénynek, az 1840. XXX. t. czikknek) a megváltott és közösségben maradt föl-

dek és javak kizárólagos tulajdonosaival, mire nézve utalom a t. olvasót a 3-ik fejezetben előadottakra, amelyek szerint az összes redimált Jászkun-területeknek, melyek közösségben maradtak, birtokosai a redemptorok utódai, a redemptus lakosság s kívülök más senki sem lehet az; nevezetesen oly idegenek sem, kik birtokot szereztek vétel útján a Jászkun-területekben, miután azok csak a megvett földet vették meg a vételért, és ezzel magával semmi közösbeli jog és illetőség sem járt, nem a földek, hanem a redemptio lévén a közös javakbani részesülés kulcsa és jogalapja: s ha meg lehetne is engedni azt, hogy az ily vett földek után járjon is bizonyos közösbeli illetőség, s az ily vétel utáni birtokosok oly birtokosoknak legyenek tekinthetők, kik az arányosítás behozatalát kérhetik, mégis bizonyos marad az, hogy az olyan redemptus, tehát az ős redemptartól származó lakos, kinek semmi egyéb vagyona nincs is ezen a redemptio után járó közösbeli jognál és illetőség-nél, birtokos, és pedig olyan, hogy az arányosítás behozatalát kérni jogosítva van, mert a birtokos minőség Jászkunságban a redemptióval volt és van szoros összefüggésben, s az mint ezzel járó, ettől el sem választható; ugyanezt támogatván azon körülmény is, hogy oly határok is vannak a Jászkunságban, mint már fentebb kimutattam, melyekben senki sem bir semmit egyéni tulajdonul, sem belsőséget, sem külsőséget, az ily határokat tehát nem is lehet másként arányosítani, minthogy annak behozatalát azok is kérhessék, kik csak ezen közösbeli jogokkal bírnak, másforma birtokos az ily határokra nézve nem létezvén.

Hogy pedig az oly Jászkun lakosok, kik belsőséggel (házzal) bírnak, ha nincs is külsőségük (egyéni tulajdon képező szántó-földjük) és a közlegelő, s általán a közös haszonvételek birtokában és használatában sincsenek is jelenleg, oly birtokosoknak tekintendők, kik az arányosítás behozatalát kérni jogosítvák, az már csak abból is világos, hogy a belsőség is birtok, tehát annak tulajdonosa is birtokos, egyéb minőség pedig nem kell az arányosítás kérhetésére; természetes azonban, hogy ebből még nem következik, miszerint mindenki, ki belsőséggel bir, részesülni fog a közlege-

ben, és a közös haszonvételekben, mert ez az aránykulcstól függ; s így ha a redemptio lesz az aránykulcs, akkor az oly Jászku lakos, ki belsőséggel bir ugyan, de nem redemptus, vagyis nem redemptor ősöktől származott, s így nincs redemptiója, hanem a belsőséghez csak vétel útján jutott, s azelőtt sem volt redemptus, nem fog a közlegelőből és a közös haszonvételekből semmit sem kapni.

A további ellenvetés mi a kereshetőség ellen a jelen jogtalan birtokállapot hívei által tétetni szokott, s a kisujszállási és karczagi perekben is tétetett az alperes birtokosságok által, az: hogy a felpereseknek legalább $\frac{1}{5}$ -öd részét a határnak kell birniok, hogy kereshetőséggel birjanak az arányosítás behozatalára, s ezen ellenvetést az 1840. XXX. t. cz. 2-ik §-ával indokolják.

Az előbbi fejezetben azonban már kimutattam, hogy a törvény ezen rendelkezése csak a tulajdonképeni tagosításra (összesítésre) áll, és nem áll az arányosításra, akár a törvény szavait vesszük kiindulási pontul, akár annak szellemét, melyet a törvény magyarázatára alkalmas segédeszközök segélyével könnyű felismerni, és ekként belátni, hogy a törvény ezen rendelkezése az arányosításra, tehát a közösségben és osztatlan állapotban levő javakra vonatkozó per-czimre már csak azért sem vonatkozhatnak, mert oly határok is lehetnek, és mint láttuk vannak is, melyekben senki sem bir semmit magánbirtokul, s így ezen per-czim jogi természetével állana ellentétben azt oly feltételhez kötni, melynek teljesedésére a szükséges kellékek az arányosítási per-czim fogalmában hiányzanak, és csak más körülmények esetleges hozzájárulása (t. i. az, ha esetleg ugyanazon határban magánbirtokok is vannak) esetén nem hiúsulna meg annak érvényesítése, magával a jogfogalomban bennfoglalt tényezőkkel azonban ezt eszközölni nem lehetne.

Ellenkeznék továbbá ezen feltételnek az arányosításrai kiterjesztése ennek jogtermészetével még azért is, mert mint már láttuk, az arányosítási per-czim a törvény által a jogtalan foglalások ellen orvosszerként van rendelve; ha tehát egyrészt a törvény megengedné azt, hogy minden jogtalan foglalás ellen segélyt nyújtson ezen per-czim, de másfelől ennek használhatását azon

feltételhez kötné, hogy csak azok vehessék azt igénybe, kik a határnak legalább $\frac{1}{5}$ -öd részét birják; akkor oly circulus vitiosusba keverednék, melyből nem volna kibontakozás, miután a törvény ezen intentiójának meghiúsítására és kijátszására semmi sem kellene egyéb, mint hogy a jogtalanságok elkövetői elég erővel és arra alkalmas lelkiismerettel birjanak annyit elfoglalni a közös javakból, hogy a sérelmet szenvedettek a határ $\frac{1}{5}$ -öd részének se maradjanak birtokában; hivatkozva tehát az előbbi fejezetben e tekintetben bővebben elmondottakra, itt újabb czáfolatba nem bocsátkozom.

A kisujszállási és karczagi arányosítási perekre vonatkozólag azonban még ki kell emelnem:

1. hogy mindkét perben ki lett mutatva, miként a felperesek egy része többel bir a határ $\frac{1}{5}$ -öd részénél egyéni tulajdonul szántófölddel; és így ha állana is az, hogy csak a külsőség birtokosai tekinthetők oly birtokosoknak, kik az arányosítás behozatalának kérésére jogosítvák, és hogy az ilyen birtokosoknak is legalább a határ $\frac{1}{5}$ -öd részét kell birniok, másként az arányosítás a kellő kereshetőség hiánya miatt nem lévén behozható: akkor is, mert elég van téve ezen feltételeknek azon perekben, a kereshetőség megáll és az arányosítás behozandó;

2. hogy ugyanezen felperesek az alperesi birtokosságok beismerései és közokmányok igazolásai szerint is jelenleg is tényleges birtokában lévén a közlegelőnek és közös haszonvételeknek, ennél fogva, ha megkívátnáták is az, hogy csak az ilyenek kérhessék az arányosítás behozatalát, ezen feltételnek is megvan felelve;

3. hogy miután már a felperesek egy része által is elő vannak állítva azon feltételek és kellékek, melyeket az alperes közbirtokosságok szükségesnek tartanak, nem szükséges sürkészní azt, hogy a többi felperes (akik t. i. külsőséggel nem birnak) bir-e ezen kellékekkel, mert ezek nélkül már a többi felperes kérelmére is megkellvén engedni az arányosítást, ezen joron nem ronthat semmit az, hogy többen is kéri az arányosítást, mint amennyi elég annak behozására, s legfőlebb feleslegeseknek lehetnének csak a többi felperesek tekinthetők.

4. hogy amint nem lehet ekként az arányosítás behozatalát megtagadni azért, mert az annak kérésére az alperesek szerint is jogosult felpereseken kívül mások is vannak a felperesek között: ép úgy nem lehet ez utóbbi felpereseket keresetükkel elutasítani, minthogy az arányosítás nem a személyekre; hanem azon határra vonatkozással rendelendő el, melyre az kéretik, mint ez már az 5-ik fejezetben kifejtve lett; és mert a megengedhetőség kérdésénél az aránykulcsnak praedjudicálni nem lehet; azt pedig, hogy ki bír joggal a közös javakhoz, az aránykulcs fogja eldönteni és megszabni, s az ily elutasítás a hason állapotu, de a felperesek közt nem álló lakosok jogait is érintené, ami szintén törvényellenes lenne;

5. hogy mindkét perben azon felperesekre nézve is, kik egyéni tulajdonul szántófölddel vagy csakugyan nem bírnak, vagy bírnak ugyan; de ezt igazolni nem tudják azért, mert neveik azon oknál fogva, hogy szántóföldek még jogelődek nevén áll, nem jönnek elő azok névsorában, kiket Kisujzálláson és Karczagon az alperes birtokosság, illetve ennek nevében a városi hatóság birtokosoknak tekint, és elfogad, (ezen névsor Kisujzálláson a városi hatóság által vezetett lajstrom, mely a perben *L.* alatt van csatolva, Karczagon pedig az *F.* alatti telekkönyv a közlegelő legnagyobb részéről, melyben a telekkönyvi hatóság a telekkönyvi átalakításakor a perben *T.* alatt csatolt s az előbbi fejezetben ismertetett végzése által feljegyzéskép kiűntette azok neveit, kik a tagosítás tárgyát képezett földekből, tehát nem a jelenlegi közlegelőből, részesítették), hogy mind ezen felperesek is igazolták a telekkönyvi hatóságnál vezetett telekkönyvi helyrendes névmutatóval (mely a Kisujzállási perben *U.* alatt, a Karczagiban pedig *PP.* alatt van csatolva), miszerint ők valóságos birtokosok és valamely ingatlanok telekkönyvi tulajdonosai; és mert a fentebb előadottak szerint nem kell épen külsőség birtokosának lenni arra, hogy az arányosítás behozatalát kérni lehessen. — az oly felperesek is, kik nem tudták igazolni az alperesi birtokosság által készített birtokossági lajstromból azt, hogy egyéni tulajdonul szántófölddel bírnak, jogosultaknak tartandók az arányosítás behozásának kérésére; s így az ilyenek már ezen oknál fogva sem utasíthatók el keresetükkel; hanem

ezek irányában ép úgy, mint általában minden felperes, és az alperesi birtokossági elnök által képviselt többi, a felperesek közt nem álló birtokos irányában is az aránykulcsra kell bízni annak eldöntését és megszabását, hogy ki és mily arányban részesülend a közös javakban;

6. hogy azon felperesekre nézve is, kik egyéni tulajdonul szántófölddel vagy nem bírnak, vagy igazolni nem tudták azt, hogy ezzel bírnak, ki van mutatva, miszerint ők maguk, vagy közvetlen jogelődeik tényleges birtokában és használatában voltak a közlegelőnek; ki lett pedig mutatva a 3-ik fejezetben előadottak szerint azáltal, hogy a legrégebb időktől, a redemptio keletkezésétől kezdve folyton egész a legújabb időkig (t. i. azon időig, mikor a tagosítás befejeztével csak azoknak engedtetett meg a birtokosság fölött felügyeleti jogot gyakorló városi hatóság által a közlegelő használata, kik egyéni tulajdonul szántófölddel bírnak) használta a közlegelőt és részesült abban minden redemptus lakos, tekintet nélkül arra, hogy volt-e szántóföldje (külsőség) vagy sem; sőt, részesültek abban az irredemptusok is házaik után, s a ház (a belsőség) is volt már a gyakorlatban aránykulcs; már pedig ugyancsak a 3-ik fejezetből tudva van az, hogy a redemptorok utódai redemptusok maradtak, ha eladták is egyéni tulajdonukat képezett szántóföldjeiket; de ha nem maradtak volna is redemptusokká, mégis igazolva van rájuk nézve, hogy a közlegelő használatában és birtokában voltak, miután az irredemptusok is voltak abban, sőt volt eset, hogy kivétel nélkül minden lakos, tekintet nélkül vagyonára vagy redemptus, illetve irredemptus voltára részesült abban, tehát oly kifogást, hogy nem lett volna valaki a közlegelő használatában és birtokában, egy Jászkun lakos ellen sem lehet érvényesíteni.

Továbbá ki lett mutatva ez a „liber fundi“-k és a „redemptio levelekkel“, melyek szinte közölve lettek a 2-ik fejezetben, melyek

szerint az eredeti redemptorok a redemptiókor fel nem osztott, hanem közösségben maradt területeknek (amelyeknek egy része a jelenlegi közlegelő) birtokába és használatába is bebocsájtattak a városi hatóság által, a közösökhöz jogot tehát nemcsak fentartották az eredeti redemptorok, hanem tényleg gyakorolták is azt a közös javak használata által, s így a redemptus lakosok, az eredeti redemptorok utódai, az őseik utáni örökösödésnél, az osztálykori fentartásnál — az előbbi (bárminő régi és bárminő czimen vagy jogon élvezett) használat gyakorlásánál — és annál fogva is, hogy ezen jogban (a redemptióban) „őseik képét viselik“, a közösökhöz jogosult közbirtokosoknak tartandók.

És így amennyiben feltétele lehetne is az arányosítás behozása kérésének az, hogy a közös javak használatában és birtokában kellett légyen lenni annak, ki ezt kéri, (noha a törvény a már kifejtettek szerint ily feltételt nem kíván), ezen feltételnek is elég volna téve mind a két perben, s a keresetösségre vonatkozólag az alperesek által tett összes kifogások sem gátolhatják az arányosítás, és egy igazságos aránykulcs behozatalát, annálkevésbé, mert

7. ha nem igazoltatott volna is e perekben az, hogy a felperesek birtoka a határ $\frac{1}{5}$ -öd részénél többet tesz, s ha állana is az, hogy az 1840: XXX. t. cz. 2-ik §-ában körülírt ezen feltétel az arányosításra is kiterjed: akkor sem lehetne e feltétel hiánya miatt az arányosítást megtagadni, és a felperesek keresetösségét meg nem állapítani; mert ezen §. és általában az 1840: XXX. t.-cziknek egy pontja sem mondja azt: hogy az esetben, ha a felperesek birtoka a határ $\frac{1}{5}$ -öd részénél is kevesebb, nem lennének az arányosítás kérésére jogosítva, és arra keresetösséggel nem birhatnának, hanem csak arról intézkedik a 2-ik §-ban, hogy ha a felperesek birtoka a határnak legalább $\frac{1}{5}$ -öd részét tenné, akkor az ott szabályozott közigazgatási segílyt vehetik igénybe, nevezetesen a segédadatok beszerzése tekintetében, és pedig még a per megindítása előtt, holott az ily segédadatokat az 1836: XII. t. cz. értelmében csak a per folyama alatt, illetve annak befejeztével a végrehajtás előtt lehetett csak a bíróság által beszereztetni, tehát

ez kétségtelen előny a felperesekre nézve, megrövidítvén, és megkönnyítvén a per folyamatát; további előnyt képezett pedig az: hogy a közigazgatási eljárás segélyével kilátást nyújtott annyi birtokos beleegyezésének kieszközlésére, hogy az 1-ső §-ban szabályozott rövid közigazgatási uton, s így minden per nélkül behozható lett volna az arányosítás, (már t. i. ha ezen §-ok intézkedései az arányosításra is kiterjednének), ami már csak az idő és költségkimélés okából is neppant előnyt nyújtott volna. A törvényhozók bizonyára nem gondolván arra: hogy ezen közigazgatási eljárás egy minden legkisebb jogszerűség nélküli aránykulcs behozásával és kierőszakolásával olyan jó hírnévre fog szert tenni, hogy mindazoknak, kik a jogszerűség és igazság elveire fektetve kívánják a Jászkun-birtokviszonyok rendezését, s nem hajlandók jogaikat az önzés molochjának áldozatul odadobni: ezen közigazgatási utat mennél messzebbre kerülni kell, hogy törekedjenek.

Az 1840: XXX. t. cz. 2-ik §-ának sem lehet tehát egyéb jelentőséget tulajdonítani, mint hogy a peres eljárásnál, és a per indításnál előnyösebbnek vélt helyzetet akart biztosítani akkor, ha a folyamodók birtoka a határnak legalább $\frac{1}{5}$ -öd részét teszi, de hogy egyenes perutra lépve per útján se kérhessék a felperesek az arányosítás behozatalát akkor: ha birtokuk a határnak $\frac{1}{5}$ -öd részénél kevesebb, ezt annálkevésbé lehet a törvényből kimagyarázni, mert nemcsak hogy nem mondja ki ezt a 2-ik §., hanem az 1-ső §. azon általános kijelentése, miszerint az arányosítás behozásának kérésére a birtokos lakosok jogosítvák s ehez semmi egyéb feltételt a „birtokos“ minőségen kívül nem tett a törvény: kétségtelenül oda mutat, hogy az arányosításnak per útján behozására, s a peres utnak előzetes közigazgatási segély igénybevétele nélküli használására nem szükséges, hogy a felperesek birtoka a határnak legalább $\frac{1}{5}$ -öd részét tegye, és azt kell tartani, hogy az 1838. XII. t.-cikkben foglalt általános szabály, melynél fogva pedig bármely birtokos jogosítva van az arányosítás behozását kérni, a Jászkun-területekre is áll, miután ez alól az 1840. XXX. t. cz. valami tiltó intézkedés által kivételt nem tett.

A telekkönyv befolyása az arányosításra.

A telekkönyvi intézmény későbbi levén mint az arányosításról intézkedő régebbi törvényeink, nagyon természetes, hogy azokban semmi vonatkozást és intézkedést sem lehet találni a telekkönyvi jogok tekintetében.

A telekkönyvek behozatalával egyidejűleg, és azóta is történetek azonban törvényes intézkedések (résztint rendeletok, résztint törvények útján) melyekből azt: hogy mi befolyással lehet a telekkönyv az arányosításra, megtudhatja az is, ki nem bír a kellő jogismerettel arra, hogy ezt magából a telekkönyvi intézmény, és az arányosítás (és általán a birtokrendezési műveletek) jogfogalmából és ebből folyó elvekből felismerje.

Ezen kérdéssel is szükséges tehát foglalkoznunk, miután a kisujszállási és karczagi perekben az alperes birtokosságok azon kísérletet is megtették, hogy a telekkönyvi intézmény legyen a fegyver, melylyel az igazság nyakát kitekerhessék, s azon kifogással is éltek, hogy a felperesek keresetét azért is elutasítandó lenne, mert az ellenkeznék a telekkönyvezett tényleges birtokállapottal.

De hogy miért ellenkeznék? ennek indoklásával adósak maradtak elleniratukban, — s beelégtették a pusztá hivatkozással a telekkönyvi állapotra; de mert maga a telekkönyv, vagy a telekkönyvi állapot nem képez oly fogalmat, vagy körülményt, hogy annak már a neve is megdönthetné az arányosítási pert, s ha egyáltalán lehetséges volna, hogy a telekkönyvi állapotból valami nehézség keletkezhessék az arányosítás behozatala ellen, akkor is csak a telekkönyvi állapot által igazolt valamely tényállás vagy abból eredő jogkörülmény képezhetne nehézséget; ezeket pedig az

ellenfélnek megnevezni s legalább állításképen előadni kell, ha azt mint kifogást érvényesíteni akarja, miután a bíróságok csak a perben előadott tényköörülményeket és állításokat vehetik figyelembe, s hivatalbóli vizsgálódási joguk még a telekkönyvi uton folyó perekben is (ahova pedig az arányosítási s általában a birtokrendezési perek nem tartoznak) csak addig terjed, hogy telekkönyvvezett javak fölött folyó perekben érdemleges intézkedés ne történhessék anélkül, hogy a telekkönyv szerint jogosított félnek látszók meg ne hallgattassanak, s perben ne álljanak; de ha egyszer az ily érdekelt felek a perben szerepelnek, azok érdekében érdemleges kifogások és ezeket előidézhető tényköörülmények keresésével és felfedezgetésével nem foglalkozhatnak, s ezt tenni joga nincs is, miután az ellenfelet a védelmi jottól fosztaná meg, ki az oly kifogások ellenében, melyek e perben megtéve nem voltak, természetesen nem védhetné jogát, s nem élhetne ellenérvekkel és bizonyítékokkal: a kisujszállási és karczagi perekben már csak azért sem lehetett volna tehát a telekkönyvi állapotnak valami befolyást tulajdonítani az arányosítás és aránykulcs kérdésére; különben is azon kifogásra, amennyiben az t. i. téve lett, czáfolatul elég lenne az a felelet is: hogy ha ellenkeznék is a per a telekkönyvi állapottal, az még nem volna baj, és nem gátolhatná az arányosítás behozatalát s az igazságos aránykulcs megállapítását, mert hiszen a telekkönyvileg nyert jogok, tehát a telekkönyvi állapot sem hozzáférhetlen s megváltoztathatlan valami, hanem ha az igazságtalannak és jogtalanul keletkezettnek tűnik fel, a bíróságok hatásköréhez tartozik azt megváltoztatni, s az igazsággal, — tehát a kereseti kérelemmel — megegyezővé tenni, s ezt maga a telekkönyvi intézmény is így rendeli, s megengedi.

De egyrészt az eszmék tisztázása végett, másrészt, mert a kisujszállási és karczagi perekben ítélt első bíróság hivatalból vont kifogásokat az arányosítás ellenében a telekkönyvi állapotból: ennélfogva e kérdés bővebb ismertetése sem mellőzhető.

A telekkönyvi állapot ugyanis semmi befolyással sem lehet a birtokrendezési perekre általában, és különösen az arányosítási perekre sem; mert ezek megengedhetőségére, ugy az aránykulcsra

nézve is azon törvények irányadók, melyek sokkal régiebbek a telekkönyvi intézménynek hazánkban behozatalánál; ha tehát a későbbi telekkönyvi szabályok nem tettek módosítást az arányosítási pereket szabályozó régibb törvényeken, s ezeket változtatlanul fenhagyták érvényükben továbbra is, amit pedig az orsz. bír. ért. VI. része világosan kijelentett: akkor kétségtelen, hogy a birtokszabályozási perekre a telekkönyvi tényleges állapot semmi befolyással nem lehet, s hogy nincs is, erre világos intézkedések is vannak telekkönyvi szabályainkban, nevezetesen az 1855-diki telekkvi. Rend. 56. §. g) pontja kimondotta, hogy az elkülönítés és tagosítás esetében nem ezen rendelet, hanem az 1853. ápr. 18-diki min. rendelet, tehát a jelen telekkönyvi intézmény behozatala előtti oly szabály az irányadó, mely még nem is ismerte a jelen telekkönyvi intézményt, vagyis az 1855-diki telekkvi. Rend. szabályai nem terjednek ki a birtokszabályozási perekre, tehát nem is gátolhatja azt a telekkönyvi állapot; az 1853. ápr. 18-diki min. Rend. pedig korábbi levén a jelen telekkönyvi intézménynél: ebből kétségtelen: hogy a jelenleg fenálló telekkönyvi intézmény netán gátló rendeletei sem birhatnak a birtokszabályozási perekre befolyással.*)

*) Ezen §-ok így szólnak: 1855-diki telekkvi rendelet 56. §. g) pontja: „mikép kelljen az elkülönítés és tagosítás eseteiben le- vagy hozzá jegyzéseknél eljárni, az 1853. ápr. 18-án kelt miniszteri rendelet (bírod. törv. lap 65. sz.) 63. §-a által határoztatik meg.“

1853. ápr. 18-diki min. rendel. 63. §.: „Ha valamely járásban, miután számára a telekjegyzőkönyvek már felvételtek, vagy már a levelek (lapok) is elkészítettettek, az urbéri és az ezekkel rokon birtokviszonyoknak az 1853-ik március 2-án kelt nyiltparancs által előszabott szabályozása folytán, vagy

a) nemesi telekkönyvi jószágok alkatrészei a községeknek vagy egyes jobbágynak, és a községek vagy jobbágyság számára fölvevő fekvő jószágok a volt földesuraknak adattak, avagy ha különösen

b) a törvényes tagosítás útján a telkeknek új fölosztása történt, úgy hivatalból, az első esetben az előfordult változások, kitérőlések s hozzáírások által (12. §. d.) kimutatandók, s a második esetben az újonnan kiosztott s a régi telekkönyvi jószágok helyébe lépő fekvő javak az illető jegyzőkönyvekbe és levelekbe beiktatandók (3. §.) A jegyzőkönyvek és levelek ezen megigazításairól az ezekben betáblázott hitelezők (57. és 61. §§.) értesítendők.“

Ujabbán pedig az 1867. ápril 8-diki min. Rend. szabályozta a telekkönyveknek a birtokszabályozások folytán szükségessé vált átalakításánál követendő eljárást, de ez sem terjeszté ki az 1855-diki telekkvi. Rend. szabályait a birtokrendezési perekre, hanem külön szabályokat alkotott arra nézve, hogy a birtokszabályozási pereknek a maguk rendje s módja szerint lett lefolyta után miként vétessék fel a birtokszabályozás tárgyát képezett ingatlan a telekkönyvi intézmény keretébe, de semmi olyas nincs e rendeletben sem, melynél fogva a tényleges telekkvi állapot a birtokszabályozási pert, s annak végrehajtását gátolhatná, hanem ellenkezőleg mindjárt a bevezetésben azt mondja: „hogy oly esetekben, midőn a telekkönyvben foglalt eddigi birtokállapot tagosítás, arányosítás stb., vagy bármely más birtokszabályozás folytán változást szenvedett“ a telekkönyvek átalakítandók, és pedig az 1. §. szerint.*) hivatalból és ennek végrehajtására a régi telekkvi állapot semmi befolyással sem lehet, hanem a 4. §. szerint, mely már idézve volt az előbbi fejezetben, a birtokrendezés bírójának (előbb urbéri vagy alispáni bíróság, most kir. tszék) ítéletéhez, illetve általa hitelesített új birtokállapothoz képest teljesítendő a telekkönyv átalakítása.

És ha tekintetbe vételik, hogy ha a telekkönyvi intézmény kiterjedne a birtokrendezési perekre, akkor soha egy tagosítás sem volna többé keresztül vihető, mert a telekkönyvi tulajdonos nem lenne arra kényszeríthető, hogy egyéni tulajdonát képezett, s nevére is telekkönyvezett földje helyett másutt más földdel elégedjék be, sem a bekeblezett jelzálogos hitelező arra: hogy követelése más birtokra jegyeztessék át, mint mire zálogjogot szerzett, s mindez mégis a tagosítások s általán a birtokrendezéseknél megtörténik: vagy, hogy további példával szolgáljak: a volt földesur tulajdonát tevő erdőből nem lehetne a volt urbéreszek számára egy bizonyos részt kihasítani, s utóbbiak részére tulajdonul átadni

*) Ezen §. így szól: Minden tagosítás, arányosítás, urbéri birtokrendezés, s legelő- és erdőelkülönítés, vagy oly birtokszabályozás folytán is, mely az illető határnak csak egyik részében létesített, köteles a telekkönyvi hatóság a telekkönyvet hivatalból átalakítani, és a régi birtok helyébe a „birtoklapra“ a kiosztott új birtokot bevezetni.

pláne még a földesur más határbeli erdejéből is, mint ezt az 1871: 53. t. cz. 30. §. megengedi, sem a lelkészek és tanítók számára bizonyos részt kihatítani a más nevére telekkönyvezett erdőből, mint ezt az 1871: 53. t. cz. 31. §-a rendeli: ha a telekkönyvi állapot lehetne irányadó a telekkönyvi intézmény szempontjából; s ha még az 1871. 53. t. cz. 11. §-ban kimondott azon elvet tekintjük, melyszerint a birtokrendezés alá tartozó javak csak a birtokrendezés befejezte, s a közösségnek ily utoni megszűnte után esnek a magánjogi törvények hatálya alá, (tehát a telekkönyvi intézmény szabályai alá is csak akkor), addig pedig a kivételes birtokrendezési elvek s törvények (minők az urbéri birtokrendezés, vagy tagosítás, vagy az arányosítás) irányadók reájuk: azok szerint pedig mint ezen §. s ugyane törvény 10. §-a, továbbá az 1871: 54. t. cz. 1. §-a mutatják, oly földek is tekinthetők foglalásnak és birtokrendezési úgýúton el is vehetők a telekkönyvi tulajdonostól, melyek más, és nem a jogosult személy nevére lehetnek telekkönyvvezve: azt hisszük e kérdés ily világos voltánál fogva kár lenne erre több szót vesztegetni.

Habár tehát a telekkönyvi szabályok szerinti bánásmód alá a birtokrendezés tárgyát képező ingatlanok csak attól kezdve eshetnék, amidőn birtokrendezési művelet tárgyai lenni megszűntek, vagyis amidőn a birtokszabályozási birói határozat folytán a telekkönyvi átalakítás megtörtént, s azon ingatlanok, melyek előbb a birtokrendezési (tagosítási, arányosítási, urbéri rendbeszedési, legelő elkülönítési stb.) kivételes törvények és szabályoknak voltak alávetve, a magán birtokok tekintetei alá estek, s az ezekre kiterjedő magánjogi törvények és jogelvek, s ezek közt a telekkönyvi rendelet hatálya alá kerültek: nem érdeknélküli tudni azt, hogy magából a telekkönyvi intézmény szempontjából és a telekkönyvi rendelet szabványaiból sem lehet semmiféle akadályt kihozni az arányosítás behozatala, de sőt az aránykulcs igazságos megállapítása ellen sem, mely utóbbit szokták pedig főleg a telekkönyvi állapottal ostromolni azok, kiknek önző érdekeikre az igazság halálós ítélet lenne.

Mert oly ingatlanoknál, melyek birtokrendezési művelet, arányosítás, tagosítás stb. tárgyai lehetnek, csak az első telek-

könyvi helyszineléskori bejegyzés képezheti a telekkönyvi állapotot, minthogy azon változás máskép, mint birtokrendezési művelet, tehát arányosítás, vagy tagosítás útján nem is történhetik.

A telekkönyvi helyszineléskori bejegyzés pedig bármikor kiigazítható a telekkönyvi rendelet szerint is, és az elbirtoklás tárgya sem lehet; ha tehát valamely birtokrendezési pernél fenforogna is a telekkönyvi kiigazítás szüksége a telekkönyvi intézmény szempontjából, az nemcsak nem gátolhatná a birtokberendezést, hanem még inkább szükségessé teszi annak keresztülvitelét, hogy annak alapján a telekkönyvi állapot kiigazítható legyen, minthogy csak is ez lehet alapja a telekkönyvi kiigazításnak, mit elévülés sem gátolhat sem a telekkönyvi szabályok szempontjából, sem az arányosítási törvénytől fogva, az 1836: XII. t. cz. 1. §. szerint nem levén helye elévülésnek az arányosítás alá tartozó javakra vonatkozó jogok tekintetében.

De hogy még telekkönyvi kiigazításra sincs szükség, s ezt maga a birtokrendezési, arányosítási, tagosítási stb. per van hivatva eszközölni: ez magából a telekkönyvi rendeletről is kitűnik, ennek 4. és 24. §-ai kimondván, hogy az urbéri, és azzal rokon viszonyokból, t. i. általában a birtokrendezési műveletekből származó, s az 1853. évi urbéri nyiltparancs által szabályozott igények kizárják a telekkönyvi eljárásból, és nem képezhetik a telekk. Rendelet 3. §. 1. pontjában szabályozott kiigazítás tárgyát; ezen urbéri nyiltparancs 27. §-a pedig a közbirtokosságokban arányosság behozatalát is szabályozta, tehát az ily igényeken alapuló jogok érvényesíthetők telekkönyvi kiigazítás nélkül is, sőt csak is a birtokrendezési perrel érhető el annak kiigazítása, külön telekkönyvi kiigazítási perre pedig szükség nemcsak nincs, de ezt nem is lehet, mint nem erre tartozót használni, kizárva levén ezen igények érvényesítése a telekkönyvi eljárásból. *)

*) Ezen idézett §-ok így szólnak:

1855-diki telekkönyvi rendelet 3. §-a: A hirdetéyeknek egyszersmind következő felszólításokat kell tartalmaznia:

1. Mindazon személyek, kik már a telekjegyzőkönyveknek a községbeni hiteljesítésekor létezett, vagy legalább még a hirdetvény hatályossága kezde-

Ha tehát például akadály lehetne is a szántófölddel nem, hanem vagy csak a redemptiójuk utáni közösbeli illetőséggel, vagy csak belsőséggel (beltelekkel, házzal) bírókra a közlegelőbeni részesítés tekintetében az, hogy a közlegelő Kisujszálláson „Kisujszállás mezőváros földbirtokosaira“ lett a helyszineléskor telekkönyvezve, ez ellen a csak belsőséggel bíró lakosok hiába jelentettek volna be igényt, s hiába kérték volna a telekkönyv kiigazítását, mert az ily igények érvényesítését a telekkönyvi rendelet kizárta a telekkönyvi eljárásból, s arra nem adott illetékességet a telek-

tének napja előtt (2. §.) szerzett tulajdon-, zálog- vagy hasznoumbérlési jognál fogva, akár a fekvések megjelölése, akár a telekkönyvi jószágtestek összeállítása, vagy a bejegyzett birtokviszonyok kinyomozása tekintetében, a telekjegyzőkönyvekben valamely igazítást, kiegészítést, lejegyzést, hozzájegyzést vagy átjegyzést igényelhetni vélnek, felszólítandók, miszerint ebbeli igényeiket a hirdetvényi határidő alatt (5. §.) annál bizonyosabban jelentsék be, minthogy különben ezen igények oly harmadik személyek kárára, kik a hirdetvény hatályossága kezdetének napjától fogva a telekjegyzőkönyvekben foglalt bejegyzések alapján további nyilvántartási jogokat jóhiszeműen szereznek, többé nem érvényesíthetők.

4. §: „Azon igények, melyek a volt urbéri kapcsolat, és az azzal rokonviszonyok tárgyában 1853. Martius 2-án kibocsátott nyiltparancsok által szabályoztatnak, akár jegyeztettek legyen azok fel a helyszinelési jegyzőkönyvekbe akár sem, a bejelentésre, vagy igazolásrai hirdetvényi felszólításokból, s a hirdetvény folytán történendő tárgyalásokból kizárva, mi a hirdetvényben világosan kiteendő.“

24. §: „Minden bejelentésnél legelőbb is a telekkönyvi hatóság illetékessége vizsgálendő meg;

Ha a bejelentés nyilván oly jogokra és tárgyra vonatkozik, melyek a 4. §. szerint az ezen rendelet által kiszabott eljárásból kizárva, úgy az indokolt végzéssel visszautasítandó stb.

1853. évi urbéri nyiltparancs 27. §-a: Hol oly közbirtokosságok léteznek, melyekben a törvényes arányosság még be nem hozatott, és az előre bocsátott 25. és 26. §-ban említett egyik vagy másik hivatalos eljárásnak esete felforr, köteles az urbéri törvényszék mindenekelőtt a közbirtokosok között egyezkedés útján egyetértést eszközölni.

Ha ez nem sikerül, az urbéri törvényszék a dolog mibenlétének megfelelő ideiglenes intézkedést tegyen, s hivatali működését ehhez képest teljesítse, az arányossági per érdemleges elintézését pedig a rendes törvény útjára utasítsa.

könyvi hatóságnak, hanem az arányossági perre utalta azt, s így ezen per útján lehet is azt csak érvényesíteni, tekintet nélkül arra, van-e ezen igényeknek nyoma a telekkönyvben vagy nincs.

Kisujszálláson pedig nem áll egyébből a telekkönyvi állapot, minthogy a közlegelő a helyszíneléskor „Kisujszállás mezőváros földbirtokosaira“ telekkönyveztetett, és így még ha kiterjednének is a telekkönyvi szabályok az arányosításra, akkor sem lehetne abból semmi akadályt sem kihozni az arányosítás, és illetve az igazságos aránykulcs ellen.

Karczagon pedig a közlegelőre nézve a telekkönyvi állapot a következő:

A telekkönyvi helyszíneléskor a közlegelő, (mely többet tett 42 ezer holdnál), és az összes birtokossági közös javak „Karczag város földbirtokos lakosságára“ telekkönyveztettek, a karczagi perben a keresetnél *F*-től *S*-ig terjedő betűk alatt becsatolt telekkönyvi kivonatok szerint; ezután történvén pedig a tagosítás (rétosztály), annak befejeztével a 7-ik fejezetben már közölt végzéssel a telekkönyvi hatóság a telekkönyvi átalakítás alkalmából ezen telekkönyvi állapoton azon változást ejtette, hogy a több mint 42 ezer hold legelőből 19,941 hold 1300 □ öl területet lejegyeztetett, s ezen területet mint az egyes birtokosok részére a tagosítás alkalmával kiosztottat az illető birtokosok nevére tulajdonilag átírta, és külön telekkönyvekbe átvitte; a közlegelő többi, s azután is közösségben közlegelőnek megmaradt részére, s általán a közbirtokosság közös javaira nézve pedig ugyanazon végzéssel kitüntette azon aránykulcsot, melyet a tagosításnál a közigazgatási hatóság segélyével a birtokosság testületi határozattal behozott és alkalmazott, t. i. a külsőség (a szántóföldek) nagyságát, mit ugy fejezett ki, mint a 7-ik fejezetbeli idézetből látható: hogy „az osztatlan állapotban levő földbirtokok aránykulcsául kinek-kinek redemptionalis váltságu birtokának mennyisége szolgál.“

A közlegelőből lejegyzett, s az egyes birtokosok nevére tulajdonilag átírt, jelenleg tehát már sem tényleg, sem telekkönyvileg közlegelőt nem képező 19,941 hold 1300 □ öl terület tekintetében lehetne tehát legföllebb telekkönyvi akadályokról szó, ha az arányo-

sítás, s általán a birtokszabályozás behozatalát a telekkönyvi állapot gátolhatná is; a Karczagi arányosítási kereset azonban ezen területre nem lett kiterjesztve, mint a 7-ik fejezetben már előadatott, s nem kívánták a felperesek ennek az egyes birtokosoktól, azok jelenlegi telekkönyvi tulajdonosaitól leendő visszavételét, és az arányosítási per útján való ujlagos felosztását; telekkönyvi akadály tehát — ha ilyen egyáltalán létezhetnék is — nem hozható fel a kereset ellen.

A kisújszállási kereset pedig szinte nem lett kiterjesztve a közlegelőből a tagosításkor még a telekkönyv behozatala előtt elvett területre, mely a telekkönyvi helyszíneléskor már azok tényleges tulajdonosai nevére telekkönyveztetett, mint azok magánbirtoka.

Amennyiben pedig ezen területeknek a közlegelőből lett elvétele foglалásoknak kéretett kijelentetni mind a kisújszállási mind a karczagi keresetben, illetve ezért kárpotlás adása kívántatott a közösből: miután e kérelem nem egyéb, mint az aránykulcsnál történendő beszámítás, és az nem a közlegelőből elvett területek jelenlegi telekkönyvi tulajdonosai ellen kívántatik érvényesíttetni, mert azok jogai teljesen érintetlenül hagyatnának a kért beszámítás és kárpotlás megadása mellett is, e kérdés tisztán az aránykulcs keretébe tartozik, mely aránykulcs szerinti földkiosztás ismét csak a jelenlegi közlegelőből fogván történni, és így is kéretvén az: ezen beszámítás és kárpotlás iránti kérelem teljesítése sem vonja maga után az egyes birtokosok nevére már tulajdonilag áttelekkönyvezett, s a közlegelőből elvett területből álló magánbirtokokra szerzett telekkönyvi jogok legkisebb sértését, avagy csak érintését sem.

Mindezekre nézve utalom egyébiránt a t. olvasót a 7-ik fejezetben bővebben előadottakra.

Azon körülmény pedig: hogy Karczagon a megmaradt közlegelőre a telekkönyvi hatóság a 7-ik fejezetben már ismertetetett végzése által a birtoklási arányt, vagyis a tényleg gyakorlatban volt aránykulcsot a telekkönyvben kitűntette, nem képez semmiféle telekkönyvi akadályt a telekkönyvi rendelet szempontjából sem, mert a közlegelő azért közlegelő maradt, és

jogi természetét, mely szerint az arányosítás útján felosztástárgyát képezi, el nem vesztette; másrészt mert mint magából az ezt elrendelő végzésből látszik, nem is történt ezáltal ott semmiféle telekkönyvi birtokváltozás, maga a végzés kijelentvén, hogy ezáltal nem történt a tulajdonos személyében változás, mondván: „azon egyes telekkönyvekben, melyekben a még osztatlan közös földbirtokok foglalvák, Karczag város földbirtokossága, mint tulajdonos czim megtartandó leend, mivel a B. lapon kitüntetendő egyes birtokosok már eredetileg is amaz általános jelzés alatt lefoglalva valának, s így voltaképen a tulajdonos személyében változás nem áll elő”; és az aránykulcs különben is csak „kitüntetve”, vagy is feljegyzéskép lett bevezetve a telekkönyvbe, nem történt pedig tulajdoni bekebelezés, már pedig feljegyzés által nem is lehet tulajdoni jogot szerezni a telekkönyvi rendelet szerint, s hogy ugyan így értette ezt a telekkönyvi hatóság is, mutatja azon kijelentése, „hogy ez által a tulajdonos személyében nem állott elő változás”, ami nyílt elismerése annak, hogy az aránykulcs kitüntetése által sem történt a közlegelőre nézve telekkönyvi birtokváltozás.

De az aránykulcsnak a telekkönyvben lett kitüntetése, illetve feljegyzése oly annyira szabálytalanul és helytelenül történt, hogy azt eredeti érvénytelenség okából is kilehetne töröltetni a telekkönyvből, mit a telekkönyvi rendelet 148. §-a még bekebelezések irányában is megenged, s miután a karczagi keresetben ezen kitörles óvatosságból kérve is lett, tehát a kereset erre is lőn irányozva: azt elrendelni, s az arányosítást a törles egyidejűleges elrendelése mellett behozni kellene még az esetben is, ha ezen aránykulcsnak a telekkönyvben lett kitüntetése (feljegyzése) lehetne is valami akadály az új aránykulcs ellen.

Szabálytalanul és érvénytelenül történt pedig az aránykulcsnak a telekkönyvben lett kitüntetése, mert már említve volt, hogy ezen aránykulcsot a tagosítási eljárásban a közigazgatási hatóság is csak a tagosítás tárgyát képezett, tehát a közlegelőből elvett és felosztott területre alkalmazta, s nem is alkalmazhatta egyéb, miután nem képezte egyéb azon tagosítási eljárás tárgyát; to-

vább: mert a telekkönyvi hatóságnak nem tartozott hatáskörébe azon telekkönyvi átalakításnál, mely a tagosított birtokokra vonatkozott, a nem tagosított közlegelő telekkönyvében bármilyen változtatást tenni; nevezetesen nem volt erre jogosítva a telekkönyvi átalakítást szabályozó 1869. Április 8-diki miniszteri rendelet szerint sem, miután ennek már idézett szakaszai értelmében csak a már megejtett birtokszabályozás folytán lehet a telekkönyvet átalakítani, és csak az illetékes birtokszabályozási bíróság által megállapított új birtokállapot lehet tárgya az új telekkönyvezésnek; jelen esetben pedig a birtokszabályozás (a tagosítás) nem is terjedt ki a megmaradt közlegelőre, s erre nézve a tagosítást eszközölt közigazgatási hatóság nem is hozott be új birtokállapotot; ezen miniszteri rendelet alapján eszközözendő telekkönyvi átalakítási munkálatok köréből tehát ki van zárva minden oly terület, melyre a birtokszabályozás (jelen esetben a tagosításnak címzett legelő kiosztás) nem fogantatott; és ezt világosan kijelenté ezen miniszteri rend. 18. §-ának f) pontja is, midőn a közbirtokosságokban a birtoklási arány kitüntetését (feljegyzését) csak a netán létező közös korcsmákra és malmokra nézve rendelte eszközölni, és pedig azért: mert tudni való: hogy ezeket nem lehet tagosítani, sem úgy arányosítani, hogy azok valósággal felosztassanak, mint a közlegelőt lehet és kell, hanem azokra nézve csak a haszonvételi arányt lehet az aránykulccsal meghatározni, és a közösség meghagyása mellett azt szabályozni; de hogy itt is oly közös korcsmák és malmok értettek, melyek birtokszabályozás alá estek, vagyis melyek oly közbirtokosságai, amelynek közlegelője, és felosztható közös javai teljesen felosztattak, és birtokszabályozási úton az egyes birtokosoknak egyéni tulajdonul kiadattak: kétségtelen abból, hogy azt teszi ezen §. hozzá ezen intézkedéséhez, hogy a közös korcsmák és malmokra vonatkozólag az egyes tulajdonosokra eső illetőség mindegyik közös tulajdonos társak saját telekkönyvi lapján tüntetendő ki, amivel pedig a közös tulajdonos társak csak úgy bírhatnak, ha az egész közbirtokossági közös javak felosztattak közöttük; ezen szakasznak azon intézkedése pedig: hogy „a közös ingatlanoknál a birtoklási arány felveendő“ nem a közbirtokossági közös javakra;

hanem a birtokszabályozás folytán egyeseknek tulajdonul kiosztott oly ingatlanokra vonatkozik, melyek nem egy személynek, hanem közösségben többnek (p. o. férj és nő, vagy testvéreknek) estek, ami világos egyrészt abból, hogy ezen intézkedés után mondja e szakasz azt, hogy ugyanezen birtoklási arány közbirtokosságokban csak a korcsmákra és malmokra nézve eszközözendő, holott ha előbbi rendelkezése is a közbirtokosságokra vonatkozott volna, akkor ezen intézkedése után nem tette volna ki külön azt, ami a közbirtokosságokra vonatkozik: másrészt világos ez abból: hogy az egész szakasz, (sőt az egész rendelet, nemcsak az f) pont), a birtokszabályozás alá esett ingatlanokról intézkedik, nem pedig az olyanokról, melyekre nézve birtokszabályozás még nem eszközöltetett, ahova tartoznak a jelenlegi közlegelők is; s hogy ezen szakasz a) pontjára vonatkozik csak az f) pontbeli intézkedés, mely a) pont azt rendeli, hogy a férj és nőnek, vagy több testvérnek külön birtokai egy tagba egyesíthetők az egyes tulajdonosok tulajdon arányának meghatározása mellett, vagy pedig minden ily tulajdonos társ része is elkülönítendő, és külön telekkönyvi testül telekkönyvezendő, ezáltal el fogván hárittatni azon az 1855-diki telekkönyvi rendelet által megengedett telekkönyvezésből eredő zavarok, hogy több személy tulajdonosul lett bekebelezve egy telekkönyvi testet képező ingatlanra határozatlan arányban is.)*

Ha pedig ezen miniszteri rendelet tartalmazna oly intézke-

*) Ezen miniszteri rendelet 18. §-ának érintett pontjai így szólnak:

18. §: A felmerülhető hibák kiigazítása szempontjából a 7-ik §-ban felsoroltakon felül különösen a következők emelendők ki:

a) ha férj és nőnek, avagy több testvérnek külön birtokai egy tagba egyesítettek, akkor ezen egyesített birtoktest a felek kívánsága szerint, vagy közös tulajdonul és az egyes tulajdonosok tulajdon arányának meghatározásával ugyanazon telekjegyzőkönyvbe veendő fel, vagy pedig minden egyes tulajdonos társ része elkülönítendő, és külön telekkönyvi testül telekkönyvezendő;

f) a közös ingatlanoknál a birtoklási arányt felvenni, s ugyan ezt a közbirtokosságokban netalán létező közös korcsmákra és malmokra nézve is eszközölni, mely utóbbiakra vonatkozólag az egyes tulajdonosokra eső illetőség, mindegyik közös tulajdonos társnak saját telekkönyvi lapjain kitüntetendő, a közös lapon pedig csak az ezen lapokra való hivatkozás teendő ki.

dést, mely az arányosításra vonatkozó törvények által biztosított jogokat kockáztathatná, vagyis azon törvényeket változtatná meg : akkor azt kellene tartani, hogy ezen miniszteri rendelet, illetve ennek ilyes netáni intézkedései nem birnak érvénnyel és kötelező erővel, minthogy régiebb törvényeink és alkotmányunk értelmében az országot rendeletekkel kormányozni nem lehet, s az igazságszolgáltatás az ország törvényei, nem pedig akár királyi, akár miniszteri rendeletek szerint teljesítendő, és a Kormány sem törvényt nem hozhat, sem azt meg nem változtathatja, e jog az országgyűlést — királyi szentesítés mellett — illetvén ; s ezt kifejezte ujabban az 1869. IV. t. cz. 19. §-a is, mely azt rendeli, hogy a bíró a törvények és törvény alapján keletkezett rendeletek szerint tartozik eljárni és itélni, tehát a törvényes felhatalmazás nélkül kiadott miniszteri rendeletek nem kötelezik a bírót. — Oly távol áll azonban az 1869. April 8-iki miniszteri rendelet tartalmától valamely az arányosítást szabályozó törvényeket sérthető intézkedés, hogy ezt nem azért hoztam fel, mintha ezt ily gyanuba akarnám hozni, hanem hogy a lehetőségét is kizárjam annak, miszerint valaki ezen miniszteri rendelet elferdítése és féltremagyarázása segélyével az igazságos aránykulcs megállapítása ellenében azt akadályul felhozni megkísérlje.

Figyelembe veendő tehát, hogy ezen aránykulcs feljegyzés azért is érvénytelenül történt, mert oly hatóság (t. i. a közigazgatási) eljárását vette alapul, mely akkor már nem birt hatáskörrel a tagosításra sem, mint ez már bővebben kifejtve lett a 7-ik fejezetben ; s ezen érvénytelenséget csak növeli az, hogy a közigazgatási hatóság eljárása alá vett — t. i. a tagosított — terület nem az volt, melyre az aránykulcs feljegyeztetett t. i. a megmaradt közlegelő.

Másrészt, ha formai tekintetből helyesen történt volna is az aránykulcsnak telekkönyvi feljegyzése, ez nem képezne egyebet, mint a tényleges aránykulcsnak telekkönyvi kitüntetését ; már pedig amint a tényleges aránykulcsot telekkönyvileg ki lehetett tüntetni, ép úgy, sőt még inkább ki lehet majd az arányperben a bíróság által megállapítandó aránykulcsot ; mert hiszen tényleg

mindig létezik valami aránykulcs (akár jogos és igazságos, akár nem) az arányosítás előtt is, s az aránypernek épen az a célja, hogy az aránytalanságokat megszüntesse, s a tényleges kulcsot, ha az igazságtalannak találtatott, megváltoztassa; ha tehát ily arányper már a telekkönyvek behozatala után fejeztetik be, az új kulcsot is természetes, hogy ki lehet a telekkönyvben tüntetni, s a régi kulcsot a telekkönyvből kitöröltetni; ahol pedig a közös javak felosztása is kéretett, s elrendeltetett: ott a kulcs feljegyzése helyett az egyes birtokosok tulajdonjogát is be lehet, és be kell kebleztetni a telekkönyvbe, ezért rendeltetvén a birtokszabályozások következtébeni telekkönyvi átalakítás; egyéni tulajdonjogot pedig az egyes birtokosok csakis arányper útján nyerhetnek s nem a kulcsnak telekkönyvi feljegyzése alapján, az arányper útján a birtokszabályozási bíróságok lévén a közös javak felosztásának, és a kulcs megállapításának behozására jogosítva, a telekkönyvi hatóság pedig erre hatáskörrel nem bír, reá csak a birtokszabályozási bíróság ítéletének telekkönyvi foganatosítása s végrehajtása tartozik.

Főfontosságu e tekintetben még az, hogy a telekkönyvben azon aránykulcs lett kiténtetve, melyet maga a közigazgatási hatóság is a 7-ik fejezetben idézett, a karczagi perben CC. alatt csatolt határozatában csak ideiglenesnek tekintett és fogadott el, s mint ilyet kívánt csak addig fentartani, a míg az aránykulcs törvény útján meg nem állapittatik, vagyis ezen kulcs behozása nem volt egyéb, mint örködés a fölött, hogy a legelő ne legyen teljesen hitang s uratlan vagyon, hanem valamely szabály legyen, mely ennek tényleg határt szabjon addig is, míg az arra illetékes bíróság intézkedést tenne, mely örködés helyén is volt, csak az a fájdalom, hogy esetleg nagyon is eltért az igazságos kulcstól azon határ, melyet a tényleges használatnak az örködő hatóság szabott; hogy pedig ezen felügyeletet Jászkunságban a közigazgatási hatóságok gyakorolták, már volt érintve és kimutatva is lőn az előbbi fejezetben idézett számos határozatokkal.

Ezen ideiglenes kulcsot pedig a telekkönyvi hatóság sem tehette véglegessé, mert ez hatáskörébe nem tartozott, s nem is

tette, mert ily kijelentés a telekkönyvi kitüntetést eszközölő végzésben sem foglaltatik; sőt hogy azt csak ideiglenes minőségének fentartása mellett tüntette ki a telekkönyvben, abból látható, hogy ezt azon közigazgatási hatóság intézkedésére alapította, mely hatóság ezt csak mint ideiglenes kulcsot hozta be és tartotta érvényben.

Hogy a telekkönyvileg feljegyzett aránykulcs mennyire helytelen és igazságtalan, s mennyire távol áll azon törvénytől, az 1840. XXX. t. cikktől is, melyre fektetve lőn, erről majd az aránykulcsról szóló fejezetben szólnok.

Csak azt nem hagyhatom még megemlítés nélkül, hogy a telekkönyvi átalakítás a 7-ik fejezetben már idézett végzéssel oly annyira szabálytalanul történt (minek példájaként lett megjegyezve ott az, hogy az egyes birtokosok nevére és tulajdonaként az lett telekkönyvvezve, ami most is közlegelő, s annak is hagyatott a tagosításnál is; ellenben közlegelőnek hagyattak meg a telekkönyvben oly területek is, melyek tényleg egyesek magánbirtokába jutottak, s olyanul lettek is kiadva,) hogy valóban esodálni lehet, miszerint mindez megtörténhetett anélkül, hogy a telekkönyvek rendes kezelésére felügyelni hivatott közegek azt észrevették és orvosolták volna; de „a jobb későn, mint soha“ elvénél fogva legalább tovább nem kellene megtérni ezen a telekkönyvi intézményt compromittáló és a telekkönyvek hitelét aláásó helytelen és szabálytalan telekkönyvezést, és a különben is hivatalbéli orvoslás tárgyát képező szabálytalan telekkönyvezés helyrehozására kellene az illető felügyeleti hatóságnak intézkedést tenni; de akár történjék ez meg, akár nem, annyit bizonyosnak merek tartani, hogy jogász-szemek nem nézhetik e szabálytalan telekkönyvezést az igazságos aránykulcs elleni akadálnak akkor sem, ha különben a rendesen keresztülvitt, s jogos formák közt keletkezett telekkönyvi állapot bírhatna is ily tulajdonsággal!

TIZEDIK FEJEZET.

A birtokosság testületi szervezete.

A Jászkun közbirtokosságoknak a nemesekétől eltérő sajátosságai egyike az is, hogy azok testületi szervezettel bírnak, s a városi, s az a fölött álló felsőbb hatóságok felügyelete alatt állanak, a közbirtokossági javak kezelését pedig a közbirtokosság nevében és képviselőjében a város feje (főbíró, most polgármester) mint egyszersmind a városi birtokosság hivatalbeli elnöke is — gyakorolja.

Ezen kérdés nemcsak történeti jelentőségű, hanem valóságos jogkérdéssé vált, miután az ismertetett kisujszállási és karczagi perek alkalmából azon kérdés is megoldandó volt, hogy ki legyen az alperes az arányosítási perben, s kit kelljen beperelni?

Azon végtelen zavar, melyben a Jászkun birtokviszonyok sinlődtek, természetesen e kérdésben is kimutatta tehát sárkányfogait; mert hogy lehetne képzelni is azt, hogy a jelen jogtalan birtokállapot hívei meg nem ragadták volna ezen alkalmat is arra, hogy az igazság érvényesülését ezzel is hátráltassák.

S ugy is lőn. — A Jászkun birtokosságok Jánus-arczót öltöttek fel, melynek amint egyik arcza békét, másika háborút mutatott a hitrege szerint: ugy a birtokosság is egyfelől mint testület élt, s uralkodott, s ha valaki önnön személyében akart valami jogot gyakorolni a birtokossági javak fölött, akkor a birtokosság előállott az ő testületi szervezetével s minőségével, s ebből származtatott hatalmával, mely tulajdonképen a közigazgatási hatóság hatalma volt; ha pedig tetteit számon kéri tőle, s jogtalan intézkedései ellenében az igazságszolgáltatás bírói hatalmát veszi valaki

igénybe, s pert kezd sérelmei orvoslása végett: akkor a birtokosság a másik arczát mutatja elő, melyen már a testületnek nyoma sincs, s azzal áll elő, hogy ő nemcsak nem testület, de egyáltalán semmi sem, ő nem létezik, hanem az egyes birtokosok léteznek, tehát ha valakinek valami baja van azért, mert elvették tőle (már t. i. a birtokosság) fél hold földjét, vagy kizárták egy szál birkáját a legelőből jogtalanul: akkor pereljen két-háromezernyi birtokost be, kezdjen egy olyan pert, melyben több kocsi kellene csak a keresetnek a bírósághozi bevitelére, külön nyomda a pernek annyi ezer példányban elkészítésére, és egy szép dominium a perlekedés költségeinek fedezésére; s ha mindezt megteszi a panaszos, kilátása lehet arra, hogy talán megnyeri fél hold földjét, vagy beeresztik egy szál birkáját a legelőre, ha ugyan addig a panaszos birkástól együtt fel nem veszi a „néhai“ nevet, ameddig a több ezernyi alperessel való perlekedés nagy valószínűség szerint tartand.

Az általam folyamatba tett kisujszállási és karczagi arányosítási perek sem kerülhették el tehát keserű sorsukat, s miután e pereket a birtokosság, mint testület ellen indítottam, s alperesül a birtokosság képviselőjében a város polgármesterét, mint egyszersmind a birtokosság hivatalbeli elnökét idéztettem perbe: nem is késtek az alperesi birtokosságok azon kifogással előállani, hogy a birtokosságot, mint testületet, elnöke által perbe idézni nem lehet, s az egyes birtokosok ellen kell pert kezdeni.

Már az előbbi fejezetekben ismertetett, s a birtokossági közös javakra vonatkozó intézkedésekből is eléggé kiviláglik azonban az, hogy e kifogás sem bir semmi alappal.

A közlött váltság-telekkönyvek (liber fundi) és redemptio levelek is tanusítják ugyanis azt, hogy a redemptio befizetése után megalakult közbirtokosságok helyett és nevében az intézkedési jogot a városi hatóságok (városi tanács) gyakorolták a közös javak fölött, s a megváltott területet, és pedig úgy az egyéni tulajdonul később kiosztottat, mint a közösben maradtat át és birtokba a városi hatóság adta az egyes redemptoroknak, ő eszközölte a földek kiosztását, és később is ő kezelte a közösben maradt javakat is; a 3-ik fejezetben közölt városi hatósági határozatok tanusítván,

hogy városi tanácsülésekben rendelkezett a város a közlegelő használatával, és annak egyes részei ideiglenes használatra lett kiosztásával.

Ha tehát a határvonalat keressük, hogy hol végződött a város, s hol kezdődött a birtokosság, azt nehéz lenne feltalálni, és annyira össze lett a város a birtokosság fogalmával olvasztva, hogy a városi előljáróság tulajdonkép a birtokosságénak, s az ő ügyeit intéző hatóságnak tekintetett, mit csak az fejthet meg, hogy a városnak, mint a birtokosságtól külön erkölcsi (jogi) személyt képezőnek lét-indoka kezdetben nem is volt, miután minden vagyon a redimálás útján jutván a városi lakosság birtokába, minden a birtokossagé volt, a városnak pedig semmije sem, s most sincs; (s az utcáktól kezdve ezek nyakig érő saráig, s a gyéren felállított s még ritkábban égő lámpásokig minden a közbirtokossagé); a birtokosság tehát a városi előljáróságot a saját ügyei vezetésére szervezte és tartotta, a városi hatóságnak pedig oly teendője, mely ne a birtokosság ügye lett volna, nem is igen akadt. Később a törvényhatósági és községi élet módosulataival ezen történt ugyan annyi változás, hogy a birtokossági ügyekben s vagyoni kérdésekben oly birtokossági gyűlések határoztak, melyekben a birtokosok is szavazattal bírtak, de — mint a közlött városhatósági határozatok mutatják, még 1868-ban is a birtokossági gyűlés a városi képviseleti gyűléssel volt összeolvasztva; a városi hatóság pedig kétféle módon is megtartotta és gyakorolta a birtokossági ügyekbe való befolyását és felügyeleti jogát, egyrészt t. i. azzal, hogy a város feje (főbirája, most polgármestere) volt mindig s most is az a birtokosságnak hivatalbeli elnöke (tehát sem nem választás útján, sem nem birtokosi minőségénél vagy birtok nagyságánál fogva lett az), s a városi tisztviselők is részt vesznek s szavazati jogot gyakorolnak a birtokossági gyűlésekben tisztán hivatali állásuknál fogva, és a városi hatóság is hajtja végre közigazgatási hatalmával a birtokosság határozatait; másrészt meg azzal: hogy a birtokosság testületi határozatától, illetve az erre befolyással bíró városi hatóságtól függött az is, ki tekintessék szavazati joggal bíró birtokosnak, s amint például 1850 után behozták

azt a jogtalan szokást, hogy csak az tekintessék birtokosnak, ki egyéni tulajdonul szántófölddel bir, és sem a belsőségre, (házakra) sem a redemptióra nem voltak tekintettel; ép úgy behozhatták volna azt is: hogy csak az legyen birtokosnak tekinthető, ki p. o. 5 vagy 10 hold szántóföldnél többel bir, vagy megtehették volna azt is, ha az igazságérzet minden egyéb felett uralomra tudott volna jutni, hogy egy redemptus lakost sem zárnak ki sem a közlegelő használatából, sem az akkor szervezni kezdett birtokossági gyűlésekből, s az azokban gyakorolható szavazati jottól.

A Jászkun birtokosságok tehát testületi szervezetüknél fogva többségi határozattal intézkedvén javaik fölött a kisebbség ellenére is: őt csak mint testületet lehetett perbe idézni.

Egyébiránt a kisujszállási és karczagi perekben az alperes birtokosságok is elismerték, hogy a Jászkun-kerületekben minden város közbirtokossága területet képez, s annak feje (elnöke) mindenkor a város feje (vagyis polgármester, előbb főbiró) s azt képviselni jogosítva, sőt kötelezve van; de azt mondják, hogy ez csak az összes birtokosságra állana, és nem állana akkor, ha a lakosság vagy birtokosság egy töredéke a másik ellen indít pert. Azonban ily eset nem is forog fenn a kisujszállási és karczagi perekben, miután e perek a birtokosság, mint testület ellen vannak indítva, tehát azt elnöke még alperesek szempontjából is képviselheti; és nem is csupán e testület tagjainak egy része, hanem olyanok is perlik, kik a testületből jelenleg — bár jogtalanul — kizárva vannak, s különben is teljesen mindegy, hogy csupán birtokossági tagok-e a felperesek, vagy kívülök mások is, mert ha bármely testület — tehát jogi személy — mint ilyen fennáll: ebbeli minőségére semmi befolyással sem lehet az, hogy ki perli meg, — és ő törvényes feje által képviselt testület — jogi személy — marad akkor is, ha oly egyén vagy egyének perlik, kik különben a testületnek egyes alkatrészeit képezik; még inkább áll ez akkor, ha a per a testület feloszlátását is czélozza, mint jelen esetben is; mert ily esetben épen azon szervezet és hatalom megdöntése forog szóban, melyet a testület mint ilyen; feje (elnöke) által gyakorol, s melyet a testület egyes alkatrészeit képező tagok épen a testületi szervezetnél fogva nem

gyakorolván s nem is birván joggal annak gyakorlására: az egyes tagok perbeidézése által megdönteni nem lehet.

A testületeket pedig, mint jogi személyeket, úgy az általános jogfogalmak, mint a prts 84. és 259. §-ai szerint nem az egyes tagok képviselik, hanem a testületnek, a jogi személynek, mint ilyennek képviselője, s ez idézendő perbe.

A nemesi közbirtokosságok például nem képeznek testületet, s nem állanak egyébből, mint közös jogokkal bíró több személyekből; nincs is testületi szervezetük, nem hozhatnak a kisebbségre is kiterjedő határozatot többségi szavazattal sem, és nem is hajthatják azt saját hatalmukkal végre (vagyis, sem a Szolgabíró, sem az Alispán közigazgatási hatalmával ezt végre nem hajtja, épen azért, mert a nemesi közbirtokosságnak nem hivatalbeli feje a Szolgabíró); tehát nem is képeznek a nemesi közbirtokosságok jogi személyt, s az ilyeneknél ha az aránykulcsban vagy általában a haszonvételek gyakorlásában valami aránytalanság áll be, azt nem a testület, nem a közbirtokosság követi el és hajtja végre, hanem az egyes személyek, s így természetes, hogy a sértett birtokossági tagnak is csak azon egyes birtokosokat lehet perelni és perbe idézni, kik azt elkövették.

Ellenben a testületi szervezettel bíró Jászkun közbirtokosságoknál már a testület, mint ilyen szerepel, és mint testület követte el a visszaéléseket, jogellenes és önkényüleg alakított többségi határozattal mondván ki azokat a kisebbség akarata ellenére, (mely azonban csak azért lőn kisebbség, hogy a szavazatra és határozat hozatalra jogosult nagy többségtől a közbirtokosság, mint testület, illetve a városi hatóság, mely a közigazgatási hatalmat a közbirtokosság érdekében — elég jogtalanul — érvényesíteni szokta, a szavazati jogot megvonta); sőt volt eset, hogy a birtokosság, mint testület határozata ellenére a felsőbb közigazgatási hatóság rendelte meg egyes birtokossági tagok panasza folytán az aránytalanságok elkövetését és végrehajtását, felülvizsgálati jogot gyakorolván a közbirtokosság fölött, mely pedig annak testületi szervezetét kétségtelenné teszi; s az ily aránytalanságokat előidéző határozatokat nem az egyes birtokosok hajtották és hajtják végre,

hanem a testület a maga feje, az elnök, — ki egyszersmind mindenkor a város feje (polgármestere, előbb főbírája) is — által; azon birtokosok és egyéb lakosok tehát, kik azáltal magukat sértve érzik, csak a testületet, mint a sérelmek forrását és elkövetőjét perelhetik be, nem pedig az egyes tagokat, kik azt saját személyükben egyáltalán el nem követhették, közvetve szavazatuk által is pedig csak részben járultak az ily határozatokhoz, miután azon birtokosok, kiket ilyenekül a testület elfogad, mind, — tehát az aránytalanságokat és közösbeli foglalásokat előidéző határozat ellen szavazók is — részesültek abban némi mértékben.

A testületi szervezet világos tanujele továbbá az is, hogy a birtokosságok mind Kisujszálláson, mind Karczagon roppant adósságokat tudtak a közlegelőre csinálni és betábláztatni az egyes birtokosok aláírása és írott beleegyezése nélkül, csupán elnöke, mint képviselője által kiadott gyűlési jegyzőkönyvi kivonat és bekelezési engedély és kötvény alapján; holott ha mint testület nem léteznék, s elnöke őt mint jogi személyt nem képviselhetné, ezen zálogjogi bekebelezés az összes birtokosok bekelezési engedélye nélkül be sem lett volna kebelezhető; ami természetesen, hogy másként, mint ahogy történt nem is történhetett, miután az egész közös birtok a földbirtokos lakosságra van tulajdonul bekebelezve anélkül, hogy valami ismertető jel lenne arra, kik tartoznak ezek közé; s nem is határozható meg az addig, míg az aránykulcs ezen per útján meg nem állapittatik, mert az aránykulcstól függ az is, kik és mily arányban lesznek részesek a közös javakban.

Másrészt, ha szükséges lehetne is a birtokosság elnökén kívül az egyes birtokosokat beidézni, akkor sem lehetne ez ok a kereset elutasítására, mint az alperes birtokosságok kívánják, hanem legföllebb az ismerteket pótlólag egy felzet végzéssel, az ismeretleneket pedig hirlapi hirdetmény útján kellene folytatólag a perbe idézni.

Ezen érvelések annyit hatottak is, hogy az első bíróság a a kisujszállási perben a városi polgármesternék, mint birtokossági elnöknek a közbirtokosság képviselőtébeni alperességét megállapította, s a pert érdemleges ítélettel eldöntötte, a karczagi perben azonban ugyanakkor már ellenkezőleg határozott, s helyt adva

az alperesi birtokossági elnök ebbeli kifogásának, az ő alperességét nem találta megállapíthatónak, s felpereseket e miatt keresetükkel elutasította, azért tevén ezen megkülönböztetést a jogviszony hasonlósága daczára a kisujszállási és karczagi keresetek közt, hogy a karczagi közlegelő telekkönyvében a birtokarány, (a tényleges aránykulcs) és mindenik birtokosnak, ki ezen aránykulcs szerint a a legelőt használja, neve is természetesen a birtokarány mellett kitétetve (feljegyezve) levén, ezáltal ezek telekkönyvi jogot szeretteknek tartattak; e nézet azonban mint már láttuk, téves levén, ez ellen jogorvoslatot használtam; de a másodbiróság ezen intézkedést különösen az 1807: 21. t. cz. 12. §-ának abbéli rendelkezése alapján, hogy az egyes birtokosok személyenkint idézendők be (ami azonban csak a nemesi közbirtokosságokra áll, melyek testületi szervezettel nem bírnak) nem csak helybenhagyta, de a kisujszállási perben is, ahol az első biróság érdemleges ítéletének némely pontjai ellen lőn jogorvoslat használva, ezen ítélet megsemmisítése mellett hasonló határozatot hozott.

Tehát mindkét pert ismét előlről kezdeni, s több ezernyi egyes birtokos beperlésével oly óriási és költséges munkát kellett volna teljesíteni az igazság és jog érvényesíthetésére, hogy az egyértelmű lett volna az ügy megfeneklésével; miután habár való igaz is az, hogy a másodbirósági határozat sem akarta a felperesek jogainak s az igazságnak érvényesítése elől az utat elzárni, s nem is zárta el: de ezt oly formaságokhoz kötötte, hogy azok legyőzését a fenforgó körülmények közt kivihetlennak kelle tartani, és a panaszos szegénysorsu lakosság soha sem lett volna képes ily minden képzelmet felülmúló teméntelen munka és perlekedés költségeit fedezni.

A másodbirósági határozatok ellen használt jogorvoslattól lehetett tehát egyedül remélni, hogy a Jászkun birtokviszonyok jelen zavaros s jogellenes állapota annyi viszontagság után végre még is tisztázható, a jog, s igazság elvein nyugvó alapokra visszaterelhető s felépíthető leszen; s azon örömmel, melyet az igazság minden diadala bennem ébresztetni szokott, hirdethetem, hogy midőn e mű a sajtó alól már majdnem kikerült, hozott a kir. Curia mint

legfőbb Itélőszék mindkét perben oly értelmű határozatot: hogy a közbirtokosságok képviselőjében perbeidézett birtokossági elnökök (a városi polgármesterek) alperessége megállapított, és a sok ezernyi egyes birtokos elleni kereset indítás nem kinántatik, az egyes birtokosoknak csupán felzetek utján folytatólagos beidézése mondatván ki szükségesnek a birtokossági elnök perbenállása mellett azért: mert az egyes birtokosokat érdeklő különféle kérdések is merülhetnek fel.

A jog és igazság fegyverének döngetésére végre megnyílt tehát a sorompó, mely eddig az igazság elől a Jászkun birtokviszonyok jelen állapota által előidézett jogtalanságokat mondhatni légmentesen elzárva tartotta, s így már már azon hitet ébresztette fel: mintha az igazság és jogszerűség azon soha sem is tudna diadalmaskodni!

Az alap tehát ezen minden jogérzethől gúnyt üző jogtalan birtokállapot megdöntésére már kész, folytassuk tehát a munkát, és tetézzük be az épületet!*)

*) A karczagi perben hozott legfőbb Itélőszéki határozat e mű megjelenése előtt még kezeimhez jutván, azt itt közlöm:

„Mindkét alsó bíróság ítélete megváltoztatik, az alperesség oly értelemben, hogy felperesek a telekkönyvi birtokosokat folytatólag felzetek mellett személyenkint beidézni, velők a keresetet rendesen letárgyalni tartoznak, bíróilag megállapítatik.

Megkellett az alperességet állapítani azért, mert habár a község polgármestere rendszeresen csak a közigazgatás feje, s ily minőségben az egyes birtokosokat, s azok eltérő érdekeit elkülönítetten nem képviselheti, mivel még is a közös birtokok használata felett a községi előjáróság is intézkedett, s a közös birtokot a község nevében annak közigazgatási feje tartja birtokában, a polgármesternek beidéztetése mellőzhető nem volt, ebből folyólag felpereseket alperesség hiányából keresetükkel elutasítani nem lehetett; azonban, az alperességnek, bírói megállapítása mellett felpereseket egyuttal a telekkönyvezett birtokosoknak folytatólagos felzetek mellett, és fejenkénti beidézése, a felperesi keresetnek ezekkel való törvényes letárgyalására azért kellett kötelezni, mert a birtokosok érdekei ellentétesek lehetvén, a birtokosokat az eltérő érdekek miatt a polgármester nem képviselheti, azok kihallgatása nélkül a felperesi kereset elbírázható sem lehet.“

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Az aránykulcs.

Az előbbi fejezetekben úgy mellékesen az aránykulcsra tartozó elvek is lettek megemlítve, amennyiben kapcsolatba jöttek a tárgyalt kérdésekkel; lehetlen, hogy már az eddigi ebbeli érvelések is meg ne győzték volna az elfogulatlan olvasót arról: miszerint az aránykulcs Jászkunságbeli közös javakra nézve nem lehet más: mint az ős redemptorok által eredetileg befizetett, s a váltságtelekkönyvekben (liber fundi) foglalt váltság, (redemptio), s az ős redemptorok örökseinek családi elágazás és leszármazás rendje szerint azon arányban kell (s eddig is kellett volna) részesülni a közösjavakban, a mennyi az egész közösségben maradt területekből aránylag az ős redemptor redemptiójára esik.

Mindazon ellenvetések, melyek ezen kulcs ellen a jelen jogtalan birtokállapot hívei által tétetnek, egytől-egyig alaptalanok, jogellenesek és igazságtalanok, ellentétben állanak azok úgy a redemptióból eredt jogokkal, és ezt támogató helyes jogelyekkel, mint a tételes törvényekkel.

Hogy még kirivóbb legyen ezen váltság-kulcsnak, jogos, igazságos és törvényszerű volta, a jelenlegi tényleges aránykulcsnak pedig törvénytelenége és igazságtalansága, előre kell bocsájtanom amaz általános elveket, melyeket hazai törvényeink egész következetességgel mindig vallottak és követtek, mióta csak aránykulcsról intézkédni kezdtek.

Az aránykulcs tekintetében ugyanis törvényeink mindenkor, de különösen 1836 óta a legszélesebb hatáskört engedték a bíróságnak arra: hogy a való igazságot kinyomozhassák, és ebben semmi-

féle formásokok által ne legyenek gátolva, mit nagyon is indokol az ily perek közérdekű volta, melyekben nem személyek nyeresége vagy vesztesége; hanem egész vidékek, városok jóléte és felvirágzása, vagy a folytonos viszály és elégedetlenség általi pusztulása forog szóban.

És míg más magánjogi kérdésekben az anyagi igazság diadalát részint a perlekedők hibás védekezése, s egyéb mulasztásaik, részint az elkerülhetlen formások igen sokszor lehetetlenné tesszik: addig arányosításra nem lehet. Mondani semmi oly formáság nem köti meg a bíró kezét, mely az anyagi igazság érvényesítésében gátolhatná; s ezért a törvény többféle alapot jelölt ki az aránykulcsra nézve, melyek közül a bíróság a körülményeknek leginkább megfelelőt s legigazságosabbat választhatja, s ebből korábbi ellenkező gyakorlat, még ha egy egész elévülési időn belül tartott volna is, nem gátolhatja, és azon adatokat, melyek a való igazság kitudására szükségesek, hivatalból is előszereztetni rendeli, s nem bizza ezt a peres felek tetszésére.

Ugyanis a legrégebbi törvények az 1563: 19., 1622: 72., 1625: 59., t.-cikkek, melyeket az 1715: 69. t. cz. a közbirtokosokra nézve aránykulcsul elfogadott, az anyagi igazság alapjára helyezkedtek, midőn a várak fenntartási költségeinek viselését jövedelmeik arányában rótták a közös várbirtokosokra, mondván az 1563: 19. t. cz. 1. §-a „revisis et cognitis Arcis proventibus limitationes faciat: quantum quisque pro rata proventuum suorum parte, ad Arcis illius intertentionem impendere debeát^{*)}” és ugyane módon rendezendőnek mondta ki az 1715. 69. t. cz. 3. §-a a közbirtokosok közt a közös haszonvételek arányát.

Az 1807: 21. t. cz. pedig még mindig fentartva az említett aránykulcsot, az anyagi igazság elé annak daczára korlátokat emelhető körülmények lerontására is gondolt, és 12. §-ában, melyet a 8-ik fejezetben már idéztem, kimondotta, hogy a közös erdők ha-

^{*)} „Kitudván és megvizsgálván (t. i. az ország Főkapitánya és az Alispán) a vár jövedelmét: határozza meg, hogy mindenik jövedelmének részletéhez képest mennyit tartozik fordítani a vár fentartására.“

szonvételehez jogosultak azok is, kik annak tényleges birtokában nincsenek, hanem erre elég az osztálykori fentartás, az időközben nyert örökösödés, vagy a korábbi használat gyakorlása is, szóval oly elvet mondott ki, hogy a közös haszonvételek eredeti szerzési módjára kell visszamenni, s a haszonvételt oly arányban szabályozni, amint az eredeti szerzésnél fogva a való igazság magával hozza, és annak semmi formaságok nem állhatják útját.

Ezen szabályokban kifejezett elvek még tökéletesebb kifejezést nyernek az 1836. XII. t.-czikkben, amelynek 1. §-a mindjárt kimondotta, hogy a közbirtokosok közt a használat nem esik elévülés alá, s ez nem gátolhatja az igazságnak megfelelő aránykulcs utján szabályozását.

Ezenkívül a 18. §-ában nemcsak fentartotta és világosan kiterjesztette az arányosítási perekre is az 1807: 21. t. cz. 12. §-ának imént fejtegetett rendelkezését, hanem ezt még bővebben megvilágosítja, kimondván az 1-ső §-ban, hogy nemcsak a jelenleg (t. i. a per indításakor) közös és együtti használattal birt haszonvételek, hanem azok is, melyek valamikor előbb birattak csak, és később a közösből a közbirtokosok valamely része által elszakítva lettek, arányosság tárgyául szolgálnak; továbbá a 18. §-ban még azt is kimondotta, hogy a közös haszonvételekhez azok is jogosultak, s erre keresetösséggel bírnak, kik a közös haszonvételek tényleges gyakorlatában nincsenek, hanem azoknak képét viselik (azoknak jogutódai,) kik azzal valaha birtak.

Az aránykulcs tekintetében pedig 4-féle elvet állapított meg: az első kulcs a 2. és 3-ik §- szerint az: hogy a házhelyek képezik az aránykulcsot, a második kulcs a 4. §- szerint az, hogy osztályos atyafiak vagy ezek jussán bírók között a családi elágazás vagy osztályrész; a harmadik-féle kulcs az 5-ik §- szerint pedig az, hogy ha a fentiek nem vezetnének célra, azon gyakorlati mód legyen a kulcs, mely a királyi jussokban, vagy közhaszonvételekben divatozott (tehát nemcsak a jelenben divatozó, hanem a régebben divatozott gyakorlati mód), vagy a közös teherviselésbeni részvé-

telre nézve szabályul megállapítva van; vagyis ez maga a legtisztább anyagi igazságra fekteti az aránykulcsot, s ezt oly feltétlenül rendeli, midőn a divatozott módot fogadja el kulcsul, hogy azt semmiféle foglalások, magános használat vagy ezen módnak gyakorlaton kívül helyezése sem gátolhatja.

A negyedikféle kulcsot a 6-ik § állapítja meg, mely nem a ház helyek számára, hanem a valóságos belső telki birtok nagyságára fekteti a súlyt épen oly célból, hogy az anyagi igazságot ez uton érje el; ha a többi kulcsok egyike sem felelhetne meg annak. Az utolsó aránykulcsot pedig a 7-ik §-ban állapítja meg a törvény, s mindenik egész birtokát — kihagyván azonban abból a közösből tett foglalásokat, — felméretni s így irányadóul vétetni rendeli; és ha bár e kulcs is a való igazság kinyomozását célozza, ezzel bővebben nem foglalkozom, mert ezen kulcsot csak akkor rendeli a törvény alkalmaztatni, ha a fentebbi kulcsok egyike sem lenne alkalmazható, — jelen esetben pedig azok közül egyik vagy másik igen is alkalmazható lesz.

Hogy az 1836. XII. t. czikknek ezen az aránykulcsról intézkedő szabályai megengedik azt is: miszerint az igazságos kulcs behozható legyen, ha akárminő régi jogviszonyból származik is az ahoz való jog, s hogy nevezetesen valamely haszonvételi arányt, tehát kulcsot nem lehet meghiusítani, s annak behozatalát megtagadni csak azért, hogy az ahoz való jogosultság nem a jelen időből, hanem a közbirtokosok távoli őseinek jogából származik; sőt ellenkezőleg épen az a kötelessége a bíróságoknak, hogy a lehetőségig kinyomozza a tiszta igazságot arra nézve, miszerint a közösség eredeti alakulását eredményezett jogviszonynál fogva (minők például nemesi közbirtokosságoknál az osztályos testvérek osztályrészei, s az abból eredő családi elágazás) minő aránynak kell fenállani a jelenlegi közbirtokosok közt a haszonvételekre és a közösbeli illetőségre nézve: minderről részletesen főtén szó már az 5-ik fejezetben, itt csak utalok az ott elmondottakra.

Ha az aránykulcsra vonatkozó már ismertetett elveket a re-

demptióból eredt birtokviszonyokra alkalmazzuk, s tekintetbe vétetik azon már ismert körülmény, hogy az egész Jászkunságban az egész határ, s az összes közös földek s ezek haszonvételei a redemptio által szereztettek meg, s ezt az eredeti redemptorok fizetvén, a megváltott határoknak oly aránybani tulajdonosai lettek és voltak, amily arányban állt redemptiójuk az összes befizetett redemptióhoz, és az összes megváltott terület nagyságához, s így köztük az osztályrészt az eredetileg befizetett redemptio szabta és határozta meg: szembeötlő, hogy az 1836: XII. t. czikknak 4. és 5. §-aibeli aránykulcs teljesen ráillik a Jászkun közbirtokosságok közös javaira; mert az ős redemptoroknak egymásközi osztályrészét amint az osztályos testvéreknél az osztály, úgy itt a redemptio határozta meg, amott az öröklés, emitt a redemptio szereztvén meg az első közbirtokosoknak a tulajdonjogot, az ős redemptorok kihaltával pedig ezek jogutódaira nézve ép úgy a családi elágazás határoz, mint nemesi közbirtokosságoknál az osztályos testvérek utódai közt; és mert oly annyira világos, hogy ezt a legkonokabb önzés sem vonhatja kétségbe, miszerint a redemptio, a váltásösszeg, teher volt, melyet a váltók, a redemptorok viseltek, hogy magukat és határaikat a rokkantak pesti házának követelése, és ennek lett elzáloggittatásuk alól felmenthessék, s ezzel szerezték meg összes földjeiket azok haszonvételi-, s tulajdoni jogát, s mint már kimutatva lett, a redemptorok oly arányban és azon határnak lettek tulajdonosai s oly arányban részesültek a közhaszonvételekben is, amennyi redemptiót, és amely határba befizettek: a jog- és birtokszerzésnek ezen forrása, s a közhaszonvételekbeni részvétel ezen szabálya kétségtelenül azonos azon állapottal, melyre nézve a nemesi közbirtokosságoknál az 1836: XII. t. cz. 5. §-a kulcsul a királyi jussokban vagy a közhaszonvételekben divatozott részvételi szabályt rendelte, s mely a Jászkun közbirtokosságokra is kiterjedne az 1840. XXX. t.-czikknél fogva: ha ezen törvény a kulcsra nézve külön intézkedést nem tartalmazna; s így ha ezen törvényből, nevezetesen ennek a tagosítás kulcsáról intézkedő 3. §-ból ki nem lehetne mutatni azt, hogy ez nem egyéb, mint az eredetileg befizetett redemptiónak aránykulcskénti elismerése, és elfogadása: az

esetben ugyanezen kulcsot az 1836. 12. t. cz. 4. és 5. §-ai alapján kellene és kell is mint egyedül jogszerűt és igazságosat megállapítani és behozni.

Legelőször is arra nézve kell tehát tisztába jönnünk: hogy az 1840. XXX. t. cz. 3. §-a, mely a tagosítás kulcsául „kinek-kinek mostani birtoka váltáságának mennyiségét“ rendelte, ezen általam indokolt redemptio kulcsot ismeri-e el az arányosítás alá eső közös javakra nézve, vagy ha ezt nem tartalmazná, hogy akkor ellene szól-e ennek?

Előbb azonban az utóbbi kérdésre kell felelnem, mert ezen törvény az, melyre a jelen jogtalan állapot hívei, s a kisujszállási és karczagi perekbeni alperesi birtokosságok is alapithatni vélik azon hajmeresztő jogfosztogatást, melyet az 1848-iki szabadságharc halotti toraként minden feszélyezés nélkül ország-világ szemeláttára elkövettek, s azóta a jászkun birtokviszonyok tekintetében amily rosszul informált, ebből következőleg ép oly érzeketlen alkotmányos Kormányok alatt is bátran folytattak; a fődolog különben is nem az, hogy kimutassam miszerint ezen törvény is az általam vitatott váltáságkulcsot támogatja, hanem az: hogy e törvény azt nem ellenzi, s a jelen jogtalan kulcsot nem indokolja; mert hiszen az igazságos és részrehajlatlan bíró úgy is elfogja találni a törvényben lerakott alapelvek folytán azt, hogy csak a vitatott redemptio kulcs lehet az egyetlen igazságos kulcs, és az is hozandó be; attól pedig, hogy oly közegek határozzanak az aránykulcs fölött, melyek nem állanak egyébből, (vagy legalább is többségük által döntetnek ott,) mint a jelen jogtalan kulcsból jogellenes előnyt húzó birtokosokból, s ahol a szavazatoknak a „nec numere sed pondere“ elvével éppen ellentétben, csak számszerű többsége dönthetett, a jog és igazság elvei pedig csak a szavazók önkényének és önzésének szítáján keresztül csepeghettek határozataikba, — a szavazókat pedig közvetlen vagyoni érdekük arra utalta, hogy ezekből minél kevesebb csepegjen ki, és jusson abba: nem lehet többé már úgy sem tartani, miután a kisujszállási és karczagi perek alkalmából, bár óriási küzdelem és viszontagság után, de mégis sikerült a törvény alapján való igazság-keresésnek szabad-

ságát kivívni; a Jászkun birtokviszonyok végtelen rendezetlen voltáról és szomorú állapotáról tanuskodván az is, hogy a szabad alkotmányos Magyarországon is akadt egy vidék, ahol az igazságkeresésnek szabadsága a börtönök, békák, és szuronyok sötét árnyába fulladt!

Lássuk tehát: van-e alapja az 1840. XXX. t. cz. 3. §-ában a jelen jogtalan aránykulcsnak?

A jelenlegi jogellenes kulcs ugyanis, mint már tudjuk, abból áll: hogy a közös javakban és haszonvételekben, tehát úgy a közlegelőben, mint a regale-jövedelem, és egyéb közös hasznokban csak azok részesülnek, kiknek egyéni tulajdonul szántóföldeik (tehát külsőségeik) vannak, és ezek ezen szántóföldeik terményisége arányában élvezik azt.

És mit mond az 1840. XXX. t. cz. 3-ik §-a? azt: hogy a tagosítás kulcsa kinek-kinek mostani birtoka váltságának mennyisége.

Tehát először is birtokról szól, melynek váltságát rendeli kulcsul, de nem mondja azt, hogy a „külső birtok“, sem azt hogy azon külső birtok, melyet valaki egyéni tulajdonul bír, tehát azt sem: hogy a külső magánbirtok lehet egyedül az a birtok, melynek váltsága a kulcsot képezi.

Minő vakmerőség kell tehát akkor, midőn törvényeink alapfogalmai közé tartozik a belső és külső birtok közti különbség, s a külsőség tekintetében is a birtokszabályozás alá eső javaknál a magánbirtokot (egyéni tulajdont) képező, — és a közösbeli birtok közti megkülönböztetés, s melyek szerint mindenik, a belsőség és külsőség, (s az utóbbiak közül a magánbirtok ép úgy, mint a közösbeli) „birtokot“ képez, és annak neveztetik: ezen törvényre azt ráfogni, hogy ez a külső birtokot, s ezek közül is csak a magán tulajdont képező szántóföldeket rendelte kulcsul? s minő szígyenletes jogtudatlanság kell ahoz: hogy ezen törvénynek ily elcsavarása állíttassék oda a törvényesség oly mintaképeül: mely ellen a legkisebb ellentmondás, és a jogérzet legcsekélyebb ébredése is mint börtönbe és békákba fojtandó bűn jellemeztessék?!

De menjünk tovább.

E törvény a birtok váltságának mennyiségét rendelte kulcsul, nem pedig a birtoknak területi nagyságát, vagy a birtok mennyiségét. És mégis a tagosításkor kulcs gyanánt a birtok mennyiségét, területi nagyságát, (azonban természetesen csak a magánbirtokot képző külsőséget, a szántóföldekét,) vették a Jászkun-kerületekben, s a Jászkun birtokviszonyok alapját jelenleg ezen törvény világos kigunyolását képező balmagyarázat képezi!

Pedig hát miért mondta volna a törvény, hogy a birtok váltsága a kulcs, ha elégnék, vagy ezzel egyértelműnek vette volna a birtok területi nagyságát, mikor sokkal könnyebb felmérés által a birtok nagyságát kitudni, mint az annak megfelelő váltságnak mennyiségét, mert — és itt rejlik a bökkenő — nem oly könnyű ám azt eldönteni, hogy mely birtoknak mennyi váltság felel meg.

Például a jelen jogtalan birtokállapot hivei, s a kisujszállási és karczagi alperes birtokosságok azt állítják, hogy ezen törvényben említett váltság alatt csak az egyéni tulajdont képező szántóföldek (tehát a külsőségek) váltsága érthető, és sem a belsőségnek (beltelkek, ház) sem a közösben maradt külsőségnek nincs váltsága; (ezen külsőség váltságát pedig úgy számítják ki, hogy a szántóföldek terménnyiségéből kicalculálják előbb, hogy mennyinek kell lenni az azokra eső váltságnak, s azután az ekként kihozott összeget visszafordítják a szántóföldekre, mintha az határozta volna meg a földek terménnyiségét, ami világos komédia: holott ebből egy szó sem igaz, mert már láttuk, hogy a Jászkun-kerületekbeli összes javak s területek, belsőség és külsőség egyaránt váltság által lett megszerezve az első birtokszerzők, a redemptorok által, tehát a belsőség, és a külsőségnek közösben maradt részei csak úgy, mint az egyéni tulajdonul kiosztott szántóföldek; s a 2-ik fejezetben közölt kisujszállási „Liber fundi“ 3-ik rovatában külön is ki van téve, mennyi váltság esett a beltelekre; a karczagi harmadik „Liber fundi“-ban, mely 1764. évben készült, pedig nincs ugyan ez külön kitéve, de hogy az ezen „Liber fundi“ szerint befizetett váltságban a belsőségé is benfoglaltatik, kétségtelen a „Liber fundi“ rovatának feliratából, amelyben a territorium

(Karczag város határa) és az ott nevezett pusztákon kívül „az ugyanottan (a territoriumon) levő egy telekjének váltságára“ is történtnek mondatik a befizetett váltság; ugyanezen „Liber fundi“-kból világos továbbá az is, hogy a külsőségek közül nem egyedül az egyéni tulajdonul kiosztott szántóföldeknek, hanem azok közösből is maradt részének is van váltsága, és ez a karczagi „Liber fundi“-ban külön ki van téve, nevezetesen az 1745/6-diki „Liber fundi“ második részében foglaltatik a rud földekre, az egyéni tulajdonul kiadott szántóföldekre esett váltság, ezen „Liber fundi“ első részében, és az 1764-iki „Liber fundi“-ban pedig azon váltság foglaltatik, mely a külsőségeknek közösből maradt részére fizettetett; Kisujszálláson pedig a külsőség váltsága nincs aszerint külön választva, hogy mi fizettetett az egyéni tulajdonul kiosztott szántóföldekre, és mi a közösből maradt területekre, hanem ott azon két határ lett megkülönböztetve, t. i. az, melyből az egyéni tulajdonul kiosztott földek adattak (a 3 pusztá) attól, melyben a közösből maradt földek foglaltattak (territorium); a redemptio levelek tanusítván, hogy az egyéni tulajdonul kiosztott földek csak a 3 pusztából lettek kiadva.

De ezen megkülönböztetések egyáltalán nem birtak azon jelentőséggel, hogy megszabták volna a szántóföldek váltságát, s ezzel nem is bírhattak sehol a Jászkúnságban már csak azért sem: mert előbb történt a váltság befizetése, mint a szántóföldek egyéni tulajdonul kiosztva lettek, s ezen földkiosztás a már korábban befizetett váltság következménye volt, s így mindenik redemptor váltságából annyi esett az egyéni tulajdonul kiosztott szántóföldjére, a hányad részét tette az azon területnek, mely az egész határ felosztása esetén esett volna összes redemptiójára; vagyis, hogy könnyebb felfogás kedvéért a 3-ik fejezetben már felhozott példánál maradjak, ha egy 10,000 holdas határra 10,000 frt redemptio fizettetett be, minden forintra egy hold föld esett volna, s egy 100 frt váltságot fizető redemptornak 100 holdat kellett volna kapni; ha tehát csak 5000 hold lőn a határból felosztva s így mindegyik redemptorra igaz proportió szerint váltság-összege minden forintja után csak $\frac{1}{2}$ hold juthatott,

a 100 forint redemptiót fizetett redemptor 50 holdat kapott, amire 50 frt redemptio esvén, ezen szántóföld nem képviseli összes válttságát, hanem csak 50 forintot, a többi válttságnak megfelelő birtok pedig a közlegelőben van.

Karczagon is a válttságnak a „rud földekre“ történt elkülönítése nem jelentett egyebet, minthogy megszabta, mennyit mérjenek ki egy-egy redemptornak egyéni tulajdonul (miután megvolt határozva, hogy hány forintra hány rud föld fog kiméretni), és ezáltal az ottani arány (proportio) meghatározása, és az egyesekre eső szántóföld-illetőség mennyiségének kitudása lett megkönnyítve, t. i. nem kellett az egyesek összes redemptióját, melynek mennyisége a folytonos későbbi befizetések által mindig változott, számíthatni, sem a többiek válttságához, sem a határ területi nagyságához viszonyítani, hanem a határból ott, ahol elkezdték a kiosztást, kimértek mindenkinek annyit, mennyit az egyes redemptorok a rud földek czimén befizettek, s a határ megmaradt része maradt a többi válttságra eső, és igaz proportió szerint használandó birtok gyanánt; de itt is előbb történt a válttságfizetés a „rud földek“-re, sem mint azt a redemptorok kikapták volna, tehát sem itt, sem általában véve a Jászkun-kerületekben sehol sem a birtok határozta meg az azért fizetendő válttságot, hanem megfordítva: a fizetett válttság határozta meg az azért járandó birtokot; s miután azt volt alkalmam tapasztalni, hogy még részrehajlatlan körökben is azon hit van elterjedve, mintha a Jászkun-kerületekben ki-ki a maga birtoka után fizette volna az annak megfelelő válttságot, nem ajánlhatom eléggé a t. olvasó figyelmébe, hogy ezen téves felfogással épen ellenkezőleg ki-ki aszerint kapott birtokot, amennyi válttságot előzetesen befizetett, s a redemptio fizetése általában, s különösen ennek mennyisége kinek-kinek tetszésétől függött, s hogy akkor, midőn a redemptio befizetések történtek, még nem is volt senkinek ott birtoka, miután az egész Jászkunság a rokkantak pesti házáé volt, s a Jászkun lakosság csak a redemptio által szerezhetett birtokot tulajdonul, s olyannal előbb nem birt; és ezért mondotta a 3-ik

fejezetben közölt kisujszállási „Liber fundi“ is, hogy „kinek-kinek redemptiójának erejéhez képest új osztály tétetett“, a kisujszállási redemptio levelek pedig: hogy „Annak okáért nevezett lakosunkat ezen két rendbeli summának erejéhez képest, mind magát és feleségét s mindkét ágon levő maradékot helységünk territoriumának és a nevezett 3 pusztának igaz proportióval való örökös birtokába bebocsátjuk, a minthogy be is bocsájtottuk sőt az említett 3 pusztákban igaz proportióra immáron is kezdett osztály szerint kimutatott szántó és kaszálló földeket effective resignáltuk“; a karczagi „Liber fundi“ pedig: hogy „kinek-kinek a Proportione redemptionalis Summae ujonnan felmértvén, az említett város felosztotta.“

Ezen körülmény pedig annál fontosabb, mert ha nem a meglevő birtok (tehát a magánbirtok) után, s annak megfelelő összegben fizették a redemptorok a váltáságot, hanem a váltáság mennyiségéhez képest, igaz proportio szerint, vagyis a váltáság arányában kaptak birtokot: akkor minden egyéb okoktól eltekintve már ezért is képtelenség, hogy az összes váltáságot az egyéni tulajdönt képező szántóföldek képviseljék, s ennek járulécai lehessenek a közös területek; hanem jogszerű és igazságos egyedül az lehet, ha ezután is ép úgy mint kezdetben: a váltáság, tehát az egész befizetett váltáság arányához képest (a Proportione Redemptionalis Summae) történik azon területek felosztása, melyek az első felosztáskor közösen maradtak.

Teljesen eltekintve is pedig azon kérdéstől, hogy könnyű vagy nehéz-e az egyéni tulajdönt képező földek váltáságát kiszámítani, és hogy miként kell azt eszközölni, tény az, hogy az 1840. XXX. t. cz. 3-ik §-a nem a birtoknak, hanem a birtok váltáságának mennyiségét rendelte kulcsul, tehát ennek daczára a birtok mennyiségét (területét) venni kulcsul világos törvényszegés; és mert mégis ez vétetett kulcsul az 1850-es évek óta megkezdett és azóta hol itt, hol ott behozott tagosításokkor a Jászkunságban, elvetve a korábban gyakorlatban volt redemptio kulcsot: bizonyára nem kis bámulni való van azon, hogy a törvénynek ily nyíltan hadat izenhettek, és azt le is igazhették a jelen jogtalan birtokállapot

hivei anélkül, hogy ebbe valaki beleszólt, s törvényellenes tüzemeiket az arra hivatottak meggátolták volna.

Hogy mily nagy volt ezen kulcs tekintetében a homály és elfogultság, azt eléggé illusztrálja a karczagi telekkönyvi átalakítást eszközölő, s fentebb a 7-ik fejezetben már közölt törvényszéki végzés, mely azon kifejezése által, hogy „redemptionalis váltságú“ birtokot létezhetőnek tartott, nem csak azt árulta el, hogy a redemptio fogalmával sem volt tisztában, hanem azáltal: hogy kimondotta, miszerint ezen „redemptionalis váltságú“-nak nevezett birtoknak, nem pedig a birtok váltságának mennyisége szolgál kulcsul, s ezt az épen ellenkezőt rendelő 1840. XXX. t. cikkre vélte alapíthatni, magát ezen törvénnyel nyílt ellentétbe helyezte, s a telekkönyvbe világosan törvényellenes kulcsot jegyzett fel, (tüntetett ki,) ami maga elég ok arra, hogy ezen kulcs a telekkönyvből kitöröltessék, és helyébe majd az igazi helyes és törvényes aránykulcs jusson a folyamatban levő arányper útján a telekkönyvbe, természetesen az egyéni tulajdonkénti felosztással kapcsolatban, miután a karczagi kereset erre is lőn irányozva.

Ezenkívül még egy fölötté lényeges ok van arra, melynél fogva a birtok mennyiségét a birtok váltságának mennyisége helyett kulcsul elfogadni nem lehet, s ez az: hogy a birtok mennyisége (területi nagysága) a közösbőli jogtalan foglalásokkal folyton szaporodhatik és szaporodott is, az utóbbi időkben napirenden lévén a jogtalan foglalások a Jászkunságban; az ily uton megszorodott birtok, vagyis annak jogtalan foglalás útján szerzett része is kulcs lenne tehát, ami annyit tenne, mint kijátszani a törvénynek a kulcshoz kötött célját, s meggyújtani azt, hogy a birtokviszonyok a kulcs által rendeztessenek, s ezzel ellentétben ez a jogtalan cselekmények jutalmazását és a tényleges aránytalanságoknak folytonos érvénybentartását jelentené, s oly állapotot teremtené, amelyben semmiféle kulcs sem jöhetne alkalmazásba, hanem folytatnának a közös javakbani osztozkodás aszerint, amint azt a hatalmasabbak a gyengébbek kárára azelőtt is az ököljog mintájára gyakorolták.

Semmi kétség sem lehet tehát többé a fölött: hogy az 1840:

XXX. t. cikk 3-ik §-a a jelen jogtalan birtokállapotot előidéző kulcsot, nevezzék azt akár birtokaránynak, akár a szántóföldeknek (az egyéni tulajdont képező külsőségnek) tulajdonított (de helytelenül kiszámított, és csak úgy ráfogott): váltságkulcsnak, nemcsak nem igazolja, de azzal világos ellentétben áll; amiből önkényt következik, hogy a jelenlegi kulcsnak mint törvénytelennek és igazságtalannak meg kell dőlni, s helyébe a törvényes és igazságos kulcs hozandó be.

Áttérek tehát most már azon második kérdésre: hogy az 1840: XXX. t. cz. 3-ik §-a az általam indokolt redemptio kulcsot ismeri-e el az arányosítás alá eső közös javakra nézve kulcs gyanánt.

Ha ezen törvénynek tisztán szavait vesszük irányadónak: akkor a felelet e kérdésre csak az lehet: hogy nem ismeri el ugyan, de nem is ellenzi; mert e törvény a tagosítás kulcsáról intézkedik, nem pedig az arányosításéról; azt pedig már kimutattam, hogy a tagosítás és arányosítás nem egy és nem azonos fogalom, s azok közt lényeges különbség van; s mert az 1840: XXX. t. cikknek sem ezen 3-ik §-a, sem általában az egész törvény sehol sem intézkedik az arányosítás kulcsáról, tehát nem is ellenzi e törvény a redemptio kulcsot: ezért más törvényes intézkedés hiányában azon általános elvekhez kell folyamodni, melyekre törvényeink az arányosítás kulcsát fektették, vagyis az 1836. XII. t. cikkben kifejezett elvek alapján, s különösen ennek 4. és 5. §-aiban foglalt intézkedései értelmében kell ezen redemptio kulcsot mint a Jászkun birtokviszonyok jogi természete által egyedül indokoltat és igazságosat elfogadni és behozni.

A függelékben I. és II. alatt közlött országgyűlési naplók, mint a törvény magyarázatára legalkalmasabb és legilletékesebb segédeszköz segélyével azonban megtudhatjuk, hogy az 1840. XXX. t. cz. 3-ik §-a egyenesen az általam vitatott redemptio kulcsot fogadta el és hozta be az arányosításra nézve.

Már említettem, és ezen országgyűlési naplóból ki is mutattam ugyanis, hogy az 1840. XXX. t. cz. a „tagosítás“ szót kétféle, szűkebb és tágabb értelemben vette, s hogy vannak oly intézke-

dései is, ahol ez alatt az arányosítást értette, s éppen ez az eset a 3-ik §-nak a kulcsról szóló intézkedésénél.

Mert a Főrendi Tábla ezen országgyűlési naplók szerint éppen azon kérdést tette vita tárgyává: hogy helyes-e a Karok és Rendek törvényjavaslata 3-ik §-ának (mely a törvény 3-ik §-ával teljesen azonos) azon rendelkezése, hogy az arányosítás kulcsául a közös javak tekintetében a redemptorok által befizetett (tehát a „liber fundi“-kban foglalt) váltságot (redemptiót) fogadta el? s ez ellen az első aggályt a Főtárnokmester nyilvánította; s habár mint mondtotta „tudja azt, hogy mikor a Jászok és Kunok magukat megváltották, hogy akkor bizonyos felosztás történt náluk, s azon részben, melyben akkor járultak a megváltási díjnak megfizetéséhez, keletkezett alkalmasint azon arány, mely még most is (t. i. 1840-ben) fenáll“, mégis aggodalma volt arra nézve, hogy helyes lenne-e egyedül ezen egy kulcsra szorítani a bírót, hogy akkor se állapíthasson meg más kulcsot, ha ezen redemptio kulcsot valamely oknál fogva nem tartaná igazságosnak: de annyira meg volt az ezen kulcs ellen első felszólaló Főtárnokmester is győződve arról, miszerint ezen kulcs nem képez absolut igaztalanságot és jogtalanságot, hogy ezen aggályai daczára sem kívánta ezen kulcsot mellőztetni, hanem csak e mellett azon szabadságot akarta a bírónak adni, hogy ettől eltérhessen ha ezt nem tartaná a fenforgó körülményeknél fogva az igazságnak megfelelőnek, s más igazságosabb kulcsot is alkalmazhasson. Ez tehát elismerése a redemptio kulcs jogszerűségének is; az összes ellenvetés pedig, mely ellene felhozott, abban culminált, hogy miután az aránykulcsnak a tiszta igazságon kell nyugodni, arra kell törekedni, hogy még ennél igazságosabb kulcs is lehető legyen, de nem kívántatott ettől az igazság hátrányára szolgáló eltérés.

A második ellenvetés a redemptio kulcs ellen B. Orezy Lőrincz felszólalásában foglaltatik, melyben azért kívántatott az eltérés a redemptio kulcstól, hogy az nem lenne igazságos azokra nézve, kik birtokukat adás-vevés útján szaporították, miután e redemptio kulcs mellett, melyet a törvényjavaslat tartalmazott, ezen vétel útján szerzett birtokokra nem esnék semmi közösbeli illetőség,

ezeknek nem lévén váltsága; ez tehát a jelenleg divatozó jogtalan birtok aránykulcsra törekedett, csak hogy ezt a Főrendek el nem fogadták, hanem meghagyták a Karok és Rendek törvényjavaslatában kifejezett redemptio kulcsot, mi nyilvános elitélése a jelenben divatozó jogtalan birtokaránykulcsnak.

A Főtárnokmester másodszori felszólalásában még részletebben magyarázta egyrészt a törvényjavaslatot, másrészt aggályait, s ez utóbbit abban öszpontosította, hogy méginkább megnyugodnék a törvényjavaslatban, ha az a váltság mellett a valóságos birtokot (vagyis az egyéni tulajdont) is elfogadná kulcsul, de mert a törvényjavaslat (s a jelenlegi törvény is) ezt nem tette, hanem csak a váltságot vette fel kulcsul, ezért ellenzé azt, félve a „váratlan depossessio bekövetkezésétől, annál is inkább, mert a törvényjavaslatbeli arány 80 évvel volt távol tőlük akkor, s melynek a mostani időre való átszármazása kellő figyelemmel talán fel sem jegyeztetett.“ Vajjon ki meri azt állítani, hogy a Főtárnokmester itt nem az eredetileg befizetett redemptióról, hanem a tényleges birtokarányról (a jelenleg e törvény ellenére behozott kulcsról) szólt mint olyanról, mely a törvényjavaslatbeli arányt képezi? — Vajjon lehetséges-e annyi felfang, hogy a tényleges birtokarányt, amely mindig a jelenlegi (vagyis az arányosítás idejébeli) állapotból állana, merje az „1840 előtt 80 évvel távol levőnek“ mondott aránnyal azonosítani, s ezt érteni azon arány alatt, melyre nézve a Főtárnokmester úgy nyilatkozott, hogy annak az 1840-diki időre való átszármazása kellő figyelemmel talán fel sem jegyeztetett?

Lényeges még a Főtárnokmester felszólalásában az, hogy ő a Főherczeg Nábornak kívánt oly hatáskört adni, miszerint a törvényjavaslatbeli kulcs mellett a vett birtokra való tekintettel oly kulcsot is hozhasson be, mint a „Jászok és Kunok Főbírása“, mely „nemcsak a szigorú igazsággal (ami célzás a redemptio kulcsra), hanem más politikai nézetekkel, s a nép nyugalmaival is megegyez“, (a vett földek birtokosainak igényeit tehát csak politikai

okokkal támogatta, míg a redemptio kulcsot a szigorú igazságnak megfelelőnek találta a Főtárnokmester is.)

És mert ezen felszólalás nemcsak nem talált támogatásra, de maga a Főherczeg Nádor sem járult ahhoz, hanem a törvényjavaslatbeli aránykulcs elleni ellenvetések mellőzését, s a törvényjavaslatbeli kulcs változatlan elfogadását javasolta: ez világos czáfolata annak, hogy a Nádor mint a Jászkunok Grófja, s legfelső közigazgatási foruma hatáskörrel birt és birni akart volna oly intézkedések tételére, melyek a redemptio kulcsot eltiltották, s helyébe a birtokarány kulcsot hozták volna be, mint ezt a kisujszállási és karczagi perekbeli alperes birtokosságok állították Félegyházára nézve.

A Koronaőr felszólalása azonban mind ezen ellenvetések és aggályoknak fényes czáfolata, sőt több, valóságos dicsbeszéd az a redemptio kulcs mellett, és egyszersmind az igazság mellett is!

Igen, mert megmondotta a Koronaőr, hogy azért pártolja a törvényjavaslatbeli aránykulcsot, (tehát az 1840. XXX. t. cz. 3-ik §-át is, miután ez volt szóról-szóra a törvényjavaslat,) „mert azon kulcs legjobb, mely minden visszaéléseket megszüntet, s visszaviszi a birtok valóságát azon időre, mikor a birtok keletkezett; a jászoknál és kunoknál pedig a birtok akkor keletkezett, mikor magukat megváltották, következésképp a megváltás (a redemptio) mennyisége legbiztosabb, legmeghatározottabb kulcsa annak, hogy kinek-kinek mit kellene birnia“, és „hogy aki veszteti fogna is, csak azt vesztene el, mit jogtalanul elfoglalt, aki pedig nyer ezen kulcs mellett, csak azt kapja vissza, amihez törvényes jussa van.“

No lám! hiszen a Koronaőr is csak azt mondta, amit e műben folyton fejtegettem, s amit az elnyomott, jogaiból kifosztott redemptor lakosság ha nem is oly szabatosan, de a maga egyszerű szavaival jelzett és fájlalt, amikor redemptiobeli jogait a birtokaránykulcs elnyelte; s mégis a szegény panaszos nép a jelen jogtalan birtokállapot teremtoi és létrehozói által lázongónak, földkeresőknek, bujtogatóknak bélyegeztetett, s eleget üldöztetett is; vajjon mért nem rontottak be tehát a birtokarány hivei a Főrendi Tábla ülésébe, s mért nem rohanták meg a Koronaőrt, és az ő felszólalását pártoló nagy többségét a Főrendeknek, sőt magát a Főherczeg

Nádort, ki mint elnök szinte ezt támogatta: hogy miért szítnak lázadást és birtokfosztogatást a redemptio kulcs dicsőítésével és törvénybe iktatásával?

Ime mily botrányos állapotot képes teremteni az igazság útjáról való lelépés!

Ha a t. olvasót még a Temesi Grófnak a redemptio kulcs melletti felszólalására utalom, kinek a Koronaőréhez hasonló irányu érvelései, és azon kijelentései, miszerint a „megváltás (a redemptio) 1840-ben is oly kulcsnak tekintetett és tartatott, hogy aszerint osztották fel a közösből kiosztott földeket a Jászkunságban, s ez volt náluk divatban század óta,*) s ez sokkal biztosabb és természetesebb, mint minden egyéb kulcs, s mert ezt tartalmazza a törvényjavaslat, ezért kívánja annak elfogadását“: a Főrendi Tábla „Helyeslésével“ lettek elfogadva; és ha még arra utalok, hogy az elnöklő Főherczeg Nádor is a vitát, a redemptio kulcsot helyeslő nyilatkozathoz való járulással, és annak ajánlásával rekesztette be, hogy a gyakorlatra való tekintettel is ezen redemptio kulcs fogadandó el: azt hiszem elmondhatjuk, **miszerint az 1840: XXX. t. c. 3-ik §-ában foglalt kulcs nyílt proclamálása a váltságkulcsnak, vagyis annak: hogy az aránykulcs csak az eredeti redemptorek által befizetett váltság lehet, s azok örökösei őseik redemptiója arányában vannak jogosítva a közös javakbani részesülésre, s e szerint kell azok felosztásának megtörténni; s hogy ezen törvény előtt is annál kevésbé lehetett a gyakorlat a birtokarány (t. i. az egyéni tulajdont képező külsőség) kulcs mellett: mert a Főherczeg Nádor is a redemptio kulcsnak törvénybe iktatását az ezt támogató gyakorlattal indokolta, s bizonyára sem mint a Jászkunok Grófja és fővédnöke, sem mint a Főrendi Tábla elnöke nem hagyott volna szó nélkül a Koronaőr és a Temesi Gróféhoz hasonló, s a Főrendi Tábla által majdnem egyhangulag helyeselt oly felszólalásokat, melyek az eredeti váltságfizetésben találták és ismerték fel a Jászkun birtokviszonyok egyedül igazságos alapját és megoldási kulcsát.**

Hova törpülnek tehát a jelen jogtalan birtokállapot hiveinek

*) A „századok“ kifejezés bizonyára szerkezeti hiba.

azon meséi, hogy a gyakorlat mindig a tényleges birtokarány, a külső birtok kulcsa mellett lett volna, s hogy az éppen a Nádor által lett volna istápolva!

Nem érdeknélküliek még az 1840: XXX. t. cz. 4-ik §-ára vonatkozó nyilatkozatai sem a Főrendeknek, mert ez ismételt bizonyítéka annak, hogy a Főrendeknek a 3-ik §-beli kulcsot elfogadó határozata világosan és minden kétséget kizárólag az eredeti váltságfizetést jelentette ki aránykulcsul; mert ezen határozat után a redemptio kulcs ellenzői közt küzdött Főtárnokmester éppen ezen határozatra hivatkozva azért szólalt fel a 4-ik §-nak azon intézkedése ellen, hogy a költségeket a birtokosok birtokuk arányában viseljék, mert ugymond „ha a kulcs egyenesen a kiváltsági fizetésre alapittatik“, nem férne össze az igazsággal a költségeket a birtokra róni, a „birtok“ alatt itt az egyéni tulajdont értvén a Főtárnokmester; de ezen ellenvetése is megdőlt a gümöri Főispánnak a Főrendek által helyeselt és elfogadott azon felvilágosítása következtében, hogy a birtok alatt nem az egyéni tulajdont képező külsőséget, hanem azt kell érteni, mely a közlegelőből leszen a redemptio kulcs szerint kihasítva (exscindálva) vagyis a közösbeli illetőséget; s ez újabb újmutatás arra, hogy a 3-ik §-ban is a „birtok“ alatt, melynek váltsága fogadtatott el kulcsul, nem a magánbirtok, hanem a közösbeli illetőség értendő, s hogy éppen azért rendeltetett a birtok területe helyett a váltság kulcsul, mert azon birtoknak, melyről itt szó van, a területe még nem volt ismerve, az csak a felosztás és kihasítás után fogván előállani, s a váltság éppen arra van hivatva, hogy ezen terület nagyságát meghatározza.

Kapcsolatban az 1840. XXX. t. cz. 3-ik és 4-ik §-ainak igazi értelmét felvilágosító és elöttüntető ezen országgyűlési nyilatkozatokkal, utalom még a t. olvasót a függelékben III., IV., V. és VI. alatt közölt 1844. évi országgyűlési naplókra, s az ezek ismertetéseül a 3-ik fejezetben már előadottakra, melyek ismételt kifejezései annak, hogy az 1840: XXX. t. cz. nemcsak nem akarta

eltörölni a redemptio kulcsot, és ahelyett a birtokarányt hozni be, hanem éppen azt szentesítette, s 1844. évben is azon törvényjavaslat, melyben némi látszata foglaltatott a redemptio kulcs megsértésének, éppen azért hiúsult meg, mert a törvényhozás ennek megsértését nem engedhette meg, s akkor is újabb nyilatkozatok történtek az országgyűlés mindkét táblájánál a redemptióból eredt jogok világos fentartása mellett, és azt minden netáni kétely eloszlátása végett 1848-ban a XXV. t. cz. 15-ik §-ában világosan fen is tartani rendelte a törvényt.

Már pedig: ha az 1840: XXX t. cz. 3-ik §-ának azon értelme lehetne, hogy a kulcs a közös javakra nézve nem az eredeti redemptorok által fizetett váltság, hanem kinek-kinek tényleges külső birtoka, (az aztán mindegy lenne, hogy e birtok területi nagysága-e vagy az arra eső váltság, mert mihelyt a kulcsból kizáratik minden egyéb birtok az egyéni tulajdont képező külsőségen kívül, akkor természetesen az összes váltság is csak azon birtokra lenne — bár jogtalanul — elosztva,): akkor kérdem mit tartott volna fel az 1848: XXV. t. cz. 15-ik §-a? mi maradt volna fenn még a redemptorok utódainak a redemptus lakosságnak, mint redemptióból eredő haszonvétel, ha semmit sem kap a redemptio után?

Látva tehát már most, hogy mily világosan és erélylyel szándékolta a törvényhozás az 1840. XXX. t. cz. által a redemptio kulcsot fentartani, és biztosítani a redemptorok utódait arról: hogy a közös javakban oly arányban fognak részesülni, amily arányban őseik redemptiót fizettek határaikba, s hogy e törvény csakugyan ily értelemben is hozatott, s ezt is rendelte: és mégis ezzel homlokegyenest ellenkező gyakorlat követtetett a Jászkunságban, és épen ezen törvényre támaszkodva fosztogatták ki a redemptorok utódait a törvény által is biztosított, s különben is a redemptio természeteszerű jogkövetkezményeként tiszta igazságnak bizonyult jogaiktól, s mindez megtörténhetett oly szabadon, mintha valamely fejtetlen társadalmi állapotban éltünk volna: elszorul az ember kebele, s kétségbeesés környékezi az embert afölött: hogy nem halt-e ki a jogérzet is már társadalmunkból, és nem-e az antik ököl-jog korszakába cseppentünk vissza?

Avagy hol voltak az 1840. XXX. t.-cikk alkotói és pártolói, hol a redemptióból eredt jogoknak 1844. és 1848. évekbeli védői, hogy senki sem szólalt fel az 1840. évi XXX. t.-cikket alkotó, s abban a redemptio kulcsot szentesítő törvényhozás becsülete mellett: midőn e törvénnyel oly csufos játék üzetett, hogy épen azon jogokat nyomták el vele, melyeket az biztosított?

És hol voltak a szegény nép jóléte és jogai iránt is érző kebellet bíró jogászai a Jászkunoknak? kiknek a többi hazai birtokviszonyoktól annyira eltérő, és ezért másutt nem is igen ismert saját helyzetüket s annak jogi sajátságait leginkább kellett volna tudni és ismerni: hogy egy sem akadt, ki e törvénnyel évtizedeken át üzött visszaélés ellenében honpolgári és jogvédői kötelességszerű hivatását teljesítette volna?!

No de ha elmulasztották azt ők, felveszem a keztyűt én, s bizva abban, hogy az igazságnak végre is diadalmaskodni kell, lerántom a leplet ezen jogtalan üzemlekről, s átadom azt a nyilvánosságnak és közvéleménynek; át annál is inkább, mert cseppet sem kétkedem afölött, hogy ha az 1840., 1844. és 1848-iki törvényhozók jelesei, kik közvetlen tapasztalással is birtak az 1840. XXX. t. cz. valódi értelméről, céljáról és szándékáról, bizonyára felszólaltak volna e törvénnyel üzött visszaélés ellen, ha azokról tudomással birtak, s a dolog valódi állásáról felvilágosítva lettek volna; és ha e jelesek sorai a kérlelhetlen végzet által megritkultak is, vannak még, kikre a jogaikban elnyomott nép mindenkor számíthat, s kik bizonyára sietni fognak a „szegény“ beteg gyógyítására is, ha annak baja és holléte tudomásukra juttatik!

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A váltságkulcs Kisujszálláson.

A váltságkulcs alkalmazásában, vagyis a váltságösszeg mi-kénti kiszámításában, és a felosztandó határra való alkalmazásában lehetnek némi eltérések az egyes Jászkun városokban, mert az irányelvet e tekintetben az határozza meg, hogy miként történtek a váltság befizetések.

Például Kisujszálláson az összes megváltott határok a terri-torium (Kisujszállás város határa) és a 3 pusztá (Turgony, Marja-laka egész puszták és Csorbának $\frac{1}{4}$ -de) nem egy kulcson lettek megváltva, és külön történtek a váltságfizetések a territoriumra, külön a 3 pusztára; míg Karczagon az eredetileg több határt képező puszták, s a város határa (territorium), tehát az összes megváltott határokba együtt történt a váltság befizetés, s ott a „rud földek“-re fizetett váltság lett csak megkülönböztetve a többi váltságtól.

Kisujszálláson tehát két kulcsnak kell lenni, egyik a territorium váltsága, másik a három pusztáé.

Mennyi váltság lett a territoriumba, és mennyi a 3 pusztába befizetve, és kik fizették be azt, mindez látható a 2-ik fejezetben közölt „Liber fundi“-ból; ebből tehát ki lehet tudni, hány részre kell osztani a territorium régi határát képezett területet, és hányra a 3 pusztabelit, (amennyiben még közös javakat képez ez,) hogy kijöjjön, mi esik egy forint váltságra; ekként pedig meg lesz tudva az is, hogy mi esik egy redemptor bizonyos menyiségű váltságára és mennyi föld az, mely az egyes redemptorok örökösei közt a leszármazás és családi elágazás figyelembe vételével jut.

Ehez természetesen a felosztandó határ mennyiségét is tudni kell, ami másutt nem képez nehézséget, mert hát arra való a felmérés; Kisujszálláson azonban ez ellen azon ellenvefést teszük a jelen birtokállapot hivei, hogy a territoriumnak nincs tudva a határa, sőt azt is állítják, hogy ez nem is volt soha, s a territorium csupán a házhelyekből (belsősegekből) állott volna.

Nem ez az első eset azonban, ahol a határok nincsenek tisztába hozva; előfordul ez a birtokrendezéseknél többször, mint nem, — s azért még egy birtokrendezést sem lehetett ily ürügy alatt meghiusítani; hanem Jászkunságban a jelen jogtalan birtokállapot hivei persze azt hiszik, miszerint ők azon kiváltsággal bírnak, hogy az igazság fegyvere nem fog rajtuk, pedig hát Achillesnek is volt sérthető sarka, s ma már nincsenek is mesebeli Achillesek, legkevésbé pedig a kor műveltségével fokozatosan uralomra jutott jog és igazság fegyverével meg nem sebezhetők.

Habár tehát nem is tudták még a kisujszállási perbeli felperesek megmutatni a territoriumot a 3 pusztától hajdan elválasztott határokat, ez még nem mutat arra, hogy ily határok nem is léteztek; sőt hogy ilyeneknek létezni kellett, ez az ellenfelek álláspontjánál fogva is kétségtelen, mert ha mind csupa belsőség (házhelyek) lett volna is a territorium, akkor is kellett határának lenni; ezen határok hollétét csakis azért nem tudták még a felperesek kimutatni, mert ők sem azon hatalommal, sem azon eszközökkel nem rendelkezhetnek, mi erre szükséges és alkalmas; a törvény azonban tudta ezt jól, hogy ily esetekben a magán-felek a határok kinyomozására és tisztába hozására elégtelenek, ezért ezt bírói segély mellett rendelte eszközöltetni úgy régebbi törvényeinkben (1836. X., XII. t. cz.) mint az 1871. 53. t. cz. 44. §-ában is, és ezen teendő a segédadatok beszerzésével megbízandó törvényszéki küldöttségre vár.

Nem lehetetlen azonban, hogy ha valahol az előbb külön határt képezett területek oly régen egyesítették és összeolvasztattak, hogy sem ember-emlékezet nem tudhat már a határokról semmit, sem a régi idők viszontagságai miatt, midőn nemcsak okleveleket és levéltárakat elemésztett, hanem egész városokat is úgy

elsöpört az idők viharja, hogy még a helyét sem lehet némely városnak pontosan tudni. — oly adatokat nem lehetett megőrizni, melyből a határok holléte kitudható lenne, — hogy ez nem is fog sikerülni; ez azonban igen plausibilis ok lenne az igazság kicsufolására; s bizonyára nem is lehetne ily esetben sem a most már egy határt képező terület külön részeire vonatkozó igények egyikét csak azért elnyeletni a másikkal, mert a korábbi határ hollétét nem lehet megmutatni, hanem ezen más módon kell segíteni; ilyen mód Kisujszálláson nemcsak könnyen található, hanem még hozzá olyan is ez a mód, hogy ép oly tökéletesen megjelöli a határokat, mintha azt a természetben megtalálni tudnánk; s ez a két határ becsértékéből, illetve a becsértéket képviselő váltságösszegéből áll.

Tudva van ugyanis a „Liber fundi“-ból, hogy mennyi váltság lett a territoriumra, mennyi a 3 pusztára befizetve; az is tudva van, hány hold és öl az összes határ, a territorium a 3 pusztával együtt véve, vagy ha nincs még pontosan tudva, a felmérés által majd tudva lesz; s miután a váltság az egyes határookra azoknak becsértéke szerint lett kivetve a kerületi hatóság által, s a dolog természeténél fogva sem lehet más jelentőségűnek venni az egyes határookra befizetett váltságösszeget annál is inkább, mert ez képezte a szerzési árt, melyért az egyes határok a redemptorok birtokába és tulajdonába jutottak: ezek segítségével igen könnyű kiszámítani hányadrésze a jelenleg már egy határt képező területnek esik a territorium-, és hányadrésze a 3 pusztára? vagyis hány hold tekintendő territoriumnak, hány pedig a 3 pusztának; tehát: ha például Kisujszállás jelenlegi egész határa, a territorium a 3 pusztával együtt, (ide értve tehát a jelenlegi közlegelőt is, meg a magánbirtokokat képező szántóföldeket is,) 50,000 holdat tenne, akkor miután a „Liber fundi“ 1-ső és 3-ik rovata szerint a territorium váltsága 8168 frtot, a 3 pusztáé pedig 24,971 frtot tett, az egész mostani határba tehát 33,139 frt váltság lett befizetve, a territoriumot $\frac{8168}{33139}$ -ed rész, a 3 pusztát pedig $\frac{24971}{33139}$ -ed rész fogja a jelenlegi határból képezni; amit holdakban kifejezve: a territorium teszen (50,000 holdnak véve fel példa gyanánt az egész jelenlegi

határt) körülbelül 12,323 holdat és 27 □ ölet, a 3 pusztá pedig 37,676 holdat és 1173 □ ölet, és miután a territorium eredetileg is közlegelőnek maradt, s az egyéni tulajdont képező szántóföldek csak a három pusztából lettek kiosztva, (amit a kisujszállási perbeli alperes birtokosság is elismert, s mindazoknak kik a territorium külön határát kétségbe vonják, el kell ismerni, minthogy ha annak határa sem volt, nem is lehetett abból szántóföldeket kiosztani, — de amit különben igazolnak is a perbeli adatok, nevezetesen a a közölt redemptio levelek, továbbá a perben *F*) alatt csotolt lajstrom a földfelosztásról.): ennél fogva a territoriumnak a például felvett 50,000 holdból megfelelő 12,323 hold egészen a mostani közlegelőben van, s onnan adandó ki és osztandó fel azon váltságkulcs szerint, mely a territorium váltságát képezte, vagyis ezen terület azok közt és azon arányban léssen felosztandó, kik a territoriumba váltságot fizető ős redemptoroktól származtak, és pedig ősük redemptiójának aránya szerint; a közlegelő még fenmaradó része pedig, mint a 3 pusztá határához tartozónak mutatkozó, a 3 pusztába váltságot fizető redemptorok utódai közt, és az ős redemptor redemptiójának aránya szerint osztandó fel.

Tekintettel pedig arra, hogy az eddigi földfelosztások csak a 3 pusztá váltsága, illetve a 3 pusztából egyéni tulajdonként birtkülsőségek aránya szerint történtek, s azoknál semmi figyelemmel sem voltak a territorium határára, s a 3 pusztabeli földek után osztották ki a territoriumhoz tartozó földeket is: ennél fogva meg lehet, hogy vagy a határok felfedezése és kinyomozása útján, vagy csak a váltság, mint becsérték alapul vétele, s fentebb leirt kiszámítási mód útján is a territorium területe nagyobbnak fog kitünni, mint a jelenlegi közlegelő, s így a 3 pusztá váltsága után felosztandó föld nem is maradna semmi, sőt még a territorium váltsága utáni földilletőség sem kerülne ki mind a jelenlegi közlegelőből; ezen körülmény folytán, s általában a foglalások kiegyenlítésének, s az egyes közbirtokosok által eddig aránytalanul kapott jutalék beszámításának eszközölhetése végett a minden egy forint váltságra esendő földilletőség természetesen

nem a jelenlegi közlegelő területéből számítandó ki, hanem azon területből, mennyit a territoriumnak és a 3 pusztá közösbeli részének a fenti kiszámítási mód, vagy a határok tisztába hozása útján tennie kellene; az ekként minden egy forint váltságra (természetesen külön a territoriumnak és külön a 3 pusztának váltságára) eső földilletőség azonban nem fog természetesen kikerülni a jelenlegi közlegelőből, pedig az abból már elfoglalt s magán-birtokokat képező földekhez nyulni nem lehet, erre a kereset irányozva nem lévén; de erre nincs is szükség, mert ha kinek-kinek ekként kiszámítandó illetőségébe betudatik az, amit már eddig kapott, akkor épen kijut mindenkinek a magáé; ha pedig mindenkié így sem jutna ki az eddig kikapott földek betudása mellett sem, akkor mindenesetre a felpereseké lesz az elsőség, hogy ők kikapják azt természetben és valóságos kihasítással a közlegelőből, ami nekik a helyes számítás szerint jut, — a netáni hiányt pedig szenvedjék és aránylag tűrjék az alperesek, mert a felperesek keresvén jogait, és az alperesek okozván az ő sérelmeiket, ezek a felpereseket mindenesetre kármentesíteni tartoznak, s ha az alpereseknek a saját illetőségük az eddig már kapott földek betudása mellett sem kerülnek ki talán azért, mert ők a saját jogtalan elveik — a birtokaránykules — nyomán idegeneket is részesítettek a közlegelőből, ám tűrjék saját jogtalan cselekményük következményeit, vagy kereskedjenek azokon, kiknek hiányzó földilletőségüket adták.

Hogy pedig a „territorium“, mint külön határ létezett, s hogy nevezetesen az nem állott csupán beltelkekből, arra van ugyan elég adat, de ha nem volna is, semmi esetre sem lehetne a jelen jogtalan birtokállapot hiveinek, s a kisujszállási perbeli alperes birtokosságnak ebbeli kifogását már csak azért sem valóként elfogadni: mert a külön váltságfizetés azon vélelmet nyújtja, hogy ez külön határ volt, s ennek területi nagysága a 3 pusztához ugy viszony-

lott, mint amely arányban állott egymáshoz az ezen határokba befizetett váltság; ezen mindenestre erős vélelmet tehát pusztá ráfogással megdönteni engedni nem lehet; már pedig ráfogásnál egyébbel nem tudja az alperes birtokosság sem támogatni ezen kifogását, noha ez neki vajmi könnyű lett volna, ha egyáltalán lehetséges lenne nem létező dolgot létező gyanánt feltüntetni, mert a birtokosság perbeidézett elnöke egyszersmind a város feje is lévén, évek hosszú során át buvárkodhattak az ellenfelek a levéltárban levő adatok előkeresésén.

Az elfogultság, és saját jogviszonyaiknak nem ismerése annyira ment azonban az ellenfeleknel, hogy a „territoriumot“ az általuk földkeresőknek tisztelt felperesek agyában szülemlettnek gunyolták csak, holott Mária Terézia királynénak az 1-ső fejezetben közlött felszabadító levele 5-ik pontja szerint a territorium nemcsak nyelvtani fogalom, s nemcsak magyarul „területet“ jelentő szó volt: hanem törvényes s jogi elnevezése volt ez a városok és helységeknek, szemben a pusztákkal, azokat nevezvén „Territorium“-nak, ezeket „Praediumoknak“; a városoknak elnevezése szemben helységekével „oppidum“ lévén, a helységeké pedig „Possessio“, mondván ezen kir. felszabadító levél: „Territorium et Praediorum suorum etc. Signanter vero: oppida, (ezek közt van Karczag) Possessiones item (ezek közt van Kisujszállás) „Praedia preterea“ (ezek közt jönnek elő azon puszták, melyeket Kisujszállás és Karczag, s általában a többi Jászkun városok vagy helységek magukhoz váltottak.)

Mínthogy tehát az összes puszták, melyek Jászkunságban léteznek, mint a városok és helységektől külön határt képezett birtoktestek vannak itt elsorolva, s nem is tartoztak azok egy városhoz vagy helységhez sem, hanem aszerint csatoltattak a puszták azon város vagy helységhez, amely város vagy helység azokat magához váltotta, s így történt, hogy némely puszták 4-felé is osztattak, és Kisujszállás is Csorba pusztának csak $\frac{1}{4}$ -ed részét váltotta meg, és csatolta magához: ebből világos, hogy a városok és helységek — a territorium — is külön határral birtak.

A városok és helységekről pedig azt, hogy ne álltak volna

egyéből belsőségnél (házhelyeknél), már csak azért sem lehet feltenni, mert ezeknek nagyobb jogi jelentőségüknél fogva nagyobb területtel is kellett birni a pusztáknál, és elképzelhetlen, hogy a nagy népességű helységek és városok külső földek nélkül fenállhattak volna.

A kisujszállási perben azonban közvetlen adatok is vannak felhozva amellett, hogy a territorium nemcsak belsőségből (házhelyekből) állott, hanem külső földjei is voltak.

Ilyen adat legelőször is a 2-ik fejezetben közlött „liber fundi“; annak első rovata ugyanis az abban foglalt váltságfizetéseket „kisujszállási territoriumban és telekjének váltságában“ fizettetnek mondja, tehát megkülönbözteti a beltelektől a territoriumot, ami világos utalás arra, hogy amaz alatt belsőség, emez alatt külsőség értetett, s ha ez egy s ugyanazon fogalom és birtok lett volna, akkor nem „és“ szóval köttetik össze a „territorium“ a „telek“ szóval; továbbá ugyanezen „liber fundi“ 3-ik rovatában külön ki van téve a telek váltsága, és ez mindenütt kisebb összeget teszen az 1-ső rovatbeli összegnél; már pedig ha a territorium csak beltelek lett volna s így az 1-ső rovatbeli egész összeg csak a beltelek váltságának tekintetnék; akkor mire lett volna fizetve azon összeg, amennyivel nagyobb az 1-ső rovatbeli a 3-ik rovatbelinél? pedig az mindenütt háromszor akkora, mint a 3-ik rovatbeli; kétségtelen tehát, hogy az 1-ső rovatbeli váltság a territorium külső földjeire, a 3-ik rovatbeli pedig belsőségeire lőn fizetve; ugyanezt tanusítják a „liber fundi“ 68., 69., 74. és 134. tételei alatti váltságfizetések, melyek szerint a beltelekre a 3-ik rovat szerint, — a 3 pusztára pedig a 2-ik rovat szerint fizettetett váltság anélkül, hogy az 1-ső rovatba, a territoriumba valami fizettetett volna, mi annak a jele, hogy ezen váltók beltelket és 3 pusztabeli külsőséget váltottak, de territoriumbeli külsőséget nem, holott, ha az 1-ső rovatbeli, — a territoriumra történt — fizetés képezné a beltelek váltságát, akkor ezek nem kaphattak volna beltelket, pedig kaptak, s ha nem kaptak volna, nem volna értelme, hogy mire fizették volna a 3-ik rovatbeli váltságot.

És ha a territorium nem képezett volna külön határt a 3

pusztától, hogy lehetett volna a „liber fundi“ 97. tétele szerint az 1-ső és 3-ik rovatba, tehát külön a territorium külső földreire, és külön belsőségére — különböző összeget fizetni anélkül, hogy a 2-ik rovatba, a 3 pusztába bármit is fizetett volna, és ha csak egy kulcsra kellene Kisujszálláson a közös javak felosztását eszközölni: akkor ezen 97 tétel alatti redemptor, miután a 3 pusztába semmit sem fizetett, nem kapna semmit, tehát egész redemptiója kárba veszne, pedig azt sem lehet mondani, hogy ez csak beltelket váltott, miután a 3-ik rovatbelin, a beltelken kívül az 1-ső rovatba is fizetett váltságot, tehát ezen váltságnak megfelelő valami területnek létezni kellett.

Hasonló adatokat képeznek továbbá a territorium külön határa tekintetében azon örök-levelek, (redemptio nyugták), melyekből kettőt, egyet t. i. mely mind a territoriumba, mind a 3 pusztába, egyet pedig, mely csak a 3 pusztába történt váltságfizetésről szól, a 2-ik fejezetben közöltem, s melyek a kisujszállási perben *C.* és *D.* alatt vannak becsatolva, és melyek azon világos megkülönböztetést tették a határok közt, hogy azon redemptort, ki mind a territoriumba, mind a 3 pusztába fizetett váltságot, mind a két határ birtokába bebocsájtotta a városi hatóság; azt pedig, ki csak a 3 pusztába fizetett, egyedül a 3 pusztá birtokába bocsájtotta be; s a territoriumot a beltelektől kétféleképp is megkülönböztette, t. i. először azzal, hogy a váltságfizetést „egy teleknek és a nevezett territoriumnak“ váltságába történnék mondotta, tehát mint két külön birtoktestet sorolta el, — másodszor meg azzal, hogy a tényieg (egyéni tulajdonul) kiadott javak közt csak „a jelentett egy telket említette fel a 3 pusztabeli földiken kívül, a territoriumot pedig nem.

Még nevezetesebb ezen örök-levelekből kitünő azon körülmény, hogy a territoriumot is oly területnek ismerte és nyilvánította ki a városi hatóság, mely igaz proportio szerint adatik és vétetik át birtokba, mondván: „Annak okáért..... ezen kétrendbeli summának erejéhez képest helységünk territoriumának és a nevezett 3 puszták~~nak~~ igaz proportióval való örökös birtokába bebocsátjuk“ stb.

Már pedig, ha a territorium csak beltelekből állt volna, akkor nem lett volna tárgya az igaz proportióval való birtoklásnak, miután a belteleket nem lehet proportio szerint osztogatni és felmérégetni, hanem a megjelölt telek úgy, amint a telkek felosztásakor alakult: rögtön átadatik a váltónak, és át is adatott tényleg ezen örök levelek szerint is mondván: „Sőt a jelentett egy teleket s ahhoz tartozó szőlőföldeket. . . . effective resignáltuk is.“ Ezt tehát nem mondja territóriumnak, s hogy nem is ezt értette fentebb az „igaz proportióval való birtokba“ átbocsájtottnak mondott territorium alatt, ezt „a proportióval való birtokba bocsájtás“, mint világosan külső földek birtokbavételi módja minden kétséget kizárólag mutatja.

A jelen jogtalan birtokállapot hivei, és a kisujszállási és karczagi perbeli alperes birtokosságoknak az a passiojuk is lévén, hogy csak a külső birtokot tartják földnek, és a jelenlegi közlegelőkből szerintük már csak azért is ki kellene zárni azokat, kiknek külsőbirtokuk nincs, mert „földbirtokos“ lakosságra vannak a közlegelők telekkönyvezve, szerintük pedig a belsőség nem „föld“, tehát ezek nem is földbirtokosok:*) ezen szempontból nem érdeknélküli, s így fel kell hoznom azon körülményt is, miszerint van oly adat, mely még ezen kívánságukat is betölteni képes, s melylyel kimutatható, hogy a territorium „föld“-nek neveztetett és tartatott; ilyen adat azon nyomtatványminta, melyet a városi hatóság 1757. évben (a kelet a nyomtatványmintában ki van nyomva) adott ki az egyes redemptorok részére az alkalommal, mikor a 3 pusztából (illetve csak Turgony és Marjalaka pusztákból, mert akkor még Csorbából sem történt földkiosztás) az egyéni tulajdonul kiosztott földek az egyes redemptoroknak tényleg átadattak; ebben a városi hatóság Kisujszállás határát „földünknek“ mondta, a 3 pusztáról pedig, mint ahhoz kapcsoltakról emlékezett meg; de szóljon maga

*) „Élcznek“ megjárna az ily beszéd oly országban, ahol házat lehet építeni anélkül, hogy ahhoz akár csak egy maroknyi föld is kellene, minők p. o. Velenczében a vizre épített házak; nálunk azonban „légvárákon“ kívül egyebet ugyan nem épít anélkül, hogy földet is ne kelljen birnia.

magáért ezen nyomtatvány, megérdemli már csak ős régi voltánál fogva is, hogy itt megörökítem; ennek tartalma szóról-szóra ez:

„Mi N. N. Privilegiált nagykun districtusban helyezettett Kisujszállás helységének főbirája és tanácsa adjuk tudtára mind-azoknak, akiknek illik: Minekutána tekintetes nemes jász és két kun districtusoknak, amint külömb-külobmféle érdemeikre, ugy bizonyos summa pénznek általok való kifizetésére nézve hajdani ősi szabadságaik kegyelmesen megadattak volna, azon summa pénznek felosztásával háromlott Kisujszállási **Földünkre**, és ahoz kapcsolt Turgonyi és Marjalaki egész pusztáinkra, ugy Csorbai pusztának egy negyed részére huszonhatezer nyolczszáz Rhénes forint, mely summában becsületes lakosunk Kisujszállási egy telekjére nézve, amely négyszegű Bécsi öleket foglal be, az Ezer lovas katonák felállítására értékéhez képest tett költségén kívül, az említett puszták vált-ságában pedig fizetett, kihez képest Turgonynak nagyobb, s Marjalakának némely részén, tizennyolcz két-kétszáz és hetvenkilencz bécsi ölnyi hosszúságú dülökre felosztott földből jutott említett lakosunknak jelentett summájának erejéhez képest (minden négy Rhénes forint és tizenöt x-tzár után nyolcz bécsi ölnyi szélességű földet számlálván) in summa

Hogyha pedig csorbai pusztának negyed része, s ugy több földeink is, melyek baromjárás kedvéért ekkorig osztatlanul maradtak, jövőendőben akármikor felosztatnának, azokból is nevezett lakosunkat vagy maradékit illető portiók a fent megirt erejéhez képest igazságosan kiszakasztatnak. Annakokáért becsületes lakosunkat a fentnevezett két rendbeli summának kifizetése aránt quietáljuk, és valamint a jelentett telket, ugy a megirt darab földet minden törvényes haszonvéttel, Helységünkben lakozó személyeknek ugyan megegyező akaratunkkal leendő, de más helységbelieknek további dispositionkig semmiképen nem lehető elidegenithető hatalommal ő kegyelmének s feleségének, és mindkét ágon levő már született, és ennek utána is születendő maradékinak örökben adjuk és kezekben bocsájtjuk. Ezen levelünk erejével. Kisujszállás Die Mensis

... Anno supra Millesimum septingentesimum quinquagesimo septimo.**)

Erre ugyan azt mondhatják az ellenfelek, hogy e nyomtatvány nem lévén aláírva, mit sem bizonyít; de nem fogjuk elhíttetni bizonyára senkivel azt, hogy ezen nyomtatványt 120 évvel ezelőtt azon számításból nyomatta volna valamely redemptor, hogy az utódai jogai ellen csak egy évszázad múlva felszínre került jogtalan támadás ellen védelemül használhassa, s így nem lehet kétség afölött, hogy az hivatalos meghagyásra a hatóság által nyomtatott, s ha épen szükség lenne ennek bizonyító erejére, a bíróságok hivatalból is kinyomozhatják a városi hatóságnál ezen nyomtatvány eredetét.

Ha tehát az ellenfeleknek az a gusztusa, hogy csak az tekintessék külső birtoknak, ami földnek neveztetik, hát ez sem gátolhatja azt, hogy a territorium határa külső fölekből állottnak tartassék.

Ezen nyomtatványból még kiderül az is, hogy a territorium, a kisujszállási földek, nemcsak külön határt képeztek, de épen ez volt a főhatár, és ehez csakis kapcsolva lett a 3 pusztá, mi kétségtelen adat arra, hogy a territorium nem lehet a 3 puszták járuléka sem; továbbá kiderül még ebből az is, hogy mindazon földek, melyek akkor fel nem osztattak, a redemptorok illetősége (portiói) azokból jövőendőben is redemptiójuk erejéhez képest (arányában) igazságosan kiszakasztatni megígértetett; az ilyen földek közé tartozott pedig akkor még Csorba pusztá is, és a Territorium is, mert csak a Turgony és Marjalakából történtek még akkor földfelosztások. — Ha tehát minden közösben maradt föld járuléka lenne a kiosztottnak, akkor Csorba pusztának is Turgony és Marjalaka járulékanak kellett volna lenni, pedig nem volt és nem is lett, mert már itt is a redemptio erejéhez képest ígértetett meg annak jövőbeni felosztása, és a Csorbai pusztá későbbi felosztása csakugyan aszerint is történt, nem pedig a

*) E nyomtatványminta egy eredeti példánya, melyen meglátszik hogy 120 éves, a kisujszállási perben E. alatt van csatolva.

Turgony és Marjalaka pusztákból kiosztott 18 dülő magánbirtok után, s ezen 18 dülő is a redemptio után adatott, minden 4 rhénes frt 15 kr. után 8 bécsi öl szélességű föld a 279 bécsi öl hosszú dülőkből, **mi újabb bizonyíték arra, hogy nem a redemptio fizetett a birtok után, hanem a birtok adatott és jutott a redemptio után, tehát ezután is így kell annak történni.**

További adatokat szolgáltatnak még a territorium külön határa, és annak külső birtokot képezett volta mellett a közlött Kisujszállási „Liber fundi“-ba a városi hatóság által beiktatott birtokváltozásokról szóló bejegyzések, miután a Jászkun VI-ik Statutum 1. §-a szerint az ingatlan jószágok örökös eladása a városi tanács előtt történhetett csak, s azt a fundusok könyvébe beírni kellett.*)

Idézek ezekből néhányat:

„2-ik lap. Simai János fizetett a territoriumba 24, a 3 puszták válttságába 150 vonás forintokat Anno 1760. — Simai János az ősi jószágból gyermekeit kívánván kielégíteni, a 150 frtos portiónak hasonfelét osztályra bocsájtotta stb. Die 8 Novembr 1760 Ör. Simai János a telekjét a territoriumbeli jussal adta örökben juratus nemes Illésy János urnak, melyről örököt is vallott.“

Tehát a territoriumbeli juss (illetőség) külön vagyont képezett a telektől (a belsőségtől), azért mondatik itt „a telekjét a territoriumbeli jussal“, — és ezek külön adás-vevés tárgyát képezték a 3 pusztabeli földektől, amiből pedig önkényt következik, hogy a 3 pusztabeli földek után járulékként nem adható oda a territoriumbeli juss, vagyis a közlegelőnek maradt territoriumbeli illetőség.

„5-ik lap. Szabó János fizetett a territoriumba 27 frtot, a 3 puszták válttságába 80 vonás frtokat 20.8-ber 1756. a telek a territoriumbeli jussal bizonyos adósság miatt a helységre, a 80 frtok pedig erga depositionem deponendarum Duka Jánosra szállott,

*) Ezen Statutum így szól: VI. Statutum. A Vevésről és adásról. 1. §. Valamint a királyi kegyes regulációnak 13-ik czikkelye kívánja az ingatlan jószágoknak örökös eladása mindenkor a helybeli tanács előtt menjen véghez, és a fundusok könyvében, vagy más arra különösen rendelt protocolomban beirattassék, stb.

még pedig örökben. 1760. Die 25.9-bris ezen fentemlitelt territoriumbeli jusst egy Telekkel együtt Nzts Illésy János ur cserébe megszerezte örökben a községtől, adván érte a 2-ik paginán jelentett telket.“

Ebből is a fenti következtetés vonható, itt még kiemelendő lévén, hogy a territoriumbeli juss mellett világosan, mint külön vagyont képező van kitéve az egy telek, tehát a territorium nem lehetett csupa beltelek, hanem külső földeket is kellett képezni e határnak. — Ilyen eladások és osztály utjáni osztozkodások nagy számmal jönnek elő a „Liber fundi“-ban.

Áttérek tehát más módon történt birtokváltozásokra.

„39-ik lap. Borók Miklós a territoriumba 30, a 3 puszták váltságába 50 vonás frtokat. — Borók Miklós halálával Borók András mint természet szerint való fia succedált a territoriumbeli jussokban, a fent említett 3 pusztákbeli jussban pedig csak feliben, mivel Borók István succedált második feliben, mint testvératyafi. — De Borók Andrásra jure uxores Oros Mihál halálával is szállott 50 frtos portio mind a 3 pusztákban. — Item Oros Mihál territoriumbeli jussának is hason fele 1765. Die 26. Márt. — Ezen most említett territoriumbeli jussnak Borók Andrást illető medietása szállott Végh Jánosra örök áron.“

Ebből látható, hogy a 3 pusztabeli földek csak úgy mint a territoriumbeli illetőség „juss“-nak neveztetik, mondván: „territoriumbeli jussban, és 3 pusztabeli jussban“, különbség tehát nem volt a két határ közt e tekintetben, hogy egyik csak külsőség, másik csak belsőség lett volna.

Továbbá látható az, hogy az örökösök egyike atyjának 3 pusztabeli illetőségét és földjeit felében kapta a territoriumbeli egész jussal, a másik örökös pedig csak a másik felét atyja 3 pusztabeli illetőségének territoriumbeli juss nélkül, s így a későbbi földfelosztásoknál azon örökös, ki az egész territoriumbeli jusst kapta, megkárosodnék, ha csak a 3 pusztabeli földek képeznék a kulcsot, s ő egyenlőn osztoznék a közös javakból a másik testvérével, holott az osztálynál neki annyival nagyobb örökség esett,

hogy az örökhagyó egész territoriumbeli jussát is kapta, míg a 3 pusztabeli illetőségéből egyenlő része volt a másik örökösrel.

„128. lap. Esküdt Illésy János ur fizetett csak a 3 puszták váltságába 40 vonás forintokat 1760. Die 25-a 9-bris Territoriumbeli jusst egy telekkel együtt acquirált örökben 27 vonás forintokban fent említett Illésy János ur.“

Ebből az tűnik ki, hogy a territoriumbeli jusson kívül külön vagyont képezett az egytelek (a beltelek), tehát a beltelek tartozmányai sem érthetők a territoriumbeli juss alatt, mert az egy telek netáni tartozmányokkal együtt képezhetett csak egy telket.

Továbbá kitűnik ebből, hogy mennyire tarthatlan és alaptalan volna esupán a 3 puszták váltsága után osztani az egész közös földeket, s így a territoriumot is, mert ezen redemptor Illésy János először csak a 3 pusztába fizetett váltságot és csak később váltott territoriumbeli jusst.

Tehát ha csak a 3 puszták váltsága lenne a kulcs, akkor ennek illetőségét nem szaporithatta volna semmivel a később váltott territoriumbeli juss, s az ezért az egytelekkel együtt fizetett 27 frt váltsága teljesen elveszne.

„175. lap. Kardos Mihál fizetett egyedül a 3 puszták váltságába 30 vonás forintokat, ismét az is doceáltatott, hogy a territoriumba fizetett 27 vonás frtot, ezen territoriumbeli jussnak nevelésére fizetett Kardos negyedfél vonás frtot vidi 30-tos 1761. Anno 1761. Die 30-a X-ris. Ezen kétrendbeli portio ára letéve, örökben devenialt Puskás Ferenczre.“

Ebből kitűnik, hogy a „territoriumbeli juss“-nak nevelésére még később is történtek váltságbefizetések; ha pedig ez csak házhely lett volna, azt már az első váltságfizetéskor meg kellvén kapnia, és a házhelyeket forint- és denárszám nem lehetvén mérgetni a végtelenig, akkor nem fordulhatott volna elő azon eset, hogy még később is szaporittassék a territoriumba fizetett váltság az egyes redemptorok által.

Továbbá kitűnik az, hogy mind a territoriumbeli juss, mind a 3 pusztákbeli földilletőség egyformán „portió“-nak nevezetik,

tehát oly különbség, hogy egyik csak beltelek, (házhely), a másik csak külsőség lett légyen, nem lehetett köztük.

Hogy a territorium nem csupán beltelekből (házhelyekből) állott, azt bizonyítja még a következő város tanácsi jegyzőkönyvi kivonat, mely a kisujszállási perben Y. alatt van hiteles alakban csatolva:

„450. lap. 1811. év Szeptember 7-én ord. bíró Jónás János, esküdtek Illésy György stb. ugy notarius Jónás Sándor, Eördögh István urak jelenlétekben.

Tekintetes Nagy Kun megyebeli kapitány Illésy János, nemes Palatinális Regimentbeli méltóságos Obester ur Illésy Sándor ur ő nagyságának fojo esztendei szeptember hónapnak 17-ki napján, kezéhez megérkezett levelét mai napon a helybeli tanácscsal közli, melyben tisztelt Obester ur ő nagysága illendően megkeresi a tanácsot az eránt, hogy a helybeli tanács a következőkről hiteles attestámut, és documentumot részére kiadatni ne terhelhetne: nevezetesen

1-o. Hogy földje, szőlője, Bécsi ujvaluta szerint, micsodás esztendei jövedelmet hozon be.

2-o. Azon jószág jövedelmét quodratam Cautioalem jövendőbeli feleségének Tihanyi Jeanét kisasszonynak azon esetre, ha özvegységre jutandana, tulajdonosan és oly formán cedálja, hogy mind addig használhassa míg özvegységbe marad.

3-o. Azon jószág adósság alatt nintsen, és azon jószág jövedelme intabulálva legyen.

4-er. Hogy azon jószág vagy birtok, melynek jövedelme intabulálva vagyon mind addig míg a Cautionak kötelessége fenn marad, a helybeli magistratusnak is megegyezésével a fő hadi kormányzéknek engedelve nélkül sem adóssággal meg nem terhelhetetik, sem el nem idegeníttethetik.

Végzés. Mitos. Illésy Sándor Eő nagyságának kívánsága szerint, a helybeli tanács-rend, tejes számmal együtt levén, a következőkről teszen bizonyóságot, nevezetesen

Ad. 1-o A mely szántó, kaszálló földje, ugy szőlője mostani birtokában vagyon méltóságos Obester Illésy Sándor Eő Nagyságá-

nak, azon rátával, mely mostoha asszonyannya halálával (szántó földdel, házsal etc.) Eő nagyságának birtokába fog által menni; az hejbbeli tanácsnak ítélete szerént bé hoz esztendőnként Bécsi uj valuta szerént 600 forintokat.

Ad. 2-o Ezen ígérete s ajánlata méltóságos Obester ur Eő Nagyságának mai napon a városi protocolumba jövődöbeli haszonvétel végett beirattatott.

Ad. 3-o Az Kisujszállási territoriumba lévő ingatlan ingó javai semminemü adóssággal nem lévén megterhelhetve, azon jószágnak jövedelmi ezennel intabuláltak.

Ad. 4-o Meddig ezen Cautionak kötelessége fent fog maradni, ez hejbbeli tanács sem adóssággal terhelhetni, sem elidegeníttetni ezen javakat a fő Hadi kormány széknek engedelve nélkül meg nem fogja engedni.“

Itt ugyanis az Obester urnak azon ingatlan vagyona, mely szántó-, kaszálóföld- és szőlőnek nevezetett, a kisujszállási territoriumban levőnek mondatik. Ha tehát csak házhelyekből állott volna a territorium: hol a manóban lett volna a szántó- és kaszálóföld? talán csak nem az utcán, vagy bizon talán a nádas háztetön?

Hogy pedig a territoriumnak külön térképe is volt, tanusítja még a kisujszállási perben Z. alatt becsatolt kisujszállási jegyzőkönyvi kivonat,*) mely szerint Kisujszállás városnak a territorium mappája hivatalosan megküldetett, s az el is tétetett a levéltárban; (most azonban azt mondja a város, hogy nem tud róla semmit;) ugyanakkor kapta meg a város Csorba pusztá térképét is, azt sem mondhatják tehát, hogy a territorium térképe a 3 pusztáé lett volna, mert Csorba pusztá külön térképét ugyanakkor kapta a vá-

*) Ezen jegyzőkönyvi kivonat így szól:

„1826-ik év 180. sz. A Territorium mappája a tekintetes kerület utján aedilis Directiotól megküldetik, melynek expediája taksája 25 frt levén. Ezen summát a General gyűlésre menendő deputátus vigye el, és az illető hejre szolgáltatassa be. Egyéberánt a mappa betétetik az archivumba. Caps. B.“

1826. év 181. sz. Földmérő nemzetes Tóth András ur Csorba egész mappájával Kisujszállást megajándékozza. „Köszönettel veszi ezen Elöljáróság nztis földmérő Tóth András ur ezen mappabeli ajándokát; emlékezet okáért betétetik az Archivumba. Caps. B.“

ros; s különben is fölötte eredeti dolog lenne megengedni az ellenfeleknek azt, hogy így csavarhassák kedvükre a szavakat, s ha akarják van territorium, ha akarják nincs, ilyen bővítési productiokat bizonyára az arányosítási perekben ítélő bíróságok nem fognak megtűrni.

Még egy kifogásról kell megemlékezni a kisujszállási perbeli alperesi birtokosságnak, mely arra volt irányozva, hogy a 3 pusztá váltságát, (illetve az ebből kiosztott földeket) indokolja aránykulcsul, a territorium váltságát pedig teljesen mellőzendőnek mutassa ki. Egyéb helyes és jogos érvek hiányában ugyanis a vízbe fuldoklónak szalmaszálhoz kapkodása módjára azon kifogást tette a territorium váltságának egyik aránykulcskénti alkalmazása ellen az alperes birtokosság, hogy a Territoriumra és a 3 pusztákra összesen kivetett 26,800 forint váltság egyedül a 3 pusztába lett volna befizetve, tehát csak is ez lehetne az osztó kulcs: de minthogy a „liber fundi“ szerint a 3 pusztába csak 24,971 frt váltság fizettetett be, hogy kistísse az alperes birtokosság ebből a 26,800 forintot, azon felfedezéssel lepte meg a világot, hogy a 3 pusztából egy családnak 1829 forintért el kellett adni földeket, hogy kikerüljön a 26,800 forint, azt gondolván ugyanis az alperes birtokosság, hogy ezzel megállította Columbus tojását, mert 24,971 és 1829 épen 26,800, tehát — így gondolkodott — kijő az összes 26,800 forint váltság. Minő leleményesség! be kár, hogy az ily leleményeskedéstől, még ha úgy sikerülne is, mint Columbusnak a tojás megállítása, undorral kellene a tiszta jogérzetű kebelnek elfordulni! De hát nem is sikerült biz ez! s a szegény földnépe megkárosítására irányzott ezen újabb ármány is csak azon roszhiszeműség tanujele, melylyel a jelen jogtalan birtokállapot hivei a kétségtelen jogellenes állapotnak fentartását önző céljaik sikerülhetése végett kierőszakolni akarják; mert hát hogy sem nem 1828 frtért, sem nem 1830 frtért, hanem épen 1829 frtért kellett volna földet eladni, s adatott volna is el, azt csak könnyebb volna elhitetni az ügy állását nem ismerőkkel, ha legalább ezen 1829 frttal kijönne a 26,800 frt váltság, de hát biz az nem jó ki; az alperesi birtokosság ugyanis egy igen egyszerű

dolgot nem vett észre, midőn ezen mesét kikomponálta, nevezetesen azt, hogy a liber fundi szerint befizetett valamennyi váltság (t. i. mind a territoriumba, mind a 3 pusztába, mind a telekre) vonás forint, a 26,800 frint pedig, mely kivette lett becsérték szerint a territoriumra és a 3 pusztára, rénes forint volt; a rénes forint pedig mint már említettem a 2-ik fejezetben 120 denárt, egy vonás forint pedig csak 100 denárt tett, a 26,800 rénes forint tehát vonás forintokban 32,160 frtot teszen; s így, hogy a 26,800 rénes forintnyi váltság kijőjön, nem 1829 forintért, hanem 7189 vonás forintért kellett volna földeket eladni; minő kár (már t. i. az önző czélokat követőkre,) hogy ezt a botlást követte el az alperes közbirtokosság, különben ugyanazzal az erővel és leleményességgel, melylyel 1829 frtért birtokot vevő családot talált, oly családot is fedezhetett volna fel, mely 7180 frtért vett volna szerinte földet, s ezzel a Jászkunok történelme (persze a hamisított) egy újabb felfedezéssel gazdagodott volna.

De még más baja is van az alperes birtokosság ezen számítási talentumának, p. o. az, hogy a kisujszállási „liber fundi“ küllapjára ez van rájegyezve: „24,971 vonás forint találtatik ezen könyvben, mely a három puszták váltságában a lakosok által fizetett 20, azután adatott Sánta Tót Mihálynak, 24,991.“

Ez tehát azt jelenti először, hogy a 3 pusztába befizetett 24,971 forint vonás forint volt (a 26,800 forint váltság pedig, hogy rénes forint volt, az ugy a liber fundi bevezetéséből, mely a 2-ik fejezetben közölve lett, mint az ugyanott közölt redemptio-levelekből kitünik,) de másodszor azt is jelenti, hogy ez a 24,971 vonás forint váltság a Sánta Tót Mihály által utólag fizetett 20 forinttal 24,991 forintra nőtt; hát már miért nem vette ezt is észre az alperes közbirtokosság, akkor nem 1829 forintos, hanem csak 1809 forintos családot kellett volna neki Jupiter fejéből kiugrasz-tani, mert hát 1809 forint kellett volna csak a 3 pusztá váltságához az ő számítása mellett, hogy kijőjön a 26,800 forint. Ime ilyen alapokra van felépítve a Jászkunságbeli jogtalan birtokállapot, mely a köznép legnagyobb részét az őseitől reá szállott vagyontól megfosztva, koldus botra juttatta!

Mellőzöm itt azon körülmény fejtegetését, hogy az összes redemptio többet tett, és tennie kellett, mint mennyi a kerületi hatóság által az egyes városok, helységek és pusztákra becsérték szerint kivette lett; tehát Kisujszálláson is többnek kellett 26,800 rhénes forintnál befolyjni a mellékes költségek, és a községi szervezkedés stb. által igényelt kiadások miatt, s hogy ha nem kellett volna is többnek befolyjni, de tényleg mégis több szedetett be a városi előljáróság által (pedig, hogy több szedetett be, ezt a „liber fundi“ mint közokirat, teljes hitelt érdemlően bizonyítja, s az alperes birtokosság sem vonja kétségbe ezt,) ez a váltságot fizetett redemptorok jogait egyáltalán nem csorbíthatná: mert minderről már a 3-ik fejezetben értekeztem, s így oda utalom a t. olvasó figyelmét.

De egyet még meg kell jegyezni; neveztesen azt, hogy ha állana is az, miszerint a „territorium“ csak belsőséget képezett, akkor sem lehetne egyedül a 3 pusztá váltságának kulcsát alkalmazni a közös javak s haszonvételek felosztásánál, hanem a territorium váltságkulcsát is, mert a regale jövedelem kétségtelenül a „territorium“-ból származik, mint-hogy a vendégfogadó, korcsmák, malmok mind a városban, tehát azon területen vannak, mely az alperes birtokosság szerint a territoriumot képezte; s természetes is, hogy nem a puszták, hanem a népesség iszsa a bort, tehát a népességgel nem bíró pusztáknak nem lehet regale-jövedelmük; (ha netán van egy pusztai csárda a pusztákon, ám annak jövedelmét vegyék a 3 pusztá haszonvételeihez.) De hát ha mind csupa belsőség (ház helyek)-ből állott volna is a territorium: mi-jogon fosztották meg a territoriumba váltságot fizetőket a regale-jövedelemtől? Pedig hát azon hosszú idő alatt, mióta ettől a territorium jogosult redemptorait, illetve ezek jogutódait megfosztották, szép összegre nőtt fel ezek illetősége, s az néhány száz holdacskával bizonyára felér már.

Tehát minden lépten-nyomon csak jogtalanság és igazságtalanság üti ki a fejét, ha a jelen jogtalan birtokállapot hiveinek üzelmeiről az igazság és törvényesség szappanjával mossuk le az

arra általuk a jogellenes cselekvények elpalástolása céljából mázolt festéket.

Azon körülmény folytán pedig, hogy az itt előadottak szerint a „territoriumbeli jussok“ is képezték elidegenítés tárgyát, nemcsak öröklés útján szálltak át azok a redemptorokról utódaikra: meg kell jegyezni: hogy ez egyáltalán nem gátolja a territorium váltásának kulcskénti alkalmazását; mert bárminő legyen a kulcs, itt is csak úgy mint másutt fognak időközbeni birtokváltozások előfordulni, melyekre tehát úgy is figyelemmel kell lenni a kulcs szerinti illetőség kiadásánál.

És tőlem is távol áll oly jogtalanságot akarni, hogy a territorium, vagy akár a 3 pusztai váltás kulcsa szerinti földilletőség akkor is az eredeti redemptor örököseinek a családi leszármazás és elágazásra való tekintettel adassék ki, ha valamely redemptor, vagy valamelyik utóda ebbeli jussát elidegenítette, vagy ha örököseik osztály útján nem egyenlően osztozkodtak volna meg; mert hát aki eladta territoriumbeli jussát: az erre eső földilletőséget bizonyára a vevőnek kell megkapni; hanem másrészt az is igaz, hogy aki meg el nem adta, hogy attól, illetve annak örökösétől el nem lehet venni csak azért, hogy mások jogtalan nyereséghez jussanak, bárkik legyenek is ezek a mások, mert hát a törvény és igazság nem tehet különbséget a személyek közt.

Ezen kérdés azonban semmi befolyással nincs az aránykulcsra, mert akár adta el valaki territoriumbeli jussát, akár nem, a kulcsnak a váltásnak, és pedig a territorium határára nézve ennek váltásának, a 3 pusztára nézve meg ennek a saját váltásának kell lenni; a netáni eladás pedig csak azon személyben idéz elő változást, ki az ezen kulcs szerinti földilletőséget megfogja kapni.

És minthogy azon birtokváltozások, melyek a territoriumbeli jussra nézve, s általában bármely ingatlanra nézve előfordultak, a „liber fundi“-ban hitelesen fel vannak jegyezve, és különben is a vevők kötelessége igazolni azt, hogy valamit megvettek, ha azt követelni kívánják, de a bíróság senkire rá nem foghatja, hogy ez vagy amaz eladta a maga territoriumbeli jussát, (pedig ilyen abszurdumot tartalmaz a kisujszállási perbeli alperesi birtokosság ki-

vánsága), ennél fogva a „liber fundi“-ba bejegyzett elidegenítéseknel bizonyára közvetlenül a vevők, illetve utódaik részére kell kihatástani a territorium váltsága utáni földilletőségét azoknak, kik territoriumbeli jussukat eladták; ellenben az ott bejegyezve nem levő, tehát létezésükre nézve teljesen ismeretlen eladásoknak hivatalbeli nyomozása helyt nem foghat, még ha ilyenek léteznének is; (pedig semmi adat sincs arra, hogy ilyenek csak léteznének is), hanem szabadságukban áll az ily netáni vevőknek a telekkönyvi átalakítást szabályozó 1869. ápril 8-diki miniszteri rendelet 7. §. b) pontja értelmében a vételt igazoló okmányaikkal a telekkönyvi hatóságnál az új telekkönyvi tervezet készítésekor jelentkezni avégből, hogy az általuk megvett földilletőség ne az eladó nevére, hanem közvetlenül az övékre telekkönyveztessék és hasíttassék ki*), s ily módon netáni jogaikat meg is óvhatják, és semmi sérelmük sem lesz, ha igazuk van, vagyis ha csakugyan megvették azt, amit megvettnek állítanak; ha pedig az nem igaz, hanem a Jászkunságban e tekintetben elhatalmasodott ferde felfogás és önzés által ösztönözöttetve csak úgy ráfognak, akkor az igaz, hogy a telekkönyvi hatóságnál nem fognak célzt érni: de hát nem is kívánhatják az arányperbeli bíróságtól sem, hogy az ő szép szemeikért másokat jogaikból és birtokaikból kifosztogasson, s ~~puszta ráfogásra~~ elvegye más földilletőségét az ő számukra, s így az aránykulcs módosítását, vagyis az igazságtól való eltántorítását sem kívánhatják mindaddig, míg a szabad, alkotmányos, és a civilisatio tisztességes fokára emelkedett, s így a jogérzetet kicsufolni nem engedő (legalább nekem ez szent meggyőződése) Magyarországon élünk; az ilyen törekvéseknek tehát más talajt keressenek!

*) Ezen §. így szól: „7 §. A 6-ik §-ban említett előleges tervezet elkészítésénél a következők szolgáljanak irányul:

b) az új birtok rendszerint annak tulajdonául vezetendő be, kinek nevében a régi birtok állt. Azonban ha a tagosítás folyama alatt, vagy általában a telekkönyv átalakítása előtt valamely új birtokrészletre nézve a tulajdonos személyében időközben változás történt, az új tulajdonos neve a telekkönyv átalakításakor, és az átalakított telekkönyvbe, közvetlenül bevezetendő, ha az új tulajdonos az átalakítás előtt a telekkönyvi hatóságnál a változást igazoló okiratoknak, és a felosztási földkönyv hiteles kivonatának felmutatása mellett szerzett jogának a tulajdonlapra leendő feljegyzését kérte.”

TIZENHARMADIK FEJEZET.

A váltságkulcs Karczagon.

A 2-ik fejezetben közlött karczagi három „liber fundi“ szerint Karczagon az összes megváltott határok: a territorium, (Karczag város akkori határa,) s a hozzá kapcsolt puszták mind egy kulcsra lettek váltva, vagyis a redemptorok által befizetett redemptio nem lett a határok közt elosztva úgy, mint Kisujszálláson.

Karczagon tehát az egész közlegelő, s az összes közös javak felosztása csak egy kulcs mellett történhetik, t. i. a „liber fundi“-k szerint befizetett váltság kulcsa szerint; ezen egy eltérésen kívül egyebekben itt is azon elvek tartandók meg a váltságkulcs alkalmazása tekintetében, mint Kisujszálláson.

Karczagon azonban a váltság befizetése tekintetében más megkülönböztetés történt, t. i. az, hogy a „rud“ földekre, — az egyéni tulajdonul a redemptio alkalmával mindjárt kiosztott szántó-földekre — külön lett a váltság befizetve, a közösben maradt területekre megint külön. De hogy mely határokból valók a „rud“ földek azt biztosan tudni nem lehet a határok tisztába hozása nélkül.

Az a kérdés merül fel tehát, hogy a közös javak felosztási kulcsából ki kelljen-e hagyni a „rud“ földekre fizetett váltságot, és csak a közösben maradt területekre fizetett, tehát az 1745/6. évi liber fundi 1-ső részében és az 1764. évi „liber fundi“-ban foglalt váltság legyen-e kulcs, avagy együttvéve ezek és a „rud“-földek váltsága? de e kérdés semmi befolyással sem lehet sem a kulcsra, sem a kulcs következtében az egyes redemptorok utódaira esendő földilletőségre, miután a váltságösszeg, tehát azon szám, melylyel

elosztandó lesz a közlegelő területe, nagyobb lesz ugyan, ha az összes váltáságot vesszük fel osztó számul; az eredmény azonban ugyanaz lesz, mintha a kisebb számmal — a közösen maradt területekre fizetett váltás összegével — osztanók, mert az első esetben egy forint váltásra kevesebb földilletőség esnék ugyan, de minden egyes redemptor váltásösszege, melylyel ez szorzandó, ugyanannyival nagyobb lesz.

A törvénynek, mely a váltásösszeget rendelte kulcsul, azonban inkább megfelel az, ha az összes váltás, tehát a rud földeké, és a többi — a közösen maradt területekre befizetett — váltás együtt véve képezi a kulcsot, mert a törvényben nem lehet semmi alapot találni a váltásösszeg megosztására.

Ha pedig mégis a dolog egyszerűsítése kedvéért csak azon váltás vétetnék fel a kulcsba, mely a „rud“ földekre esett váltáson kívül a közösen maradt területekre fizettetett: ami által különben jogtalanság senki ellen sem lenne elkövetve, akkor ügyelni kell arra, hogy a rud földek fejében annyi váltás levonásak az egyes redemptor összes váltásából, amennyinek az általa kapott „rud“ földekre esni kellett, a 2-ik fejezetben közölt 1745/6. évi „liber fundi“ táblájára irt szöveg szerint akként levén megszabva a rud földnek redemptionalis ára, „hogy a hosszú dűlőbeli egy láncz 5 rhénes forint $42\frac{1}{2}$ xr., a rövid dűlőbeli pedig 4 rénes forint $17\frac{1}{2}$ xr. volt.“

A váltáskulcs ellenesei, s a karczagi perbeli alperesi birtolesság természetesen itt is, mint mindenütt ahol az igazság karját érzik a polgártársaiktól jogtalanul elvett birtokra nehezeden, talált ki valami fortélyt az igazság meghiusítására; s miután itt már nem használhatta ürügyül a Kisujszállásra költött azon mesét, hogy a territorium nem is létezett, s az csak belsőségből állott volna, minthogy Karczagon a territorioriumra a hozzá kapcsolt pusztákkal együttesen történt a váltásbefizetés: a jogtalanságok tárházából, melyet a váltáskulcs ellenesei évek hosszu során át jobb ügyre méltó buzgósággal gyűjtögetnek, más fortélyos eszközt kelle nekik előrántani, s elő is rántották azon mesét, hogy a töke-

földeknek,*) (az egyéni tulajdonul kiosztott szántóföldeknek) kell az aránykulcsnak lenni, már csak azért is, mert ugymond egy láncz föld váltásági ára 5 forint volt (egy láncz fél „ruddal“ volt egyenlő), tehát akár a tőkeföld területe, akár az annak megfelelő váltáság (egy láncz váltáságát 5 frtra téve) lesz a kulcs, az mindegy; ezen mesét alapítják pedig azon körülményre, hogy a közlött 1745/6. évi „liber fundi“ második részében minden rud (2 láncz) földre 10 forint váltáság fizettetett, s így egy láncz váltásági ára ezen földekből csakugyan 5 frt volt.

Nehogy érdemtelenül azon jó véleményt táplálja valaki a váltáságkulcs elleneseinek, és a karczagi perbeli alperes birtokoságnak ezen előadásáról, mintha ezzel a váltáságkulcsot fogadnák el, meg kell jegyezmem, hogy ezt csak személyvesztés kedvéért adták így elő, s ennek tulajdonképeni értelme nem egyéb, mint hogy a tőkeföld területe legyen a kulcs; mert ha ráfogjuk, hogy minden láncz tőkeföld 5 forint váltáságot képvisel, akkor ugylátszik ugyan, mintha mindegy lenne, hogy akár a tőkeföld területe, akár annak minden láncza után 5 frtjával számítandó váltáság legyen a kulcs: de ezen fortélyos okoskodásnak két bűne van; egyik az: hogy ha mindez így állana is (pedig nem állhat így már csak azért sem, mert a törvény világosan a váltáságot rendelte kulcsul, nem pedig a birtokot, amit bizonyára nem tett volna, ha ez mindegy lenne,) akkor is csak a redemptiókor legelső izben kiosztott földek képezhetnék a kulcsot, nem pedig a később jogtalan uton is területükre nézve megszorodott földek; (hiszen ily módon minden jogtalan foglalás jutalomban is részesülne, nemcsak hogy megtarthatná az elfoglalt területeket az illető jogellenesen foglaló, aini gyönyörű arányosítás, és aránykulcs lenne!) és még ez esetben

*) Egész hazai jogrendszerünkben nem találui fel alapját a tőkeföld elnevezésnek, mert azon földeket sem nevezték törvényeink soha tőkeföldnek, amelyeknek törvénynél fogva voltak járulékaik, hanem nevezték jobbágy vagy zsallértelkeknek; a tőkeföld elnevezése tehát a tőkepénz és kamatjárulék mintájára a törvényes alapot nélkülöző birtok aránykulcs jogtalanságának palástolása végett lön csak ép oly ügyetlenül, mint törvényes fogamat nélkül csinálva a váltáságkulcs ellenesei által.

sem illetné a közösbeli illetőség azon „tőkeföldek“-nek nevezett szántóföldek jelenlegi tulajdonosait egyedül azért: mert annak tulajdonosai; hanem azon redemptornak, ki azt váltotta, és az első felosztáskor kapta, örököseit; (ha tehát esetleg ezek birják ősük szántóföldjét, akkor ugyan ők kapnák meg, de nem ebbeli minőségüknél, hanem ősük redemptiójánál fogva, mint annak örökösei), miután ki lett már mutatva, — hogy semmi alapja nincs a váltáságkulcs ellenesei azon okoskodásának, hogy aki eladta szántóföldjét, azzal együtt közösbeli illetőségét is eladottnak lenne tekintendő, s ez Karczagra vonatkozólag sem egyéb pusztá ráfogásnál, miután itt sem volt, és nincs is valami törvényes összefüggés a territorium s az ahoz kapcsolt több puszták külön határai közt, hogy egyik a másiknak járulékát képezhetné, s az ily feltevésre nemcsak a legkisebb alap hiányzik, de éppen annak megdöntésére szolgál az, hogy a váltáság képezvén a birtokszerzés alapját, azon körülmény, hogy mi maradt valahol közösből és mi lett kiosztva a megváltott határokból, semmi befolyással sem bírhat a redemptióból eredt jogokra, hanem ezt a törvénynek az aránykulcsra vonatkozó intézkedéseinek kívül csak azon jogviszony, s annak jogkövetkezményei szabályozhatják, melyet a váltáságfizetés teremtett, ez pedig a legáltalmasabb czáfolat a járulék theoria ellen; a közösbeli illetőségnek netán külön lett eladása esetén pedig átszállana ugyan a vevőre az eladó redemptiója utáni közösbeli illetőség, de ez csak azokra áll, kik igazolni tudják, hogy valósággal megvették valakinek közösbeli illetőségét.

A másik — és pedig fő — bűne azon fortélyos okoskodásnak, hogy a tőkeföld azért, mert állítólag minden láncz föld 5 forint váltáságot képvisel, lehetne kulcs, abban áll: hogy ez ériási valótlanság és ferdítés, és arra czéloz ez: hogy az összes kulcsul szolgálható váltáságot ezen szántóföldek képviseljék, a többi váltáságot pedig abból kizárják, s így ez nem egyéb a váltáságkulcs elleni alattomos mérényletnél, a szántóföldekre befizetett váltáságot akarván kizárólagos kulcsul szerepeltetni, a többi befizetett váltáságot pedig minden földilletőségtől megfosztani.

Valótlanság és ferdítés pedig ez: mert hiszen nyílt czáfolata

ennek a karczagi három „liber fundi“, melyek szerint a „rud“ földekre befizetett váltságon kívül a másik két „liber fundi“-ba még sokkal több váltság lett ugyanazon határokbba befizetve*) amelyek tehát csak a közösben maradt területekre eshettek.

Nézzük például azon néhány redemptor esetét, kiknek neve és redemptiója a 2-ik fejezetben a „liber fundi“-ból közölve lett: Karczagi Szabó Mihály a második „liber fundi“ 250. tétele szerint fizetett a rud földekre 300 forint váltságot: de ezenkívül az 1-ső liber fundi 266. tétele szerint 523 vonás forint 92 denár, a 3-ik liber fundi 342. tétele szerint pedig ismét 270 rénes forint váltságot fizetett: minthogy pedig a 30 rud földre nem is volt több kivette 300 frtnál, s a karczagi birtokosság állítása szerint is ennyit kellett tennie 1 rud föld váltságának (2 láncz vagy egy rud föld 10 forintjával számítva), ebből kétségtelen, hogy ezen redemptor a 30 rud földet teljesen kifizette a 300 forinttal: de hát ha ez lett volna az összes váltság, akkor mire, és miért fizette volna ezen redemptor a másik két „liber fundi“-ba bejegyzett s a rud földek váltságánál kétszer te is több váltságösszeget?

Vagy nézzük a „liber fundi“-ból közölt többi redemptor esetét, kikre nézve a „liber fundi“-n kívül eredeti redemptio nyugtákkal is igazolható a teljesített váltságfizetés.

Szilágyi István 30 rud földért fizetett 149. tét. alatt a 2-ik liber fundi szerint 300 forintot, ezenkívül fizetett pedig az 1-ső liber fundi szerint 157. tét. alatt 102 frtot, és a 3-ik liber fundiban ennek utóda (Szilágyi István ekkor már elhalván) 190. tétel alatt 200 forintot; ezen redemptornak ezen váltságfizetésekről szóló hatósági nyugtája (mely a karczagi perben E/8. alatt eredetben van becsatolva) pedig nemcsak hogy ezen befizetéseket szinte igazolja, hanem ezenkívül még azt is, hogy csak a 300 fo-

*) A három „liber fundi“-ban foglalt váltságösszegek összeadásából az tűnik ki, hogy az 1745/6. évi „liber fundi“ első része szerint a közös területekre 25,628, az 1764. évi liber fundi szerint pedig 40,827, összesen tehát 66,455 rhénes forint váltság lett befizetve, míg a rud földekre csak 29,953 rhénes forint lón fizetve.

rint volt a 30 rudalja föld váltsága, ellenben a nyugta szerint azöntul fizetett összegek az „ujonnan felvettetett redemptióba“, tehát nem a 30 rud földért, hanem a határ, illetve redimált határok többi, vagyis közösen maradt részére lettek váltságul fizetve, így szólván e nyugtának a 300 frton felül fizetett több rendbeli összegekre vonatkozó egyik pontja: „Hogy Szilágyi István uram az ujonnan fölvetetett redemptióban huszonkilencz R. forintokat praesentibus recognoscáltatik. Annó 1751. Die Idest 29 R. forintokat. Főbíró Kun Péter mk.“ ezután még több nyugtázás következik, de azok egész szövegét már nem lehet elolvasni, a betűk az ódonságtól elmosódva lévén.

Csombordi György redemptor fizetett a 2-ik liber fundi szerint 263. tét. alatt 150 frtot 15 rud földért; de ezenkívül fizetett váltságot az 1-ső liber fundi 273. tétele alatt 142 frt 80 dénárt; s hogy az utóbbi váltságösszeg a közösen maradt területekre esett, igazolja ezen redemptornak a karczagi perben F/3. alatt eredetben becsatolt hatósági nyugtája, melyben világosan ki van mondva, hogy a rud földek váltságán felüli összeg „az uj osztályra maradt.“

Boldizsár András redemptor a 2-ik liber fundi szerint 284. tétel alatt fizetett 9 rud földre 90 forintot, az 1-ső liber fundi szerint 296. tétel alatt ezenkívül fizetett 108 forint 86 dénárt, és a 3-ik liber fundi szerint 380. tétel alatt 107 frtot; s ezen redemptornak az ezen fizetésekről szóló a karczagi perben G/3. alatt eredetben csatolt hatósági nyugtája szerint világosan kimondta a városi előljáróság: hogy a 90 frton felüli összeget „a Territoriumra felvetendő summához acceptáljuk.“

Végre Orbán Mihály redemptor fizetett a 2-ik liber fundi szerint 476. tétel alatt 3 rud földre 1 frt 59 krt (tehát nem fizette ki az egészet), de ezenkívül fizetett az 1-ső liber fundi szerint 460. tétel alatt 2 frt 38 krt, és a 3-ik liber fundi szerint 589. tétel alatt 30 frtot; az ezen redemptornak ezen váltságfizetések egy részéről szóló, a karczagi perben H/3. alatt eredetben becsatolt hatósági nyugtájában pedig világosan ki van jelentve: hogy a három rud föld váltságán felüli összeg az ujonnan felvettetett redemptióba fizet-

tetett, mondván: „Item a Die 16-a Juli 1752. az ujonnan felvette-tett Redemptióját és Obtingensét egészen megfizette, tudniillik harmincz Rhénes forintokat és 45 kroat.“

Ha tehát csak a rud földekre fizetett váltság után járna föld-illetőség a közösből, s ezek képviselnék az összes váltságot: kér-dem: mire fizették volna ezen, és a „liber fundi“-ban elsorolt többi redemptorok azon váltságot, mely a rud földek váltságán felül lőn általuk fizetve? és hogy lehetne az: miszerint csak a rud földek váltsága képviselje az összes váltságot, mikor azok az összes váltságnak $\frac{1}{3}$ -ad részét sem teszik? és nem is jó ki azokból a becs-érték szerint kivetett váltság sem! noha ha kijönne is, ez még nem foszthatná meg a többi váltságot azon hatályától, hogy azok után a megfelelő aránylagos földilletőség járjon, mert már említve volt, hogy az egyes redemptorok jogait nem csorbíthatja az, ha a városi előjáróság több redemptiót szedett is volna be a kelletténél; de másrészt mert a becsérték szerint egyes városok, helységek és pusztákra kivetett redemptiónál is többet kellett befizetni a lakos-ságnak a mellékes költségek fedezhetése miatt.

És minő joron lehetne a váltság és váltság között azon megkülönböztetést tenni, hogy egyik (a rud földeké) után járjon földilletőség, és pedig az egész határ azok fejében osztassék fel: míg a másik ugyanazon redemptorok által és ugyanazon határba fizetett váltság után semmi se járjon? holott ha azt keressük, melyiket illeti meg inkább a jogosultság a közösbeli javak tekintetében, inkább a közösből maradt javakra, mint a rud földekre fizetett váltságé lenne az elsőség, miután az előadottak szerint az előbbiek egyenesen a közös területekre fizettettek, a rud földeké pedig nem azokra, hanem csak a kiosztott szántóföl-dekre.

Ezt támogatja még a kisujszállásihoz hasonló nyomtatvány minta is, melyet a redemptio idejében a városi előjáróság adott ki, (a karczagi perben *D* alatt eredetben van ily nyomtatvány

minta csatolva), s melyben az is mondatik a kisujszállásihoz hasonló szövegen kívül: „hogy nevű becsületes lakosunk egy házának, telekjének, territoriumnak, legelő mezőnek, nádvágó rétes helyeinek jussáért Rhénes forintokat xrokat, az említett redimált territoriumon és pusztákon, maga tehetsége szerint, számára való jussa váltságában pedig frtxrt“ stb., mely utóbbi a rud földekre, az előbbi pedig a közös területekbe fizetett váltságot jelezte.

Mert tehát a redemptoroknak, ha a rud földekre fizetett váltság után kaptak földet, a határ többi részébe fizetett váltság után is kell kapni, s a példaként felemlített egyes redemptoroknak, illetve azok jogutódainak az 1-ső és 3-ik liber fundi szerint fizetett váltságuk után járó földilletőségük még a közösben van: kétségtelen egyrészt az, hogy a redemptiókor közösben maradt területek nem a rud földek, vagy ezek külön váltsága után, és nem ezek arányában, hanem a közös területekbe befizetett többi váltság után, és ezek arányában, illetve a mindkét rendbeli váltság arányában járnak, s így a rud földek járulécai nem lehetnek; másrészt kétségtelen az is, hogy ezen rud földek (most tőkeföldeknek nevezett szántóföldek) minden láncza nem képvisel 5 frt váltságot; mert ha azt akarjuk tudni, mennyi föld esik egy vagy 5 forint váltságra, akkor az egész határt annyi részre kell osztani, a hány forintot tett az összes váltság; már pedig az összes váltság nem a rud földek váltságából állott, hanem ezek 29,953 forintnyi váltságán felül még 66,455 forintból, tehát az egész határt az összes váltságnak megfelelő összeggel (96,408 forinttal) kell elosztani, ha ki akarjuk tudni, mennyi esik egy forintra.

Azon a váltságh kulcs ellenesei által táplált törekvés tehát, hogy a tőkeföldeknek elnevezett szántóföldek területi nagysága, vagy az ezekre ráfogott, s minden láncz után 5 frtra tett váltság legyen az aránykulcs, nem egyéb a jelen jogtalan birtokállapot fentartására és önző érdekeiknek más sérelmével leendő kielégítésére irányzott botrányos kapzsiságnál.

Rajtuk áll azonban ezen vádat maguktól elhárítani azzal, ha akkor, midőn nem lehetnek többé kétségben az itt adott felvilágo-

sítások után arra nézve, hogy eddig tévuton jártak, és jogtalan téren álltak, nem várják be, hogy az igazságszolgáltatás hatalma szorítsa őket a jogosság és igazság korlátai közé vissza: hanem önként fognak oda visszavonulni; s részemről sokkal inkább örülne lelkem ennek, mint a legfényesebb diadalnak, melyet az igazság fegyverével ugyan, de mégis küzdelem árán nyernék a gondjaimra bizott sérelmet szenvedett redemptus lakosság érdekében rajtuk, mert ezzel bebizonyítanak, hogy nem a kényszernek, hanem jogérzetüknek engedve, hagyták el a jogtalanságok talaját.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Javaslat a Jászkun birtokviszonyok rendezéséről.

A redemptióból eredt jogok ekként ugyan teljesen tisztába hozvák, sőt azon ut is ki van jelölve, melyen azokat a fenálló törvények alapján biztosítani kell és lehet; nem is tartom lehetőknek, hogy ezeket — ha azok ily alapon és uton érvényesítettnek, legkisebb veszély is érhesse, mert hiszen azokat törvény és törvényes elvek, a jogszerűség és igazság támogatják; a törvény és igazság, s az ezeknek érvényt szerezni hivatott bíróságok védszárnyai alá helyezve tehát ekként e jogokat, s az annak nélkülözésében tönkrement jászkun népet: azon megnyugvással fejezhetném be művem, hogy én eleget tettem kötelességemnek, a többi a Gondviselés dolga.

Az elnyomott és jogaiból kivetkőztetett nép jólétéért töprengő, s az igazság zászlaját végső lehelletig cserben hagyni nem tudó lelkem előtt azonban még egy feladat megoldásának szükségessége lebeg; nevezetesen az: hogy oly intézkedésekre lenne szükség, melyek hamarosan, költség és idővesztegetés nélkül képesek lennének a Jászkun birtokviszonyokat az igazság alapjára visszavezetve rendezni, s melyek nemcsak egyes városokra, hanem a hason nyomort tűrni kényszerített összes Jászkun városok népességére kiterjesztenék áldásthozó működéseiket.

Mert ha nem is lehet többé kétkedni afölött, hogy fenálló törvényeink a váltságkulcs mellett szólnak, s hogy ezen jogos és igazságos kulcs melletti birtokrendezés az ismertetett peruton lehetséges és kivihető: mégis, ha tekintetbe vétetik, mennyi vi-

szontagságba került a kisujszállási és karczagi perekben annyi tért is meghódítani az igazság számára, amennyi azon pereknek állásánál fogva eddig lehető volt, s hogy ezen óriási munka és küzdelem nehézségeit nagyrészt az irányadó törvények nem elég szabatos intézkedései okozták: s hogy mennyire méltánytalan volna, ha az ország nem gondoskodnék hű Jászkun népe jólétének előmozdításáról, midőn azt legkisebb pénzbeli áldozat nélkül teheti, holott még ettől sem volna szabad irtóznia, ha másként nem lehetne rajtuk segíteni, mert hiszen ha az ország népeinek valamelyike tett erre érdemet, éppen a Jászkun nép az, kik most is azon nagyon jogtalan elfoglalása miatt sinlődnek, melyet temérdek pénz és véráldozattal szereztek meg, s kik mindenkor, úgy ma is a legtisztább magyar elemet, és leghűbb hazafiakat szolgáltatják: azt hiszem teljesen indokolt azon várakozás, hogy az ország törvényhozása a redemptióból eredt jogok biztosítását és megoldási módjának szabatos meghatározását egy rövid törvénnyel mozdítsa elő, s különösen gondoskodjék ezen birtokviszonyok rendezésének minél rövidebb és kevés költségbe kerülő útjáról, annál is inkább pedig: mert lehetnek és bizonyára vannak is oly Jászkun városok, amelyeknek birtokviszonyait a kisujszállási és karczagi arányosítási perek útján nem lehetne teljesen rendezni; például kétségtelen, hogy ott, hol nincs már annyi közlegelő, mennyi az eddig sérelmet szenvedett redemptus lakosság kárpótlására a törvényes és igazságos aránykulcs mellett szükségeltetnék, nem lehet egyedül ily arányosítási perrel boldogulni. Hogy minő uton lehetne ezt ily helyeken a fenálló törvények keretében elérni: annak fejtegetését nem tartom idetartozónak, de nem is szükséges abba beleereszkedni, mert hiszen a hozandó törvény célja és indoka az lenne, hogy a köznép a fölötté költséges és hosszadalmas perlekedés hátrányaitól megóvassék; annak szükségességét tehát már az is eléggé támogatja, hogy fenálló törvényeink mellett a redemptióból eredt törvényes jogok csak óriási perek útján érvényesíthetők.

Nem mulasztatom el tehát, hogy ne jelezzem azon főbb kérdéseket, és azok rendezési módját, melyeket a hozandó törvénynek felölelni kellene.

A hozandó törvényben kimondandó volna tehát :

1. Hogy a fenállóit Jászkun-kerületekhez tartozott városok, s azokhoz tartozó puszták mindazon területei s részei, melyek a redemptio alkalmával a redemptorok egyéni tulajdonául fel nem osztattak és ki nem adattak, hanem közös használatra maradtak fenn, az eredeti redemptorok örökösei közt a családi leszármazás és elágazás szerint felosztandó vagyont képez.

2. Hogy ezen felosztásnak kulcsát az első redemptorok által befizetett azon eredeti redemptio képezi, mely az egyes városok „liber fundi“-jába bejegyezve van, vagy más közhitelű adatokból kimutatható, s ezen kulcs szerint az eredeti redemptoroknak az öröklés rendje szerinti jogutódai közt, a kihalt ágak mellőzésével osztandók fel a közös javak, tekintet nélkül arra, birnak-e ezek jelenben valami vagyonnal, vagy sem.

3. Hogy ahol a redemptio nem általánosságban valamennyi megváltott határba, hanem elkülönítve egyes határokbá külön lett fizetve, ott mindegyik határra nézve azon váltságösszeg képezi a kulcsot, mely abba külön lőn befizetve az első redemptorok által.

4. Hogy a váltsággulcs alkalmazásánál kiszámítandó lesz az, miszerint mennyi terület esik az eredeti redemptorok által befizetett váltság minden forintjára, és illetőleg összes váltságukra azon területből, mely a redemptio alkalmával fel nem osztatott, hanem közösségben maradt, tekintet nélkül arra, hogy a jelenlegi közös terület tesz-e ennyit vagy sem.

5. Hogy az ekként az egyes redemptorok utódaira eső föld-illetőségbe mindaz betudandó, amit valaki a redemptiókori első földfelosztáson kívül azóta kapott, ide értve az 1840. XXX. t. cz. alapján közigazgatási uton behozott tagosítások alkalmával kiosztott földeket is.

6. Hogy amennyiben az első redemptorok azon utódai, ugy azok is, kik vétel útján szerzett birtok czimén részesültek eddig a közös javakban, kik már kaptak annyi földet, s annyi haszonvételen részesültek, amennyi a fentebb meghatározott kulcs mellett reájuk esnék: a mostani felosztáskor már semmit sem fognak a közös javakból kapni; azok pedig, kik ennél is többet kaptak már, a több-

letért a közbirtokosság pénztárába befizetendő kárpótlással tartoznak, s egyszersmind ezen kárpótlás mikénti kiszámítása és megterítési módja is meglenne határozandó.

7. Hogy a jelenlegi közlegelőkön és közös haszonvételeken kívül a meghatározott kulcs szerinti felosztás tárgyát képezendik a 6-ik pont értelmében kárpótlás czimén a birtokosság pénztárába befolyandó összegek is.

8. Hogy a redemptorok utódainak azon földilletősége, mely a meghatározott váltáságkulcs szerint rájuk esik, a jelenlegi közlegelőből hasítandó és adandó ki azok egyéni tulajdonaként; a jelenlegi, s ezután is fennmaradó közös haszonvételekből való illetőségük pedig azon arány számszerű meghatározása által adassék ki, melyben azt élvezni jogosítva lesznek.

9. Hogy a redemptorok azon utódainak, kik eddig a közös javakban vagy egyáltalán nem, vagy nem oly arányban részesültek, mely arányban arra a most megszabott kulcs szerint jogosítva lettek volna: a többi birtokosok által viselendő, s becsérték szerint meghatározandó pénzbeli kárpótlás adandó; ez elvont hasznok után 6% kamat is lévén számítandó minden évi haszonvétel után az időtől kezdve, a végkielégítésig, amely évben az elvonva lett a jogosult birtokosoktól, s ezen kárpótlás az arra kötelezettek közösbeli illetőségéből fedezendő, s azonnal kiadandó.

10. Hogy oly helyeken, ahol a jelenlegi közlegelőből már nem telik ki azon földilletőség, mennyi a meghatározott kulcs szerint jogosultaknak járna, a hiányzó földekért becsérték szerinti kárpótlással tartoznak a többi birtokosok, és ezt vagy a kárpótlásra kötelezett birtokosok magánbirtokaira felveendő, esetleg az állam közvetítésével beszerzendő kölcsön útján egyszerre, vagy pedig a községek módjára behajtandó, s bizonyos számú évekre elosztandó részletekben tartoznak leróni, (ezen kárpótláshoz azonban azon birtokosok, kik többet nyertek eddig törvényes illetőségüknél a közös javakból, csak a nyert illetőség arányában, nem pedig egyetemlegesen fognának járulni), vagy pedig a kárpótlásra kötelezett birtokosoknak a közös javak hasznai s jövedelmeiből jövőben já-

randó illetőségük fordítandó ezen kárpótlásra, amennyiben ez bizonyos számú p. o. 5 vagy 10 évi jövedelmekből kitelik.

Ha pedig az ily kárpótlásra kötelezett birtokosok valamelyike vagyontalanság miatt ezen kötelezettségét nem teljesíthetné, vagy meglevő birtokából az arra mások által szerzett telekkönyvi jogok miatt nem volna kielégítés nyerhető, sem a közös javakbeli jövedelmeknek fentebb megszabott időtartam alatti részleteiből ki nem telnék az összes kárpótlás, ez esetben az ezen felül hiányzó összeget ugyanazok, kiknek közös javakbeli jövedelmeik lefoglaltattak a kárpótlás fejében, ezen jövedelmeik arányában annyi évre elosztandó részletekben, mennyi évre jövedelmeik a kárpótlás fedezésére fordíthatnak, megfizetni tartozandnak, és ez rajtuk közadók módjára behajtandó.*)

Végre ezen birtokrendezés keresztülviteli módja lenne szabályozandó és pedig oly formán, hogy a kiderítendő körülmények és adatok beszerzését a kir. törvényszékek bírói tagjai a szükséges segédszeméllyel ellátva eszközöljék, s az illetékes kir. törvényszék (amelynek területén t. i. a birtokrendezés tárgyát képező ja-

*) Ezen utóbbi eset volna az egyetlen, amelyben azok, kik eddig többet nyertek a közös javakból törvényes illetőségüknél, a sajátjukból tartoznának valamit fizetni, a többi esetben pedig csak magából a közös javakból s azok haszonvételeiből adatnék a kárpótlás, habár azok jövőbeli hasznai s jövedelmei vétetnének is igénybe, vagy az azokkal felérő összeg kölcsön útján beszerzendő összeggel előlegeztetik is, ami tehát nem a kárpótlásra kötelezettek saját vagyonából fedeztetnék, hanem csak az történnék velük, amit ők tettek addig a jogaikban sértett birtokos társaikkal, t. i. hogy ezután ezek ugyanannyi ideig huznák és élveznek a közös javak hasznáiból az ő illetőségüket, ameddig azelőtt ők huzták és élvezték emezeket, tehát csak „quitt“-ek lennének.

Azon egyetlen eset ellen pedig, amidőn a korábban törvényes illetőségüknél többet élvezők sajátjukból is tartoznának valamit kárpótlásul fizetni, szinte nem tehető ellenvetés, mert ez saját jogtalan cselekményeik következménye, s ha a jelen jogtalan birtokállapotot be nem hozzák: nem történt volna ez velük; az ő hibájukért tehát nem szenvedhet más ártatlanul kárt, s különben sem volna már a sérelmet szenvedettek kárpótlása teljes, ha 5. vagy 10 évi részletben kapják vissza azt, amihez egyszerre is joguk lenne; köztekintetüknél fogva azonban ezen határnál tovább menni minden igazság dacára sem tartanám tanácsosnak, ha csak az állam nem akarná legalább az előlegezés terhét elvállalni.

vak fekszenek,) tartozzék egy birói tagját, amint ezért vagy a birtokosság elnöke (a városi polgármester,) vagy az illető jászkun város bármely adózó polgára (egyéb kellék igazolása nem lévén kívánható) folyamodik, minden tárgyalás nélkül azonnal kiküldeni.

Az adatok beszerzése iránti eljárásnak pedig ki kell terjedni mindazon körülmények földerítésére, és adatok összegyűjtésére, melyek a fentebbi pontok szerint a birtokrendezés végrehajtására szükségesek; nevezetesen az ezen eljárásról felveendő jegyzőkönyv útján constataálni kell a törvényszéki kiküldöttnek: hogy mennyi váltság lett összesen, és kik által befizetve, (az erre vonatkozó „Liber fundi“-k is bemutatandók leendővén,) mennyi a jelenlegi közlegelő, mennyit tesznek a közös javak jövedelmei, kik, és mily arányban élvezik a közös javakat, mennyit tett a közlegelő a redemptiókori első felosztás után, kik és mennyit kaptak azóta abból, s a közös jövedelmekből; és végre a redemptorok leszármazási családfája is egybeállítandó.

Az adatok beérkezteivel az eljárást kérelmező fél utasítandó lenne, hogy a beszerzett adatok alapján a birtokrendezés mikénti keresztülvitele iránt 15 vagy 30 nap alatt javaslatot terjesztszen be, vagy ha a beszerzett adatokat nem találja kielégítőeknek, azok kiegészítését a hiányok megjelölésével kérhesse; az első esetben a javaslat megvitatására azonnal, az utóbbi esetben pedig a segédadatok kiegészítésének megtörténte, vagy az azt megtagadó törvényszéki határozat jogerőre emelkedése után beadandó javaslat megvizsgálására tárgyalás lenne kitűzendő, melyre felperesként az eljárás megindítását kérelmező vagy kérelmezők képviselője, alperesként pedig a birtokosság képviselőjében annak elnöke a város polgármestere fogna megidézteni; az esetleg kárpótlással tartozandó birtokosoknak saját érdekeikre leendő felügyelet végett ezen tárgyalásra közvetlen befolyás is engedhető; de nehogy az összes ily érdekű birtokosok nagyszáma az ügy menetelét hátráltathassa azáltal, hogy mindenik mást és mást akarjon a tárgyaláson előadni, s így a felperesnek néhány ezer alperessel kellene tárgyalni, ki kellene mondani: hogy ezen birtokosok magukat csak egy, esetleg legföllebb annyi megbízott által képviseltethetik, a hány csoportra

oszlanak véleményeik a kárpótlás irányában, mit a birtokossági gyűlés jegyzőkönyvével tartoznának igazolni.

A tárgyalás természetesen kiterjedne az összes kérdésekre, melyek a birtokrendezésnél felmerülhetnek; s mindazok együttesen tárgyalandók és döntendők el; a tárgyalás menetére nézve alperesnek két perirat (ellenirat és viszonválasz) felperesnek pedig egy, a válasz, engedendő, s mindegyik perirat beadására 30 napi közmegegyezés nélkül meg nem hosszabitható határidő adandó; ha azonban a felek valamelyike még további előterjesztést kívánna tenni, vagy ha a felsőbiróság nem látná az ügyet teljesen kifejtettnek, egy póttárgyalás még utólag megengedendő lenne. A tárgyalás befejeztével ítélet hozandó, s ez ellen a fokozatos főlebbvitel a másod és harmad birósághoz is megengedendő, s a végérvényes ítélet végrehajtása hivatalból elrendelendő lenne, azt mindig a törvényszék egyik birói tagja fogván eszközölni.

E mellett külön intézkedés lenne teendő aziránt, hogy addig is, míg ezen eljárás befejeztetnék, az eredeti redemptorok utódai azonnal behelyeztessenek a közös javak használatába; és pedig oly formán, hogy a törvény életbelépésétől számítandó bizonyos 15 vagy 30 napi határidő alatt tartozzék minden Jászkun város polgármestere nyilatkozatot adni be az illetékes kir. törvényszékekhez, hogy a közbirtokosságnál gyakorlatban levő használati mód mellett részesülnek-e az eredeti redemptorok minden utódai vagyoni állásukra való tekintet nélkül a közös javak használatában vagy sem? Ha ezen nyilatkozat szerint azok nem részesülnek abban, vagy ha valamely adózó polgár ily állítást tartalmazó kérvényt adna be a kir. törvényszékhez, akkor legelőször is az eredeti redemptorok leszármazási családfájának egybeállítására küldendő ki a törvényszék egy birói tagja, hogy kitudható legyen, kiket illet ezen haszonvétele; s ennek elkészültével jegyzőkönyvi tárgyalás tartandó az a fölötti észrevételek megtehetése végett, melyre a birtokosság képviselőjében a város polgármestere, mint birtokossági elnök, továbbá a birtokba helyezést kérők képviselője idézendő be; a törvényszék végzésileg meghagyja azután a város polgármesterének, mint birtokossági elnöknek, hogy mindazokat, kik ekként valamely redemp-

tor utódainak tűntek ki, a közös javaknak a váltságkulcs szerinti használatába bebocsássa, ezen végzés ellen a fokozatos fellebbezésnek csak birtokon kívül lehetvén helye; sőt ezen eljárás befejezése előtt is ideiglenesen a közös javak haszonvétele bizonyos átlagban megengedendő lenne a redemptorok azon utódainak, kik jelenleg nem részesülnek abban; a közös javak jelenlegi birtokosinak is érdekében állván, hogy az arra jogosultak mielőbb bejussanak a haszonvételekbe, mert annál kevesebb kárpótlással fognak tartozni; a kárpótlás kötelezettségét tehát nemcsak azért nem lehet semmiszín alatt sem elejteni, mert a károsult redemptus lakosság irányában az igazságnak érvénytszerezni kötelessége a törvényhozásnak is, — és nincs is miérta jogtalan haszonban részesültek indokolatlan nyereszkedésének elősegítésére törekedni: de fenn kell ezen kárpótlási kötelességet még azért is tartani, mert ez az egyetlen mód a megindítandó birtokrendezések befejezésének mindenféle fortélyos fogások általi hátráltatásától (mint ezt a kisujszállási és karczagi perekben is tették az alperes birtokosságok) a közös javak jelen birtoklóit visszatartani.

A közös javakat a gyakorlatban levő használati mód szerint élvező birtokosok azonban mindaddig, míg a birtokrendezés végérvényesen keresztül nem vitetik, meghagyandók abban, legfőlebb csak az általuk élvezett használat arányát lehetne annyiban korlátozni, hogy az abba ujonnan behelyezendő birtokosok a váltságkulcs szerinti haszonvételt hiányosság nélkül megkaphassák.

Az eljárási szabályok különben a törvény anyagi részéhez lévén alkalmazandók, nem bocsájtkozom itt ezek további részletezésébe. A törvényjavaslat elkészítésére hivatottak ugy is felismerdik az itt egybegyűjtött adatokból és tárgyalt kérdésekből, hogy min, és hol kell segíteni. — Ime, egy ily keretben mozgó, néhány soros törvénnyel boldoggá teheti a sokat szenvedett jászkun népet a törvényhozás anélkül, hogy egy krajcárjába kerülne az országnak. Nem-e méltánytalan dolog lenne tehát még azt is megtagadni tőlük?!

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

A kisujszállási perbeli ítélet.

Nem volna teljes a redemptio fejlődésének ismertetése, ha nem közölném azon ítéletet, mely legelőször intézkedett érdemileg a redemptióból eredt jogok fölött.

Mint tudva van ugyanis, a kisujszállási és karczagi perek voltak az elsők, melyeknek bírói uton való érdemleges eldöntése, s a jászkun birtokviszonyoknak ekkénti rendezése megengedve lett a kir. Curia mint Legfőbb Itélőszéknek a 4-ik fejezetben közölt határozata következtében; érdemleges ítélet azonban mégis csak a kisujszállási perben hozott, miután a karczagi kereset a birtokossági elnök alperességének meg nem állapíthatása okából el lőn utasítva az első bíróság által, itt tehát érdemleges ítélet csak a kir. Curia mint Legfőbb Itélőszéknek az alperességet megállapító határozata után befejezendő tárgyalás következtében leszen hozható.

Első alkalommal foglalkozván tehát a redemptióból eredt jogokkal a bíróságok, nem lehet valami nagyon csodálkozni afölött, hogy az uralgó kételyeket rögtön eloszlatni nem sikerült, s az első bíróság érdemleges ítéletébe téves jogkövetkeztetések is csuszak be.

A t. olvasó e műben már megtalálja azonban az ítélet téves kijelentései és helytelen intézkedései czáfolatát, s így csak némely megjegyzések tételére szorítkozom.

A kisujszállási arányosítási perben hozott első bírósági ítélet így szól:

Felperesek kereset joga alperes, mint a kisujszállási közbirtokosság elnöke és képviselője ellenében megállapítatik — s ennek

folytán 1 stb. számok alatt megnevezett felperesek*) keresetükkel elutasítatnak, a többi felperesek keresete azon részének, hogy a kisujszállási földbirtokosok tulajdonát képező, s a kisujszállási 1 sz. tjkben álló külsőségek, u. m. közlegelő, rétek, erdő és kaszálló a földbirtokosok közt egyénileg felosztassék, a belsőségekre nézve pedig a tulajdonosi arány meghatározottassék, hely adatik, s ennek folytán a fentebb említett külsőségeknek és belsőségnek az 1840. XXX. t. cz. 3. §-ában meghatározott aránykulcs értelmébeni ará-sítása, illetőleg a külsőségeknek egyéenkénti felosztása elrendel-tetik; ellenben ezen felperesek is kereseti kérelmük azon részével, hogy az arányosítási kulcs a közös földeknek az 1852 ben befejezett tagosítás előtti mennyiségéhez képest állapíttassék meg, — el-utasítatnak.

I n d o k o k :

A kereseti jog megállapítására vonatkozólag:

A mindkét fél részéről előterjesztett számos okirat közül a legtöbből kétségbevonhatlanul kitűnik, hogy Kisujszállás város földbirtokos lakosai, mint ilyenek egy szervezett, a közhatóságok által elismert — testületet képeznek, a *K)* alatti telekkvi kivonat pedig igazolja, hogy a kereset tárgyát képező ingatlanok a birtokos testület tulajdonai, és hogy ezen testületnek elnöke a város idő-szerinti főnöke, ezt a per számos okmányán kívül igazolják külö-nösen a válaszhoz *O)* *R)* és *S)* alatt mellékelt okmányok, melyek szerint alperes polgármester a közbirtokosság tulajdonát képező ingatlanok eladására is jogosult. Felpereseknek tehát, tekintve még azon körülményt is, hogy az egyes közbirtokosok a telekkönyvben kitüntetve nem lévén, az, hogy ki tekintessék közbirtokosnak, meg-határozva nem is lehetett, keresetüket alperes polgármester, mint a közbirtokossági testület elnöke s képviselője ellen kellett a prts 34. és 84. §§-ai értelmében intézniük.**)

*) Itt azon felperesek soroltatnak el, kik nem igazolták, hogy egyéni tulajdonul szántóföldekkel (külsőségekkel) bírnának.

**) E részét az ítéletnek mint már a 10-ik fejezetben előadva lett, a kir. Curia mint legfőbb Itélőszék oly kiegészítéssel hagyta helyben, hogy az egyes birtokosok folytatólag beidézendők a perbe a bíróság által felzetek után.

Az ügy érdemét illetőleg:

Az ítélet rendelkező részében megjelölt felperesek keresetükkel elutasítandók, mert a *K)* alatti tkkvi kivonat szerint a kereset tárgyát tevő arányosítani kért vagyonságok „Kisujszállás mezőváros földbirtokosai“ tulajdonai, s így ezekre vonatkozólag intézkedési joggal csakis az említett földbirtokosok bírhatnak, a keresetükkel elutasított felperesek pedig földbirtokosoknak nem tekinthetők, nem pedig azért:

Mert általánosan elfogadott jogi elv szerint földbirtokosnak csak azok tekintetnek, kiknek külső birtokai vannak, s a külsőség-ből a belső telkek után bármi czimen kiosztott területek birtokosai, ezen területek csakis a belsőségnek tartozékát képezvén, s ekként tulajdonképen belsőségnek tekintetvén — a földbirtokosokhoz nem tartoznak.*)

De még ha *K)* alatti tkvi kivonat ellenében megengedhető lenne is az, hogy az ezen tkben álló birtokok nem kizárólag a kisujszállási földbirtokosok tulajdonát képeznék, az elutasított felperesek keresetének még az esetben sem lenne helye, mert

azon a felperesi részből vitatott jogalap, hogy némely felperes

*) A földbirtokos név nem jogi műszó, hogy az alatt csak szorosan meghatározott személyeket lehetne érteni, hanem általános fogalom, mely alá, hogy kik tartoznak, az aránykulcs fogja meghatározni; s hogy a földbirtokos szót csak úgy gondolomra, s nem azon célból használták a Jászkunságban, mintha csak a külső földekkel bírókat akarták volna azon fogalom alatt érteni, ki tűnik abból, hogy a kisujszállási közbirtokosság a Pákai pusztabeli illetőségét eladván, s ahelyett a Kecskés pusztát (Usege község határában) bevén meg, ezt már nem a földbirtokos lakosság nevére, hanem „Kisujszállás község birtokosságára“ telekkönyveztetette, s így van ezen pusztá a kisujszállási közbirtokosság tulajdonául bekebelezve a Csegei 242. sz. telekjkvben; Karczagon pedig e nevet úgy variálták, hogy a telekkönyvi helyszíneléskor a közlegelőt a Karczag város földbirtokos lakossága (tehát már nem földbirtokosai) névre telekkönyveztetették; később (1860-ban) ezen telekkönyvbe áthozott egyes birtokrészletekre nézve pedig már (*B. 1. tét* alatt karczagi 2802. sz. telekjkvben) a „városi lakosság“ (tehát nem földbirtokos lakosság) tulajdonjoga jegyeztetett be; másrészt a telekkönyvi állapot különben sem gátolhatja, hogy oly személyek is ne részesüljenek a közös javakban, kik nem volnának földbirtokosoknak tekinthetők, s e kérdést is csak az aránykulcs van hivatva megoldani.

jogelőde redemptor levén, a redemptio után kikapott földbirtokát, ha akár az eredeti szerző, akár annak jogutóda elidegenítette is, a közösen maradt vagyonságokhoz jogát ezáltal el nem idegenítette, — s így most még a közös területekből, az eredeti redemptorrali vérségi összeköttetése alapján — részesülni jogosult volna, bírói figyelembe nem vehető.

Mert a Jászkun VI. Statum 4. §. valamint Jászkun-kerületeknek 1762. deczemb. 16-án tartott közgyűlésnek, az ellenirathoz 2. alatt csatolt határozata, ugyszint az 1842. márczius 23-án kelt s az ellenirathoz 8. alatt mellékelt nádori rendelvény szerint azon redemptusok, kik a váltásági összeg után kiosztott földbirtokukat elidegenítették, — irredemptusokká lettek, s mint ilyenek nemcsak elidegenített földbirtokuk után járó közös vagyonukat elvesztették, de elvesztették azon felül személyes szabadalmukat is.)* És hogy a Jászkun-kerületekben ezen elvet, hogy t. i. aki eladta redimált birtokát, eladta azzal együtt a közösen hagyott birtokból illetőségét is, a folytonos gyakorlat megerősítette, legfényesebb bizonyúsága az 1840: XXX. 3. §. hol már világosan kimondatik, hogy a tagosítás kulcsa kinek-kinek mostani birtoka váltáságának

*) Hogy a Statutum nem ezt rendeli már ki lett fejtve a 3-ik fejezetben; a kerületi közgyűlés 1762-ik évi határozata, és az 1842. évi nádori rendelvény tehát már csak a Statutum ellenkező rendelkezése miatt sem birhatna érvénnyel, s e kérdés eldöntésére nem is hivatottak; a kerületi közgyűlés határozata különben nem is mondta ezt ki, hanem csak azt: „hogy a vevők redemptusnak tekintendők, ha ugyan a birtokjogok átruházásával a kiváltások átruházottnak tekintendők“ („Siquidem per talis modi iurium translationem venditor in tales omnes etiam concomitantes praerogativas transtulisse censeri debeat“) tehát az ilyenek alatt érthette azokat, kik az eladó közösbeli jussát (a redemptio után járó illetőségét) is megvette, az ily vevőket pedig én sem tartom kizárhatóknak az eladó redemptiója után a közlegelőből járandó illetőségből; de egyáltalán nem szól e kerületi hatóság sem arról, hogy az egyéni tulajdont képezett szántóföldek eladásával a közösbeli jogok is eladottaknak lennének tekinthetők, s ily magánjogi kérdés eldöntésére nem is birt hatáskörrel a kerületi hatóság. Az 1842-ik évi nádori rendelvénynek nevezett okmány pedig nem tartalmaz egyebet, mint a félegyházi folyamodók kérelmének elutasítását, tehát egy a közigazgatási hatósághoz intézett kérelem megtagadását, (amit már csak azért is megtagadhatott, mert nem azon utra tartozott annak érvényesi-

menntisége.)*) A fennálló törvénynek ily határozott rendelkezése, tekintettel még azon körülményre is, hogy a tagosításnak és arányosításnak csak egyforma és nem egymástól eltérő kulcsa lehet;**) minden kétségen kívül azt igazolja, hogy a Jászkun-kerületben a közvagyonok csak a valóságos birtok elválaszthatlan kiegészítő részei voltak — és azok jelenleg is. A fentebb hivatkozott törvény határozott rendelkezése kizárja a felperesi részről vitatott és tisztán a redimálásra fektetett jogalap létezését is, amennyiben világosan megszabván a tagosítás és ezzel együtt az arányosítás kulcsát is, más kulcsot alkalmazni nem lehet, ezen kulcs szerint pedig a birtoktalanok közös vagyonban nem részesülhetnek. — Hogy pedig az irredemptor — tehát az is, ki váltott földjét eladta — Kisujszálláson a közös vagyonok élvezetében nem részesült, kitűnik az ellenirathoz 5., 6., és 7. sz. alatt csatolt jegyzőkönyvi kivonatokból, melyekben világosan ki van téve, hogy az irredemptusok a közlegelőt csak bizonyos bérfizetés mellett használhatták;***) aki

tése); indokul pedig az hozatott fel, hogy Félegyházán a földek váltása „a vett hivatalos tudósítás szerint“ (ami helytelen is lehetett) egyedül a tanyai birtokokra vettetett ki, ezen határozat tehát nem is terjed ki más személyekre és városokra, legkevésbé pedig az olyanokra, ahol a váltás nem egyedül a tanyai birtokokra vettetett ki, s különben ezen közigazgatási határozat az 1840. XXX. t. cz. ellenkező rendelkezése ellenében, és az 1844. évi országgyűlésen is vitatott törvényjavaslat azon intézkedéseinek visszavetése folytán, melyek ily elvnek látszottak közvetve tért nyitni, — sem bírhatna érvénnyel.

*) Láthatta a t. olvasó, hogy az 1840. XXX. t. cz. 3-ik §-a épen az ellenkezőnek, t. i. az eredetileg befizetett redemptio kulcsnak a legfényesebb bizonyossága; s a redemptio története és fejlődése ismeretlen voltának lehet tulajdonítani azt, hogy az ítélet a törvényt ily tévesen fogta fel.

**) Ez is nagy tévedés, a tagosításnak csak az lehetően kulcsa, amit valaki már azelőtt is birt, vagy legalább ugyanakkor más percimen p. o. arányosítás útján nyer; az arányosításnak pedig többféle kulcsa is lehet másutt, a Jászkunoknál pedig csak az eredetileg befizetett redemptio, ami azonban a tulajdonképeni tagosításnál nem szerepelhet kulcsul.

***) A 3-ik fejezetbeli, s a perben is érvényesített adatok épen ellenkezőt igazolnak; ez tehát újabb téves és helytelen állítása az ítéletnek annál is inkább, mert a külsőségeiket elidegenített redemptusok még nem váltak ezáltal irredemptussá.

pedig bizonyos vagyont fizetés mellett használhat, az azon vagyona nézve tulajdonosnak nem tartható. Hogy pedig a közlegelő legújabb időben is a tőkeföld, azaz a redemptio utáni első felosztáskori föld tartozékának tekintetik, bizonyítva van a viszonzáshoz 24/b) alatt csatolt teljes hitelt érdemlő közokirattal, melyszerint az egy sommában előirt közlegelő-adó az egyes földbirtokosokra azoknak tőkeföldbirtokaik arányában egyénenként repaltiáltatik;*) nem lévén tehát az elutasított birtoktalan felperesek az arányosíttatni szándékolt fekvőségeknek birtokában,**) s nem fizetvén azok után a közterheket, használatból az arányosítást követelni nem is jogosultak.

Ami már azon körülményt illeti, hogy egy némely időben Kisujszállásán az irredemptorok a közösből kiosztott kender és krumpli földekből részesítették, ez csak mint ajándékozás, vagy mint az ellenirathoz 2. alatt mellékelt jegyzőkönyvi kivonat igazolja, jutalmazásnak lévén tekintendő,***) az illetőket többre, mint az ajándék, vagy jutalom elfogadására fel nem jogosítja, és az 1840: XXX. t. cz. 3. §. ellenére semmi esetre sem ad jogot arra, hogy az ekként kiosztott föld tőke-birtoknak tekintessék, s mint ilyen után közösből illetőség követeltethessék.****)

A keresetükkel elutasított felperesek 183., stb. alatt megnevezettek kivételével, maguk beismerik, hogy a keresetlevélhez L) alatt mellékelt birtokosok jegyzékében elő nem fordulnak, s így

*) Ezen alperesi kifogást annyira nem vettem komolynak, hogy e műben nem is emlékeztem meg róla! mert hát az csak természetes, hogy az adót az tartozik fizetni, aki a vagyont bírja; ha tehát a közös javakból most kizárt birtokosok bejutnak abba, majd ők is fizetni fogják a rájuk eső adót; de hogy ők fizessenek azon közlegelőtől adót, melyet nem használnak, miután abból jogtalanul kizárattak s fizessék azt még ráadásul azok helyett, kik az ő illetőségüket használják; ez már valóban kívül esik a komolyság határán!

**) Ez is téves következtetés, mert nem is szükséges, hogy tényleges birtokában legyen a közös javaknak az, ki az arányosítást kéri.

***). Akárminek tekinteték, az bizonyos, hogy birtoklás volt, tehát az ítélet maga-magát czáfolja meg.

****) Ezt nem is kérték a felperesek, hanem a redemptio után kérték közösből illetőségeiket, az ítélet tehát e tekintetben nem ismerte fel az eldöntésre várt kérdést.

birtokosoknak nem tekintetnek,*) a most említett felperesek pedig a felperesi *EE*) és *L*) alatti okmányok összevetése szerint a *h*) alatti okmányban szinte felvéve nincsenek, stb.

Az ítélet rendelkező részében meg nem említett felperesek keresete folytán az arányosítást, illetőleg a közlegelőnek egyéneenkénti felosztását megengedni, illetőleg megrendelni kellett:

Mert kétséget nem szenved, s az *L*) alatti birtokosok összeírásával igazolva van, hogy ezen felperesek Kisujszálláson földbirtokosok, és így a Kisujszállási 1. sz. tjkben felvett birtokoknak közös tulajdonosai, miből a közös vagyon feletti intézkedhetési jog önkényt következik, s ugyan ők az arányosítást, illetőleg a közös vagyonok egyéneenkénti felosztását követelni, annyiival inkább jogosultak:

Mert az ellen alperes részéről határozottan kifogás nem tétetett és;

mert felperesek az *L*) alatti, nem kifogásolt okmány szerint összesen 8116 frt 67 denár, 100 dénárt számítva 1 frtba, váltásági összegnek megfelelő tőkeföldet birnak, mely összeg utáni földbirtok a kisujszállási határ $\frac{1}{6}$ -öd részét jóval meghaladja, ily esetben pedig az 1840: XXX. t. cz. 2. §. értelmében az arányosítás — különösen midőn annak, mint a jelen esetben, mi törvényes akadálya sincs, elrendelhető.

Ami már a jelen perben vitatott területiális kérdést illeti; az, illetve a kérdésnek jogi természete, jelen perre mi befolyással sincs;

mert felperesek részéről az, hogy Tót-Turgony, Marjalaka és Csorba puszták határain kívül még valaha kisujszállási territorium elnevezése alatt Kisujszállásán külső birtok létezett volna, épen semmivel sincs igazolva, hogy pedig ilyen nem is létezett, kiténik egyrészről az ellenirathoz 17. alatt mellékelt, s 1793. február 15-én tartott tanácsülés azon határozatából, hogy csakhamar a re-

*) Hogy miért nem lenne birtokosnak tekintendő, akinek birtoka van, ha mindjárt nem külsőség is, annak megfejtésével az ítélet adós maradt.

demptio után a territoriumon — szorosabb értelemben véve a belső fundus, vagy háztelek értetett, de kiténik másrésről azon körülményből is, hogy felperesek maguk sem állítják, hogy az u. n. territorium váltásába fizetett váltásági összeg után, valaha valakinek külső földbirtok adatott volna,*) holott a felperesek szerint a territoriumhoz tartozó u. n. kurvahát, illetőleg egy része a viszonyválaszhoz 27. alatt mellékelte jegyzőkönyvi kivonat szerint, a Turgony, Marjalaka és Csorba pusztákkal csaknem egyidejűleg felosztott, sőt ezen jegyzőkönyvi kivonathoz kétségtelen az is, hogy a territoriumhoz tartozó „Kurvahát“ felosztásánál a Csorba pusztába fizetett redemptionalis summa is osztókulcsul szerepelt. — Hogy a kisujszállási territorium váltása címén fizetett váltásági összeg után soha külső földbirtok nem járt, kitetszik a fentebbieken kívül még a következőkből is:

Az 1777-ik évben készült s a viszonyválaszhoz NB) alatt másolatban csatolt térkép szerint kisujszállási territorium alatt az egész kisujszállási határ értetett, s hogy a szoros értelemben vett, és felperesek által vitatott territorium, már ekkor sem létezett;**) továbbá

*) Ez csak arra mutat, hogy a territoriumból még nem történtek földfelosztások, hanem mind közösben maradt, s amit abból elfoglalt is a birtokosság, a 3 pusztához tartozó gyanánt vette el azt; különben a korábbi jogtalanságok nemcsak nem képezhetnek okot az igazság kiszolgáltatásának megtagadására, hanem ellenkezőleg azt megkövetelik, és ez az igazságszolgáltatás közegeinek a rendeltetése és hivatása.

**) Ez a térkép egy magán munka, hitelesítve nincs, nem is hivatalos használatra készült, hanem csak a Berettyó-szabályozás tervrajzát tünteti elő, minélfogva a Berettyó mentén fekvő városok határa mind meg van ott nevezve, és így nagyon is érthető, hogy ezen városok egész határát csak a város nevével, és ezt kifejező latin szóval „territorium“-mal írhatta be a mérnök a térképbe, és talán nem is tudott róla semmit, hogy hány és mely puszták lettek csatolva egyes városok határához; s különben is a képtelenségek netovábbja lenne egyes mérnökök magán munkálatának azon horderőt tulajdonítani, hogy határokat enyészthessenek el. — Ime ilyen absurd érvek állanak csak azok rendelkezésére, kik a jogosult redemptus lakosságnak nem akarnak igazságot szolgáltatni!

Az 1852. évben befejezett tagosítás, és a 'közlegelőnek részbeni felosztása alkalmával, ámbár mint felperesek is állítják, az általok vitatott territoriumból is történtek felosztások és pedig nem a territorium, hanem a három puszták váltsága czimén befizetett váltági összeg aránya szerint,*) végre:

A karczagi m. kir. adóhivatalnak 1876. május 17-én 1490. sz. a. kiadott bizonyítványa szerint bizonyos, hogy az egész kisuj-szállási közlegelő után egy összegben előírt adó, az egyes földbirtokosokra, azoknak tőke-földbirtokaikra, a váltsági ár aránya szerint repártialtatik, s így még az adózás tekintetében is meg van tartva az 1840. XXX. t. cz. 3. §-ában lefektetett elv.**)

Belévén ezek szerint igazolva, hogy a felperesek által vitatott szoros értelmű territorium soha sem létezett; de ha létezett volna is, annak birtoklásában felperesek, az ennek váltságába eszközölt fizetés czimén soha sem voltak, s jelenleg sincsenek, felpereseknek e tárgyban érvelése bírói figyelembe vehető nem volt.

Az arányosítás az ítélet rendelkező részében kitett aránykulcs szerint volt megrendelendő.

Mert az 1840: XXX: 3. §-a az aránykulcsot határozottan megállapítja, és e tekintetben külön per lefolytatásának szüksége fenn nem forog, mivel az aránykulcs megállapításának per után eszközölése csakis oly határookra vonatkozólag van a törvényben megrendelve, melynél az 1836. XII. t. cz. 2., 3., 4., 5. és 6. §-ában,

**) Hisz épen ez képezi a panasz egyik okát és tárgyát, nincs tehát semmi értelme annak, hogy a panasz aaptalannak mondassék csak azért, mert az ellenfél azzal ellenkezőt cselekedett; hiszen ily módon minden jogtalan cselekmény orvosolhatanná válnék, és el kellene törülni az igazságkeresés jogát, s hagyni kellene mindent az anyagi erőre, önkényre és erőszakra!

**) Az adó ekéuti kivetése nem egyéb a tényleges birtokállapothoz alkalmazkodásnál; de hogy valakit valamely birtokhoz való jogától meglehessen fosztani csak azért, mert más fizeti attól az adót, ez hallatlan ignorálása lenne annak, hogy jogtudomány is van a világon, amelynek szabványai, nem pedig az adózás határozzák meg, hogy kié valamely birtok; s vajon mi történnék akkor, ha ugyanazon birtoktól három—négy is fizetne adót csak azért, hogy cizmet nyerjen a birtokhoz?

meghatározott kulcsok egyike vagy másika lehetne alkalmazásba vehető, mely eset a Jászkunok arányosítási vagy tagosítási pereinél elő nem állhat, de különben is a kisujszállási határra vonatkozólag a perbeli állítások és adatok szerint a tagosítás és részben a közlegelő felosztása is megtörténvén, a segédadatok beszerzése alkalmával a közös vagyonból az egyes birtokosra eső hanyadrész is könnyen kiszámítható lesz.)*

Ami végre az 1852-ben befejezett tagosítás és legelő felosztás alkalmával netán előforduló hibák kiigazítását illeti az e tekintetbeni felperesi keresetet elutasítani kellett.

Mert e tekintetben, mint az ezen perhez hivatalból csatolt periratok igazolják, a cs. kir. Jászberényi törvényszék előtt per volt folyamatban, s ezen per végérvényesen elbíráva lett;**) és

*) Az aránykulcs kérdésébe szabálytalanul bocsájtkozott az ítélet, mert előbb a törvényszék oly végzést hozott, hogy ennek tárgyalása az arányosítás megengedhetőségének eldöntése utánra halasztatik; ez pedig csak ezen ítélettel döntetett el, a kulcs kérdése pedig nem is tárgyalatott.

Másrészt a kulcsnak ekénti megállapítása nem lenne tökéletes, mert a vita épen e törvény értelme körül forog, az ítéletnek tehát a vitát el kell — akárhogy dönteni, s nyilatkoznia kell arról, hogy mely birtoknak váltságát érti (az egyéni tulajdont képező szántóföldekét-e, vagy a közösbeli illetőségét és belsőségét is) azon kulcs alatt, melyet kulcsul kíván alkalmazni, és hogy miként fogja kiszámítani: mennyi az ily birtok váltsága?

**) E körülményt hivatalból hozta fel az ítélet, alperes ezzel nem védekezvén, tehát szabálytalanul is járt el; de téves is ezen ítéletbeli állítás, mert az itt említett pert több kisujszállási lakos (de nem épen a jelenlegi felperesek), a tagosítás felbontása és a tagosított birtokok újabb tagosítása iránt indította ami egész más, mint a miről az arányosítási perben szó van, s ott sem lettek az ottani felperesek keresetükkel érdemileg elutasítva, hanem míg az első bíróság helyt adott keresetüknek, a második és harmad bíróság a perutat szálaltotta le, és közigazgatási utra utasítá a felpereseket panaszaiikkal azon indokból, hogy az a közigazgatási hatóságok által orvosolandó, minthogy akkor csakugyan a közigazgatási utra tartozott a tagosítás; azon sérelmet pedig, melynek orvoslására a jelen arányosítási per szolgál, azon uton, még ha a pert megnyerték volna sem orvosolhatták volna, mert a közlegelőnek teljes felosztása és igazságos kulcs behozatala csak arányosítási perrel történhetik.

mert az 1871. LIII. t. cz. 52. §. szerint birtokszabályozási perekben a fellebbvitelen, és a kiigazítási kereseten kívül, egyéb perorvoslatnak nincs helye, a kiigazítási kereset pedig, melynek tárgya ezen kérdés lehetne,*) a végrehajtás befejezésétől számítandó egy év alatt lett volna benyújtandó, ez pedig az idézett törvény hatályba lépte és a jelen kereset benyújtása közt is eltelt."

Ezen ítéletben jelentkező több téves, és sérelmes intézkedés daczára is azonban annak a fő kérdésben határozó része nagy haladást képez az igazság, és a rendezett birtokállapotok felé; igen, nagy haladást, melyet azelőtt képtelenségnek tartottak Jászkunságban, mert hiszen el van rendelve ez arányosítás behozatala, a közlegelő felosztása, és ennek törvényes aránykulcs melletti eszközése! (mert a kulcsban ha nem tökéletesen intézkedett is, megvan a lehetősége annak, hogy vagy az újabb ítéletben, vagy a felsőbb bíróságok útján a törvényes kulcs egész valóságában érvényesíttessék: míg azelőtt, amikor minden ily kívánság a közigazgatási utra tereltetett, a törvényes kulcs szerinti felosztásnak kérése már büntetendő cselekménynek tartatott: egyáltalán lehetősége sem volt a redemptióból eredt jogok érvényesítésének, és a sérelmek orvoslásának; mert hiszen láttuk, mit tett a közigazgatási hatóság, amikor hatalma volt tagosítani; s nemcsak nem orvosolta a panaszokat, hanem miután a közigazgatási eljárásnál maguk a jogtalan birtokállapotot behozó, és abból hasznot hozó birtokosok gyakorolták állásuk vagy szavazatuk által az intézkedési jogot: természetes, hogy a maguk hasznára maguk-maguknak felosztották a közlegelőket a birtokaránykulcs szerint.

Mert tehát attól: hogy a bíróságok, ha az eldöntésre váró jogkérdések előttük tisztába hozatnak, (aminek pedig, meg vagyok győződve, hogy tökéletesen megfelelttem, ha más hiányai vannak is e műnek,) a „*justitia Regnorum fundamentum*“ elvétől eltérjenek

*) Ez is téves állítás, mert itt nem a tagosítás felbontása kéretetett, sőt nem is terjed ki ezen arányosítási per a tagosított területekre, hanem csak az aránykulcs igazságossága elvénél fogva kéretett a beszámítás, és az eddigi aránytalanságok kiegyenlítése.

tartani nem lehet, a már végérvényesen megállapított peruton az igazságos váltságkulcshoz is el fogunk érni, s fel fog az tűnni, mint a jótevő nap a Jászkunok egén, hogy boldogító sugarait árasztza a sokat szenvedett népre!

És ez nyújtja lelkemnek a megnyugvást, hogy eleget tettem azon dicsőült nagy férfiú emléke, és nagy neve iránt tartozó kötelességemnek, ki ezen feladat megoldására csekély személyemet méltónak ítélte.

FÜGGELÉK.

I.

Magyar országgyűlési Mélt. Főrendeknek naplója 1840.

125. lap CIV. országos ülés Mártius 10. 1840.

Országbírói ítélőmester **Dókus László** olvassa a KK és RR. törvényczikelyét a Jász- és két Kun-kerületek közönségeiben behozandó öszvesítésről és arányosságról.

Az 1. §-ra észrevétel nem lévén, a 2-ik §-ra nézve, mely így kezdődik „ha pedig a tagosítás“ ezen szavakig: „határozatnak meg.“

Gróf **Desewffy Aurél**: a 2-ik §-ban a tagosítás és öszvesítés szavak felváltva ugyanazon értelemben látszanak használva lenni, mivel pedig a világosság azt kívánja, hogy ugyanazon egy eszme kifejezésére ugyanazon egy törvényben mindig csak ugyanazon kifejezés használtassék, e tekintetben változtatást kívánok. — Továbbá ahol ez áll: „a küldöttség a folyamodók számát a kerületnek bemutatandja, hogy ezek kérésöket per útján eszközölhessék“ stb. a célzat ugy látszik az, hogy a folyamodók eszközölhessék per útján kívánságuk létrehozását, holott a szerkesztés azt látszik jelenteni, hogy ilyenkor a kerületek eszközöljék a kívánságot: e tekintetben tehát módosítás vagy felvilágosítás szükséges.

Koronaőr Gróf **Teleky József**: Az egész eszméjét a tagosításnak egy szó sem fejezi ki, mert ha közönséges szempontból vesszük, először szükséges az öszvesítés, azután történik a tagosítás, s így minthogy az egészet kimerítő szavunk nincsen, mindegy akár az egyiket, akár a másikat használjuk, az olvasó megfogja érteni. — Mi ezen szót: „ezek“ illeti, annak meg kell maradni, mert ez a kerületekre vitetik, nem pedig a folyamodókra, hogy azoknak assistentiát adjanak, mert az egyesek maguk neveiben nem procedálhatnak.

Főtárnokmester **Báró Eötvös Ignác**: A koronaőr ő Exellentíája ezen szót: „ezek“ azon értelemben veszi, hogy a per megindítása magára a hatóságra szoríttassék, én a törvényjavaslatot ezen értelemben nem vehetem, mert valamint

a nemesek közt mihelyt egyes folyamodók az öszvesítést kívánják, a mult országgyűlés 12-ik törvénye szerint az öszvesítésnek meg kell történni, ezen elvet ugyanazon törvényezikk szerint kell a Jászokra és Kunokra is alkalmazni, s így mihelyt a lakosok $\frac{1}{5}$ része kívánja az öszvesítést, nem lehet azt a helybeli hatóságnak megegyezésétől függővé tenni, s az actorátust, mely Magyarországon mindenkinek szabad, itt az öszvesíteni akaró lakosoknak megtagadni, s így Gróf Desewffy javaslatát elfogadhatónak találom.

Koronaőr Gróf Teleky József: Azen szavak: „hogy bejelentse a dolgot a küldöttség a kerületeknek, ha nem tudna barátságos egyességet tenni“ ok nélkül nincsenek ide téve, mert ha az actorátust megakarták volna az egyeseknek adni, nem lett volna szükséges a bejelentés, mely arra szükséges, hogy a kerületek gondoskodjanak s módot nyújtsanak az öszvesítés megtörténhetésére. — A T. KK. és RR.-ket erre az vezérelhet, hogy talán oly emberek is kívánhatják az öszvesítést, kiknek nincsen módjukban pert indítani a gazdagabbak, s tehetősbekek ellen.

Főtárnokmester Báró Eötvös Ignác: Ily pernek nem látom Magyarorszában sem eszméjét, sem példáját, ha csak azon viszonyban nem akarjuk tekinteni a Jászokat és Kunokat a helybeli előljárókra nézve, melyben állanak a jobbágyságok a földesurak iránt; az igaz, hogy a földesur ily intézkedést tehet, de más viszonyban állanak előljáróikhoz a Jászok és Kunok. — Ezek valóságos birtokosok és tulajdonosok, s helybeli előljáróik és hatóságaik által csak kormányoztatnak; azért továbbá is azt tartom, hogy azon pernek megindíthatását s elintézését, ha nem folyamodnak assistentiáért, ettől felfüggeszteni nem lehet.

Országbirája Majláth György: Megvallo, nem mernék jótállani az iránt, hogy ezt mily értelemben vették a T. KK. és RR. s így tanácsosnak tartanám a KK. RR.-ket felszóllítani arra, hogy akarátjukat e részben tisztán adják elő, mert valóban kétséges ezen §-nak értelme. (Helyes.)

Nádor Ő Cs. Kir. Fensége: Felszóllítandók lesznek tehát a Karok és Rendek, hogy ezen szakasz értelmét bővebben világosítsák fel.

A 3-ik §-ra nézve: „A tagosítás kulcsául szolgál kinek-kinek mostani birtoka váltáságának mennyisége.“

Főtárnokmester Báró Eötvös Ignác: A rendbeszedésben és arányosításban nincsen lényegesebb, s nagyobb következtetésű feladása a törvényhozásnak, mint a kulcsnak megállapítása. — Nagy szerénységgel járulok ezen pontnak megbirálásához, mert kellőkép nem vagyok értesítve azon megváltásági viszonyokról, melyek a Jászkun-kerületekben léteznek. — Tudom azt, mikor megváltották magukat, hogy akkor bizonyos felosztás történt, s azon részben, melyben akkor járultak a megváltásági díjnak megfizetéséhez, keletkezett alkalmasint azon arány, mely még most is fenn áll. — De mennyire volt ez igazságos, és mennyire tartatott az fenn épségben, azt a KK. és RR. rövid izenetéből

által látni nem lehet, annyit azonban mégis mernék gyanítani, hogy lehet oly eset, melyben ezen arányra alapítottatni javasolt összevesítési kulcs kellő tisztaságban nincsen; meg vagyok győződve, hogy a bírót még azon esetben is, midőn a törvény által megállapítandó kulcs nem volna minden alapos észrevétel nélkül, csupán azon egy szabályra szorítani, s abba a helyzetetésbe tenni, hogy ő más arányosabb és igazságosabb kulcsot ne választhasson, veszedelmes és kártékony volna; mivel tehát a KK. és RR. épen a mult országgyűlésen hozott 12. t.-czikket kívánják a Jász- és Kun-kerületekre alkalmaztatni, abban pedig több kulcsok vannak kijelelve (ámbar ott is csak egy kulcs látszott legigazságosabbnak lenni, t. i. a házhelyek), s mivel előre látható, hogy amaz egyetlen egy kulcs iránt némely Jászhelységekben is alapos észrevételek fordulhatnának elő: felszólítandónak vélem a T. KK. és RR.-ket, hogy azon esetre, ha netán az itt javaslatba vett kulcs akármely, a pörben kifejtendő körülmények miatt valahol igazságosan alkalmazhatandó nem volna, a felhozott törvény példája szerint más kulcsról is gondoskodjanak.

Főlovászmester Gróf Batthyányi Imre: Azt vélem, hogy más kulcsot nem lehet felvenni, mint amelyet a T. KK. és RR. javaslanak, mivel itt nem a nemesi birtokról van szó, s a ramálítás- és ratálításról nem lehet következ-
tetést huzni.

Báró Oreczy Lőrincz: Szerencsém van a Jászok és Kunok szabadságában lenni, s némely dolgokat praxisban látni; a T. KK. és RR. javaslata úgy mint áll, ellentmondásban van, mert a redemptio alkalmaival nagy pascuumok fennmaradtak, s így azokat egymás közt felosztották, de ezenkívül az adás-vevés által egyiknek vagy másiknak birtoka annyira megszorodott, hogy erre nézve a megváltási birtokot nem lehet kulcsnak felvenni, mert a megváltáskori jószág mostani birtokának alig teszi egyharmad vagy kétharmad részét. — Ennélfogva felszólítandóknak vélem a T. KK. és RR.-ket aziránt, hogy valamely más kulcsról is gondoskodjanak.

Főtárnokmester Báró Eötvös Ignác: Még inkább megtudnék egyezni a T. KK. és RR. javaslatában, ha úgy állana a dolog, mint azt Báró Oreczy Lőrincz Ő Excellenciája mondja, s a T. KK. és RR. itt két kulcsot vettek volna fel, t. i. a valóságos birtokot és a váltásigot, de itt csak a váltásig van kulcsul felvéve: így egyenesen arra szoríttatik, mi — tapasztalásom szerint, ki hasonlóképen azon hontársaink szomszédságában vagyok néha — nagy aránytalanságban van, hol annyira megszorodtak az ujabbban foglalt földek, hogy a régi kiváltságos földek alig teszik ezeknek fele részét. Annyi bizonyos, hogy a Jászoknak közpanasza az, hogy midőn egyes emberek egyarányu félkötel földtől egyformán adóznak, — birtokuk s vetéseik mégis igen különbözök. Ha a szigoru igazságot nézzük, mivel a Jászok birtoka gyökerezik a megváltásban, csak az illetheti őket, mit akkor megváltottak, s a többit úgy kell tekinteni, mint a közösből tett foglalást; ha a mostani birtokosok nem tudják megmutatni azt, hogy azt, mit most megváltás nélkül használnak, más eredeti redemp-

tusoktól örökösödés vagy szerződés útján nyerték. — De kérdem, visszaté-
kintvén azon népes helységeknek viszonyaira, lehet-e a törvényhozásnak célja,
hogy azokban az, amit én legveszedelmesebbnek tartok, a váratlan depossessió,
következzék? ez pedig könnyen következhetnék, ha csak egy oly arány vétetik
fel, mely tőlünk 80 évvel távol van, mely első hozatalában is. aligha nem egyes
embernek önkényére volt bízva, s melynek a mostani időre való átszármazása
a kellő figyelemmel fel nem jegyeztetett, — s néhol talán már tudva sincsen.
Igy ha ez megállapittatik, könnyen az következhetnék, hogy a szegény emberből
gazdag, a gazdagból pedig véletlen szegény lesz, mihelyt ily esetekben a tör-
vény is csak egy szabályt engedne, s a különben mutatkozó károsodásokat és
zavarokat még a feljebbvitel s legfőbb bíró se távolíthatná el; én e részben a Jászok
és Kunok Főbíróságának s jelenleg Ő Cs. K. Főherczegségének nagyobb ha-
tóságot kívánván a törvény által föntartani, óhajtom, hogy az ily esetekben
legalább az, mi nemcsak a szigorú igazsággal, hanem más politikai nézetekkel
s a nép nyugalmaival is megegyez, t. i. a bírónak, ha az szükségesnek látsza-
nák, még más kulcsra is felhatalmazás a törvény által kijelentessék; s így to-
vábbá is előbbeni nézetem mellett maradok.

Koronaőr Gróf Teleky József: Ugy tudom, hogy ezen törvényt magok a
Jász- és Kun-követek utasításuk következtében hozták javaslatba, azt tartom,
ők mindenféle viszonyaikat, s környütlállásaikat legjobban ismervén, legjobban
tudják megítélni, mely törvény fog nálok legjobban keresztül vitethetni. —
Ezt előre bocsátván azt hiszem valamely arányossági perben oly kulcsot, mely
az igazságnak minden tekintetben megfeleljen, bajos feltalálni, s így a mult
országgyűlésen a KK. és RR., s magok a Főrendek is sokáig aggódtak azon,
hogy a nemesi közbirtokosságra nézve mily kulcsot vegyenek fel, s végre is
több kulcsot vettek fel; de azt tartom, hogy máskép áll a dolog a Jászokra és
Kunokra nézve. — Azon kulcs legjobb, mely minden visszaéléseket megszünt-
tet, s visszaviszi a birtok valóságát azon időre, mikor a birtok keletkezett;
a Jászoknál és Kunoknál a birtok akkor keletkezett, mikor magokat
megváltották, következésképp a megváltás mennyisége legbiztosabb, legmeg-
határozottabb kulcsa annak, hogy kinek-kinek mit kellene birnia, s nem
mit bir, ezáltal meglehet, hogy valaki birtokából veszteni fog, de csak olyan
fog veszteni, ki később a közösből elfoglalt, meglehet ismét, hogy más többet
fog nyerni, mint eddig birt, de ez is csak azt kapja vissza, amihez törvényes
jussa van; annál fogva tökéletesen megnyugszom a KK. és RR. javaslatában.

Báró Örczy Lőrincz: A Jászkunoknál gyakran megtörtént az, hogy hely-
ségeik lakosainak száma szaporodván, azoknak a közös földekből bizonyos
darabok osztattak ki úgy, hogy most ezen helységekben 40—50 helylyel is
több van mint volt a redemptio alkalmával, épen úgy, mint nálunk történt a
jobbágy telkekkel, ahol eddig alig volt 20 sessio, ott most már van 40—50.
De egyébiránt is több rendbeli elszántások s más hasonló foglalások által is
anyira megszáporodott egy némelyik birtoka, hogy a kinek azelőtt a megvál-

táskor alig volt egy pár lábnyi földje, most annak több holdjai vannak. — Ennél fogva most is csak azt tartom, hogy a redemptio alkalmakori birtokot kulcsul felvenni nem lehet.

Tornai Főispány Marich Dávid: Én igen elhiszem azt, mit a Koronaőr Ő Excellentiája előhozott, hogy a Jászok és Kunok tudják mit akarnak; de tapasztalván, hogy magunk sem vagyunk tisztában a minket érdeklő dolgokban, szükségesnek vélem, hogy mi is a kulcs elhatározásában részt vegyünk; így felszólítandóknak vélem a KK. és RR.-ket, hogy a kulcs iránti véleményüket fejtsek ki.

Koronaőr Gróf Teleky József: Tudni kell a törvényhozó testnek, hogy mit akar, de a Jászok és Kunok ismerik környtlálásaikat legjobban, következőkép ők tudnak legjobb kulcsot ajánlani.

Temesi Gróf Tihanyi Ferencz: Mennyire tapasztalásom van, tudom azon körülállást, hogy a Jászkun-területekben az eredetiség áll a megváltásban, ezt most is oly kulcsnak tekintik és tartják, miszerint azon földeket, melyek a közösből elosztatnak, azon kulcs és zsinórmérték szerint osztják fel; miután ezen kulcs náluk divathan van, mintán ez oly mérték, melyhez magukat századok óta alkalmaztatják, ez sokkal biztosabb és természetesebb, mint minden egyéb kulcs, így a felszólításnak szükségét nem látván azt tartom, hogy a szerkezet mellett meglehet nyugodni. (Helyes.)

Nádor Ő Cs. Kir. Fensége: Én is úgy hiszem, hogy ezen tárgyban leginkább a gyakorlatot kell tekintetbe venni. — Minthogy itt magok a Jászkun-területek tették az előterjesztést, azt tartom, nem kell a dolgot hátráltatni, s legjobb lesz a Karok és RR. izenetéhez járulni.

Tovább olvastatik a következő §, mely így kezdődik: 4. az összesítés végrehajtására „ezen szavakig „viselni kötelesek.“

Főtárnokmester Bátor Kötvös Ignác: Ha a kulcs egyenesen a kiváltsági fizetésre alapittatik, a költség pedig a birtokra ruháztatik, ezt az igazsággal nem tudom megegyeztetni, aki nyert, az fizessen is.

Főlovászmester Gróf Batthyányi Imre: Ezen §. kimaradhatna, mert az 1832/6. törvény megerősítették, és ezen terheket a Jászok és Kunok egyaránt viselik.

Gömöri Főispány Almásy József: Itt a költséget úgy kell venni, hogy azon birtok, mely excindáltatik, legyen a kulcs, ez pedig igazságos. (Maradjon.)

Nádor Ő Cs. Kir. Fensége: Miután ezen törvényjavaslatra nézve a Mélt. Főrendeknek csak egy észrevételök volt, az Itélőmester ur az e részbeni viszonizenetet azonnal feltenni, s a fentebb kinevezett követséggel a KK. és RR.-ekhez átalvinni fogja.

Ennek következtében az Itélőmester az izenetet azonnal feltevéen és felolvastván, az észrevétel nélkül helyben hagyatott.

329. lap CXXIII. országos ülés Ápril 3-án 1840.

Országbírói ítélőmester **Dókus László**: olvassa a II-ik izenetét KK. és RR.-eknek a Jászkun-kerületek közséégeibe behozandó összesítésről és arányosságról javasolt törvényczikk tárgyában, mely közfelkiáltással elfogadtatott.

II.

Országgyűlés írásai, 1840. 3-ik kötet, 109. lap, 158. szám alatt.

Izenete a Mélt. fő Rendeknek a Jász- és Kun-kerületek közséégeibe behozandó összesítésről és arányosságról javasolt törv.-czikkely eránt.

A Jász- és Kun-kerületek közséégeibe behozandó összesítésről és arányosításról javasolt törvény-czikkely tartalmát Ő Cs. Kir. Főherczegsége és a Mélt. fő Rende is elfogadják, s észrevételeiket egyedül csak annak 2-ik szakaszára abban terjesztik elő, hogy amennyiben ott ezen szerkezeti szavak: „ezen kérésüket per utján eszközölhessék“ kétséget látszanak maguk után hagyni: valjon ezek a kerületekre, vagy folyamodókra alkalmaztassanak; ezeknek valóságos értelmét a törvényhez illő határozottsággal a tekintetes Karok és Rende ezen törvényjavaslati szerkezetben is kifejezni sziveskedjenek.

182. lap, CXXIII. országos ülés, Ápril 3-án 1840. 212. szám alatt.

Válasz izenete a Karoknak és Rendeknek a Mélt. Fő Rendekhez, a Jász- és Kun-kerületek közséégeibe behozandó összesítésről és arányosságról javasolt törvény-czikkely tárgyában.

A Karok és Rende a Mélt. Fő Rendeknek észrevételét elfogadván, a közlött törvény-czikkely 2-ik szakaszát azon részben, melyet a Mélt. Fő Rende észrevétele érdekel, következőleg javasolják szerkeszteni, hogy az összesítést kívánók kérésöket per utján eszközölhessék, stb.

III.

I z e n e t e

A KK. és RR.-nek a m. fő RR.-hez a Hajdu- és Jászkun-kerületek belrendezése és országgyűlési szavazatjoga tárgyában.

1844. évi Mártius 21-én tartott orsz. ülésben felolvastatott.

A mgos Fő Rendeknél Ápril 12-én 1844. felolvastatott.

I z e n e t e

A KK. és RR.-nek a m. fő RR.-hez a Hajdu- és Jászkun-kerületek belrendezési és országgyűlési szavazatjoga tárgyában.

A KK. és RR. a Hajdu- és Jászkun-kerületek belrendezése és országgyűlési szavazatjoga iránt ugyanannyi törvényjavaslatot ide mellékelve a m. fő Rendekekkel közölve, valamint a Szab. Kir. városok ügyében, úgy a kerületekre nézve is a közlött törvényjavaslatok szerint megállapított országgyűlési szavazatokat, a belrendezés által feltételezve s azzal együtt mulhatlan kapcsolatban lenni világosan kijelentik.

Olvasta *Saenikirdlyi* távollétében
Vukovich m. k. ker. jegyző.

Ad Nrum 49., fasc. N., Lad. XX. Nro 20.

Törvényczikkely

A Jászkun-kerületek belszerkezetéről és országgyűlési szavazatjogáról stb.

C. Szabályok és határozatok.

14. §. Szabályoknak neveztetnek oly végzések, melyek minden hasonló esetre nézve zsinórmértékül hozatnak. A Szabályok.

a) tárgyai

15. §. Pótolják a jelen törvényt mindazokban, melyekre nézve azt rendeli, hogy a Szabályok által tettessék intézkedés stb.

17. §. A közlegelő és egyéb közös haszonvételek*) mikénti használása iránt azalatt, míg a törvény rendszerinti útján arányosítás, vagy tagosztály be nem hozatik, az illető községek előterjesztésére és előleges vizsgálat után a szabály fog rendelkezni, a közös haszonvételekből ki-kicsak birtokához aránylag részesülhet,**) de a közös használatból senkit, aki fekvő értékkel bír, kirekeszteni nem lehet;

b) érvényessége

18. §. A szabályok az ország élő törvényeivel nem ellenkezhetnek és a kerületek belviszonyain tul nem terjeszkedhetnek;

19. §. A kerületek szabályait nyomban végre is hajthatják, mind az által, hogy a szabályok minden időben visszavételökig érvényesek legyenek, szükséges, hogy a m. kir. Httótanács által helyben hagyassanak, e végből tehát a Jászkun-kerületek alkotandó szabályait alkotásuk idejétől számítva, egy hét alatt a kormányzékhez felterjeszteni kötelesek, stb.

Megjegyzendők.

27. §. Azon szabályokat, melyek a jelen törvény alkalmazása és pótlása tekintetéből (15. §) szükségesek, annak kihirdetésétől számítva egy év alatt a kerületek megalkotni tartoznak.

*) E szavak: „és egyéb közös haszonvételek“ igazításképen jönnek elő a szövegben.

** E szavak: „a közös haszonvételekből ki-kicsak birtokához aránylag részesülhet“, szinte igazításképen vannak a szövegbe toldva.

28. §. Oly szabályokat, melyek nem e tekintetnél fogva, hanem más tárgyak elintézésére szükségesek, akár mikor alkothatnak, és a megalkotandó szabályokat akár mikor változtathatják.

A h a t á r o z a t o k r ó l.

29. §. Határozatnak azon végzés neveztetik, mely egyes eset elintézésére a törvény vagy szabályt alkalmazza, stb.,

a) a k ö z s é g t a g j a i r ó l.

32. §. A község határán belül letelepedett vagy birtokos egyének összevéve képezik a helybeli községet, stb.,

A z i d e g e n e k j o g a i.

39 § Az idegenek

a) Ha honfiak telepedés vagy birtokszerzés által közjogok nyeresére képesek.

b) Ha külföldiek, mielőtt meghonosodtak volna, fekvő birtokot nem szerezhetnek ugyan, de bármily magánykeresetet üzhetnek.

I d e g e n e k é s k ö z s é g b e l i e k.

40. §. Magányjogi tekintetben a község tagjai és idegen lakosok közt a 39. §. b) pontjának esetét kivéve, különbség nincs.

66. §. A kerületek és illetőleg községek magán értékének jövedeimeai a kerületek, s illetőleg községek közszükségeinek pótlására szolgálnak, és adót bármi czim alatt csak akkor és annyiban lehet a lakosokra kivetni, amennyiben ezen jövedelmek a közszükség fedezésére nem elegendők, stb.*)

IV.

1844-ik évi Julius 26-án tartott országos ülésen felolvastatott.

Észrevételei

A méltóságos Főrendeknek a Jász- és Kun-kerületek belszerkezetét tárgyzó törvényjavaslat iránt.

A Jász- és Kun-kerületek belszerkezetéről szóló törvényjavaslatot ő. cs. kir. Főherczegsége és a mélt. Főrendek tárgyalás alá vevén, az iránt előfordult észrevételeiket a T. Karokkal és Rendeikkel következőkben kívánták közleni, s jelesen:

C. Szabályok és határozatok.

A m. főrendek a Szabályok közt előforduló 17. §-t, mely a közlegelő és egyéb közös haszonvételek mikénti használását foglalja magában, a tárgy

*) Az országos levéltárban „N. 49 Fasc N. Lad. XX. Nro 20” alatt őriztetik ezen törvényjavaslat.

ugyanazonossága tekintetéből, valamint a Hajdu-kerületi munkálatban, úgy itt is a III. részre, mely a kerületi és városi közjavakról szól, halasztandónak vélik; többnyire pedig, mi magukat a szabályokat, azoknak tárgyait, érvényességét és jóváhagyásukat illeti, ezekre nézve a mélt. főrendek részéről nézetek a városi rendezésre kelt több rendbeli válaszszeneteikben kifejezve lévén, azokhoz e helyen is ragaszkodván, a szabályokról szóló §§-okat következőképpen azzal a megjegyzéssel javasolják módosítandóknak, hogy mivel a kerületek a KK kiváltságos levél értelmében az adózási és kevés közigazgatásiakat kivéve mindenkor a Nádornak, mint törvényes Grófjuk, birájuk és kormányzójuknak intézkedésétől függvén, azon kapcsolati viszony csonkításait pedig a m. főrendek csak e kerületek közigazgatásának kárával történhetőnek erőteljesen hiszik, mindentűt a 18. §-tól kezdve az azt követőkben, hol ezen szavak „Helytartótanács, Kormányshé” előfordulnak, úgy kívánnák megtoldatni: „Nádori, s illetőleg Helytartótanács.” És ezért

14. §. Szabályoknak nevezetnek felsőbb jóváhagyással ellátott oly általános határozatok, melyek minden hasonló esetre nézve zsinórmértékül szolgálnak.

A 15. és 16. §. megmaradván, úgy szinte a 18. §. is

a 19. §. a két tábla közti egység nyomán, valamint jelenkezik legújabbán a városi munkálatokban ekként állana :

„19. §. szükséges, hogy mielőtt eszközésbe vétetik, a Nádori s illetőleg a Magy. Kir. Helytartótanács által helybenhagyassanak, e végből tehát a kerületek alkotandó szabályait előlegesen a Nádorhoz, és illetőleg a fennevezett Kormányshékhöz felterjeszteni kötelesek.

20-ikra nincs észrevétel

a 21. §. megrövidítve így módosíttatik.

„Előbbi szabályokat későbbi szabályok által lehet változtatni, sőt egészen meg is szüntetni.

A határozatokról.

A 29. §-ra nézve, minthogy lehetnek esetek, melyeknek elintézésére sem törvény, sem szabály nem alkalmaztatik, a határozat értelmezését a M. főrendek a kir. városok rendezésében adott értelmezéshez képest következőképpen vélik megállapíttatni:

„Határozatnak azon végzés nevezetetik, mely egyes eset elintézésére hozatik.”

A 32. és azt követő, s a telepedésről határozó §§ okra, tekintetbe vévén a M. főrendek ama körülményt, hogy a lakosok befogadására k. k. kiváltságos levél 6-ik pontjának szellemében a Jászkun nemzet szabadságára hagyatva engedményező választásokra bizva, kiket akarnak körükben birhatási joggal felruházni, mely engedményező rendelkezésnek alapja kétségtelenül azon körülményben rejlik, hogy jelenleg a Jászkunok általuk birt anyaföldjüket temérdek pénz és véráldozatokkal szerezvén, ezáltal feljogosítvák is, mint saját szerzeményüket birni, ugyanazon birtokhoz kötött jogokban kizárólagosan része-

sülve a birhatásra, úgy közjogokbani részesülhetésre is csak azoknak, kiknek szabad akaratjukból óhajtják e jogot megengedni; ellenkezően tűnik fel azonban a T. KK. és RK. javaslata, mely a telepedést kötelezőleg a Jászkunokra nézve a Sz. kir. városok és Hajdu-kerület rendezéseknél felállított, de ide a sajátlagos birtokviszonyok miatt csak az eredeti birtokosoknak kárával alkalmazható nézeteknél fogva minden bevándorlani óhajtók irányányában alkalmazván, a telepedettet egy évi lakás után közjogok szerzésében részesíti, és minden birhatási, úgy e kerületek fekvő javaihoz eddig szőtt kiváltságainak gyakorlatára feljogosítja; a M. főrendek tekintetbe véve tehát a Jász-kun eredeti birtokosok törvényesen mint szerzett, úgy biztosított birhatási jogukat, e §§-kat, melyek a telepedésről és közjogok szerzéséről szólnak, engedményezőleg inkább, mint kötelezőleg szerkeszteni javasolják, melyek nyomán a 32. §. így állana:

„32. §. A község határán belől letelepedett egyének, birtokos és birtoktalan polgárok összesége képezik a helybeli községet,“ stb.

Mi illeti a kerületek és illetőleg városok magán értékéről rendelkező III. részét, valamint a Hajdu munkálatban megjegyzék a főrendek, úgy itt is a tárgy rokonsága tekintetéből ezen III. rész tárgyai közé halasztani javasolt 17. §. e helyre volna iktatandó; egyébiránt maga e §. az arányosan felosztandó közterhek szempontjából, minden tulterhelteéseknek elháríttatása végett ezen új §-al megtoldatni javaltatik:

„A közlegelő használatához kötött közterheket csak az tartozik viselni, és annyiban, ki és mennyiben a közlegelőnek használatában részesül.

A kerületek és illetőleg községek magány értékéről rendelkező §-ra megjegyezni kívánták a m. főrendek, hogy mivel eredetileg tulajdonképen a községek, mint olyasok mit sem birnak, hanem egyedül amennyire a közszükségek fedezésére elégtelenek volnának a községek egyéb jövedelmei, hasíttatnak ki az illető lakosok által közösen birt javakból, de csak időről-időre fekvő javak e szükségök fedezésére, ennél fogva, nehogy valamikép a községek ideiglenes szükségéi fedezésére átengedett fekvő birtoktól tulajdonosai elűtessenek, világosabb értelmezés végett ekként szerkesztetui javasolják a m. fő RR. a következő §§-at

„63. §., a kerületek és illetőleg egyes községek szerzemény után eddig birt javaikon kívül csak oly telkeket szerezhethnek, melyekre közigazgatási tekintetből szükségük van, de ilyeket is csak a kerületek határain belől.“

A 66. §. így módosíttatnék

„a kerületek és illetőleg szükségéire kiszakított javaknak jövedelmei sat. marad, stb.

V.

Felolvastatott az 1844. Augusztus 24-én tartott országos ülésben.

M á s o d i k i z e n e t e

a KK. és RR.-nek a Jász- és Kun-kerület belrendezése tárgyában a mélt. Főrendekhez.

A KK. és RR. tanácskozás alá vevén a mélt. Főrendeknek a Jászkun-kerület rendezése tárgyában velők közlött észrevételeiket: azokra következőkben kívánnak válaszolni, stb.

Azon észrevételeket, melyeket a mélt. Főrendek a 32. és azt követő §§-ra a letelepedést illetőleg előterjesztenek, a KK. és RR. nem annyira a közjogok, mint a redemptióból származó magányjogok tekintetéből meritve lenni tapasztalják és ezennel tartózkodás nélkül kijelentik: hogy valamint általánosan a magányjogok ezen elrendezési munkálatnak tárgyai nem lehetnek, úgy a redemptionális jogokat is minden tekintetben érintetlenül hagyni kívánták, és azok még a 40. §. általános rendelete által sem változnak, mert a redemptionális kiváltságok nem úgy mint a Hajdu-kerületbeli lakosok kiváltságai, származáshoz és személyhez, hanem a birtokhoz vannak kötve, és a birtokkal együtt a birtokosra mennek által. Hogy azonban minden kétség elenyésztesse; a redemptionális magányjogi kiváltságoknak világos fentartását kimondatni nem ellenzik, s e részben a 40-ik §-nál új szerkezetet fognak javasolni. — Ellenben mi a mélt. Főrendeknek a jelen munkálat egyes szakaszaira ezen redemptionális viszonyokból következtetett észrevételeit illeti; mivel azok tovább terjednek a redemptionális jogok épségben tartásánál, és a telepedési és egyéb közjogokat szükség nélkül szorítják meg, azokat KK. és RR. elnem fogadják.

A 32. §-ra tett észrevételükből a mélt. Fő RR. az következők: hogy oly egyének, kik a kerületben birtokosok, de a kerületben nem laknak, a község kebeléhez nem tartoznak; mivel pedig a 38. §. szerint csak oly egyének gyakorolhatnak közjogokat, melyek a község tagjai, az, ki a kerületben nem lakik, bár a kerületben birtokos is, választó nem lehetne; holott a redemptionális kiváltságok szerint idegeneket birtokszerzéstől megakadályozni nem lehet, hanem csak az elővétel jogánál fogva lehet az eladásra kitett jószágot redemptus lakosnak a nem redemptus lakos, vagy idegen előtt eltartóztatni.

Által tehát, hogy a kerületben nem lakó birtokosok a község tagjai közé számíttatnak, és mint ilyenek, ha a szükséges képességgel bírnak, közjogokkal ruháztatnak fel; a redemptionális kiváltságok csorbitva épen nem lesznek; ellenben, ha a kerületben nem lakó birtokosok a község kebeléből kirekesztetének: a közjogok gyakorlásának alapja minden szükség nélkül lenne megszorítva. Ez okból tehát a KK. és RR. a 32. §-t épségben kívánják megtartani, stb.

Egyébiránt ha a KK. és RR. azon indító okokat tekintik, melyek a mélt. Főrendeket a kérdéses §. javaslatánál vezérelni látszottak, u. m.: a re-

demptionalis viszonyokat, miután ezeknek törvény által világos fentartásában a KK. és RR. megegyeztek, a javasolt §-nak beiktatását feleslegvalónak is tarják; mert ezen viszonyok az elővételen kívül leginkább a közlegelő használata*) tárgyazván, ezen használat pedig ismét a birtokhoz, és nem személyhez levén kötve, midőn a 17. §-ban a közlegelő használatára iránti rendelkezés arányosítási per útján kívül, melyben ezen viszonyok bíróság figyelembe veendőek lesznek, kirekesztőleg a szabálynak tartatik fenn; a szabály érvényességére pedig megkívántatik, hogy a Helytartótanács által helybenhagyassék, elegendő alkalom van szolgáltatva aziránt: hogy a redemptionalis jogok e részben se csorbuljanak.

A 40. §. következőleg változnék

40. §. A redemptióhoz kötött magányjogi kiváltságokon kívül, melyek ezennel is világosan fentartatnak, a község tagjai és egyéb lakosok között különbség magányjogi tekintetben nincs.

A 41., 42., 43. §§-ra a mélt. Fő RR. észrevételük nem levén, meg van az egység. Mindazonáltal a KK. és RR. azon §-t, melyet a mélt. Fő RR. üzenetjük 7-ik lapján javasolnak a 41. és 42. §. közé, ahová inkább, mint a 3-ik Részbe tartozik, kívánnák betoldani, mely §. következőleg állana:

§. Ellenben a közlegelő használatához kötött közterheket csak az tartozik viselni és annyiban, ki és mennyiben a közlegelő használatában részesül.

Ha pedig a Karok és RR. azon indító okot tekintik, mely indító oknál fogva a m. Főrendek a népgyűlések megtartását kívánják, u. m. a közigazgatás iránti rendszabályokat, úgy vélekednek, hogy céljok a m. Fő RR. egyéb nem lehetett, mint azon magányviszonyok elintézését, melyek kirekesztőleg a földbirtokos gazdákat illetik, a kerületi hatóságtól elvonni, és e tekintetből a gazdasági népgyűlés mind céljaira, mind természetére nézve a közbirtokosági gyűlésekhez lenne hasonlítható, de a községek jövedelmei, a patronatusi jogok, a községek nevében kötendő egyezségek, a községeknek egymás elleni követeléseik és kiváltságok a községeknek számadásai ezen gyűlésnek tárgyai semmiképen nem lehetnének, sem pedig ezen gyűlések bármely hivatalos vagy közigazgatási jellemmel fel nem ruháztatnának, ha csak egyes gazdákat, tulajdonuk szabad használatában szükségtelen korlátok közé szorítani nem kívánják.

A KK. és RR. tehát ezen gyűléseket ily alakban azaz mint közbirtokosági tanácskozásokat elrendezési munka tárgyának nem tekinthetik; hanem miután magányérdekeiknek elintézése végett tartandó tanácskozásra egybegyűlni

*) „Közlegelő használatát” szavak ki vannak a szövegben törölve és igazításaként ez van helyükbe írva: „birtokkal járó közlegelőbeli használatot.”

sem ezen rendezési javaslat, sem a hazai törvények által sehol sem tilalmaztatik, a KK. és RR. úgy vélik, hogy ezen egész tárgy kötelező törvény nélkül is egészen a birtokos lakosok tetszésére bízatik és akkor ily gyűlekezetekben részt a tisztviselők is csak mint birtokosok vehetvén, a dolog természetes állásában maradna, — stb.

VI.

1844-ik évi Augusztus 17-én tartott országos ülésben felolvasztatott.

Második válasza

a M. Főrendeknek a T. Karokhoz és Rendekhez a Jászkun-kerület belrendezése tárgyában.

Ő Cs. Kir. Főherczegsége, és a Méltóságos Főrendek a tek. Karoknak és Rendeknek a Jászkun-kerület rendezése tárgyában velők közlött 2-ik izenetükben előadott észrevételeiket tanácskozás alá vevén, azok iránti nézeteiket a tek. KK.-al és RR.-kel következőkben közlik, jelesen: stb.

A 32—41. §§-ok, melyek a telepedésről intézkednek, Ő Cs. Kir. Főherczegsége és a Méltóságos Fő Rende már előbbi válaszenetükben kijelentett nézeteiknél fogva a Jász-Kun nemzet életkérdését rejtik magokba, amennyiben az eddigi kiváltságos szabadalmak nyomán másoknak körökbeni bevétele önön szabad akarattjukra bízva engedményezőleg, és nem, mint a tek. KK. és RR. felállítani szándékoznak, kötelezőleg mondatik ki, nem is látják a mélt. Főrendek a rendes lakosoknak eddigi kiváltságos jogait biztosítva azon módosítással, melyet a tek. Karok és Rende pótllólag javallanak, mert még mindig épségben fenhagyatván, a 33. §. c) pontja, minden telepedett különbség nélkül a közjogok szerzésére és így közvetve a redemptionalis jogokbani részesülésre már képességet nyervén, a javaslatba tett 39. §. b) pontjánál fogva kimondatván, hogy külföldiek, mielőtt meghonosultak volna, fekvő birtokot nem szerezhhetnek, ennek világos következménye, hogy ha meghonosultak, akár beveszi őket a tanács a kiváltságos igazai szerint, akár nem, szerezhhetnek fekvő birtokot és annak következtében redemptio jogokat, miszerint az eddigi engedményező bevételi jog megszüntével egyenesen az eddigi redemptusok jogai eltörlése következne, stb.

Lényegesebb sajtóhibák.

Lap.	Sor.		helyett olvasandó:		
12.	13.	Kunszenmáron			Kunszentmárton.
13.	4.	felszbdítólevél	"	"	felszabadító levél.
26.	4.	ezt	"	"	ez.
"	utolsó előtti:	psztából	"	"	pusztából.
33.	20.	redomptiót	"	"	redemptiot.
49.	utolsó előtti:	difinitiója	"	"	definitiója.
53.	13.	sokka	"	"	sokkal.
75.	17.	soleut	"	"	solent.
188.	26.	döntetnek	"	"	döntenek.
251.	23.	hasznot hozó	"	"	hasznot húzó.
258.	utolsó	belrendezési	"	"	belrendezése.

